

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
КАФЕДРА ТРУДОВОГО ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ЮРИДИЧНА КЛІНІКА «PRO VONO» СЧУ ім. В. ДАЛЯ**

МАТЕРІАЛИ

**ХІІ Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентів, аспірантів та молодих
науковців**

**«НАУКОВИЙ ПОГЛЯД МОЛОДІ:
КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО ЕТАПУ
РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВІТЧИЗНЯНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА»**

Частина 2

10-11 грудня 2020 р.

Северодонецьк, 2021

УДК 340

Рекомендовано Вченою радою юридичного факультету
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 6 від 22.12.2020 р.)

Редакційна колегія:

Розовський Б. Г., проф., д.ю.н.
Шаповалова О. В., проф., д.ю.н.
Івчук Ю. Ю., доц., д.ю.н.
Арсентьєва О. С., доц., к.ю.н.
Капліна Г. А., доц., к.ю.н.
Котова Л. В., доц., к.ю.н.
Татаренко Г. В., доц., к.ю.н.

Рецензенти:

Ярошенко О. М., проф., д.ю.н.
Іншин М. І., проф., д.ю.н.

Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу реформування системи вітчизняного законодавства : Матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (10-11 грудня 2020 р., м. Северодонецьк) Частина 2 / За ред. проф. Розовського Б. Г. – Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. – 268 с.

Розглянуто питання подальшого розвитку правової науки в умовах інтенсифікації європейських прагнень в Україні та активізації громадянського суспільства. Внесені пропозиції щодо вдосконалення законодавства з урахуванням передових досягнень зарубіжної науки. Мета конференції – розвиток світогляду студентської та учнівської молоді у правовій науці, її ціннісних орієнтацій. Пропонуються для обговорення ключові проблемні питання стосовно законодавчого забезпечення захисту прав та свобод людини, реалізації верховенства права у рамках євроінтеграційного процесу в Україні.

Друкується в авторській редакції

УДК 340

© Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля, 2021

Секція 4

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

Керівник секції: д.ю.н., професор Шаповалова О. В.

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ І ПРИЗНАЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

*Базалєєва Анастасія,
студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.
Науковий керівник: Шаповалова О.В.,
д.ю.н., професор, Почесний професор СНУ ім. В.Даля*

Актуальність дослідження полягає у тому, що господарсько-правова відповідальність має важливе значення для учасників господарських відносин задля забезпечення належного здійснення ними господарської діяльності, запобігання правопорушенню, а у випадку його вчинення – послаблення негативних наслідків. На сьогодні, це є неодмінною умовою для функціонування механізму забезпечення законності і господарського правопорядку в Україні, який гарантує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання.

Дослідженням даного питання займалися багато науковців, серед яких слід виокремити О.М. Вінник, О.А. Заярного, Т.М. Малиновську, О.О. Мельник, Г.В. Пронську, В.С. Щербину та багато інших. Тому метою даного дослідження є визначення сутності та призначення господарсько-правової відповідальності з огляду правових доктрин.

Отож, насамперед необхідно визначити, що господарсько-правова відповідальність в Україні є специфічним видом юридичної відповідальності і становить комплексний правовий інститут господарського права.

Так проблематика визначення сутності господарсько-правової відповідальності полягає в тому, що ні Цивільний, ні Господарський кодекси не визначають види або форму відповідальності. Перший містить лише перелік способів захисту цивільних прав, другий розмежовує спосіб впливу через господарські санкції на особу, яка вчинила правопорушення у сфері господарювання, і яка має зазнати несприятливого економічного чи правового наслідку. Господарсько-правова відповідальність за своєю природою дуже схожа і максимально наближена до цивільно-правової відповідальності, але вона є окремим видом відповідальності, адже має лише характерні їй зміст, мету, сутність та структуру.

Нормативна суть господарсько-правової відповідальності частково закріплена у ч. 1 ст. 216 ГК України, де зазначається, що учасники господарських відносин мають понести відповідальність за порушення правопорядку при здійсненні господарської діяльності шляхом застосування до них санкцій, встановлених законом чи договором [1, ч. 1 ст. 216]. Відповідно для настання господарської відповідальності необхідно вчинити правопорушення.

Доречно зазначити, що склад господарського правопорушення відрізняється від інших за кількістю елементів та є усіченим. Наприклад, один лише факт протиправної поведінки визначається як достатній фактор для застосування до правопорушника санкцій. В цьому також полягає сутність господарсько-правової відповідальності.

Також слід проаналізувати й думки вчених щодо даного питання.

Так О.О. Мельник під поняттям господарсько-правова відповідальність визначає заходи негативного впливу на правопорушника, передбачені законодавством чи договором, які забезпечуються примусом з боку держави [2, с. 63].

На думку Г.В. Пронської, господарсько-правова відповідальність – це економічні за змістом і юридичні за формою

методи впливу на економічні інтереси суб'єкта господарювання – правопорушника [3, с. 197].

Т.М. Малиновська вказує, що господарсько-правову відповідальність слід розглядати як реалізацію санкцій норм права уповноваженим органом, що полягає в застосуванні заходів майнового чи організаційного характеру в межах, визначених охоронною нормою [4, с. 202].

Зовсім іншу думку щодо визначення та сутності господарсько-правової відповідальності має О.А. Заярний. Так він вважає, що господарсько-правова відповідальність виступає у формі додаткового обов'язку, який виникає для учасника господарських відносин після вчинення правопорушення і не має наслідком звільнення від виконання господарського зобов'язання [5, с. 110].

Таким чином він надає наступне визначення. Господарсько-правова відповідальність – це передбачений нормами, що закріплені в законі чи в умовах договору обов'язок, який може покладатися потерпілим чи компетентним державним органом на винного учасника господарських відносин, що здійснив господарське правопорушення, виконання якого має наслідком вплив на його економічні інтереси і породжує негативні майново-організаційні наслідки [5, с. 112].

Як бачимо, дана думка відрізняється від інших та не базується лише на накладенні відповідальності на осіб (тобто застосування санкцій), які порушили чинне господарське зобов'язання, а розглядається в аспекті обов'язку.

Таким чином, враховуючи думки вчених та норми законодавства слід вказати, що сутність господарсько-правової відповідальності покликана на те щоб надати можливість учасникам господарських правовідносин максимально ефективно і в повній мірі реалізувати свою господарську діяльність без втручання в неї інших осіб.

Визначивши сутність господарсько-правової відповідальності слід дослідити її призначення, зосередивши увагу на її функціях, адже виконуючи їх, даний інститут господарського права, практично реалізовує своє призначення, мету та завдання.

Зокрема О.М. Вінник, визначає, що функції господарсько-правової відповідальності – це основні напрями її дії та той господарський результат, що настає у результаті застосування цієї

відповідальності. Також вона наголошує на тому, що господарсько-правова відповідальність включає в себе як загальні для будь-якої юридичної відповідальності функції (штрафна та стимулююча), так і спеціальні функції (інформаційна, сигналізаційна, компенсаційна) [6, с. 387].

Так, В.С. Щербина вважає компенсаційну функцію однією з основних, адже вона спрямована на повне відновлення незаконно порушених прав, примусове виконання невиконаних обов'язків, властивих майновій відповідальності [7, с. 13]. Дана функція також закріплена у ч. 1 ст. 224 ГК України, згідно з якою учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен відшкодувати завдані цим збитки суб'єкту, права або законні інтереси якого порушено [1, ч. 1 ст. 224]. Таким чином, законодавець, так би мовити, надає даній функції особливого значення.

Наступною функцією є попереджувально-стимулююча. На думку деяких вчених, сутність такої функції полягає в тому, що застосування до правопорушника майнових санкцій спонукає його до усвідомленої зміни своєї протиправної поведінки, тобто застосування так званого «негативного стимулювання», припинення правопорушення і реального виконання зобов'язання [8, с. 146].

Дуже важливою функцією є сигналізаційна, яка виявляється у вигляді застосування до учасника господарських відносин господарсько-правової відповідальності, яка є сигналом для нього про необхідність поліпшення своєї роботи з метою уникнення в майбутньому втрат від застосування такої відповідальності, а для контрагентів такого порушника – сигналом про необхідність зважити доцільність продовження з ним договірної зв'язку або ж розірвання існуючого [8, с. 292].

Також досить широко обговорюється питання щодо існування функції господарсько-правової відповідальності, як каральна або штрафна. Так О.М. Вінник, вказує, що дана функція не дуже характерна саме для господарської відповідальності, але інколи вона має право на існування, наприклад, сплата штрафної неустойки [6, с. 387].

Таким чином, дані функції формують призначення господарсько-правової відповідальності.

Отже, в підсумку слід зазначити, що відсутність на протязі багатьох років нормативної дефініції господарсько-правової відповідальності, зумовило виникнення багатьох концепцій та доктрин, в розумінні яких ставиться акцент на різних аспектах даного правового явища. Так деякі вчені вважають господарсько-правову відповідальність лише як міру покарання (санкцію), що накладається на особу, яка вчинила господарське правопорушення, інші визначають господарсько-правову відповідальність як обов'язок, який виникає для учасника господарських відносин після вчинення правопорушення і не має наслідком звільнення від виконання господарського зобов'язання.

Приблизники першої точки зору спираються на те, що категорії обов'язок протистоїть першочергове право вимоги належного виконання зобов'язання, а отже саме через накладення санкції на правопорушника можливо відновити попереднє становище суб'єкта господарювання.

Цікавою, але небезспірною з боку вчених є точка зору, за якою господарсько-правова відповідальність є певним обов'язком, який накладається з метою подальшого відшкодування. Тому, якщо спиратися на нормативно-правовий аспект даного питання, то такий погляд є цілком прийнятний і в контексті чинного господарського законодавства.

Таким чином вважаємо, що саме у визначенні поняття господарсько-правової відповідальності полягає її сутність та призначення. Тому для того щоб усунути певні правозастосовчі колізії та доктринальні суперечки, слід на законодавчому рівні закріпити поняття господарсько-правової відповідальності. Це на нашу думку, мінімізує існування проблематики в частині змішування цивільної та господарської відповідальності.

Джерела:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18 (№ 19-20, № 21-22). – Ст. 144.
2. Мельник О.О. Господарське право : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2005. – 208 с.
3. Господарське право : Практикум / В.С. Щербина, Г.В. Пронська, О.М. Вінник та ін.; За заг. ред. В.С. Щербини. – К : Юрінком Інтер, 2001. – 320 с.

4. Малиновська Т.М. Співвідношення понять «господарсько-правова відповідальність» та «господарсько-правові санкції» // Право і безпека. – 4(41). – 2011. – С. 200-202.
5. Заярний О.А. Господарсько-правова відповідальність в механізмі правового регулювання господарських відносин / О.А. Заярний // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2011. – Вип. 86. – С. 110-114. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2011_86_34.
6. Вінник О.М. Господарське право : навчальний посібник / О.М. Вінник; МОНУ. ; 2-ге вид., змінене та доп. – К. : Правова єдність, 2009. – 768 с.
7. Щербина В.С. Господарсько-правова відповідальність: галузевий підхід, особливості застосування та напрямки подальших наукових досліджень / В.С. Щербина // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – К., 2013. – С. 10-15.
8. Господарське право : підручник [Текст] / [Ю. Є. Атаманова та ін] ; за заг. ред. Д. В. Захихайла, В. М. Пашкова; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Право, 2017. – 693 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

***Винник Оксана,**
студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.
Науковий керівник: **Шановалова О.В.,**
д.ю.н, професор, Почесний професор СНУ ім. В. Даля*

На сьогоднішній день характерними для України є діяння, які спрямовані на інтеграцію держави до Європейського Союзу. Саме це зумовлює проведення реформ в різних сферах, зокрема, в економічній, соціально-культурній, судовій, й, звичайно, в правовій. Метою їх проведення є наближення української правової системи до світових стандартів, адже саме завдяки імплементації міжнародних норм та обміну практичним досвідом з іншими країнами, держава зможе повноцінно й ефективно виконувати свої функції, перейти до ринкових відносин сталого розвитку економіки, а також забезпечити стабільність у господарській діяльності, що наразі є дуже сучасною проблемою.

Динамічність та складність господарських відносин спонукала збільшення спорів й звернень до суду за захистом порушених прав суб'єктами господарювання. Саме ці обставини сприяють погіршенню показників швидкого та ефективного розгляду справ судами, чим, відповідно, негативно впливають на реалізацію конституційного права на судових захист [1]. Крім того, на державному рівні наголошується на необхідності вдосконалення розвитку позасудових, у тому числі інших альтернативних способів, вирішення спорів, тому особливого значення набуває можливість урегулювання спору сторонами спірних правовідносин без звернення до суду на стадії виникнення спору. Враховуючи зазначене, вважаємо, що з'являється нагальна необхідність вирішення проблемних питань, пов'язаних з захистом прав та охоронюваних законом інтересів, а також пошуку нових шляхів для захисту суб'єктів господарювання. На підставі цього, можна підкреслити значущість й актуальність даної теми, й більше того, необхідність її дослідження.

Хочемо зазначити, що дослідженню цього питання присвячена значна увага й праця вчених, до числа яких входять О. Беяневич, В. Мамутов, Д. Задихайло, В. Щербина, О. Лаврін, В. Брагинський, О. Бринцев, та багато інших. Але, як зазначалося, в умовах модернізації господарського матеріального та процесуального законодавства, необхідно продовжувати досліджування.

Учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [2]. Вони володіють правом обрати для себе найбільш ефективний спосіб захисту свого оспорюваного, невизнаного, порушеного права чи охоронюваного законом інтересу й запобігти, припинити та усунути порушення, проте саме вибір й ефективне застосування засобів захисту нерідко стають проблемою для них.

На думку Рум'янцевої В.В., засоби захисту – це сукупність способів, які застосовуються до порушників господарських правовідносин. У матеріально-правовому розумінні – це норми

господарського права, що визначають форми, способи і терміни відновлення порушених прав та інтересів, огороження їх від порушень у майбутньому. У процесуально-правовому значенні це – діяльність, за допомогою якої досягається необхідний ефект щодо реалізації прав і обов'язків: відновлення можливості учасника відносин діяти в межах його правосуб'єктності; володіти, користуватися, розпоряджатися майном; вступати у відносини і реалізовувати права, що випливають з них [3].

У науковій юридичній літературі виділяють три способи захисту прав суб'єктів господарювання: досудовий, позасудовий та судовий.

Одним із найбільш точних визначень, яке розкриває поняття «досудове врегулювання» та його сутність, запропоноване В.В. Резніковою, за яким досудове врегулювання господарських спорів являє собою сукупність заходів, які підлягають здійсненню стороною, права якої порушено, для безпосереднього вирішення спору, що виник, зі стороною, яка є порушником майнових прав чи інтересів [4, с. 102]. Доленосним для досудового врегулювання стало рішення Конституційного Суду України в справі за конституційним зверненням ТОВ «Торговий дім «Кампус Коттон Клуб» щодо офіційного тлумачення положення ч. 2 ст. 124 Конституції України від 09.07.2002 № 15-рп/2002, у якому зазначалося, що обов'язкове досудове врегулювання спорів, яке виключає можливість прийняття позовної заяви до розгляду й здійснення за нею правосуддя, порушує право на судовий захист. Так, враховуючи позицію Конституційного Суду України, можна дійти таких висновків, що: можливість судового захисту не може бути поставлена законом, іншими нормативно-правовими актами у залежність від використання суб'єктом правовідносин інших засобів правового захисту, у тому числі досудового врегулювання спору; обов'язкове досудове врегулювання спорів, яке виключає можливість прийняття позовної заяви до розгляду і здійснення за нею правосуддя, порушує право особи на судовий захист; обрання певного засобу правового захисту, у тому числі і досудового врегулювання спору, є правом, а не обов'язком особи, яка добровільно, виходячи з власних інтересів, його використовує [5].

Хочемо зазначити, що відповідно до Господарського процесуального кодексу, початком врегулювання спору в

досудовому порядку вважається подання претензії іншій стороні, даючи суб'єкту право на власний розсуд вирішувати конфліктні ситуації. Порядок їх подання передбачений ст. 222 ГК України. Однак, ми вважаємо, що регулювання порядку досудового врегулювання господарських спорів не повинно обмежуватися лише рамками цієї норми, він має визначатися окремим розділом ГК України, для того щоб чітко встановити порядок реалізації господарсько-правової відповідальності, а саме порядок і строки пред'явлення та розгляду претензій, повідомлення заявника про результати їх розгляду. А щодо ГПК України, то його норми повинні бути спрямовані на регулювання обов'язкового порядку здійснення господарського судочинства уповноваженим судовим органом. У зв'язку з цим із ГПК України пропонуємо виключити ст. 19, яка регулює загальні засади досудового врегулювання господарських спорів, а також положення ГПК, які передбачають можливість відмови у відкритті судового провадження через недодержання обов'язкового досудового порядку вирішення господарського спору (п. 6 ч. 3 ст. 162 ГПК України та п. 6 ч. 5 ст. 174 ГПК України). Завдяки таким змінам, повинні зникнути протиріччя щодо обов'язку проводити досудове врегулювання господарського спору, коли це зазначено у законі. Адже обрання певного засобу правового захисту, у тому числі і досудового врегулювання спору, є правом, а не обов'язком особи, яка добровільно, виходячи з власних інтересів, його використовує.

Стосовно позасудового способу захисту прав, то за його допомогою вирішуються питання з відновлення порушених прав суб'єктів господарювання правочинними органами в спеціальному порядку. До таких органів можна віднести органи державної влади (наприклад Антимонопольний комітет, державні адміністрації), органи місцевого самоврядування, третейські суди та міжнародний комерційний арбітраж. Конституція України у ч. 5 ст. 55 передбачає, що кожен має право будь-якими не забороненими законом способами захищати свої права і свободи від порушень та протиправних посягань. Це положення не визначає виключного переліку усіх можливих і допустимих форм захисту прав, а навпаки дає можливість заінтересованим особам на власний розсуд звернутися за захистом прав до державного суду у відповідності до його компетенції, встановленої законом, або обрати альтернативну

форму захисту своїх прав шляхом звернення до третейського суду. В юридичній літературі існують різні позиції щодо визначення третейського розгляду спорів. Так, А. В. Цихоцький зазначає, що третейський розгляд це не правосуддя, а посередництво, засноване на цивільно-правовому договорі про встановлення прав [6]. Проте, Третейські суди не віднесені до системи судів загальної юрисдикції (ст. 125 Конституції України). З аналізу положень Закону України «Про третейські суди» випливає, що третейські суди є недержавними незалежними органами захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та/або юридичних осіб у сфері цивільних і господарських правовідносин, тобто рішення третейських судів є лише актами недержавної юрисдикційної діяльності з вирішення спорів сторін у сфері, зокрема, господарських відносин. Ми вважаємо за можливе погодитись із думкою О. Ю. Скворцова, який зазначає, що нема підстав вважати третейський розгляд способом захисту, адже способи захисту передбачені в законодавстві [7]. Адже це твердження є справедливим для України, відповідно до ст. 20 ГК України, в якій зазначені саме способи захисту прав, а не форми, в яких реалізується такий захист. Враховуючи вищезазначене, пропонуємо внести зміни до ст. 20 ГК України «Захист прав суб'єктів господарювання та споживачів», шляхом зазначення у нормі органів, повноважних захищати права суб'єктів господарювання, а саме судів, що входять до судової системи України, внутрішніх третейських судів та міжнародного комерційного арбітражу.

Щодо судового способу захисту, О.Р. Зельдіна зазначає, що його необхідно розуміти, як здійснювану відповідно до встановленої підвідомчості й підсудності діяльність судових органів, спрямовану на відновлення порушених прав суб'єктів підприємництва, а також на запобігання правопорушенням шляхом справедливого і своєчасного розгляду даної категорії справ [8, с. 29]. На нашу думку, цей спосіб займає особливе місце серед інших, але йому приманні наступні ознаки: універсальність; самостійне значення; найвищий владний характер повноважень юрисдикційного органу; регламентний характер; реалізація соціального, ідеологічного стандарту справедливості. Проте, вважаємо, що необхідна подальша деталізація запропонованих

ознак, порівняння їх з іншими способами (формами), що сприятиме формуванню об'ємної індивідуальної характеристики кожного й допоможе суб'єктам господарювання обрати більш дієвий для них спосіб захисту.

Таким чином, проводячи аналіз даного питання, можна дійти до висновку, що права підприємців мають розгалужену систему правових форм їх захисту. Такий захист регламентується великою кількістю нормативних актів як матеріального, так і процесуального характеру. Але сучасне чинне законодавство є не зовсім узгодженим та має істотні прогалини, практично будь-яка сфера господарської діяльності не має логічного, завершеного законодавчого забезпечення. Вважаємо, що реформи, які здійснюються у законодавстві, повинні позитивно вплинути на модернізацію захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання. Трансформаційні процеси в суспільстві, реформування економіки, гармонізація національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів щодо регулювання та здійснення виробництва, реалізації та споживання товарів і послуг, реалізації корпоративних прав та інших сфер діяльності об'єктивно обумовлюють появу нових форм захисту. Здійснення реформування процесуального законодавства повинно забезпечуватись на державному рівні, тому що стосується без винятку інтересів кожного та в цілому усього суспільства. Воно повинно базуватися не тільки на загальноновизнаних міжнародних стандартах правосуддя, а також враховувати кращий національний досвід і традиції. Стрімкий розвиток альтернативних форм захисту (медіація, арбітраж, третейський суд та ін.) у багатьох країнах, попри відмінності правових систем, мають багато спільного, тому необхідно вивчати накопичений досвід інших країн. Однак, враховуючи досвід інших країн, не варто забувати свій власний, який має багатотисячолітню історію.

Джерела:

1. Задихайло Д.В., Пашков В.М., Бойчук Р.П. та ін. Господарське право: підручник / За заг. ред. Д.В. Задихайла, В.М. Пашкова. – Х. : Право, 2012. – 696 с.
2. Вінник О.М., Шаповалова О.В. Господарське право в умовах цифровізації економіки: навчальний посібник. За заг. ред. Вінник О.М.

- К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. 2020. 314 с.
3. Рум'янцева В.В. Проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_1956
  4. Резнікова В.В. Досудове врегулювання господарських спорів: необхідність та шляхи реформування / В.В. Резнікова // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 5. – С. 101–111.
  5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням ТОВ «Торговий дім» Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення ч. 2 ст. 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 09.07.2002 № 15-рп/2002 (Справа № 1-2/2002) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02#Text>
  6. Цихоцкий А. В. Теоретические проблемы эффективности правосудия по гражданским делам : научное издание [Текст] / А. В. Цихоцкий. – Новосибирск : Наука, 1997. – 392 с. – С. 66.
  7. Скворцов О. Ю. Третьеисковое разбирательство в Российской Федерации : учеб. пособие [Текст] / С.А. Курочкин, М. Э. Морозов, О. Ю. Скворцов, Г. В. Севастьянов ; под ред. О. Ю. Скворцова. – М. : Волтерс Клувер, 2010. – 400 с. – С. 34.
  8. Зельдіна О.Р. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти : монографія / НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – 2015. – 176 с.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИВАННЯ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

Терещенко С. В.,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри господарського права

Головіна Валерія,

студентка 4 курсу спеціальності «Право»

юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.

Актуальність теми полягає в тому, що на даному етапі Україна потребує вдосконалення нормативно-правового регулювання у всіх сферах діяльності. Удосконалення законодавчих актів також потребує і інвестиційна діяльність, як для вітчизняних

інвесторів, так і для іноземних. Розглянемо це детальніше на прикладі іноземних інвестицій.

До основних проблем не залучення іноземних інвестицій до України відносяться: по-перше, нестабільна, не розвинена законодавча база; по-друге, корупція, яка є широко поширеною в Україні.

Якщо детальніше розглядати законодавче регулювання іноземних інвестицій у національну економіку, то можна зробити висновки, що воно здійснюється Господарським кодексом України та кількома законами України, а саме Законом України «Про захист іноземних інвестицій на Україні», «Про режим іноземного інвестування», «Про інвестиційну діяльність». До особливостей інвестиційного законодавства також можна віднести те, що окремі аспекти в сфері інвестування регулюються не тільки вище зазначеними нормативно-правовими актами, а й нормами податкового, митного, валютного, банківського, земельного та цивільного законодавства.

Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» орієнтований на захист інвестицій, прибутків, законних прав та інтересів іноземних інвесторів на території України. Також законом врегульований правовий режим діяльності іноземних інвесторів та гарантії держави щодо здійснення інвестиційної діяльності на території України [1].

Основні особливості режиму інвестування на території України закріплені у Законі «Про режим інвестиційного інвестування», його положення регулюють відносини щодо гарантування захисту іноземних інвестицій, державної реєстрації та контролю за здійсненням інвестицій, діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, розглядів спорів і т. ін. [2].

Роль гарантій в механізмі інвестиційно-правового регулювання, на перший погляд, очевидна: вони є основними засобами, завдяки яким виконується одне з головних завдань інвестиційного права – захист капіталовкладень. Норми-гарантії становлять основу змісту міжнародної інвестиційної угоди, спрямованих на захист капіталовкладень, і піддаються значній міжнародно-правовій уніфікації. Гарантіям присвячені окремі розділи законів України «Про інвестиційну діяльність» та «Про

режим іноземного інвестування», які в цілому наслідують усталені міжнародно-правові підходи [3, с. 133].

Національне законодавство у сфері регулювання інвестиційної діяльності на сьогоднішній день не є стабільним, нормативно-правова база зазнає постійних змін, оскільки в процесі її формування одні нормативно-правові акти приймаються, а інші, які їм суперечать – відміняються, або їх положення знаходять своє відображення в інших нормативно-правових актах.

При удосконаленні законодавства в інвестиційній сфері задля поліпшення інвестиційного клімату в Україні окрему увагу слід приділити розробці Інвестиційного кодексу, який передбачатиме створення структурованої та прозорої системи законодавства у сфері інвестування, а також забезпечити контроль за поведінкою інвесторів.

Перші спроби в напрямку прийняття інвестиційного кодексу були здійснені 7 лютого 2002 р., на розгляд Верховної Ради народним депутатом України О. Пухкалом внесено проект Інвестиційного кодексу України № 9048, який був розроблений комітетом з питань економічної політики, управління народним господарством, власності та інвестицій, однак на той час він так і залишився тільки проектом.

У 2012 р. робоча група Комітету з економічних реформ «Впровадження національних проектів та інвестиції» прийняла рішення про підготовку Інвестиційного кодексу, який передбачає створення прозорої системи законодавства у сфері інвестування. Станом на 5 грудня 2020 р. Інвестиційний кодекс все ще не підготовлений та не прийнятий. Прийняття цього документа допоможе систематизувати чинне законодавство, яке є роздібнене на різноманітні документи, що практично неможливе для користування; сприятиме прозорості інвестиційної діяльності, адже з прийняттям кодексу буде припинено дію низки нормативно-правових актів, які суперечать одні одним [4].

Другою основною проблемою не залучення іноземних інвестицій до України є корупція. Парламентом було схвалено створення нового автономного органу, основною функцією якого є виявлення та розслідування корупційних злочинів, що становлять особливу суспільну небезпеку. Таким органом стало Національне антикорупційне бюро. Його створення було передбачено Законом

України «Про Національне антикорупційне бюро України», прийнятим 14 жовтня 2014 року, сам орган був заснований 16 квітня 2015 року.

Опираючись на данні міжнародної організації Transparency International про Індекс сприяння корупції у світі за 2019 рік з початку 2017-го року в Україні фактично відбувалося згортання процесу реформ і боротьби з корупцією. Влада дедалі активніше намагалася обмежити незалежність антикорупційних органів, затягувала запуск Вищого антикорупційного суду, створювала штучні законодавчі обмеження. Що говорити про політичну заангажованість Національного агентства з питань запобігання корупції, провальну судову реформу та загалом відсутність реформ в органах правопорядку. Влада не тільки неохоче дослухалась до порад громадянського суспільства та міжнародних партнерів, а подекуди й активно протидіяла їм. Останні пару років влада проігнорувала більшість рекомендацій, а деякі з них були критично важливими для країни [5].

Стратегічним напрямом боротьби з корупцією має бути посилення діяльності, спрямованої на виявлення корупційних проявів та забезпечення притягнення до відповідальності винних осіб. Високої ефективності у виявленні корупційних правопорушень можна досягти лише комплексним застосуванням засобів і заходів, що є у органів державної влади, правоохоронних органів, громадянського суспільства.

Підводячи підсумок, можна зробити такі висновки що: неузгодженість законів фактично негативно впливає на іноземних інвесторів та бажаючих вкладати кошти в економіку України. Доцільним було б розробити новий або переглянути старий проект Інвестиційного кодексу України. Також треба удосконалити стратегічні напрями боротьби з корупцією.

Джерела:

1. Про захист іноземних інвестицій на Україні. Закон України від 10.09.1991 № 1540а-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12#Text>
2. Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Правове регулювання інвестиційної діяльності: теоретичні проблеми : монографія / В.В. Поєдинок. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 480 с.
4. Верхоляк З., Машлій Г. Проблеми залучення іноземних інвестицій в Україну як засобу фінансування впровадження нових технологій / Зоряна Верхоляк, Галина Машлій // Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій : матеріали Міжнародної науково-технічної конференції до 100-річчя з дня заснування НАН України та на вшанування пам'яті Івана Пулюя (100-річчя з дня смерті), (Тернопіль, 23–24 травня 2018 року) / Наук. секретар : Золотий Р.З. – Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2018. – С. 310-311.
5. Електронний ресурс: Індекс сприйняття корупції в світі - 2019. <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>

ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В АСПЕКТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

*Гречишкіна Тетяна,
студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.
Науковий керівник: Шаповалова О.В., д.ю.н,
професор, Почесний професор СНУ ім. В. Даля*

Немає сумніву що людство переходить на новий етап розвитку і це стосується усіх сфер життя. Не виключенням є і розвиток правових аспектів. Особливо актуальною ця тема стає в сучасних реаліях нашого життя — у часи пандемії. Цей факт вимагає дуже швидкого і чіткого плану пристосування суспільства до таких реалій. Перше, що приходить на думку у часи соціальної дистанції — цифровізація. Поки ще не існує загальноприйнятих і гармонізованих визначень та правових дефініцій, однак цифрові технології вже стрімко захоплюють плацдарми для наступу. Впровадження в життя будь — яких нових технологій, зокрема цифрових — процес, безумовно, тривалий і несе в собі масу невідомих ще викликів та небезпек для людства.

Про роль цифровізації свідчить і факт того, що основним словом 2019 року за версією словника сучасної української мови

(UA.NEWS)⁶ визнано слово «діджиталізація», яке є спрощеною формою вітчизняного терміна «цифрова трансформація» і означає насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливило інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір [1]. Великим кроком до розбудови інформаційного суспільства та посилення економічної сторони країни, стало створення нового центрального органу виконавчої влади — Міністерство цифрової інформації України. Мінцифри було створене у вересні 2019 року задля формування та реалізації державної політики у сфері цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів, інтероперабельності — взаємодії мережевих систем бази уніфікованих інтерфейсів або протоколів, впровадження електронних послуг та розвиток цифрової грамотності громадян. Наразі є постанова Кабінету міністрів України від 18 вересня 2019 року у редакції від 20.11.2020 «Питання міністерства цифрової трансформації», але немає закону, який би в повній мірі регламентував діяльність Мінцифри.

Сучасна сфера економіки, в якій виникають господарські відносини, досить складна не лише з огляду на чисельні галузі (матеріального і нематеріального виробництва), а й у зв'язку з сучасними тенденціями суспільного розвитку, які накладають відбиток на ці відносини і зумовлюють корегування напрямів та форм державного впливу на сферу господарювання країни.

Сьогодні суспільного життя з притаманними йому процесами цифровізації потребує адекватного правового регулювання, яке б у комплексі вирішило пов'язані з цими процесами проблеми і забезпечило б соціальне спрямування вітчизняної економіки та її цифрову трансформацію, що, своєю чергою, має посилити ефективність економіки та надати їй цивілізованих рис, включно з новітнім її сегментом – цифровою економікою (далі – ЦЕ). Остання потребує правового забезпечення, яке наразі, попри спроби українського законодавця, все ще не забезпечує належним чином ефективність ЦЕ та захист її учасників від зловживань в цій сфері [2].

Симбіозу вирішення цієї проблеми, попри її актуальність, ще не досягнуто в науковій літературі через те, що це є досить новим, динамічним та складним згаданим явищем. Разом із тим окремі аспекти правового забезпечення цифровізованих господарських відносин з метою їх соціального спрямування досить активно висвітлюються в наукових працях щодо: господарсько-договірних відносин (Беяневич О.), щодо електронного бізнесу (Вінник О.), впровадження електронних публічних реєстрів (Шаповалова О.), електронних страхових послуг (Пацурія Н.) та ін. натомість вітального дослідження ще не відбулося

З розвитком і розширенням ринкових відносин і господарського обігу, все більшого значення набувають зобов'язальні правовідносини, які є однією з основних умов господарської діяльності. Саме в формах господарського зобов'язання реалізується процес переміщення товарів (результатів виконаних робіт, наданих послуг, тощо) із сфери виробництва у сферу розподілу та обміну в через неї у сферу споживання [3].

Згідно з ч.1 ст. 173 ГК господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку [4].

Відсутність в Україні, як і в більшості країн світу, кодифікованого акта, який би в комплексі регулював відносини ЦЕ, значною мірою компенсується (проте не досить ефективно) великою кількістю актів законодавства, в масиві якого можна умовно виділити кілька блоків, кожен з яких регулює: певний вид відносин у сфері ЦЕ (хоча деякі акти, зокрема Закон України «Про телекомунікації», варті до включення у два перші блоки, оскільки регулює інформаційні відносини та надання телекомунікаційних послуг як вид господарської діяльності у сфері ЦЕ) [1].

Попри зазначену важливість господарських зобов'язань, в аспекті господарської діяльності, ми не маємо законодавчо

закріплених норм, які б регулювали цифрові відносини в цій сфері. Окрім цього опоненти Господарського кодексу України не залишають свої спроби щодо його скасування, про що свідчить законопроект від 19.12.2019 р. «Про внесення змін і доповнень до деяких законів України з метою вдосконалення цивільного законодавства України», зареєстрований під № 2635 [2]. Ми вважаємо, що скасування ГК призведе до руйнування системи законодавства України, що вже склалася і працює. Наявність недоліків ГК – привід не для його скасування, а лише до необхідності вдосконалення, а виходячи із вищесказаного і обов'язковості введення норм, які б регулювали відносини в аспекті цифровізації.

Враховуючи динамічний розвиток цифровізації всіх сфер життя, розвиток господарського обороту, ускладнення системи господарських відносин і засобів їх регулювання, все більш очевидною стає потреба в комплексному аналізі однієї з фундаментальних категорій господарського права — господарських зобов'язань. Не менш важливим є вирішення проблеми законодавчого закріплення цифрових технологій в аспекті господарських зобов'язань та розроблення пропозицій щодо усунення недоліків Господарського кодексу в сфері зобов'язань.

Джерела:

1. Вінник О. М., Шаповалова О. В. Господарське право в умовах цифровізації економіки : навч. посіб. Київ, 2020. 295 с.
2. Вінник О. М. Потенціал Господарського кодексу України в ракурсі цифровізації економіки та соціального її спрямування. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 25.
3. Капюк М. В. Зміст господарських зобов'язань та підстави їх припинення: стаття. *Держава і право*. 2019. 364-370 с.
4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. Дата оновлення: 16.10.2020. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 29.11.2020)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІНВЕСТУВАННЯ ТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зеленська В.,

студентка 2 курсу спеціальності «Туризм»,

Інституту міжнародних відносин СНУ ім. В. Даля.

*Науковий керівник: **Мартінова Л.В.**, к.е.н., доцент,
доцент кафедри господарського права СНУ ім. В. Даля*

З розвитком культури та освіти країни, збільшується кількість зайнятого населення, що у свою чергу підвищує попит на туристичні послуги. Туристична діяльність є перспективним напрямком розвитку економіки багатьох країн світу. Вона, як і інші види діяльності зазнає неабиякого впливу з боку держави. Розвиток туристичної діяльності залежить від багатьох факторів: ресурсозабезпечення країни, розвиток інформаційних технологій, рівень матеріально-технічної бази об'єктів готельної індустрії та ін. В Україні не в достатній мірі займаються питаннями інвестування туризму як галузі економіки та вдосконаленням законодавчого забезпечення щодо регулювання туристичної діяльності. Тому дослідження вказаних вище питань набуває особливої актуальності.

Метою дослідження є вивчення актуальних питань інвестування та правового регулювання туристичної діяльності.

Досліджуючи стан вітчизняного ринку туристичних послуг варто відмітити достатньо низький рівень його розвитку. Через вплив багатьох негативних факторів, таких як: політична та економічна нестабільність; низький рівень розвитку туристичної інфраструктури; слабка нормативно-правова база; малий спектр послуг; неефективна реклама туристичних центрів – зменшується потік як в'їзного так і виїзного туризму. Ця ситуація робить актуальними питання проведення якісної оцінки та модернізації вже існуючих механізмів державного регулювання національної туристичної галузі. Тільки розумне регулювання цього процесу на загальнонаціональному рівні, а також в регіонах зможе підняти ефективність її роботи. Перелічені вище негативні фактори можна усунути лише якщо провести ефективне регулювання усього ринку та туристичної сфери загалом.

Головною метою цих заходів є створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту, який буде повністю відповідати потребам місцевих та іноземних туристів, забезпечить розвиток регіонів України, зберігаючи при цьому культурну спадщину та екологічну рівновагу.

Вдосконалення туристичної діяльності, запровадження новітніх технологій потребує значних капіталовкладень. Джерелами фінансування виступають державний та місцеві бюджети. Основним видом є бюджетне фінансування у межах передбачених державним бюджетом видатків на певний рік. Так наприклад у 2011 році обсяг фінансування становив 1,59 млн. грн., у 2012 р. – 2,44 млн. грн., та у 2013 році становив 1,94 млн. грн [1].

Після подій 2014 року та підвищення курсу долара, рівень фінансування починає зростати. Викликано це зростанням інтересу до країни у постконфліктний час.

У цьому році на розвиток туризму було виділено рекордну суму «Вперше в історії України в проекті держбюджету на розвиток туризму заплановано 240 млн гривень на 2020 рік. Це просто приголомшлива цифра. Вона в 10 разів більша минулорічної», - зазначає Олександр Лієв - голова Асоціації індустрії гостинності [2].

Вже відомі плани на 2021 рік. Через карантинні заходи під час пандемії COVID-19, яка охопила увесь світ, у 2020 році багатьом туристам прийшлося відмовитися від мандрівок. Тому у 2021 р. прогнозується збільшення попиту на туристичні послуги. Держбюджет передбачає 209,5 млн. грн. На розвиток туристичної галузі [3].

Підсумовуючи, можна сказати, що проблеми фінансування починають отримувати належну увагу з боку держави, це можна помітити збільшенням об'єму капіталовкладень кожного року.

Держава займається не тільки фінансуванням туристичної індустрії, а і формує та затверджує певні закони. Туризм підпорядковується регулюванню з боку держави, тому вона формує його політику. Туристична політика держави – це діяльність держави спрямована на розвиток туристичної індустрії і суб'єктів туристичного ринку, покращення системи надання туристичних послуг населенню і зміцнення на їх основі свого політичного, економічного і соціального потенціалу. Ця державна політика є

сукупністю форм, методів і напрямків впливу держави на діяльність сфери туризму для досягнення конкретних цілей, збереження та розвитку народногосподарського комплексу [4, с. 14].

Законодавчі акти стосовно регулювання туристичної діяльності затвердженні у 120 країнах світу, згідно даних Всесвітньої туристичної організації. Ці акти встановлюють державні завдання у сфері туризму, шляхи їх досягнення, налагодження проведення туристичних формальностей, покращення безпеки туристів під час подорожі, стимулювання розвитку туристичної індустрії, налагодження відносин між постачальником і споживачем туристичних послуг та ін. Усі ці важливі завдання можуть бути вирішені тільки за допомогою спеціальних законодавчих актів у сфері туризму [5, с. 210].

«Закон про міжнародний туризм» став першим туристичним законом, який був прийнятий ще у далекому 1961 році у сполучених штатах Америки. Він передбачав створення спеціальної організації - Американської адміністрації подорожей та туризму (United States Travel and Tourism Administration – USTTA) при Федеральному міністерстві торгівлі США. Через досить великий проміжок часу у 1981 р. був прийнятий другий Закон “Про Національну політику в сфері туризму”, вже у 1992 р. з’явився Закон “Про політику в сфері туризму та розвиток експорту”, які потребували від адміністрації розв’язання певних завдань, а саме упорядкування державної політики в сфері туризму, враховуючи інтереси США, аналіз кон’юнктури туристичного ринку, збір статистичної інформації, контроль за проведенням програм розвитку туризму [6, с. 33].

Стосовно правового регулювання цієї сфери в Україні, головним нормативно-правовим актом є Закон України «Про туризм», затверджений у 1995 році. Основні положення державного регулювання перелічені у статті 6. За цією статтею основними цілями з боку держави є забезпечення безпечного туризму, захист прав та інтересів туристів, збереження рекреаційних ресурсів країни та створення сприятливих умов для розвитку туристичної індустрії [7].

Головні законодавства, які впливають на туристичну діяльність: Конституція України, Закон України «Про захист

споживачів», «Про курорти», «Про рекламу», «Про ліцензування видів господарської діяльності» та ін.

Туризм в Україні поступово розширюється, а тому потребує відповідного модернізування і нормативно-правової бази. Її модернізації є головним фактором розвитку туристичної індустрії. Не тільки вітчизняні, а і іноземні потребують перегляду. Прийняті міжнародним співтовариством закони сприяли розвитку туризму на Україні, це викликає необхідність у колаборації національного законодавства з іноземним, відповідно сучасним поглядам ЄС.

Актуальним для України є розвиток державних структур та комерційних підприємств туризму. До них належить розробка на законодавчому рівні механізмів співпраці рекреаційних закладів та туроператора; вдосконалення туристичних форм обслуговування; знаходження шляхів допомоги суб'єктам туристичного бізнесу, на початковому етапі розвитку; створення інвестиційних проектів за підтримки частого та державного капіталу. Доцільне розглядання цих напрямів надає неабиякий поштовх до зростання продуктивності туристичної галузі.

Висновки:

Виходячи з проведеного дослідження можна зробити висновок, що сучасний туризм має певні проблеми, які перешкоджають його розвитку, а саме застаріла нормативно-правова туристична база, неналежне фінансування та недостатнє співробітництво з іноземним сектором, але вони не залишаються осторонь. Важливість туристичної діяльності у світі зростає, тому держава знаходить все більше способів для вирішення питань як фінансових так і правових.

Джерела:

1. Балабанов И.Т. Экономика туризма : учеб. пособие / И.Т. Балабанов, А.И. Балабанов. М. : Финансы и статистика. 2003. 176 с.
2. В Україні створять державне агентство у справах туристів. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2812791-v-ukraini-stvorat-derzavne-agentstvo-u-spravah-turizmu.html>
3. В проєкті держбюджету на 2021 рік передбачено 209,5 мільйонів гривень на розвиток туризму. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/tourism/news/rozvitok-turizmu-v-ukrajini-2021-chi-peredbachene-derzhavne-finansuvannya-novini-11147276.html>

4. Григор'єва Я.В. Фінансове забезпечення туристичної галузі: стан та проблеми / Я.В. Григор'єва // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – Вип. 2. – С. 247-254.
5. Саак А.Э., Пшеничных Ю.А. Менеджмент в социально-культурном сервисе и туризме : учебное пособие. СПб.: Питер, 2007. 512 с.
6. Козловський Є. В. Правове регулювання туристичної діяльності : навч. посіб. / Є. В. Козловський. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 272 с.
7. Про туризм Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності : підручник / під ред. доктора пед. наук, проф. Орлова В. Ф. – К.: Грамота, 2008. – 327 с.
9. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. – К.: Альтерпрес, 2007. – 436 с.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Золкіна Анастасія,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: Шаповалова О.В., д.ю.н, професор,
Почесний професор СНУ ім. В. Даля*

Актуальність роботи. На сьогодні для господарського права як науки актуальними для вирішення є проблемні питання правового регулювання майнових відносин в акціонерному товаристві. Це стосується насамперед їх регулювання в розрізі правового режиму майна, як універсальної для всіх суб'єктів господарювання категорії господарського права.

У чинному законодавстві України, як вірно зазначають деякі з науковців, норми щодо правового режиму майна суб'єктів господарювання сформульовані та розміщені, як правило, безсистемно за змішаним принципом.

Дослідженню правового режиму майна акціонерних товариств присвячено праці таких вітчизняних вчених, як

Ю.М. Дзера, О.О. Кравчук, І.А. Селівнова, І.В. Лукач, А.М. Захарченко, О.М. Вінник, Ю.А. Слюсаренко, О.Р. Кібенко, В.С. Щербина та інші.

Категорія правового режиму майна дозволяє розкрити правове становище акціонерного товариства у повному обсязі, визначити зміст його майнових прав та обов'язків у процесі здійснення господарської діяльності.

Подане питання регулюється Господарським кодексом України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про акціонерні товариства» та іншими підзаконними нормативно-правовими актами.

Викладення основного матеріалу. Стаття 80 Господарського кодексу України (далі ГКУ) закріплює в собі види господарських товариств. Так відповідно до ч. 2 ст. 80 Господарського кодексу України акціонерним товариством є таке господарське товариство, яке має статутний капітал, що поділяється на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями лише майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, які пов'язані із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, окрім випадків визначених законодавством [1].

Відповідно до ч. 2 ст. 152 Цивільного кодексу України акціонерне товариство самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном [2].

Майнова основа господарювання віднайшла своє закріплення в Розділі III Господарського кодексу України. Так стаття 133 Глави 14 ГКУ містить в собі норми щодо правового режиму майна суб'єктів господарювання. Основу правового режиму майна суб'єктів господарювання відповідно до ч. 1 ст. 133 Господарського кодексу України становить право власності, а також інші речові права – право господарського відання, право оперативного управління. Відповідно до ст. 134 Господарського кодексу України право власності є основним речовим правом у сфері господарювання [1].

Олена Черненко в своїй роботі зазначає, що найбільш обґрунтованою позицією є та, відповідно до якої акціонерне товариство за своєю природою є об'єднанням капіталів і вимагає закріплення за ним майна не на праві господарського відання або

оперативного управління, а на праві власності. Правові режими майна акціонерних товариств з участю або без участі держави не повинні відрізнятись. Усі акціонерні товариства повинні визнаватись власниками свого майна, а держава повинна впливати на управління товариством через механізм реалізації своїх корпоративних прав [3].

Як вже було зазначено вище, основу правового режиму майна суб'єктів господарювання складають право власності, право господарського та право оперативного управління. Однак, господарська діяльність може здійснюватися і на підставі інших речових прав, таких як право володіння та право користування, передбачених нормами Цивільного кодексу України [2].

Загально відомо, що правовий режим майна позначає собою сукупність вимог, що пред'являються до майна в разі його набуття, використання в процесі господарської діяльності, вибуття або відчуження. Правовий режим майна не слід сприймати лише з позиції розпорядчих можливостей суб'єкта. У господарській діяльності він виявляється в установленні особливих правил обліку майна, порядку погашення його вартості, віднесення вартості майна на його собівартість.

Деякі науковці погоджуються з думкою про те, що поняття правового режиму майна підприємства охоплює встановлену правовими нормами структуру цього майна, порядок його набуття, використанні і вибуття, а також звернення на нього стягнень кредиторів. Таке визначення є найбільш вдали, тому що воно допомагає з'ясувати структуру майна, його складові частини і види; порядок формування майнової бази та майнового стану суб'єкта господарювання; порядок використання суб'єктами різних видів майна для здійснення господарської діяльності; порядок вибуття майна з майнової сфери суб'єкта господарювання тощо.

Отже, виходячи з цього, ми можемо вважати, що на специфіку правового режиму майна суб'єкта господарювання безпосередньо впливають такі фактори: економічний зміст та цільове призначення майна; форма власності; правова підстава, на якій майно належить тому чи іншому суб'єкту господарювання; вид суб'єкта господарювання; вид майна; організаційно-правова форма суб'єкта господарювання; сфера здійснення та вид діяльності, що здійснюється.

Таким чином можна сказати, що зміст правового режиму майна суб'єкта господарювання визначається в залежності від організаційно-правової форми господарської організації.

З урахуванням з'ясованого вище ми можемо стверджувати, що правовий режим майна акціонерного товариства – це встановлена в чинному законодавстві системна сукупність елементів, якими є структура майна, порядок формування майна, порядок експлуатації майна, порядок відчуження або повернення майна акціонерного товариства власнику, а також звернення про стягнення на майно його кредиторами.

Висновки. Таким чином нами було визначено поняття правового режиму майна акціонерного товариства, проаналізовано нормативну базу його регулювання, ми також проаналізували роботи вітчизняних правознавців та змогли визначити зміст і специфіку правового режиму майна акціонерного товариства. Так як з усього вказаного раніше видно, що закріплення норм щодо регулювання правового режиму майна суб'єктів господарювання є безсистемним і змішаним, пропонуємо шляхом законодавчих змін систематизувати норми права з цього питання, для викорінення розбіжностей між ними та більш зручного використання.

Джерела:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Черненко О.Ю. Правовий режим майна державних акціонерних товариств [Електронний ресурс] / Черненко О.Ю. // Підприємництво, господарство і право. – К. 2019. – С. 130-134. – Режим доступу: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/12/25.pdf>

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ЯК КАТЕГОРІЇ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

*Колодяжна Катерина,
студентка 3 курсу 2 групи
Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Відомо що, відповідно до ч. 1 ст. 1 Конституції України (далі – КУ), Україна є демократичною, соціальною, правовою державою [1]. Завдяки цим конституційним положенням, наша держава забезпечує дисципліну, законність та правопорядок у сфері державних фінансів саме через існування інституту відповідальності за правопорушення у зазначеній сфері.

На наш погляд, дуже важливо відмітити той факт, що в Україні, перш за все, увага зосереджується на таких видах юридичної відповідальності, як кримінальна, адміністративна, цивільна, дисциплінарна та ін., однак фінансово-правова відповідальність у цей час залишається поза увагою. На наше переконання, це не дуже правильно, оскільки фінансово-правові норми потребують не меншого законодавчого захисту, ніж норми тих галузей права які перераховані вище. Окрім цього, невирішеним питанням залишається проблема відмежування фінансово-правової відповідальності від інших різновидів юридичної відповідальності, зокрема це притаманне адміністративному праву, оскільки на теперішній час в законодавстві містяться суперечливі, абсолютно ідентичні норми, які викликають труднощі в правозастосуванні. Зазначена ситуація ускладнюється тим, що немає єдності в тлумаченні поняття «юридична відповідальність».

Відомо, що фінансова відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, однак на теперішньому етапі розвитку нашої держави існує два аспекти визначенні природи фінансово-правової відповідальності. Прихильниками першого є Альохін А.П., Белінський Є.С., Кроліс Л.Ю., вони дотримуються наступного: фінансово-правова відповідальність – це не особливий вид юридичної відповідальності, а різновид адміністративної [2]. Інші

вчені, такі як А.В. Бризгалін, М.В. Карасьова, І.І. Веремеєнко виділяють фінансово-правову відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності, однак навіть вони відзначають схожість останньої з адміністративною відповідальністю [3]. Проте, ми не дуже згодні з зазначеними позиціями, оскільки фінансово-правова відповідальність застосовується виключно за порушення фінансових норм, які закріплюють норми поведінки суб'єктів саме фінансових правовідносин, захищають фінансові інтереси держави. Також, на підтвердження того, що фінансово-правова відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності необхідно зазначити, що суб'єктами фінансово-правової відповідальності є відповідні підприємства, установи, організації та фізичні особи, однак не тільки фізичні (посадові) особи, які є суб'єктами кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності.

Також необхідно зазначити, що фінансово-правова відповідальність відрізняється від інших видів юридичної відповідальності, зокрема, адміністративної своїми санкціями. Так, фінансово-правові санкції використовуються для колективного прибутку суб'єкта правопорушення, в той час коли адміністративні санкції застосовуються до особистих доходів посадової особи [4]. Окрім названого, фінансово-правові санкції відрізняються від адміністративних своїми наслідками, тож застосування фінансово-правових санкцій тягне за собою не тільки покарання порушника норм фінансового законодавства, а й компенсацію завданої шкоди, тобто наслідки таких санкцій є не організаційного характеру, а грошово-майнового.

Далі, на наш погляд, необхідно розглянути категорію фінансово-правової відповідальності з ракурсу загальної теорії права. Відомо, що з моменту здійснення фінансового правопорушення, юридична відповідальність виникає у вигляді обов'язку правопорушника зазнати осуду та понести негативні наслідки, які передбачені санкцією відповідної фінансово-правової норми. Але, для характеристики фінансово-правової відповідальності, як категорії фінансового права одного лише обов'язку буде замало. Оскільки обов'язок виступає лише частиною фінансових правовідносин. Для визначення фінансово-правової відповідальності до неї необхідно включати як обов'язок

фінансового правопорушника нести негативні наслідки, так і здійснення щодо останнього фінансової санкції, а саме безпосереднє отримання правопорушником несприятливих наслідків. З даною позицією також погоджується Бавико О.Є., він зазначає, що у такій конструкції реалізація санкції, що передбачає міру фінансової відповідальності, виступає частиною правовідносин, що виникають між правопорушником і компетентними органами. Реалізація санкції означає реалізацію негативного аспекту фінансової відповідальності, що виражається в несприятливих обмеженнях майнового або організаційного характеру [3].

Можна зробити висновок, що питання фінансово-правової відповідальності є достатньо важливим на теперішньому етапі розвитку нашої держави. Проте, як і будь-який інший вид юридичної відповідальності, фінансово-правова відповідальність, як категорія фінансового права потребує удосконалення і необхідно залучити міжнародний досвід розвинутих країн для розвитку власної моделі фінансово-правової відповідальності.

Джерела:

1. Конституція України / Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.01.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.11.2020);
2. Усенко Р.А. Фінансові санкції за адміністративним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2007. 19 с. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A3%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A0\\$](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A3%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A0$) (дата звернення 17.11.2020);
3. Бавико О.Є. Склад та ефективність фінансової відповідальності. URL: <http://radnuk.info/statti/255-finpr/14850-2011-01-19-03-57-33.html> (дата звернення: 17.11.2020).
4. Романюк Юлія. Фінансова відповідальність як категорія фінансового права // Підприємництво, господарство і право. № 12. 2019. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/12/12_2019.pdf (дата звернення 17.11.2020).

ДІЯЛЬНІСТЬ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Мезеря О.О.,

*к.і.н., доцент кафедри правознавства,
юридичного факультету, СНУ ім. В. Даля*

Михайлюк В.П.,

*д.і.н., професор, завідувач кафедри
історії та археології СНУ ім. В. Даля*

Діюча система гарантування вкладів фізичних осіб на сьогодні є дієвим механізмом захисту прав та охоронюваним законом інтересів вкладників, у разі неспроможності виконання своїх зобов'язань банками, що дозволяє виконувати завдання щодо захисту їх матеріальних інтересів та заощаджень від негативних наслідків банкрутства банків, підвищення довіри до банківського сектору, а також підтримання соціально-економічної стабільності у країні.

Робота системи гарантування вкладів фізичних осіб (надалі СГВФО) уможлиблює збільшення пасивів комерційних банків України. Для вкладників банків ця система являє собою один із факторів, спонукаючих інвестувати гроші в банки і отримувати певний дохід.

Один з факторів, що виконує Фонд гарантування вкладів фізичних осіб - це повернення їх заощаджень при умові визнання банку неплатоспроможним. Це допомагає збереженню можливостей банку щодо питання виконання ним своїх обов'язків перед користувачами їх послуг тобто вкладниками, забезпечує Часткове збереження державних коштів, вагомо підвищує довіру до банківської системи [1, с. 39].

В той же час ефективна робота СГВФО не являє собою гарантію забезпечення платоспроможності банків. Тому за даними Фонду на етапі ліквідації перебувають близько 90 банків [2].

Головними причинами великого збільшення кількості неплатоспроможних банків та банків, що перебувають на етапі ліквідації в Україні, являє собою недосконалість законодавчого забезпечення та низька ефективність контролю за їх діяльністю.

У наукових роботах особливу увагу дослідженню регуляторної діяльності Фонду приділяли О. Б. Билінська [1], А. Г. Бухтіарова [3], В. І. Огієнко [4], В. В. Коваленко [5] та інші. Аналізуючи та роблячи висновки результатів попередніх досліджень з цієї проблематики, можна констатувати, що в даний час перегляду потребують деякі положення законодавства щодо визначення виняткових особливостей регуляторної діяльності Фонду в діючій СГВФО, інструментарію її здійснення тощо, що і обумовило вибір теми.

Мета: дослідити основні аспекти забезпечення роботи функцій СГВФО та регулювання Фонду, зокрема особливих дій здійснення ним функції контролю за діяльністю банків і визначення можливості удосконалення правового регулювання в даній сфері.

Одним з найголовніших цілей Фонду є забезпечення роботи функціоналу СГВФО і видалення неплатоспроможних банків з ринку. Для виконання цього завдання перш за все, Фонд акумулює фінансові кошти, отримані з указаних Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» джерел, виконує пильний контроль за цілісністю та своєчасністю перерахування зборів кожним членом Фонду(ст. 4 Закону) [6].

Головним джерелом організації коштів Фонду в період стабільності банківського сектору та маленької кількості обанкрутілих банків є регулярний чіткий збір. Він складає більше 80% від існуючих банківських надходжень. А. С. Скірка та Б. П. Адамик зупиняють свою увагу на тому, що регулярного збору недостатньо навіть для відшкодування вкладів кредиторам банку, тому що в середньому за останні роки він становить 3,5 млрд. грн., в той час коли виплати гарантованої суми вкладникам неплатоспроможних банків — у вісім разів більше. Тому і виникає зріст морального ризику із боку власників банків.

Виходом з цього положення може бути збільшення коштів Фонду за рахунок значного збільшення можливостей використання диференційованого підходу до нарахування регулярних зборів банками-учасниками. Тоді пропонуємо змінити підхід до обчислення регулярного диференційованого збору зробивши розподіл бази його нарахування на дві групи: основну та додаткову. Регулярні збори за основною базою нарахування повинні здійснюватися згідно з ч. 1 ст. 22 Закону України «Про систему

гарантування вкладів фізичних осіб»; за додатковою — шляхом значного збільшення базової річної ставки пропорційно до збільшення всієї суми граничного розміру відшкодування за вкладами за ініціативою окремих банків. Вказані рекомендації стосовно нарахування регулярного диференційованого збору пропонується додати до Порядку розрахунку розмірів регулярних зборів до Фонду у формі диференційованих зборів, прийнятого згідно з Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 2 липня 2012 р. № 1, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 27.07.2012 № 1273/21585.

Джерела:

1. Билінська О. Б. Функції системи гарантування вкладів / О. Б. Билінська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2017. — ч. 1. — Вип. 12. — С. 38–42.
2. Банки, що ліквідуються [Електронний ресурс] / Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. — Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/not-raising/liquidation> (дата звернення 21.08.2018).
3. Бухтіарова А. Г. Розвиток національної системи страхування вкладів : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / А. Г. Бухтіарова. — Суми, 2015. — 284 с.
4. Огієнко В. І. Система гарантування депозитів фізичних осіб в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / В. І. Огієнко. — Львів, 2005. — С. 18.
5. Коваленко В. В. Розвиток систем гарантування вкладів до і після кризи В. В. Коваленко // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2013. — № 1. — С. 363–370.
6. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> (дата звернення 21.08.2018).

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УКЛАДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Михайлова Дар'я,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: Шаповалова О.В., д.ю.н, професор,
Почесний професор СНУ ім. В. Даля*

На сьогоднішній день створення ефективної та гармонійної системи господарського законодавства – один з найважливіших напрямів розвитку правової системи України в умовах становлення соціально орієнтованої ринкової економіки. В умовах ринкової економіки господарський договір є основним засобом організації відносин між суб'єктами господарювання та важливим інструментом правової організації господарського життя суспільства в цілому [1].

Метою наукового дослідження є науковий та правовий аналіз сутності господарського договору, проблемних питань укладення господарського договору, аналіз певних аспектів, що спрямовані на вдосконалення правового регулювання господарських договірних праввідносин.

Над актуальними проблемами укладення господарських договорів працювали такі відомі науковці, як О.А. Беляневич, Д.В. Задихайло, В.С. Мілаш, В.М. Черешнюк, В.М. Малишко, М.Д. Чернега, В.К. Малолітнева, Ю.О. Моїсєєв та інші.

Перед тим, як перейти до проблемних питань укладення господарських договорів, необхідно розкрити поняття господарського договору. У законодавстві та науковій літературі існує декілька понять господарського договору, які беруть своє коріння в цивілістиці. Поняття господарського договору виступає в двох аспектах: 1) під поняттям «договір» розуміються праввідносини, які виникають з договору як з юридичного акту; 2) розуміється як правовий документ, яким зафіксовано виникнення договірної зобов'язання з волі його учасників [2]. У Господарському кодексі України господарські договори регулюють норми, які об'єднані в главу 20 “Господарські договори” (ст. 179-188) [3].

Необхідно зазначити, що до проблемних питань укладення господарських договорів слід віднести не чіткість визначення прав та обов'язків сторін у реквізитах договору. Багато суб'єктів господарювання нехтують реквізитами про права та обов'язки сторін та не включають його до договору. Слід зазначити, що це велика помилка, адже часто трапляється так, що сторони, перед тим як укласти договір, домовляються про щось усно, а потім не мають можливості довести ці домовленості, фактично не маючи згоди звернутися з письмовою змогою до контрагента, що порушив свої зобов'язання, або ж, до суду. До того ж необхідно деталізувати зобов'язання сторін у разі розірвання договору. На мою думку, для того, аби уникнути багатьох проблем під час тлумачення та виконання умов договору, Господарський кодекс України необхідно доповнити положеннями, які б регламентували, які саме реквізити має містити господарський договір та положеннями, які б регламентували обов'язковість закріплення прав та обов'язків сторін в господарському договорі та санкцій за їх невиконання.

Якщо зупинитися на такому особливому виді господарських договорів, як господарські договори, які укладаються на біржах, ярмарках, публічних торгах, то слід зазначити, що через відсутність єдиного нормативного акту про торги нормативні та однойменні дефініції вживаються в різному значенні. Ось, наприклад, у деяких нормативних актах термін «торги» або взагалі не використовується (як, зокрема, у приватизаційних законах), або не розкривається та вживається як такий, що не потребує пояснень. Разом з тим, ст. 1 Закону України «Про здійснення державних закупівель» встановлює, що торги – це здійснення конкурентного відбору учасників із метою визначення переможця торгів, згідно із процедурами, встановленими цим Законом [4].

У той же час правове регулювання відносин, які виникають у процесі організації та проведення біржових торгів на товарних біржах України, істотно відстає від сучасних потреб розвитку біржової торгівлі. Зокрема, Закон України «Про товарну біржу», використовуючи у ряді статей термін «біржові торги», не дає легального визначення поняття біржових торгів [5]. Це призводить до того, що на рівні локальних нормативно-правових актів, а саме Правил біржової торгівлі, що діють на різних товарних біржах України, мають місце суттєві протиріччя у підходах до

врегулювання таких питань як проведення біржових торгів, умов допуску та складу учасників біржових торгів тощо.

Такий стан стає причиною відмови суб'єктів господарювання від укладення угод на товарній біржі, а також втрати довіри інвесторів до біржових операцій на товарних біржах України. Це є ще одним з проблемних питань укладення господарських договорів. На мою думку, необхідно з урахуванням вищесказаного та з метою вдосконалення біржового законодавства України прийняти Типові правила проведення біржових торгів методом електронної торгівлі. Електронна біржова торгівля здійснюється у вигляді відкритих публічних торгів, що проводяться на заздалегідь визначеному сайті, в заздалегідь визначений час, але встановленим на сайті правилам.

Такі правила повинні містити наступні розділи: правила допуску членів біржі до торгівлі; вимоги, що пред'являються до форми заявки; порядок подачі заявок в систему; процедура акцепту; порядок інформаційного обслуговування учасників торгівлі; система захисту інформації; технічні вимоги, що пред'являються до електронної біржової торгівлі; порядок внесення змін до заявок; відповідальність учасників біржової торгівлі тощо.

Вбачається необхідним також обмежити число товарних бірж, які мають право на використання такого методу біржових торгів як електронна торгівля. Для цього доцільно передбачити обов'язковість отримання товарною біржою сертифікату відповідальності, що видається відповідним органом державної влади. Реалізація вказаних пропозицій дозволить забезпечити в Україні дотримання основних принципів біржових торгів, а саме принципів гласності та публічності та також впровадити сучасні біржові технології, що позитивно вплине на інтеграцію товарних бірж України в міжнародну біржову діяльність.

Якщо розглядати такий особливий вид господарського договору, як договір, який укладений у спрощений спосіб, то особливості укладення договору у спрощений спосіб регулюються ч. 1 ст. 181 Господарського кодексу України. Вивчення чинного законодавства та практики його застосування свідчить про наявність проблем, які пов'язані з укладенням договорів у спрощений спосіб. Згідно зі ст. 181 Господарського кодексу України можливе укладення господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами,

телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів [3].

Укладення господарського договору шляхом підтвердження прийняття до виконання є більш невизначеним способом із правової позиції, адже труднощі застосування такого способу полягають насамперед у тому, що у законодавстві не визначено, яким чином має здійснюватися підтвердження прийняття до виконання.

На мою думку, сутність цього способу укладення господарського договору полягає в тому, що одна сторона направляє іншій стороні пропозицію укласти договір, а інша сторона надає згоду на укладення договору шляхом вчинення дій відповідно до вказаних у пропозиції умов. Ось, наприклад, одна сторона направляє іншій рахунок-фактуру на оплату робіт, зміст якого відповідає оферті, а інша сторона оплачує цей рахунок, тобто приймає до виконання. Водночас, таке трактування не є безспірним, тому що ч. 1 ст. 181 Господарського кодексу України вказує не на виконання, а на підтвердження прийняття до виконання [3].

Альтернативою письмовій формі господарського договору є усна форма. Як зазначають деякі науковці, такі як В.М. Черешнюк, для укладення господарського договору єдиною можливою формою є письмова форма, адже саме цим господарський договір відрізняється від цивільно-правового. Заслугує на увагу твердження науковців про те, що ч. 1 ст. 181 Господарського кодексу України не містить заборону щодо усної форми господарських договорів [6].

Необхідно зупинитися на тому, що недостатня конкретизація норми ч. 1 ст. 181 Господарського кодексу України щодо укладення господарського договору у спрощений спосіб ставить під сумнів ефективність її дії, тому, на мою думку, необхідно усунути цей недолік шляхом доповнення цієї норми положенням, яке б регламентувало яким чином має здійснюватися підтвердження прийняття до виконання.

Таким чином, господарський договір забезпечує зв'язки між суб'єктами господарювання та іншими учасниками господарських відносин. Оскільки законодавство не регламентує з яких саме розділів має складатися господарський договір, то сторони, укладаючи його, мають передбачити якомога більше умов його

виконання. Адже саме деталі в майбутньому можуть стати свідченням добросовісності особи в суді та допоможуть уникнути багатьох проблем під час тлумачення та виконання умов договору.

Проаналізувавши проблемні питання укладення господарських договорів в Україні, слід відмітити, що важливим недоліком є недосконале законодавство, яке не надає загального визначення господарського договору, необхідно, в першу чергу для врегулювання цієї прогалини, ввести до Господарського кодексу термін «господарський договір».

Джерела:

1. Мілаш В.С. Істотні умови договору і диспозитивність їх правового регулювання / В.С. Мілаш // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 7. – С. 36-39.
2. Мілаш В.С. Господарське право : навч. посіб. для підготов. до іспитів / В.С. Мілаш ; 6-ге вид., змін. – Харків : Право, 2019. – 336 с.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 179-188.
4. Про здійснення державних закупівель : Закон України від 10 квітня 2014 р. № 1197-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 24. – Ст. 1.
5. Про товарну біржу: Закон України від 10 грудня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 10.
6. Черешнюк В.М. Правове регулювання укладення і виконання господарських договорів / В.М. Черешнюк // Право України. – 2017. – С. 11-12.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Шаповалова О.В.**, д.ю.н,
професор, Почесний професор СНУ ім. В. Даля
Пономарьова Альона,
студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

Господарським кодексом України передбачено, що правове закріплення економічної політики здійснюється шляхом визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, у прогнозах і програмах економічного і соціального розвитку України та окремих її регіонів,

програмах діяльності Кабінету Міністрів України, цільових програмах економічного, науково-технічного і соціального розвитку, а також відповідних законодавчих актах. ч.4 ст.9 [1].

Під державною підтримкою розуміють, з одного боку, державне регулювання економіки, що передбачає насамперед свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов становлення і розвитку підприємництва, а з іншого - створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються до сфери підприємництва на пільгових засадах або безоплатно.

Підтримка підприємництва здійснюється державою для покращення матеріального становища підприємців, рівень якого має пряий вплив на розвиток економіки країни, а також для можливості господарюючих суб'єктів здійснювати свою діяльність у рівних умовах поряд з іншими підприємницькими структурами і максимально використовувати свій потенціал для забезпечення сталого розвитку. Для цього органи влади покликані розробляти і фінансово забезпечувати програми, проекти та здійснювати заходи за рахунок центрального та місцевих бюджетів, доходів від власної діяльності, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб. Від державної влади підприємці очікують, першочергово, фінансової підтримки.

Проблематика державної політики підтримки підприємницької діяльності зазвичай досліджується політиками. Аргументами для своїх оцінок політики обирають наступні факти. Підтримка становлення та розвитку підприємницької діяльності в Україні є одним з визначальних пріоритетів державної політики. Загальновідомо, що бізнес відіграє важливу роль у підвищенні рівня зайнятості населення, послабленні соціальної напруженості, забезпеченні конкурентного середовища, економічної стабільності та інноваційного зростання, створенні передумов для становлення середнього класу. Підприємництво надає можливість реалізувати свої творчі можливості та ініціативу. На сьогоднішній день для посилення позитивних та послаблення негативних впливів політики підприємництво потребує всебічної підтримки зі сторони державної влади та місцевого самоврядування. Дійсно наша країна переживає складні часи, коли економічні прогнози спотворюються карантинними обмеженнями.

Однак такий підхід не представляє проблематику державної політики підтримки підприємницької діяльності у висвітленні правових питань. Право знаходиться у взаємодії з різними суспільними відносинами, в тому числі і з політикою. Однак для отримання об'єктивно вірних знань про правові основи державної підтримки підприємницької діяльності слід звертатися до знань фундаментальної економіко-правової науки. Тому, що б представити заявлену проблематику у всіх своїх зв'язках та опосередкуваннях слід звернутися до наукових джерел, в яких комплексно було розглянуто правові проблеми державної підтримки підприємницької діяльності.

Таким джерелом є колективна монографія Г. Л. Знаменського, С. М. Андросова, І. В. Голованя, О.В.Шаповалової, Г.Д.Джумагельдієвої.

Монографію присвячено розгляду правових засад державної підтримки бізнесу як важливого напрямку державної економічної політики. В ній виокремлено декілька сфер економіки – інноваційну діяльність, банківську справу, енергетику. У кожній з цих сфер обґрунтовано правові причини недоліків та спрогнозовано шляхи їх подолання. Проведено порівняльно правовий аналіз закордонного законодавства та наведено приклади для запозичення, бо українське що законодавство в цих галузях не проявляє належної ефективності із-за не упорядкованості і протиріччя взаємовідносин бізнесу і влади. Проте на прикладі ряду сфер економіки – інноваційної діяльності, банківської справи й енергетики, а також на основі аналізу закордонного законодавства у своєму колективному висновку науковці показали позитивну перспективу укріплення правових основ державної підтримки бізнесу в Україні[2]. Однак минуло майже 10 років з часу проведення цього дослідження.

На сьогодні існує низка проблем, які уповільнюють розвиток підприємництва, а саме: 1. Надмірний розвиток корупції та бюрократизму. 2. Високий рівень оподаткування, що ставить під сумнів прибутковість діяльності підприємств, підвищує вірогідність банкрутства. 3. Відсутність ефективних механізмів кредитування та страхування суб'єктів бізнесу, незахищеність банківських установ від різноманітних видів ризику, пов'язаних із кредитування малих підприємств. 4. Недоступність бізнес освіти для персоналу підприємств, відсутність соціальних гарантій. 5.

Політична та економічна нестабільність, а також суперечливість та ускладненість законодавства[3].

На даний час 29% власників бізнесу вважає, що державна влада має здійснюватися у формі тимчасового звільнення від сплати податків або ж, принаймні у їхньому істотному зниженні . Водночас, у нещодавно ухвалених "антикризових" законах на підтримку економіки №3275 та підписаному №533-IX відповідні пропозиції бізнесу не були враховані.

Сьогодні Спілка Українських Підприємців закликає владу звільнити від сплати ЄСВ та ПДФО до кінця року увесь бізнес, який не скорочує персонал в умовах простою виробництва. Мета цієї ініціативи – не зекономити на фонді оплати праці, а дати можливість роботодавцям утримати робочі місця в період існуючої кризи.

За нашими розрахунками, у разі відміни ЄСВ та ПДФО для окремих видів діяльності, уряд зможе фінансово підтримати майже два мільйони своїх громадян (1408,2 тис зайнятих в юридичних осіб та 546,5 тис у ФОПів).

Українська економіка почала різко гальмувати ще наприкінці минулого року, а за перший квартал цього року скорочення української економіки вже становило 1,3%, а падіння спостерігалось як у більшості галузей, так і в обсягах інвестицій. Більшість політиків, та Європейський банк реконструкції та розвитку прогнозують , що економіка України почне зростати вже у наступному році та разом із тим, ризики того, що економіка не відновить зростання, залишаються високими, не лише через можливість нової хвилі коронавірусу, але через незрозумілість щодо політики української влади та її налаштованості на реформи. Коронавірусна криза однозначно пішла на користь онлайн торгівлі, і вона ще більше процвітатиме. А звідси і більший попит на інвестиції в розвиток інтернету, послуг ІТ та навчання цифрових навичок[3]. Під час коронавірусної кризи однозначну перевагу отримала онлайн-торгівля.

Виходячи із вище зазначеного можемо зробити наступні висновки . Державні механізми підтримки відіграють важливу роль у розвитку малого підприємництва. Таким чином, звільнення від сплати ЄСВ та ПДФО до кінця року надасть можливість роботодавцям утримати робочі місця в період існуючої кризи, а

впровадження так званої державної політики має на меті сформувані єдиний ефективно діючий механізм управління та регулювання діяльності підприємств, підвищити рівень фінансової дисципліни господарюючих суб'єктів, гармонізувати законодавчу базу, покращити рівень інформаційного забезпечення системи здійснення підприємницької діяльності, оптимізувати взаємодію державних органів влади та підприємств. Функціонування такого механізму можна буде досягти лише за умови комплексної реалізації підтримки державної політики.

Джерела:

1. Попський А. Державна політика розвитку, підтримки малого та середнього підприємництва у контексті європейської інтеграції// ефективність державного управління, 2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/edu_50/fail/32.pdf
2. Хвостина І. Н., Івасив І. І. Європейський опыт підтримки малого підприємництва и возможности его адаптации в Україні. Бизнес Информ. 2019. № 5. С. 38–42. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.business-inform.net/article/?year=2019&abstract=2019_5_0_38_42
3. Зануда А. Коли економіка України заживе так, як було до коронавірусу // BBC NEWS Україна [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54361473>

ОСОБЛИВОСТІ САМОКОНТРОЛЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Савочка Катерина,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: Шаповалова О.В., д.ю.н,
професор, Почесний професор СНУ ім. В. Даля*

Прагнення сучасної України до євроінтеграції диктує необхідність прискорення руху до економічного розвитку, який відповідав би критеріям міжнародних стандартів. Потреби законодавчого забезпечення економічної політики, розвиток

товарно-грошових та інших господарських відносин, прагнення держави до забезпечення ринкової саморегуляції економіки зумовили необхідність у посиленні уваги до розвитку досліджень, які пов'язані з регулюванням самоконтролю суб'єктів господарювання. А тому, виникає потреба трансформації системи забезпечення господарської самоорганізації, підкореної публічним інтересам.

Вагомий здобуток у дослідженні питання самоконтролю суб'єктів господарювання, розкриття його правового змісту та основних функцій внесли роботи таких науковців як Беляневич О.А., Віхрова О.П., Вінник О. М., Добровольської В.В., Задахайла Д.В., Кравець І.М., Кузьміної М.М., Кирильчука В.В., Орлової О.С., Подцерковного О.П., Солодченка С.В., Щербини В.С.

Зазначимо, що сутність поняття «самоконтроль» має наглядний характер, тобто йому притаманні всі ознаки терміну «контроль». За визначенням А.В. Петровського, самоконтроль – це усвідомлення й оцінювання суб'єктом власних дій, процесів та станів [1, с. 35].

Для з'ясування значення самоконтролю господарської діяльності як правової категорії слід звернутися до положення Преамбули і ст. 1 ГК України. В Преамбулі наголошується, що він має встановити основи господарської діяльності, яка базується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності [2].

Розвиток відносин самоконтролю у сфері господарювання обумовлено станом суспільного господарського порядку. Якщо порядок містить чіткі та доступні вимоги до обмеження самоорганізації, то стан самоконтролю буде підкорений принципам законності. Тому, необхідно дослідити, який стимулюючий вплив чинить суспільний господарський порядок на правовідносини самоконтролю. Узагальнення положень ст. 1 та ст. 5 ГК України вказує на цілеспрямований намір законодавця забезпечити оптимальне поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин та державного регулювання у межах правового господарського порядку [3].

Одним з вагомих факторів, що впливає на закріплення самоконтролю є негативні фактори, які виділяє науковець К. Глаз – «фіктивні фірми», «неякісні товари та послуги», що зумовлюють

необхідність встановлення чітких та ясних правил самоконтролю суб'єктів господарювання [4].

Контроль у сфері господарювання в нашій країні здебільшого не відповідає своєму призначенню. На думку вчених «контроль в Україні багато в чому втратив свою цінність.

Натомість самоконтроль у сфері підприємництва не вичерпав своїх можливостей в організації господарської діяльності. Внутрішньогосподарський контроль сприймають підставою для підвищення ефективності формування та використання майнової основи господарювання. Отже, внаслідок негативній оцінці контролю, виникає необхідність потенціалу самоконтролю у сфері господарювання.

Водночас, висловлюються застереження, з якими важко не погодитися. Застереження стосується того, що самоконтроль вказує на залежність підприємця від самого себе у виборі контрольних дій. Адже такий вибір може призвести до руйнівної самоорганізації, внаслідок зловживань свободою дій. Можна цілком спиратися на висновок О. А. Беянович. «Ненормативна поведінка, яка є можливою через відсутність норм на всі випадки життя, включає в себе: 1) поведінку, що не врегульована нормою, 2) поведінку, що суперечить нормі. І в першому, і другому випадку суб'єкт керується не заздалегідь встановленою моделлю поведінки, а розробляє і реалізує власне самостійне прийняте рішення» [5, с. 331]. Таке поширення досвіду самоконтролю підприємців розширює уявлення про функції господарського права у поєднанні ринкової саморегуляції із державним регулюванням економіки, а також навчає робити висновки на «зроблених помилках».

Отже, через відсутність єдиної державної політики щодо розвитку самоконтролю суб'єктів господарювання та здійснення контролю за діяльністю своїх членів, можна додатково запропонувати вдосконалення законодавства про недержавний (внутрішній) контроль у діяльності суб'єктів господарювання. Завдяки сукупності різних заходів внутрішнього і зовнішнього контролю у сфері господарювання можна підвищити ефективність боротьби із негативними явищами та наслідками в економіці країни та знизити її «тінізацію».

Джерела:

1. Краткий психологический словарь / под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1985. – 431 с.
2. Господарський кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Солодченко, С. В. Самоконтроль у механізмі правового господарського порядку [Текст] / С. В. Солодченко // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, Київ, 11 груд. 2015 р.) / Нац. акад. прав. наук України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Департамент інновац. діяльності та трансферу технологій МОН України. – Х. : Право, 2015. – С. 254-256.
4. Глаз К. Саморегулювання і інститут саморегулювних організацій в Україні. – 2013. URL: <http://ukrstrategy.com/uk/analitika/item/55-samoregulirovanie.html>
5. Беляневич О. А. Публічний порядок» як оціночна категорія договірною права: спроба тлумачення // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 1. – 338 с.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Сазоненко Д.В.,

магістрант спеціальності «Право»

юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.

*Науковий керівник: Гриценко Г. М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

У розвинених зарубіжних країнах податковий контроль, як функція і як важлива частина діяльності податкових органів, має свою законодавчу базу, складну організаційну структуру і значне техніко-методичне забезпечення. Система податкового контролю включає попередній (облік і реєстрація платників податків і об'єктів оподаткування), поточний (загальний нагляд за дотриманням податкової дисципліни у країні) і наступний (перевірки та ревізії звітності платників податків і своєчасності внесення ними податкових платежів) контроль. Основною організаційно-правовою формою податкового контролю є податкова перевірка. Разом з тим з конкретних питань, щодо методів і організації контрольної роботи,

податкові служби різних країн значно відрізняються між собою [1, с. 13].

Зокрема останнім часом у ряді країн застосовують заходи з об'єднання податкового, соціального та інших видів обліку (реєстрації) громадян (Австралія, Італія, США, Скандинавські країни). Цікавим є досвід організації податкового контролю щодо великих підприємств. Наприклад, Служба внутрішніх доходів США укладає договір з великими платниками податків, за яким при виявленні у 20% звітності факту приховування податків, підприємство зобов'язане виплатити суму штрафних санкцій у пропорції, ніби це порушення поширюється на всю суму доходу.

Так, у США податковий контроль може бути проведений на підставі заяв, що надходять із безпосереднього оточення платника податків. У разі підтвердження порушення надається подяка за надані відомості, яка складається зі знижки до 10% суми несплачених податків (але не більше 100 тис. доларів) [3, с. 34].

Аналітична складова є пріоритетною в діяльності податкових органів, у структурі яких створені підрозділи, що відповідають за аналіз ризиків (аналіз можливих податкових правопорушень). Виявлення контрольного ризику призводить до контрольних заходів, фіксування інформації в базі даних податкової служби.

Для податкових органів визначені критерії їх контрольної діяльності. У більшості країн існують спеціальні законодавчі акти, що закріплюють або права платників податків, або загальні принципи, на яких необхідно будувати відносини між податковими органами і платниками податків, які непорушно дотримуються податковими службами.

Однією з особливостей податкової системи Франції є те, що платник податків сам надає дані для визначення податкового платежу. Як бачимо, в основу податкової системи Франції покладено принцип чесності. Реформування податкової системи Франції не обмежено коротким періодом. Оскільки основним напрямом реформи є зменшення кількості податків і спрощення податкового законодавства, податкових інструкцій та поетапна реорганізація податкової служби і прийняття зважених, економічно обґрунтованих рішень потребує немало часу.

Водночас Податковий кодекс Франції містить необхідні методи і механізми для боротьби з ухиленням від сплати податків і

зборів. Унаслідок застосування заходів податкового контролю значна частина недоотриманих надходжень відшкодовується платниками податків, тобто вдається повернути втрачені кошти до бюджету [2, с. 158].

Провадження податкових перевірок у Франції покладається на податкові центри. При здійсненні камеральних перевірок вибірково опрацьовуються добровільно подані декларації. Інформація, що міститься в базі даних, порівнюється з декларацією і в разі виявлення розбіжностей уточнюється з платником податків. Після цього інспектор може вимагати здійснення доплати сум податків або звернутися до підрозділу з аудиту для проведення детальнішого контролю. Для проведення виїзної перевірки необхідні вагомі підстави. У Податковому кодексі Франції, на відміну від податкового законодавства України, не встановлено спеціальних норм періодичності проведення виїзних перевірок, лише в окремих випадках дозволено провадити повторні перевірки у один і той період. Зокрема платника податків необхідно повідомити про проведення перевірки щонайменше за вісім днів. Порушити це правило можна лише у випадку наявності достовірної інформації щодо ухилення підприємства від сплати податків.

Термін проведення перевірок залежить від розміру підприємства: для малих – не більше трьох місяців, для великих – не встановлено. Під час перевірки інспектор повинен зустрітися з керівником підприємства, отримати доступ до бухгалтерських документів. Після завершення перевірки платнику податків надаються відповідні рекомендації щодо усунення виявлених порушень, останній має право протягом 30 днів подати свої зауваження, з урахуванням яких приймається остаточне рішення. Зазначене рішення може бути оскаржене спочатку керівнику податкового органу, потім до суду.

У разі переплати податкових зобов'язань платником податків, донарахована різниця повертається з відсотками. Отже, можна зазначити, що методика податкового контролю Франції більш досконала, навіть через те, що податкове законодавство згруповане в єдиний законодавчий документ – Податковий кодекс. Відносини між працівниками податкової служби й платниками податків будуються на принципах чесності, демократичності та взаєморозуміння. При зменшенні кількості податків і зборів

фінансування з державного бюджету вдається здійснювати згідно із планом без наявності дефіциту, що свідчить про правильність реформування податкового контролю і податкової системи загалом.

Методи і організація контрольної роботи відповідних публічних служб у різних країнах значно відрізняються. Натомість в останні десятиліття у зарубіжних країнах започатковано єдину тенденцію до зближення правового регулювання відносин, пов'язаних зі збиранням державних доходів (державного фінансового контролю), за допомогою засобів організаційно-господарського характеру. Йдеться про проведення реформ з уніфікації діяльності державних контрольних органів по збиранню державних доходів (податків, митних платежів, страхових внесків), що має за мету зменшення навантаження на суб'єктів господарювання, підвищення ефективності і результативності функцій державного контролю у даній сфері та перехід до системи більш простої і прозорої.

Такі процеси були зумовлені загальноекономічними факторами, збільшенням навантаження на фіскальні служби через зміну поведінки багатьох суб'єктів господарювання (ухилення від сплати податків, шахрайство тощо), а також - швидким зростанням кількості суб'єктів господарювання з підвищенням добробуту населення, відповідне законодавство було надто складним й потрібно було забезпечування їх краще обслуговування. У країнах-претендентах на членство в ЄС відповідне реформування зумовлювалося вимогами ЄС щодо ефективного збирання державних доходів і боротьби з шахрайством.

Проведення організаційних змін дозволило підвищити ефективність діяльності фіскальних служб, що виявилось у здатності збирати доходи та надавати більш якісні послуги суб'єктам господарювання. Позитивний вплив справляла максимальна економія від ефекту масштабу, боротьба з бюрократією, скорочення кількості співробітників і бюджетних видатків на адміністрування тощо.

У більшості країн існують спеціальні законодавчі акти, що закріплюють або права суб'єктів господарювання у контрольних відносинах, або загальні принципи, на яких необхідно будувати відносини публічних служб із суб'єктами господарювання, які непорушно дотримуються державними органами. Партнерські

відносини суб'єктів контрольних правовідносин виявляється у різноманітних аспектах правового регулювання (гарантується повернення переплачених чи незаконно стягнутих сум з відсотками тощо).

Для забезпечення якості публічних послуг застосовується широкий набір організаційних заходів: створення у структурі органів державного контролю тренувальних центрів для забезпечення якості контрольних послуг; проведення консультацій менеджменту нової служби з репрезентативними групами клієнтів з метою визначення умов найкращого надання уніфікованих послуг тощо.

Отже, можна зробити висновок, що існує певна тенденція до зближення правового регулювання державного контролю у сфері господарської діяльності різних країн за допомогою господарсько-правових засобів, які ґрунтуються на розгляді функціональної діяльності органів державного контролю як послуг, а суб'єктів господарювання як клієнтів, що їх отримують (концепція публічних послуг); тенденція передбачає зміну спрямованості правового регулювання з адміністрування реалізації публічних інтересів на сприяння суб'єктам господарювання у здійсненні господарської діяльності, реалізації їх конституційних прав і свобод.

Джерела:

1. Кучерявенко М. П. Податкове право України. Академічний курс / М. П. Кучерявенко. – К. : Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність», 2008. – 701 с.
2. Никитченко Н.В. Європейські моделі здійснення державного фінансового контролю / Н.В. Никитченко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-1. – С. 158–160.
3. Податковий контроль: підручник / П. Ю. Буряк, Б. А. Карпінський, Н. С. Залуцька, В. З. Белінський. – К. : Хай-Тек Прес, 2007. – 608 с.

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ

*Стародубцева Карина,
студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.
Науковий керівник: Шаповалова О.В., д.ю.н,
професор, Почесний професор СНУ ім. В. Даля*

Україна знаходиться на шляху становлення демократичної правової держави, з урахуванням цього її дії активно спрямовані на інтеграцію до Європейського Союзу. У нашій державі постійно відбуваються перетворення практично в усіх сферах: в законодавчій, економічній, а також у соціальній, культурній, освітній, правоохоронній та судовій. Все це сприяє становленню України та приєднання її до повноцінних ринкових відносин, сталого розвитку економіки, а також забезпечення стабільності у господарській діяльності, що є найактуальнішою сучасною проблемою.

Складність господарських відносин та їхня динамічність у зв'язку з удосконаленням законодавства спричинили значне збільшення спорів суб'єктів господарювання, звернень до суду за захистом порушених прав та охоронюваних законом інтересів. Така ситуація обумовила погіршення показників оперативності та ефективності судочинства. Також це достатньо негативно впливає на дотримання конституційного права суб'єктів господарювання на судовий захист у зв'язку з порушенням принципу доступності до правосуддя. Тому згідно з цим з'являється нагальна потреба вирішення питань, пов'язаних із захистом прав та охоронюваних законом інтересів, а також пошуку нових форм захисту прав та охоронюваних законом інтересів цих суб'єктів, що ще раз доказує необхідність дослідження цього питання та його актуальність.

Питання захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання були досліджені такими науковцями як Головань І.В., Винник О.М., Віноградова Н.О., Задихайло Д.В., Кучеренко А.В., Лавріна О.В., Мамутов В.К., Ніколенко Л.М. та іншими. Однак, незважаючи на велике коло досліджень, залишається достатньо спірних питань, що зумовлює додатковому вивченню.

Метою наукової роботи є дослідження питань захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання, а також виокремлення принципів здійснення захисту.

Захист прав та інтересів здійснюється за допомогою та відповідно законодавству, зокрема це стосується сфери вирішення господарських спорів, що може бути використано не лише як фактор захисту цих суб'єктів, але й як стимул для справедливого та ефективного розгляду спорів. Заважають цьому розвитку дезорганізація законодавчих актів, неповнота і застарілість норм, а також невідповідність окремих складових певним сучасним європейським якостям. Відповідно до ч. 5 ст. 55 Конституції України: «Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [1]. А також згідно з ч. 2 ст. 20 Господарського кодексу України: «Кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів» [2].

На науковій платформі відсутня однозначність думок щодо видів форм захисту. Так, наприклад, Кучеренко А.В. виділяє досудову, позасудову, судову [3]; Тимченко Г.П. виокремлює судову, альтернативну, нотаріальну [4]. Ми виділяємо наступні «найпопулярніші» та найефективніші форми захисту, які наразі використовують суб'єкти господарювання для захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів: досудовий та судовий.

Досудовий захист суб'єктів господарювання полягає у тому, що у зв'язку з порушенням прав та законних інтересів цих суб'єктів, останні мають право здійснити заходи щодо їхнього поновлення до звернення з позовом до господарського суду [5]. Іншими словами досудовий захист спрямований на швидке відновлення порушених прав суб'єктів господарювання та сприяє виявленню або усуненню причин виникнення правопорушень у сфері господарських відносин. Господарський кодекс України у статтях 5-11 виокремлює загальний досудовий захист прав суб'єктів господарювання. Наразі у більшості угод, які укладають підприємства України з підприємствами інших країн, передбачається арбітражний порядок вирішення спору.

В порівнянні з іншими європейськими країнами, необхідно зазначити, що крім загальних судів захист здійснюють також спеціалізовані судові або інші органи, які для розгляду справ

залучають не тільки юристів, а й професіоналів певного виду діяльності. На нашу думку у період судової реформи та взагалі реформування нашої країни необхідно, з метою посилення та підвищення ефективності судочинства, вивчати досвід інших країн, але не тільки судовий, а й позасудовий. Так, особливо популярною формою захисту є медіація, яка лише починає з'являтися у господарських відносинах.

Медіація – альтернативна форма захисту, тобто форма вирішення конфлікту за участю третьої нейтральної, неупередженої сторони (медіатора) [5]. На нашу думку, введення її у господарські відносини буде вагомим кроком уперед, адже сторони будуть самі контролювати процес ухвалення рішення щодо врегулювання спору і захисту своїх прав та інтересів. Також, слід зазначити, що медіацію визначають як добровільний і конфіденційний процес, в якому нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає сторонам, які конфліктують, досягти взаємоприйнятної угоди.

Наразі на обговоренні знаходиться проєкт Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів [6]. Проаналізувавши цей проєкт, треба зазначити, що глава «Врегулювання спору за участі судді» має положення, які дуже близькі до медіації. Однак, вони достатньо застарілі, в порівнянні з європейською практикою. Взагалі проєкт можна охарактеризувати як певний крок до удосконалення господарського процесу, але результати ретельного аналізу свідчать, що деякі положення викликають заперечення. Також є проєкт Закону про медіацію № 3504 від 19.05.2020, прийняття якого позитивно вплине на господарський процес.

Стосовно судового захисту суб'єктів господарювання, то слід зазначити, що цей є найефективнішою формою поновлення порушених прав, тому що суд є незалежним органом і діє на принципах верховенства права та законності [5]. Право на судовий захист передбачено Конституцією України, саме ч. 2 ст. 8 зазначає, що звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [1]. Також згідно з ст. 13 Конституції: «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і

господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом» [1]. До таких суб'єктів належать, зокрема, суб'єкти та учасники господарських відносин.

Однак основне місце в забезпеченні ефективності захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання належить нормам Господарського процесуального кодексу України як основному нормативному акту, на підставі якого господарський суд вирішує господарські спори [7]. Тобто дотримання принципів, на яких наголошує міжнародне та європейське законодавства, а саме справедливість, оперативність і доступність правосуддя, безумовно, залежить від ефективності правового забезпечення господарського судочинства.

Взагалі принципи господарського права, щодо захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання є вагомою частиною нормативного регулятора майнових відносин у сфері господарювання, зокрема статті 5 та 6 Господарського кодексу акцентують на них. Тому, необхідно зазначити, що законодавець цим самим наполягає на тому, щоб особи, яким адресуються акти господарського законодавства, сприйняли як керівні вказівки конституційні основи правопорядку у сфері господарювання, принципи (загальні принципи) господарювання та підприємницької діяльності.

Неможливо розглядати принцип рівного захисту державою суб'єктів господарювання, не враховуючи його зв'язків з іншими галузевими принципами господарського права. До них належать: забезпечення господарського правопорядку та законності у сфері господарювання, захист економічної конкуренції та поєднання публічних і приватних інтересів у сфері господарювання. Важливим є той факт, що принцип рівного захисту суб'єктів господарювання, захист економічної конкуренції та захисту прав споживачів закріплюється на рівні Конституції України. Це дає змогу стверджувати, що вони, як конституційні принципи, впливають на розвиток усіх галузей.

Також, слід зауважити, що принцип забезпечення господарського правопорядку та законності є взагалі складовою принципу верховенства права у сфері господарського права. Принцип рівного захисту суб'єктів, як було зазначено вище,

виступає закріпленням загальних принципів рівності та справедливості, що є складовими принципами верховенства права.

Принцип поєднання публічних та приватних інтересів у сфері господарювання відображає зв'язок між свободою підприємницької діяльності та її обмеженням [8].

Таким чином, викладене, необхідно зробити висновок, що захист прав та інтересів суб'єктів господарювання регламентується великою кількістю нормативних актів як матеріального, так і процесуального характеру. Але сучасне чинне законодавство є не узгодженим та має істотні прогалини. Тому належне законодавче забезпечення захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання можливе з урахуванням комплексного підходу до трансформаційних процесів в суспільстві, економіки, законодавства.

Ми виокремили досудовий та судовий форми захисту прав та інтересів даних суб'єктів, які також необхідно вдосконалювати задля повного захисту прав та інтересів учасників господарських правовідносин. Також визначили принципи рівного захисту, забезпечення господарського правопорядку, законності, поєднання публічних та приватних інтересів у сфері господарювання. Саме ці принципи є найактуальнішими стосовно захисту прав та свобод суб'єктів господарювання у сучасних умовах.

Джерела:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30, ст. 141.
2. Господарський кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144.
3. Кучеренко А.В. Конституційне право людини та підприємництво. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Серія Юридичні науки*. 2013. № 2 (5). С. 38-44.
4. Тимченко Г.П. Проблеми форм захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. *Вісник господарського суду України*. 2003. № 1. С. 211-214.
5. Ніколенко Л.М. Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання в умовах реформування законодавства. *ISSN 1681-6277. Економіка та право*. № 2 (47). 2017. С. 24-29.

6. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: вебсайт URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (дата звернення: 28.11.2020).
7. Устименко В.А. Господарське законодавство України: перспективи модернізації на засадах сталого розвитку. Монографія. *Державна установа "Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України"*. Київ, 2019. С. 320.
8. Бахновська І.П., Безкоровайна Я.А. Захист суб'єктів господарювання: принципи здійснення. *Матеріали науково практичної конференції Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ*. Вінниця, 2015. С. 26-37.

СВІДОК ЯК НОВИЙ УЧАСНИК ГОСПОДАРЬКОГО ПРОЦЕСУ: ПРОБЛЕМИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Степанова Ганна,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: **Шаповалова О.В.**, д.ю.н, професор,
Почесний професор СНУ ім. В. Даля*

Україна, як правова держава, розвивається в усіх сферах, в тому числі, і законодавчій, намагаючись врегулювати та вдосконалювати всі правовідносини, для задоволення потреб суспільства та позбавлення прогалин у вітчизняному праві.

Так, 2017 рік, з великою вірогідністю можна назвати роком найсуттєвіших змін у судочинстві нашої держави. Особливо ці зміни стосуються створення принципово нового Верховного Суду та прийняття нових процесуальних кодексів.

3 жовтня 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України,

Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [1].

Цей закон точно потрібно віднести до найбільш резонансних, адже він є найбільшим законом за обсягом і містить аж 794 сторінки, а ще в ньому зібрано три заново розроблені процесуальні кодекси України.

Як наголошують фахівці, найбільших змін зазнав саме господарський процес, до якого було імплементовано норми цивільного та адміністративного процесів.

Дехто взагалі вважає, що доцільніше говорити про нове господарське процесуальне право, аніж про зміни до нього.

За словами судді господарського суду Одеської області, секретаря Асоціації суддів господарських судів України Ю.Бездолі, має місце повне перезавантаження господарського процесу та поява у ньому багатьох запозичених в порядку уніфікації процесуального законодавства інститутів [2].

Саме тому в даній роботі ми зосередили увагу на господарських процесуальних відносинах, тож метою написання нашої роботи є з'ясування особливості функціонування нового, і раніше не відомого господарському судочинству, інституту свідка, а також виявлення проблем або їх відсутності в застосуванні на практиці даного інституту.

Не дивлячись на те, що поняття свідок у господарському процесі доволі нове, дослідженню питань, пов'язаних з даним поняттям присвятили свої роботи такі вчені та науковці як: Бахуринський В.С., Закірова С., Нескороджена Л.Л., Олійник Ю., Подцерковний О., Марченко Р. і деякі інші.

Не можемо не звернути увагу на дослідження Степанової Т., яка ще у 2003 р. наголошувала на необхідності розширення існуючих засобів доказування за допомогою впровадження інституту свідків [3].

Отже, тема новели господарського судочинства - інституту свідків, є доволі актуальною, адже це нововведення досліджується науковцями, досить жваво обговорюється досі і, взагалі, викликало неоднозначну реакцію в юридичній спільноті.

Сумніви щодо процесуальної користі зазначеного нововведення в площину вирішення господарських спорів підкріплюються науковцями та практикаками такими тезами:

неможливість його застосування за окремими категоріями справ, наприклад, у разі стягнення боргів у сфері господарювання, у кредитних спорах, у разі визнання правочинів недійсними з підстав порушення закону та в інших випадках, коли всі факти, необхідні для обґрунтування вимог, можуть бути доведені виключно на підставі письмових доказів [4]; фактична відсутність справ у господарському процесі, рішення в яких могло би бути змінене лише через наявність показань свідків [5]; використання для затягування процесу в аспекті можливості зловживання правом з боку недобросовісних учасників процесу, які гіпотетично можуть подавати до суду численні заяви свідків. При цьому суд для забезпечення принципу рівності сторін задовольнятиме клопотання протилежної сторони про виклик цих осіб на засідання [6].

Тобто, ми можемо зробити зосередження з зазначеного вище, що саме через включення до господарського процесу «нетипового» інституту свідків виникає проблема застосування «інструменту» юридичної техніки, в результаті якого в процесуальне законодавство заздалегідь включене невластиве за суттю господарських спорів положення. Це призвело до потенційної небезпеки, через недобросовісних учасників конкретних господарських справ.

Саме поняття свідка у Господарському процесуальному кодексі України (далі – ГПК України) зазначено у статі 66, згідно частини першої якої свідком може бути будь-яка дієздатна фізична особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи [7].

Саме з появою даного нововведення також процесуальне законодавство було доповнено новим засобом доказування - показаннями свідка.

Так відповідно до ст. 73 ГПК України показання свідків дійсно є одним із видів доказів, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги та заперечення учасників справи, й інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Статтею 87 ГПК України передбачено обмеження показань свідків та чим саме вони можуть бути обмежені. Таким чином, не можуть встановлюватися обставини (факти), які відповідно до законодавства або звичаїв ділового обороту відображаються (обліковуються) у відповідних документах. Тобто, в справах, де

доказовою базою є лише письмові документи, свідок не відіграє ніякої ролі та участь його, як учасника справи, не є обов'язковою.

Відповідно до ст. 88 ГПК України показання свідок викладає письмово в заяві, у якій зазначає ім'я (прізвище, ім'я та по батькові), місце проживання (перебування) та місце роботи, поштовий індекс, реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності) або серію та номер паспорта, номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти (за наявності), обставини, про які йому відомо, джерела обізнаності щодо цих обставин, а також підтвердження про обізнаність зі змістом закону щодо кримінальної відповідальності за надання неправдивих показань та про готовність з'явитися до суду за його викликом для підтвердження своїх свідчень. Підпис свідка на заяві посвідчує нотаріус. Не вимагається нотаріальне посвідчення підпису сторін, третіх осіб, їх представників, які дали згоду на допит їх як свідків [7].

Аналізуючи положення чинного ГПК України ми дійшли до нового питання: так як в ходу судового процесу називати такий вид доказу, чи письмовий, чи показання свідка?

І ось у ст. 90 ГПК України ми бачимо положення про письмове опитування учасників справи як свідків, де зазначається, що учасник справи має право поставити в першій заяві по суті справи або у додатку до неї не більше десяти запитань іншому учаснику справи про обставини, що мають значення для справи. А інший учасник справи зобов'язаний, у встановлені цим кодексом строки, надати вичерпну відповідь окремо на кожне питання по суті.

Підсумовуючи, зазначимо, що безумовно цілком новий Господарський процесуальний кодекс України визначає рух нашої країни о певних стандартів, до покращення системи судоустрою та добробуту всіх учасників процесу. Але, кожне явище передбачає негативні моменти. Зокрема, як зазначає адвокат Бахуринський В.С., впровадження інституту свідків у господарських спорах може спричинити інтерес учасників процесу затягнути судовий розгляд справи. Це може бути здійснено шляхом залучення свідків, що введуть в оману суд або відмовляться від давання показань. Зі статті адвоката випливає, що не варто забувати про кримінальну відповідальність свідків, до якої вони точно не

захочуть бути притягнутими. Тому є оптимістичні сподівання про те, що учасники процесу вестимуть себе добросовісно та чесно [8].

Щодо позитивного характеру новели висловлювалася суддя Господарського суду Луганської області, кандидат юридичних наук Олена Фонова, яка зазначила, що інститут свідків забезпечує аналіз всіх видів доказів та розширює перелік існуючих засобів доказування у господарському процесі з метою забезпечення повноти доказування. Однак визначальним все ж таки є використання показань свідка як субсидіарного джерела доказів, що надає змогу, з одного боку, використовувати показання свідка у разі недостатності інших засобів доказування, а з другого - не брати їх до уваги як докази у разі наявності інших, належних доказів для підтвердження тих чи інших обставин, що мають значення для справи [9].

На підставі вищезазначеного можна дійти висновку, що, безумовно, з теоретичної точки зору, таке нововведення, як інститут свідків є додатковим засобом доказування і може мати позитивний вплив на господарське судочинство. Особливого значення показання свідків набувають у випадках, коли альтернативного засобу доказування обставин справи немає. Але попри все, слушно підкреслюють науковці таку думку, що остаточно визначитись чи носить свідок як новий учасник судового процесу позитивні чи, все ж таки, негативні якості можна буде лише з часом на практиці.

Джерела:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). -2017. - № 48.- Ст. 436. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>
2. Суддя Господарського суду Одеської області Юлія Бездоля розповіла про основні зміни в ГПК [Електронний документ]. - Режим доступу : <https://sud.ua/uk/news/laws/109237-sudya-khozsuda-odesskoj-oblasti-yuliya-bezdolya-rasskazala-ob-osnovnykh-izmeneniyakh-v-khpk>
3. Степанова Т. Свідок як засіб доказування у господарському процесі України / Т. Степанова // Вісник господарського судочинства України. – 2003. – 171 с.
4. Стефанів Т. У чому полягають переваги та ризики запровадження інституту свідка в господарському процесі / Т. Стефанів // Закон і

- бізнес. – 13.05-19.05.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/128683-v_chomu_polyagayut_perevagi_ta_riziki_zaprovadzhennya_instit.html
5. Фомін А.І. Топ-10 змін до господарського процесуального кодексу України / А.І. Фомін [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://barristers.org.ua/news/top-10-zmin-gospodarskogo-protseualnogo-koдекsu-ukrayiny/>
  6. Манойленко К. Новий ГПК не говорить, як суд повинен установлювати достовірність названого свідком джерела / К. Манойленко // Закон і бізнес. - 25.11-01.12.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/130969-svidki_v_gpk_proces_mozhe_vtratiti_operativnist_i_prostotu.htm
  7. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. Ст. 56.
  8. Бахуринський В. С. Правовий статус свідків у господарському процесі. – 28.12.2017 URL: https://protocol.ua/ua/pravoviy_status_svidkiv_u_gospodarskomu_protsesi/
  9. Фонова, О. Особливості участі свідків у господарському процесі // Право України. – 2018. – № 7. – С. 71-83.

СВІДКИ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ ЯК НОВАЦІЯ ГПК УКРАЇНИ

***Удовенко Артем,**
старший викладач кафедри
господарського права СНУ ім. В. Даля;
Михайлова Дар'я,
студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

Судді, адвокати, юрисконсультанти та інші суб'єкти, які беруть участь у господарському процесі, а також науковці (при проведенні своїх теоретичних досліджень) виявляють численні недоліки реалізації законодавчих положень про статус сторін та свідків у господарському процесі.

Можливість залучення свідків у господарський процес з'явилася внаслідок закріплення відповідної новації у Господарському процесуальному кодексі України. Ця новація

призначена для лібералізації процесу розгляду господарських спорів у спосіб, наблизений до європейських стандартів. Тому для нашої країни виникає двоєдине завдання. По-перше, наблизитися до європейських стандартів у відправленні правосуддя спеціалізованими господарськими судами. По-друге, подолати недоліки реалізації законодавчих положень про свідків у господарському процесі, що потребує з боку дослідників пошуку обґрунтованих пропозицій.

Результати розгляду актуальних проблем залучення свідків у господарський процес викладено у працях О.А. Беяневич, Л.М. Ніколенко, Т.В. Степанової, О.С. Фонової та інші.

Згідно ст. 66 Господарського процесуального кодексу України (надалі по тексту – ГПК України), свідком може бути будь-яка дієздатна фізична особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи [1, ст. 66].

Коло прав та обов'язків свідка хоча і визначено у ГПК України, однак судді вважають визначальним все ж таки використання показань свідка як субсидіарного джерела доказів, що надає змогу, з одного боку, використовувати показання свідка у разі недостатності інших засобів доказування, а з другого – не брати їх до уваги як докази у разі наявності інших, належних доказів для підтвердження тих чи інших обставин, що мають значення для справи [2].

Метою дослідження даної проблеми є аналіз доцільності залучення свідка як учасника господарського процесу до спорів щодо умов попереднього договору, які за показаннями свідка можуть деталізувати та конкретизувати умови майбутнього господарського договору.

Незважаючи на те, що на проблематику укладення так званих «джентльменських» угод звертали увагу науковці, на практиці вони все одно продовжують існувати та викликати спори. Як зазначає В.С. Мілаш, згідно з чинним законодавством (ст. 182 ГК України) породжувати юридичні наслідки здатен тільки один вид переддоговірних угод — попередній договір, тобто так звані «джентльменські» угоди не мають ніяких юридичних наслідків, тому що вони ніяк не закріплені в установленому законом порядку [3].

Але із 2017 року стосовно свідка може розглядатися процесуальний статус, який вже зможе вплинути на наявність новоутворених у господарському процесі юридичних наслідків «джентльменських» угод.

Т. В. Степановою було розроблено концепцію процесуального статусу учасників позовного провадження у господарському судочинстві. Вона спрямована на перспективні напрями регулювання та забезпечення правового порядку у сфері господарювання [4].

Тому стає доцільним перевірити, чи не зможуть «джентльменські» угоди породити юридичні наслідки, якщо вони будуть підтверджені показаннями свідків у господарському процесі при розгляді спірних питань, які виникають при укладенні господарських договорів.

Якщо розглядати такий окремий різновид господарських договорів, як попередні договори, то слід зупинитися на тому, що у науковій юридичній літературі попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, передбачених попереднім договором. Особливості укладення попередніх договорів в господарському праві регламентує ст. 182 Господарського кодексу України [5].

На практиці першим спірним аспектом, який виникає при укладенні попереднього договору внаслідок недостатнього правового регулювання, є визначення форми такого договору відносно нерухомого майна та необхідність його нотаріального посвідчення. Як відомо, під час реалізації об'єктів нерухомості обов'язковим вважається укладення договору в письмовій формі з подальшим нотаріальним посвідченням та державною реєстрацією.

Зважаючи на невизначеність показань свідка, які не були нотаріально посвідчені щодо попереднього договору стосовно нерухомого майна, який зазвичай потребує нотаріального посвідчення, актуалізується проблема підсилення статусу свідка.

Свою специфіку має процедура узгодження попередніх істотних умов основного договору на стадії укладення попереднього. Щоб уникнути суперечок, доцільно фіксувати в попередньому договорі повний текст майбутнього основного договору. Відсутність або незрозумілість у попередньому договорі

певних договірних умов (наприклад, ціни) зумовлює ті ж наслідки, що й відсутність або незрозумілість таких умов в основному договорі, тобто його недійсність. Це є ще одним з проблемних питань укладення господарських договорів. З огляду на зазначене попередній договір має містити всі без винятку умови, адже інакше попередній договір буде позбавлений будь-якого сенсу [6]. Така позиція була висловлена до появи інституту свідків у господарському процесі і можливо втратила актуальність. Тому з метою мінімізації можливих ризиків, які пов'язані з оскарженням попереднього договору або його неналежним виконанням, на практиці рекомендується здійснювати нотаріальне посвідчення показань свідка щодо нерухомого майна, стосовно якого у договірному порядку виникають, змінюються або анулюються майнові права у сфері господарювання.

Джерела:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 1798-ХІІ. – Ст. 66.
2. Фонова О.С. Особливості участі свідків у господарському процесі / О.С. Фонова // Право України. – 2018. – С. 71-83.
3. Мілаш В.С. Господарське право : навч. посіб. для підготов. до іспитів / В.С. Мілаш. ; 6-те вид., змін. – Харків : Право, 2019. – 336 с.
4. Степанова Т. В. Теоретико-правові засади процесуального статусу учасників позовного провадження у господарському судочинстві. – Дис. ... доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. – Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Київ, 2018. 39 с.
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. -2003. - № 40-44. – Ст. 182.
6. Теличко О.А., Іванюк Н.В. Проблеми укладання господарських договорів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2016. – № 6. – Том 1. – С. 29-32.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Чигрінова Еріка,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»,
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

*Науковий керівник: Шаповалова О. В., д.ю.н.,
професор, Почесний професор СНУ ім. В. Даля*

Україна, обравши європейський напрямок розвитку, остаточно вкоренилася в своєму рішенні, здійснивши своє волевиявлення стати стороною-підписантом Угоди про асоціацію з ЄС [1]. Економіка майже кожної європейської країни характеризується потужним та розвиненим приватним сектором. Для розвитку підприємництва в Україні необхідно створити сприятливі умови для його належного функціонування. З метою підвищення ефективності боротьби із корупцією і відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, гармонізації національного та європейського кримінального законодавства продиктована необхідність введення нового правового інституту-кримінальної відповідальності юридичної особи.

Свою увагу дослідженню даної теми приділили такі вчені, як Р. М. Гора, В. К. Гришук, О. Ф. Пасека, Я. Я. Пушак, Жорж Аль Жаммал та інші.

Вітчизняні суб'єкти господарювання щораз частіше стикаються з корупцією, особливо у відносинах між бізнесом і державними органами, незалежно від їх розміру. Рівень корупції становить 4–10% обороту компанії, а частина компаній втрачала бізнес через корупційні дії конкурентів. Проведені дослідження з питань протидії корупції, в яких розглядається роль урядових (неурядових) організацій та бізнесу, зокрема малого та середнього, дають можливість стверджувати, що великий бізнес є рушієм корупції, оскільки малий і середній дає хабарі, щоб вижити, а великий – щоб отримати надприбутки [2, с. 236].

В такому випадку застосування санкцій лише до окремої фізичної особи – недостатньо ефективний засіб запобігання вчиненню юридичними особами правопорушень і не змусить їх

керівництво організувати ефективну систему внутрішнього контролю [3, с. 7].

В Кримінальному кодексі України (далі - ККУ) заходам кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб присвячено розд. XIV-1 [4]. Враховуючи те, що корупція є розповсюдженим явищем серед суб'єктів господарської діяльності всіх рівнів, суттєвим недоліком цього розділу є відсутність серед підстав для притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності так званих «корупційних» статей.

Аналізуючи сутність суб'єктивної сторони злочину, ми вважаємо за доцільне зупинити свою увагу на злочині, передбаченому ст. 364-1. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 364-1 ККУ, є спеціальним – службова особа юридичної особи приватного права, і може бути охарактеризований крізь призму трьох груп ознак: 1) загальних (фізична осудна особа, яка до вчинення злочину досягла шістнадцяти років); 2) родових (наділення службової особи організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими функціями; здійснення їх за посадою або за спеціальним повноваженням; постійно або тимчасово); 3) спеціальної (ознака, що вказує на приватну форму власності, у якій перебуває юридична особа (або ж її переважання – понад 50% статутного капіталу).

Під службовою особою юридичної особи приватного права слід розуміти особу, яка постійно чи тимчасово обіймає в юридичній особі заснованій на приватній формі власності (чи за наявності її частки понад 50 відсотків), посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконує такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом чи повноважною особою цієї юридичної особи, судом або законом [5, с. 208].

Тобто, суб'єкт злочину, передбачений вищезгаданою статтею - спеціальний. В юридичній літературі пропонується наступне визначення спеціального суб'єкта: особа, що поряд із загальними ознаками суб'єкта має додаткові, зазначені в законі ознаки, тільки при наявності яких може наставати кримінальна відповідальність по визначеній статті чи частині статті КК України. Категорії осіб, що є спеціальними суб'єктами, можна класифікувати на певні групи в залежності від спеціальних ознак, що визначають

суб'єкта конкретних видів злочинів, наприклад: 1) громадянство визначає відповідальність за державну зраду (ст. 111 КК України) і шпигунство (ст. 114 КК України); 2) службове становище (службові повноваження) визначає суб'єктів злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності [6].

Ст. 191 ККУ передбачає кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Враховуючи проведений нами аналіз, можемо зробити висновок, про те, що дана стаття потребує конкретизації, і має бути доповнена пунктом: Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. Також, вважаємо за доцільне доповнити р. XIV-1 ККУ запропонованою приміткою до ст. 191 а чинну ст. 364-1 ККУ вилучити з р. XVII ККУ та перенести до р. XIV-1 ККУ.

Джерела:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони в редакції від 30.11.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Пушак Я. Я. Корупційні ризики у діяльності суб'єктів господарювання: виявлення, оцінка, мінімізація. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ : наук.-практ. вид. / Я.Я. Пушак. – Львів., 2018. – 236 с.
3. Гришук В.К., Пасека О.Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження : монографія / В.К. Гришук, О.Ф. Пасека. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 7 с.
4. Кримінальний кодекс України в редакції від 25.09.2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Гора Р. М. Кримінальна відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Р. М. Гора. – Л., 2019. – 208 с.

6. Вісник кримінологічної асоціації України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/sub-jekt-zlochinu-spetsialnij/>

Секція 5

СУЧАСНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

*Керівник секції: д.ю.н., доцент, професор кафедри
правознавства Івчук Ю. Ю.*

СМЕРТНА КАРА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

*Андропова Вікторія,
студентка 3 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: Татаренко Г.В., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри конституційного права*

«Ні правого, ні винного не вбивайте [і]
не повелівайте вбити його;
якщо [хто] буде достоїш [навіть] смерті,
то не погубляйте ніякої душі християнської»
Володимир Мономах

Смертна кара є одним із найдавніших, проблемних та суперечливих видів покарання. Це найвища міра покарання за злочини. В Україні, смертна кара, як вид покарання, передбачалась Кримінальним кодексом 1961 року, але 29 грудня 1999 року рішенням Конституційного суду України покарання у вигляді смертної кари було визнано неконституційним. Рішення суду посилалося на те що, закріплене в Конституції України право на життя є абсолютним і пошана до цінності людського життя - одна з фундаментальних засад побудови правового, демократичного суспільства, а невід'ємне право кожної людини на життя нерозривно поєднано з її правом на людську гідність.

Фактичне скасування смертної кари в незалежній Україні сталося в лютому 2000 р. після ратифікація протоколу № 6 до Конвенції про захист прав й основних свобод людини (Протокол набув чинності у 2003 р.). За час застосування смертної кари в Україні офіційно стратили 612 ув'язнених. Верховна Рада України в 2001 р. прийняла новий Кримінальний кодекс, в якому смертну кару було замінено на довічне ув'язнення.

Здавалося що рішення Конституційного суду поставило крапку у дискусіях щодо доцільності та можливості застосування смертної кари в Україні, але ця тема на сьогодні знову стає актуальною. Актуальність обумовлена зростанням кількості показників тяжких насильницьких злочинів, терористичних актів, особливістю яких є жорстокість та цинічний характер їх вчинення.

Противники та прихильники смертної кари наводять аргументи на підтримку своїх позицій. Зокрема противники застосування смертної кари зазначають, що це незворотне покарання, і є ризик помилкового вироку; смертна кара не стримує злочинність про що свідчить кримінальна статистика; смертна кара часто використовується в рамках несправедливого суду, на основі доказів, отриманих під тортурами і при недостатньому юридичному представництві; це дискримінаційний вид покарання, бо часто застосовується до осіб що належать до соціально та економічно уразливих осіб, також до представників расових, етнічних чи релігійних меншин; смертну кару використовують як політичний інструмент для покарання політичних опонентів. Противником смертної кари, виступав відомий радянський фізик, співторець водневої бомби, активний борець за права людини - Сахаров Андрій Дмитрович, він зазначав: «Наявність інституту смертної кари дегуманізує суспільство. Я виступав і виступаю проти смертної кари (і не тільки в СРСР) ще й тому, що ця міра покарання передбачає наявність постійного страшного апарату виконавців, цілого інституту смертної кари».

Прихильники наполягають на тому, що така міра покарання стримує злочини, рятує життя і забезпечує справедливість щодо жертв, має високий ступінь превенції; смертна кара є економічнішою аніж тюремне ув'язнення; вона необхідна, щоб не допустити лінчування злочинця; смертна кара більш надійна, ніж

довічне ув'язнення, тому що злочинці можуть потрапити під амністію.

З ініціативи Всесвітньої коаліції за скасування смертної кари, яку коаліція висловила у 2002 р., 27 вересня 2007 року Рада Європи офіційно проголосила 10 жовтня Всесвітнім днем боротьби за скасування смертної кари. На сьогодні у більшості країн світу смертна кара скасована, наприклад єдиною країною в Європі де її досі застосовують смертну кару є Білорусь. Так, за 2019 у Білорусі відбулося дві страти, у 2020 р. також було винесено два смертні вироки. До країн які застосовують смертну кару та назбираються відмовлятися від цього виду покарання відносяться Китай, Іран, Саудівська Аравія, В'єтнам та Ірак. В США смертна кара застосовується у 31 штаті. У 2019 році у світі стратили щонайменше 657 людей, це були смертні кари у 20 країнах [1, с. 8]. Є країни, які скасували смертну кару, але застосовують її за особливих обставин, таких як, наприклад, зраду під час військових дій. Інші країни скасували смертну кару на практиці, але законодавчо вона все ще залишається найвищою мірою покарання. Країни, які досі застосовують смертну кару, спосіб страти визначають на законодавчому рівні. Зазвичай найпоширенішими видами смертної кари є: повішення, розстріл, обезголовлення, електричний стілець і смертельна ін'єкція.

Таким чином питання існування смертної кари залишається відкритим, але боротьба за її скасування набуває оберті, бо тільки повне скасування зазначеного виду покарання дозволить говорити про дотримання принципів верховенства права, гуманізму, поваги до прав людини.

Джерела:

1. Смертныя прыговори 2019. Amnesty international. Глобальний доклад [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.amnesty.org/download/Documents/ACT5018472020RUSSIAN.PDF>

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА У СІМ'Ї

Асєєва К. В.,

студентка 6 курсу 1 групи

господарсько-правового факультету

Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Пивоваров В. В., к.ю.н., доцент

Як кажуть, сім'я – це ланка суспільства, один з найголовніших цегликів побудови нації. І, нажаль, актуальність досліджуваного питання ніколи не буде залишатися осторонь, бо випадки насилля у сім'ї зустрічаються все частіше, особливо з розвитком та зміною сучасного світу.

Законодавець визначає насильство у сім'ї як будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру одного члена сім'ї по відношенню до іншого, якщо ці дії порушують права і свободи члена родини як людини та громадянина, завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю.

Виділяють чотири його види: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство.

Причин такого діяння по відношенню до своїх близьких та рідних кривдника може бути безліч. Це і певні недомовленості, втома, заздрість, апатія до оточуючих, виховання, брехня, бажання показати себе сильнішим, владнішим, втамувати свої бажання, певні розлади на роботі, непорозуміння, різне бачення сім'ї, розподілу обов'язків, зради, гендерні кліше, тощо. З боку жертви це може розумітися ще стереотипами «б'є – значить кохає», це ж сім'я, психічні розлади, страхи залишитися на одинці, не шукати можливості подолати це, провокування своєю поведінкою, «пиляння» тощо [1, с. 94-95].

Наслідками насильства для жертви можуть бути відчуття відсутності допомоги; невпевненість; безнадійність або безсилля; відчуття провини; відчуття придушення волі; відсутність самоповаги; травми та втрата працездатності; настирливі спогади; напади страхів, депресія; фобії, смуток; роздуми про самогубство;

самозвинувачення; втрата довіри; сумніви щодо віри в щось; наркотична/алкогольна залежність; жага помсти тощо.

Окрім несприятливих наслідків для жертви можна віднайти і наслідки насильства для кривдника (як і не значні так і дуже вагомі). Це і психологічна деградація, психічні хвороби, божевілля, самотність. Розправи жінок над своїми сімейними тиранами – в Україні зросла кількість самосудів. Намагаючись захистити матір від нападу батька насильника, підлітки можуть його вбити чи покалічити. Як наслідок, багато цих дітей перебувають у виховно-трудовах колоніях для неповнолітніх тощо.

І таких випадків сьогодні в сучасних сім'ях дуже багато. Подолання проблеми насильства в сім'ї не можливе без соціальної роботи. І найдоцільнішим та найрозумнішим кроком, це є попередження та відшукування шляхів запобігання та врешті подолання даної злочинної поведінки.

Щодо попередження, то є як спеціальні комплекси саме попереджувальних заходів, які здійснюються на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. Вони виокремлюються для того, щоб нейтралізувати криміногенний розвиток конфлікту на усіх рівнях суспільного життя і недопустити його переростання у вчинення тяжких насильницьких злочинів проти особи.

Загальносоціальні заходи попередження насильства в сім'ї трактуються у вітчизняному законодавстві досить широко. Вони становлять систему заходів держави, органів місцевого самоврядування, суспільства, суб'єктів надання соціальних послуг, що спрямовані на певні напрями. А саме: зміцнення сім'ї як соціального інституту та як союзу певних осіб; завчасне виявлення сімей, у яких існує загроза виявлення насильства, а також відвернення або обмеження причин та умов, які сприяють створенню такого насильства; забезпечення будь-якої дитини сімейним вихованням та можливостями для фізичного й духовного розвитку; забезпечення достатнього захисту від насильницьких проявів для будь-кого з членів сім'ї.

Спеціально-кримінологічне попередження поділяється на три напрямки. Так, заходи кримінологічної профілактики покликані випередити та обмежити, виникнення криміногенного середовища на мікрорівні. Запобіжні заходи вживаються для того, щоб

нейтралізувати та обмежити дію криміногенного об'єкта на мікрорівні. Заходи припинення спеціально-кримінологічного попередження полягають в усуненні та суттєвому обмеженні криміногенного об'єкта.

Індивідуальне попередження злочинної поведінки включає три взаємопов'язаних етапи: індивідуальну профілактику, запобігання та припинення. Такий підхід забезпечить диференційований і послідовний вплив на антисуспільну поведінку окремих правопорушників з тим, щоб не допустити протиправного розв'язання конфлікту з їх боку. Заходи індивідуальної профілактики передбачають виявлення осіб, поведінка яких носить антисуспільний конфліктний характер та здійснення на них цілеспрямованого коригуючого-виховного впливу для зміни криміногенно-конфліктних тенденцій їх поведінки. Комплекс заходів запобіжного характеру спрямований проти осіб, які замислюють вчинення злочину, зовні проявляють злочинний намір у ході конфліктної взаємодії з потерпілим. Передбачається переорієнтація антисуспільної настанови правопорушника, досягнення відмови від злочинної мотивації через активне впровадження заходів переконання, допомоги, обмеження та примусу. На стадіях приготування, та замаху на злочинне посягання доцільно вживати заходи припинення, котрі забезпечать своєчасне прибуття на місце події та негайне втручання у протиправне розв'язання сімейно-побутового конфлікту [2, с. 217-218].

Взагалі небезпечність домашнього насильства, насильства у сім'ї полягає в тому, що прояви насильницьких дій та жорстокості по відношенню до членів сім'ї руйнують не лише гармонію і злагоду в сімейному колі, а і виступають як одна із передумов виникнення злочинності на суспільному громадському рівнях. А тому насильство в сім'ї є проблемою, яка нагально потребує вирішення не лише на рівні сім'ї, а й в цілому держави та неурядових організацій. Адже від фізичного та духовного здоров'я і благополуччя сім'ї залежить стабільність і розвиток держави і суспільства в цілому.

Джерела:

1. Пивоваров В. В., Макаренко Ю. С. Насильство в сім'ї: віктимологічний аспект [Електронний ресурс] / В. В. Пивоваров, Ю. С. Макаренко //

Карпатський правничий часопис. – 2015 – С. 92-98. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10025/1/Pivovarov_92-98.pdf.

2. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері: монографія [Електронний ресурс] / Б. М. Головкін. – Х.: Нове слово, 2004. – 252 с. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/10904>.

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕВІДКЛАДНИМИ ВИПАДКАМИ ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Базалєєва Анастасія,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: **Івчук Ю.Ю.**, д.ю.н., доцент,
професор кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

Україна як демократична країна захищає права своїх громадян на державному рівні, визначаючи людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [1, ст. 3]. Саме недоторканність житла чи іншого володіння особи є однією із складових особистої недоторканності, яка безпосередньо пов'язана з правом на недоторканність особистого і сімейного життя людини. Але кримінальне процесуальне законодавство передбачає випадки втручання в дане право, як зазначає закон у «виключних випадках», що часто супроводжується виникненням певних проблем пов'язаних з невідкладними випадками проникнення до житла чи іншого володіння особи.

Так вивченням цього питання займалися такі науковці як Білоус О.В., Гловюк І.В., Лукашкіна Т.В., Маляренко В.Т., Моторигіна М.Е. та інші, що вказує на актуальність цієї теми. Тому метою даного дослідження є аналіз аспектів проблеми порушення права на недоторканість житла чи іншого володіння особи.

Що стосується права на недоторканість житла чи іншого володіння особи, то дане положення закріплене у ряді міжнародних

та національних нормативно-правових актах. Зокрема, в статті 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року, вказано, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції [2, ст. 8]. Про що детально ми наголосимо пізніше.

Так ч. 1 ст. 233 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) вказує, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених частиною третьою цієї статті КПК України [3, ч. 1 ст. 233].

Відповідно першим аспектом проблеми порушення права на недоторканість житла чи іншого володіння особи є визначення підстав та можливість зловживання таким правом.

Так, КПК України дозволяє відступлення від загальної норми щодо заборони проникнення до житла чи іншого володіння особи та закріплює у ч. 3 ст. 233 КПК України виключний перелік невідкладних випадків для даної слідчої дії, зокрема це:

- 1) необхідність врятування життя людей;
- 2) необхідність врятування майна;
- 3) безпосереднє переслідування осіб, які підозрюються у скоєнні злочину [3, ч. 3 ст. 233].

Даний перелік є вичерпним та базується на «необхідності» проведення таких дій.

Але існують непоодинокі випадки зловживання з боку слідчих і прокурорів даним виключенням. Досить часто такі проникнення не завжди пов'язані з урятуванням життя та майна осіб, чи з безпосереднім переслідуванням підозрюваних, а з інших мотивів, що є прямим порушенням чинного кримінального процесуального законодавства. В даному випадку слід розглянути судову практику.

Так до Северодонецького міського суду Луганської області надійшло клопотання від старшого слідчого, погоджене прокурором відділу прокуратури Луганської області від 05.10.2019 року, винесене у кримінальному провадженні № 1201913000000250, щодо вчинення кримінального правопорушення, що кваліфікується за ч. 2 ст. 307 КК України, про проведення обшуку у квартирі [4].

Враховуючи зазначене у ч. 3 ст. 233 КПК України, старшим слідчим в ОВС СУ ГУНП в Луганській області до постанови ухвали слідчого судді *у зв'язку невідкладність випадку, було здійснено обшук даної квартири та вилучено деякі речі, які мають доказове значення у зазначеному кримінальному провадженні*. Доцільно вказати, що у своєму клопотанні прокурор посилався на те, що ч. 3 ст. 233 КПК України передбачає можливість слідчого до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи *з метою врятування речових доказів, які мають значення для вказаного кримінального провадження* [4].

Детально дослідивши всі обставини справи, суд вирішив відмовити у задоволенні даного клопотання, мотивуючи це відсутністю наявності невідкладних випадків для проникнення до житла чи іншого володіння особи, які передбачені у ч. 3 ст. 233 КПК України [4]. Таким чином, дії слідчого є не правомірними.

Тому з вищевикладеного постає наступний аспект проблеми, яку ми розглядаємо, пов'язаний з формулюванням мети для проникнення до житла чи іншого володіння особи. Так КПК України не закріплює точної форми мети для проведення даної дії правоохоронними органами, а тому на практиці мета виглядає у дуже суб'єктивній та довільній інтерпретації.

Виходячи з аналізу судового рішення, про яке ми зазначали раніше, стає зрозуміло, що у клопотаннях та постановах на проведення дій пов'язаних з проникненням до житла чи іншого володіння особи, дуже часто вживається формулювання: «з метою врятування майна, яке має доказове значення в кримінальному провадженні» [4].

Зрозуміло, що такої конструкції формулювання мети як «яке має доказове значення у кримінальному провадженні» не міститься в жодній статті КПК України, а тим паче у ст. 233 цього кодексу, що вказує на незаконні дії прокурора, які порушують права громадян.

Отже, неправильно сформульована мета у відповідних постановах прокурора може призвести до того, що докази зібрані під час проникнення до житла чи іншого володіння особи визнаються судом недопустимими.

Відповідно допустимим доказом вважається такий доказ, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України [3, ч. 1

ст. 86]. Таким чином дана норма встановлює, що критерієм загальної недопустимості доказу, тобто доказу, який може бути визнаний недопустимим в нарадчій кімнаті, є порушення порядку його отримання.

Якщо аналізувати очевидну недопустимість, то в КПК України не визначено жодного переліку підстав, коли докази вважаються очевидно недопустимими, а лише у ч. 2 ст. 89 КПК України закріплено, що у разі встановлення очевидної недопустимості доказу, він визнається судом недопустимим [3, ч. 2 ст. 89].

Таким чином, неправильне формулювання мети постанови; проникнення до житла чи іншого володіння особи для проведення там інших дій, які не зазначені у ч. 3 ст. 233 КПК України; збір доказів є підставами для визнання судом доказів недопустимими. Відповідно за таких умов доказова база буде недостатня, а судовий розгляд справи зупинено, що може стати причиною затримання розгляду справи, що порушує положення про розумність строків зазначене у ст. 28 КПК України [3, ст. 28] та положенні ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2, ч. 1 ст. 6]. Тому виходячи з вищевикладеного слід також звернути увагу на судову практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Відповідно для того щоб не допускати порушень кримінального процесуального закону та дотримуватися вимог, закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, слідчі судді в обов'язковому порядку повинні спиратися на відповідну практику ЄСПЛ під час розгляду клопотань про обшук. Дані положення викладені судом у наступних рішеннях: «Поліщук проти України», «Ратушна проти України», «Головань проти України», «Васильчук проти України», та інші.

Зокрема у справі «Васильчук проти України», заявниця скаржилася, посилаючись на статтю 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) у зв'язку з принизливим та таким, що принижує гідність, поведження з боку працівників міліції під час здійснення обшуку у її помешканні, а також згідно зі статтями 6 та 13 Конвенції на відсутність належного розслідування державними органами. Також заявниця скаржилася, посилаючись на статті 6 та 13 Конвенції на незаконність проведення обшуку її житла, а саме, на відсутність у

осіб, що проводили обшук, відповідних повноважень. Посилаючись на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, заявниця також скаржилася на те, що працівники правоохоронних органів навмисно пошкодили її майно та вилучили деякі речі, які не відносяться до даної справи, під час проведення обшуку [5].

Розглянувши матеріали справи, ЄСПЛ у своєму рішенні постановив, що скарги заявниці за статтями 6 та 13 Конвенції мають розглядатися за статтею 8 Конвенції. Так порушення статті 8 Конвенції, ЄСПЛ було встановлено з огляду на спосіб, в який було проведено обшук житла заявниці, який був непропорційним меті, а також у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування скарг заявниці щодо цього [5].

Таким чином, в підсумку слід зазначити, що право особи на недоторканість житла чи іншого володіння закріплене як на національному, так і на міжнародному рівнях, а відступ від даного правила є лише винятком. В загальному вигляді даний відступ від норми покликаний на боротьбу зі злочинністю в країні та притягнення до відповідальності лише винних осіб. Але неналежна процедура використання даного винятку в деяких випадках може зашкодити як праву особи, так і репутації держави, коли справа про незаконне втручання в житло чи інше володіння особи потрапляє на розгляд до ЄСПЛ.

Вважаємо, що кількість аспектів щодо даного питання є набагато більшою ніж зазначено у цьому дослідженні та з кожним порушенням права на недоторканість житла чи іншого володіння особи їх кількість зростає, тому всі вони потребують дослідження у майбутньому. В даному випадку слід розраховувати лише на компетентність та добросовісність органів досудового розслідування, адже саме від них залежить законність втручання, в гарантоване Конституцією України право особи на недоторканість.

Джерела:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - ст. 141.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004?find=1&text=%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%83%D0%BC%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C+%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2#w2_1 (дата звернення 23.11.2020).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. – ст. 88.
4. Ухвала Сєверодонецького міського суду Луганської області від 07 жовтня 2019 року у справі № 428/11436/19. Номер кримінального провадження в ЄРДР: 1201913000000250. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84770558> (дата звернення 24.11.2020).
5. Подільський районний суд міста Києва. Рішення Європейського суду з прав людини від 13 червня 2013 року. Справа «Васильчук проти України». URL: https://pd.ki.court.gov.ua/sud2607/syдова_praktyka/prava/vasylchuk (дата звернення 25.11.2020).

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Бельчик Аліна,

*студентка 2 курсу спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: **Котова Л. В.**, к.ю.н., доцент,
доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

Проблема протидії домашньому насильству в Україні привертає все більшу увагу фахівців та громадськості. У сучасному світі розширилися межі об'єкта насильства, що охоплює найрізноманітніші групи населення, зокрема сім'ї з дітьми. Насильницькі дії порушують гарантоване Конституцією України право людини на особисту недоторканність. Особливо нетерпимим та небезпечним є насильство стосовно дітей, які нездатні себе захистити. У державі розгорнута широка соціальна інформаційна кампанія стосовно розголосу існуючої проблеми, постійно ведеться спільна робота державних структур, органів місцевої влади з громадськими об'єднаннями щодо профілактики та протидії насиллю в сім'ї, проте значна різноманітність форм та засобів знуцання над жінками в сім'ях спостерігається як в Україні, так і в різних регіонах світу. Проблема насильства у сім'ї є актуальною та такою, яка потребує об'єднання зусиль державних органів, громадських та міжнародних організацій.

Згідно статистики 44% населення України потерпали від домашнього насильства впродовж свого життя, причому 30% зазнавали насильства у дитячому віці. Кожен день поліція фіксує 348 фактів домашнього насильства, і в 70–80% випадків його жертвами стають жінки. У законодавстві більшості розвинутих країн домашнє насильство визнається важливим правопорушенням. Вбачається доцільним розглянути кримінально-правові протидії домашньому насильству в Україні [6].

З метою протидії домашньому насильству у Законі України від 07 грудня 2017 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який набрав чинності 07 січня 2018 року [2]. Закон регламентує основний комплекс заходів, що вживаються у галузі запобігання та протидії домашньому насильству, завдання та заходи щодо запобігання домашньому насильству, надання допомоги та захисту потерпілим, а також питання відповідальності у вищезазначених сферах.

Основною тенденцією нового закону є те, що він визначає організаційно-правову базу та основний напрямок національної політики у галузі запобігання та протидії домашньому насильству та має на меті захист прав та інтересів жертв такого насильства. Новий закон вводить поняття домашнього насильства, яке значно розширює сферу діяльності суб'єктів, які можуть бути об'єктами злочину, а також сферу діяльності суб'єктів, які вживають заходів для запобігання та протидії домашньому насильству та надає виконавчу владу, місцеве самоврядування та уряди, недержавні установи та організації.

Під домашнім насильством розуміють діяння (дію чи бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають однією сім'єю, але не перебувають у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того чи проживає особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2].

Діти, які є свідками домашнього насильства, вважаються жертвами такого насильства і мають право на відповідну допомогу

та захист. Як результат, дитина частіше живе окремо від кривдника і бачиться з ним лише за певних умов. Це хороше рішення, оскільки в багатьох життєвих ситуаціях діти ставатимуть свідками жорстокого поводження. Це зловживання матиме негативний вплив на їх психологію та виховання дітей у майбутньому, оскільки це зафіксує негативні емоції в пам'яті дітей. Це впливає на його подальше становлення як особистості і є прямою травмою для неї. Тому таке правило дуже доречне, оскільки воно забезпечить нормальний розвиток дитини та допоможе їй уникнути наслідування цій поведінці.

Подружжя та інші члени сім'ї, які раніше жили разом або живуть разом, також матимуть право на захист від домашнього насильства, чого досі не було. Наразі жінки зазнавали жорстокого насильства з боку чоловіків, яке проявлялось як побиття, побиття, поранення тощо. Подружжя часто перевищує моральні межі, перевищує допустимі межі та загрожує життю чи здоров'ю одне одного. Ось чому норма стане важливим регулятором сімейних відносин та захистить своїх членів від незаконних порушень з боку інших.

Поліція має право видати екстрений запобіжний наказ (до 10 днів). Серед іншого, поліція змусить правопорушника покинути місце проживання потерпілого, навіть якщо будинок, в якому він проживає, є власністю злочинця. Наприклад, через сімейні суперечки та непорозуміння жінки часто залишаються без даху над головою та змушені знаходити житло чи безпечне місце, щоб провести ніч зі своїми дітьми. Відтепер ті, хто порушує права жінок та дітей, будуть змушені виїжджати, а останні й надалі існуватимуть. Норма є безумовною гарантією захисту прав жінок та дітей та їх майнових прав.

Також новою особливістю закону відповідно до ст. 24 стали спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству. До них належать:

- терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- обмежувальний припис стосовно кривдника;
- взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи;
- направлення кривдника на проходження програми для кривдників [2].

Ці зміни значно розширили масштаби боротьби з насильством та показали, що в будь-якій ситуації насильства будуть введені рівні покарання або обмеження. Кожен захід може правильно оцінити рівень вчиненого насильства та обрати відповідні санкції для злочинця.

06.12.2017 Верховна Рада прийняла також закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», який передбачив посилення кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Зокрема, домашнє насильство і сексуальне насильство передбачене в якості окремих складів (ст. 126-1 і 153 КК України), ст. 134 «Незаконне проведення аборту або стерилізації» і ст. 152 «Згвалтування» викладені в новій редакції, криміналізоване примушування до шлюбу (ст. 151-2 КК України), ст. 91-1 КК України передбачені обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство [4].

У той же час зазначимо, що хоча й вказаний закон був прийнятий з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами у 2011 році, Україна й досі не ратифікувала згадану міжнародну угоду [3]. Вбачається, що зазначена невідповідність має бути як найскоріше виправлена.

21 вересня 2020 року під час зустрічі з представниками громадських та міжнародних організацій щодо реалізації державної політики з протидії та запобігання домашньому насильству Президент Володимир Зеленський підписав Указ "Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства" [7]. Як зазначив глава держави: "В умовах пандемії COVID-19 проблемою номер два, після самого вірусу, стало наростання домашнього насильства. Тільки за перші шість місяців цього року поліція отримала майже вдвічі більше звернень щодо домашнього насильства, ніж у попередньому півріччі" [8]. Побутове насильство в Україні криміналізоване, але, на думку Президента України, необхідно створити механізм реалізації прийнятого законодавства та створити доступну систему обслуговування жертв в Україні.

Отже, проаналізувавши основні положення закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству», слід зазначити, що нещодавно сформульоване сучасне законодавство про домашнє насильство має на меті вдосконалити систему протидії домашньому насильству та покращити поведінку щодо його попередження та уникання. Посилення кримінальної відповідальності та запровадження багатьох нових кримінальних заходів для боротьби з домашнім насильством є передумовами зменшення рівня цих злочинів та гарантування гідного захисту жертв домашнього насильства в Україні. Сьогодні цей закон може стати новим кроком у встановленні нормальних сімейних відносин та рушійною силою для захисту прав та свобод членів сім'ї.

Джерела:

1. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про попередження насильства у сім'ї : Закон України від 17.01 2019 р. № 2671-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 р. (Стамбульська конвенція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.coe.int/uk/web/stop-violence-againstwomen>
4. Кримінальний кодекс України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Бабенко О. Е. Державна політика України у сфері запобігання насильству у сім'ї / О. Е. Бабенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. пр. – 2009. – № 3. – С. 106–110.
6. Щороку в Україні від домашнього насильства гинуть 600 жінок : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/society/2233774-schoroku-v-ukrajini-vid-domashnogo-nasilstva-ginut-600-jinok-infografika.html>
7. Указ Президента «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/19092.html>
8. Зеленський назвав домашнє насильство другою після ковіду проблемою в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lb.ua/news/2020/09/21/466446_zelenskiy_nazvav_domashnie_nasillya.html

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Винник Оксана,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

*Науковий керівник: Івчук Ю.Ю., д.ю.н., доцент,
професор кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

Нормами чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) передбачено, що одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1]. Посилаючись на вищезазначене, ми вважаємо, що задля ефективного виконання цього завдання, необхідно створити «підґрунтя» для можливості реалізації основних процесуальних функцій учасниками кримінального провадження.

Дослідженню цього питання присвячені праці П. М. Давидова, В. Г. Даєва, Ю. М. Грошевого, Є. Г. Коваленко, В. А. Лазаревої, В. Т. Нора, І. В. Рогатюка, В. М. Юрчишина, Ф. Н. Фаткулліна та інших. Водночас, незважаючи на вагомий науковий внесок вчених, дана тема потребує наукового обґрунтування, адаптованого до чинного законодавства.

Функція обвинувачення є однією з трьох основних функцій кримінального процесу й, більше того, вона вважається базовою. Адже, її поява дає стимул до появи функцій захисту та вирішення справи – функція обвинувачення є силою, яка рухає весь кримінальний процес. Тому важливість функції обвинувачення для кримінального процесу є беззаперечним фактом.

Щодо визначення терміну «функція обвинувачення» серед науковців існує багато позицій. Наприклад, М. С. Строгович визначають обвинувачення сукупністю процесуальних дій, які спрямовані на викриття у вчиненому злочині притягнутої до

кримінальної відповідальності особи та забезпечення застосування до неї відповідного покарання [2, с. 189]. Проте, на нашу думку, дану функцію не можна застосовувати до особи, яку притягнуто до кримінальної відповідальності, адже притягнутою до відповідальності вважають особу, щодо якої судом постановлено обвинувальний вирок, тому твердження про реалізацію обвинувачення щодо засудженої особи не є коректним.

На наш погляд, обвинувачення - це кримінальна процесуальна функція, сутність якої складає встановлений законом напрямок діяльності суб'єктів обвинувачення, що полягає у формулюванні та повідомленні про підозру, складанні обвинувального акту, застосування до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів, збирання доказів винуватості цієї особи і обґрунтування кримінальної відповідальності обвинуваченого перед судом.

Стороною обвинувачення в кримінальному провадженні є слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК України [1]. На стадії досудового розслідування сторона обвинувачення має зібрати максимум доказів щодо вчинення особою правопорушення. Згодом оцінити кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Обов'язок доведення вини лежить на суб'єктах публічного обвинувачення: прокуророві й слідчому, проте важливо зазначити, що обвинувачення не може будуватись на доказах, отриманих незаконним шляхом, або на припущеннях [3, с. 53].

Щодо дій слідчого, то вони не обмежуються допитами свідків і потерпілих, він проводить одночасні допити раніше допитаних осіб, слідчі експерименти, проводить експертизи, оглядає різні об'єкти та виконує інші слідчі дії. Тобто, згідно з КПК, будь-яким чином доводить вину шляхом закріплення зібраних у процесі своєї діяльності доказів. В результаті розслідування слідчий має скласти документ, який своєю назвою підводить підсумок усієї його діяльності та відносить його до суб'єктів, які реалізують

обвинувачення, - обвинувальний акт, який затверджується прокурором [4].

Прокурор, в свою чергу, здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Процесуальне керівництво прокурора досудовим розслідуванням є ефективним способом забезпечення законності дій та рішень органів досудового розслідування та реалізації визначених Конституцією України відповідних наглядових повноважень. Нагляд за додержанням законів у формі процесуального керівництва дозволяє прокурору спрямовувати хід кримінального провадження під час досудового розслідування, впливати на результат діяльності органів досудового розслідування та виконання ними завдань кримінального судочинства. Проте, виконуючи основну функцію прокуратури, підтримання державного обвинувачення в суді, прокурор зобов'язаний своєчасно вживати передбачених законом заходів до усунення будь-яких порушень закону.

Також хочемо підкреслити, що серед суб'єктів, які реалізують функцію обвинувачення, особливе місце належить особі, якій безпосередньо завдано злочином шкоди, тобто потерпілому. Відповідно до КПК України потерпілий - це окремий учасник кримінального провадження, який стає стороною обвинувачення лише в окремих випадках, передбачених законом (у разі зміни прокурором обвинувачення на менш тяжке або відмови прокурора від підтримання обвинувачення). Такими випадками є ті, що стосуються переходу обвинувачення у категорію приватного. В ч. 4 ст. 340 КПК України йдеться про те, що в разі підтримання обвинувачення потерпілим кримінальне провадження набуває статусу приватного та здійснюється за процедурою приватного обвинувачення [3]. Проте у Кримінальному процесуальному кодексі України ніякого процесуального порядку провадження не визначено, що ми вважаємо необхідним.

Таким чином, пропонуємо доповнити Кримінальний процесуальний кодекс нормами, які б встановлювали порядок досудового та судового провадження за цією категорією справ та встановити обов'язковість залучення представника (захисника) потерпілого, який, представляючи захищаючи інтереси

потерпілого, буде реалізовувати функцію обвинувачення по відношенню до обвинуваченого. Адже потерпілий може не володіти ні спеціальними знаннями (освітою), ні коштами для запрошення представника (захисника), що не дасть йому можливості у повній мірі реалізувати своє право на підтримання обвинувачення. Такі зміни сприятимуть створенню умов для реалізації на основі засади змагальності функції обвинувачення всіма суб'єктами з боку обвинувачення.

Джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 18.04.2010 4651-VI (із змінами та доповненнями) // Офіційний вебсайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20200911#Text>
2. Строгович М. С. Курс уголовного процесса / М. С. Строгович. – М.: Правоведение, 1968. – 488 с.
3. Рогатюк І.В. Обвинувачення у кримінальному процесі України : Монографія. – К.: Атіка, 200. – 160 с.
4. Меркулов С. М. Реалізація обвинувачення: поняття, сутність, етапи за новим кримінальним процесуальним законодавством / С. М. Меркулов // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 456–459

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УЗГОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА У ПЕРІОД ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Гніденко Вікторія,

*асистентка кафедри правознавства
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

В умовах триваючого збройного конфлікту на Сході України особливої актуальності набувають питання кримінальної відповідальності за ті злочини, які були вчинені на території Операції об'єднаних сил у Луганській та Донецькій областях, адже фактично досі існує пласт проблем, які лишаються не повністю вирішеними ні на законодавчому рівні, ні на практичному.

Така ситуація стимулювала ряд законодавчих змін, які стосуються не лише зміни норм матеріального чи процесуального

права, а й створення нових структурних підрозділів у прокуратурах Донецької та Луганської областей. Так, зокрема, лише на початку 2020 року вони змогли завершили формування самостійних структурних підрозділів – управлінь з нагляду в кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту.

На нашу думку, в першу чергу звернути увагу на норми міжнародного права, які регламентують питання кримінальної відповідальності за вчинення злочинів в умовах збройного конфлікту. Зважаючи на це, центральною фігурою можна вважати Міжнародний кримінальний суд, який розглядає питання відповідальності окремих фізичних осіб за вчинення такого роду злочинів. Важливо відзначити, що на міжнародному рівні питання відповідальності за злочини проти людяності та за воєнні злочини містяться у Римському Статуті Міжнародного кримінального суду (1998 р.), Конвенції про незастосування строку давності до військових злочинів та злочинів проти людяності (1968 р.), в Європейській конвенції про незастосування строку давності до злочинів проти людяності та військових злочинів (1974 р.) та в Резолюції Економічної і Соціальної Ради 1158 (XLI), прийнятій у 1966 році. Окремі положення можна зустріти у статутах Нюрнберзького трибуналу (1945 р.), Токійського трибуналу (1946 р.), Міжнародного трибуналу по колишній Югославії (1993 р.), Міжнародного трибуналу по Руанді (1994 р.).

На наш погляд, поновлення стану законності та правопорядку на тимчасово не підконтрольних уряду України територіях, притягнення до відповідальності винних осіб, причетних до збройного конфлікту, відшкодування завданої шкоди, захисту інтересів України на національному та міжнародному рівнях можливе лише після завершення гармонізації положень кримінального законодавства України з положеннями сучасного міжнародного права, яке закріплено у вищеперерахованих джерелах.

Основним питанням, яке на нашу думку, потребує нагального вирішення є внесення змін до Кримінального кодексу України (далі - КК). Наразі органами поліції та прокуратури при розгляді справ пов'язаних зі збройним конфліктом найчастіше використовуються наступні статті КК: ст. 110 – посягання на

територіальну цілісність і недоторканість України; ст. 111 – державна зрада; ст. 258 – терористичний акт; ст. 260 – створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; ст. 438 – порушення законів та звичаїв війни [1].

На сьогодні КК не містить окремого розділу щодо злочинів скоєних у період збройного конфлікту та не передбачає кримінальної відповідальності за злочини проти людяності та за воєнні злочини. Такі злочини являють собою порушення звичаєвого, а не договірного міжнародного гуманітарного права, носять міжнародний характер на мають строків давності. Відсутність нормативного закріплення таких злочинів, не дає фактичної можливості притягнути осіб, які фактично здійснюють такі правопорушення до кримінальної відповідальності.

У контексті нашого дослідження окремої уваги заслуговує питання ратифікації Римського статуту, який є міжнародним договором та вступив у силу 1 липня 2002 року. «До юрисдикції МКС належать наступні міжнародні злочини: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії. Склади цих злочинів безпосередньо містяться у Римському статуті (ст. 6–8 bis), а також деталізовані в окремому документі МКС «Елементи злочинів», присвяченому детальному тлумаченню складу кожного злочину» [2].

Виходячи із зазначеного нас цікавлять два основні моменти, по-перше це територіальна юрисдикція Міжнародного кримінального суду на території країни, яка ратифікувала Римський статут, і по-друге, це вичерпний перелік міжнародних злочинів.

Стосовно першого моменту, зазначимо, що Україна взяла на себе зобов'язання щодо «ратифікації та імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) 1998 р. та пов'язаних з ним документів» [3] відповідно до ст. 8 Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Та не зважаючи на те, що Україна ще не виконала цієї вимоги, вона вже визнала юрисдикцію МКС «відповідно до Заяви Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції МКС щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо

тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протесту в період з 21 листопада 2013 по 22 лютого 2014 р., та Заяви Верховної Ради України про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій ДНР та ЛНР, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян, з урахуванням положень Римського статуту та практики Суду» [2], що фактично значить, що при ратифікації Римського статуту Україною суб'єктна та територіальна юрисдикція МКС щодо України відносно воєнних злочинів та злочинів проти людяності жодним чином не зміниться.

Стосовно другого аспекту, то на наш погляд, ми вже маємо привести національне законодавство у відповідність до Римського статуту. Зазначимо, що на цей час перебуває на розгляді Верховної Ради України, Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права», який передбачає законодавче закріплення вказаних норм та надає можливість національним органам слідства і суду ефективного кримінального переслідування людей, які вчинили основні злочини за міжнародним правом.

Проект Закону «спрямований на забезпечення повноти імплементації положень міжнародного кримінального і гуманітарного права щодо кримінально-правового переслідування за міжнародні злочини (геноциду, злочин агресії, злочини проти людяності та воєнні злочини), а також забезпечення виконання міжнародних зобов'язань щодо запобігання юридичній та фактичній безкарності за вчинення таких злочинів» [4].

Проектом передбачаються положення щодо «автономного режиму регламентації кримінальної відповідальності за злочини агресії, геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини – зміни до статей 8, 44, 49, 68, 69, 74, 80, доповнення КК новою статтею 31¹ та статтями 438-438⁵ у розділі XX Особливої частини, розділом III у Прикінцевих та перехідних положень, зміни до Закону України «Про застосування амністії в Україні», а також техніко-юридичні зміни до Кримінального процесуального кодексу

України» [4]. Наразі законопроект прийнято у першому читанні та готується до розгляду у другому читанні.

На нашу думку, щоб запобігти фактичній безкарності за те, що особа вчинила злочини проти людяності чи воєнні злочини ми маємо прийняти цей закон, який дасть змогу органам досудового розслідування та органам прокуратури здійснювати належну кримінальну правову кваліфікацію діянь, що мають місце на тимчасово непідконтрольних та окупованих територіях України.

Отже, у підсумку зазначимо, що чинний КК не передбачає відповідальності за злочини проти людяності, а виписані в ньому склади воєнних злочинів не відповідають вимогам міжнародного гуманітарного права. На даному етапі нашому законодавству необхідна якісна гармонізація норм міжнародного гуманітарного права, яка стане гарним підґрунтям для формування належної доказової бази під час здійснення досудового розслідування у справах пов'язаних зі збройним конфліктом на Сході України.

Джерела:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26. ст. 131 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Україна і Міжнародний кримінальний суд: двадцять складних питань і простих відповідей [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/ukrayina-i-mizhnarodniy-kriminalniy-sud-dvadcjat-skladnih-pitan-i-prostih-vidpovidey.html>
3. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804

ПОНЯТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ГАРАНТІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Головіна Валерія,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: **Розовський Б. Г.**, професор, д.ю.н.,
завідувач кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

На сьогоднішній день питання про європейські стандарти є актуальними для України на фоні її інтеграції до європейської спільноти. Зважаючи на це, від того наскільки будуть підготовленими в цьому напрямі юристи залежить чи зможе держава перейти від слів про європейську інтеграцію до практичних кроків на цьому шляху.

Європейські стандарти дотримання прав людини як гарантія кримінального судочинства – це встановлені Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 року (Конвенція) загальні положення щодо дотримання прав людини, а також ухвалені на основі цієї Конвенції Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), що стосуються застосування національними компетентними органами Конвенції під час провадження у конкретних кримінальних справах [1].

Ратифікувавши Конвенцію 17 липня 1997 року, Україна засвідчила обов'язковою для себе юрисдикцію ЄСПЛ, закріпивши у ст. 9 Конституції України її значення у національному законодавстві.

Опираючись на Конвенцію та практику ЄСПЛ законодавча гілка влади України повинна узгоджувати всі проекти законів, також і ті, що регулюють кримінально-процесуальні відносини. Виконавча гілка влади повинна наглядати за дотриманням Конвенції та практики ЄСПЛ всіма органами, а також тими, що уповноважені здійснювати досудове провадження у кримінальному судочинстві. Що стосується судової гілки влади, то у кримінальному судочинстві вона повинна застосовувати положення Конвенції і практики ЄСПЛ, і дбати про те, щоб її реалізація всіма

суб'єктами правових відносин відповідає положенням і практиці застосування Конвенції ЄСПЛ.

Правові колізії можуть виникати з питань, що мають давню історію юридичного впорядкування, наприклад: умови затримання і утримання під вартою, справедливий судовий розгляд, тортури та приниження гідності і т. ін.

Українського слідчого, прокурора, суддю хвилюють питання практичного застосування Конвенції, таких як:

- як застосувати положення Конвенції і зберегти багатство національної правової системи?

- як запровадити конвенційне новаторство в судову практику і не внести в неї суперечностей?

- де межа свободи розсуду держави, а де невідчужувані права людини?

- як бути, коли національне законодавство суперечить принципу верховенства права?

Вирішення цих питань має сприяти опануванню основних положень щодо євростандартів дотримання прав людини, які є цінними не самі по собі, а саме як гарантія судочинства в частині дотримання прав людини під час провадження у кримінальних провадженнях.

Європейські стандарти дотримання прав людини у кримінальному судочинстві можна класифікувати за змістом стандарту:

1) заборона на катування (ст. 3 Конвенції);

2) право на свободу і особисту недоторканність (ст. 5 Конвенції);

3) право на справедливий судовий розгляд (ст. 6 Конвенції);

4) ніякого покарання без закону (ст. 7 Конвенції);

5) право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8 Конвенції) [1].

До джерел у яких містяться європейські стандарти можна віднести:

1) Європейську Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [1];

2) Закон України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2].

Україна визнаючи Конвенцію та рішення ЄСПЛ, повинна опиратися на них, а законодавчі акти відповідати ним. Отже, всі закони України повинні бути джерелом євро стандартів захисту прав людини у кримінальному судочинстві.

Опираючись на ст. 19 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» у якій закріплено, що орган представництва здійснює юридичну експертизу всіх законопроектів, а також підзаконних нормативних актів, на які поширюється вимога державної реєстрації, на відповідність конвенції, за результатами чого готує спеціальний висновок.

Також орган представництва забезпечує постійну та з розумною періодичністю перевірку чинних законів і підзаконних актів, на відповідність Конвенції та практиці Суду, передовсім у сферах, що стосуються діяльності правоохоронних органів, кримінального провадження, позбавлення волі. За результатами передбаченої у частині третій цієї статті перевірки Орган представництва подає до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо внесення змін до чинних законів та підзаконних актів з метою приведення їх у відповідність з вимогами Конвенції та відповідною практикою Суду [2].

3) Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до Європейських стандартів (затверджена Указом Президента України від 10 травня 2006 року 361/2006) [3].

4) Практика ЄСПЛ, тобто рішення цього Суду з конкретних питань. Рішення є обов'язковими для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції. Порядок виконання рішень визначається: Законом України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»; Законом України «Про виконавче провадження»; іншими нормативно-правовими актами.

На сьогоднішній день існує проект «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України», який впроваджується Радою Європи в рамках плану дій для України на 2018-2021 роки. Метою цього проекту є саме надання владі допомоги у забезпеченні ефективного функціонування системи кримінальної юстиції в

Україні, що буде відповідати європейським стандартам у сфері прав людини [4].

До завдань проекту відносяться: по-перше, гармонізація кримінально-процесуального законодавства і практики його застосування зі стандартами і практикою Ради Європи. Перш за все це усунення недолік, визначених у рішеннях ЄСПЛ у справах проти України. По-друге, це закріплення незалежності, прозорості та ефективності прокуратури.

У цьому проекті існує два етапи, щоб досягти очікуваних результатів – законодавство і практика у сфері кримінальної юстиції відповідають стандартам та практиці Ради Європи. До першого етапу слід віднести: консолідацію професійної та операційної спроможності органів системи кримінальної юстиції для забезпечення застосування нововведень у кримінальному процесуальному законодавстві відповідно до стандартів і практики Ради Європи. До другого етапу відноситься – проаналізувати рекомендації Ради Європи щодо кримінального, кримінального процесуального та іншого пов'язаного законодавства та/або внутрішніх нормативних актів.

Види діяльності, які будуть здійснюватися в рамках реалізації проекту: оцінювання потреб, наукові і базові дослідження; політичні та правові консультації (правові висновки, експертні консультації); розроблення внутрішніх керівних та методичних документів та інструментів самоконтролю для дієвого впровадження нової правової бази; заходи з розвитку професійного потенціалу, зокрема розроблення навчальної програми, навчальних курсів (зокрема електронних курсів), а також семінари, конференції, обмін досвідом, навчальні візити; просвітницькі заходи; міжвідомча взаємодія (засідання робочих груп; громадські обговорення/платформи; каскадна колегіальна співпраця на регіональному та/або місцевому рівнях); закупівля обладнання; тестування [4].

Отже можна зробити висновок, що про дотримання Конвенції та практики ЄСПЛ під час провадження у кримінальних справах повинні дбати всі гілки влади України. А заходи, що пропонуються у проекті «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України» повинні удосконалити попередні успіхи планів Ради Європи для України, особливо проектів з підтримки реформування кримінальної юстиції в Україні, реалізованих з 2013 по 2019 роки.

Джерела:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Закон України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» // Відомості Верховної Ради України. – 2006. - Ст. 260.
3. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів. Указ Президента України; Концепція від 10.05.2006 № 361/2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>
4. Проект Ради Європи «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/human-rights-complaint-criminal-justice-system-in-ukraine>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПОГЛЯДИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Гречишкіна Тетяна,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля;*

Гніденко Вікторія,

*асистентка кафедри правознавства
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

У повсякденному житті ми все частіше використовуємо поняття «штучний інтелект» в найрізноманітніших сферах суспільного життя – від виробничих технологічних процесів до їх застосування у правотворчій діяльності та судочинстві. На нашу думку впровадження штучного інтелекту в кримінальне судочинство виправдовується покращенням результатів боротьби зі злочинністю, встановленням об'єктивної істини та обставин справи, які досліджуються слідчими органами, прокурором і судом лише шляхом кримінально-процесуального доказування, під час якого збираються, перевіряються, оцінюються докази [1]. Аналізуючи літературу та погляди вчених, можна дійти висновку, що «штучний

інтелект» – це технологія (здібність комп'ютера) виконувати завдання які виконують розумні істоти, це система яка володіє людськими або близькими до людини інтелектуальними здібностями.

На сучасному етапі людство може використовувати новітні технології для контролю за поведінкою осіб, за для уникнення правопорушень та розкриття злочинів, а також, якщо правопорушення все ж таки сталося, визначити чи кається правопорушник у скоєному для призначення більш об'єктивного покарання. У світі вже існують технології які дозволяють це зробити. Одна з таких заснована на розпізнаванні емоцій, на нашу думку сааме така технологія допомогла би з визначення того, чи визнає злочинець свою провину. Основне положення такої гіпотези полягає в аналізі виразу обличчя, та виявлення справжніх емоцій та почуттів людини. Так як емоції є фіксованими, однаковими у всіх людей незалежно від походження. Вивчення виразів обличчя дозволить зрозуміти внутрішні переживання людини. Вважаємо за потрібне дану технологію запровадити у вітчизняне законодавство, за для винесення більш об'єктивного покарання.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство передбачає застосування технічних засобів і способів під час збирання та перевірки доказів. Вважаємо за необхідне навести в приклад працю Л. Ковачича, який дійшов висновку, що на Еквадорі з 2016 року при впровадженні китайської системи ECU911 розумного відеонагляду, оснащену технологією ідентифікації обличчя рівень злочинності значно зменшився. Камери, встановлені у 24 провінціях, цілодобово стежать за 16-мільйонним населенням. Під відеонаглядом щоденно знаходяться масові скупчення людей, такі як, аеропорти, транспортні інфраструктури. «За час роботи системи, злочинність в країні зменшилась на 24%, таким чином Еквадор став одним із найбезпечніших міст Латинської Америки», процитував заступник керівника штаба оперативного управління Сиксто Єраса агентство «Синьхуа».

Контроль за поведінкою осіб більш розвинений у Пекіні, а саме технологія розпізнавання обличчя. За розрахунками аналітичної компанії HIS Markit, на Китай приходить 46% всесвітнього ринку систем відеоспостереження. В країні вже встановлено 176 млн. камер (для порівняння: в США всього

50 млн.), до 2020 планувалося встановити ще майже 500 млн камер. Система безпеки цим не обмежена. Кожен мешканець проходить процедуру сканування радужної оболонки ока. Крім того, в поліцейських базах даних зберігаються фотокартки всіх зареєстрованих мешканців, на основі такої бази працює система розпізнавання облич. Таким чином, вуличні камери можуть відстежувати переміщення по місту будь-якої людини. Якщо така особа у поліцейській картотеці значиться як підозрюваний, система автоматично робить посилання до поліцейського відділу. На зареєстрований кожен автомобіль у Сінцзяні, відповідно розпорядженню влади, встановлюються датчики геолокації, при цьому сторонній транспорт не може здійснити в'їзд до міста, так як дорожні камери попереджують про наближення стороннього автомобіля.

Кількість камер в нашій країні також зростає, тому пропонуємо на законодавчому рівні всі камери підключити до єдиної програми для пошуку злочинців.

В процесі життєдіяльності людина залишає свої генетичні сліди: наприклад, слину на посуді, волосся на одязі, меблі та інше. Вчені врахували такі обставини, та вирішили це застосувати на користь правосуддя, а саме, ідентифікувати та відстежувати місця перебування та круг спілкування злочинців. Такий процес можливий навіть в тому випадку, якщо людина кардинально змінила свою зовнішність, тому що генетичний код є незмінним все життя. Прецеденти були в Китаї, а саме поліцейські рапортували про пошук серійного вбивці, котрий згвалтував та вбив більш ніж одинадцять жінок. Вбивцю не могли спіймати багато років. Технологія аналізу ДНК дала можливість вийти на вбивцю через його двоюрідного дядька у котрого здійснювався збір біоматеріалів.

В одній з Китайських провінції медпрацівники зібрали зразки ДНК у школі зі всіх учнів чоловічого полу. Мета даного заходу стала зрозуміла через деякий час. Таким чином поліції вдалося розкрити вбивство двох власників магазину дев'ятилітньої давності – на злочинців вийшли через їх молодших далеких родичів, які навчалися у школі [2].

Китай володіє найбільшою у світі базою ДНК. Керівник Центру експертизи речових доказів Міністерства суспільної безпеки КНР, Лю Шоу у своїй статті спеціального відомчого журналу

«Технології криміналістики» зазначив, що на 2016 рік база даних китайської поліції налічувала 54 млн. зразків ДНК. Для порівняння: в США цей банк даних становив всього лиш 13 млн. зразків. Для китайської поліції в цій справі не існує ніяких юридичних перешкод, що надає можливість бути на крок по переду у порівнянні з іноземними колегами. В США наприклад зразки ДНК в більшості штатів мають право зібрати лише у засуджених за тяжкі злочини. Стосовно процедури збору біоматеріалів статтею 130 Кримінально процесуального кодексу Китаю передбачено: «Для з'ясування конкретних обставин, характеру пошкоджень та фізичного стану жертви або підозрюваного може бути проведено медичне обстеження, зібрані відбитки пальців, кров, сеча та інші біологічні матеріали. Якщо підозрюваний відмовляється від такої процедури, слідчі можуть наполягати на її проведенні. Огляд та збір біоматеріалів повинен проводитися особою тієї ж статі що і підозрюваний. Більше пояснень за цим питанням Кримінальний кодекс не надає. Всекитайський технологічний комітет у сфері інформаційної безпеки розробив документ який містить пояснення з приводу збору, використання та оприлюднення персональних даних в тому числі «делікатних» без згоди особи якій вони належать. Це можливо, якщо ці дії безпосередньо пов'язані з державною або суспільною безпекою, національною обороною, розкриттям злочинності, винесенням вироків та їх виконанням. Біоматеріали в свою чергу згадуються в документі як «делікатні» тому даний пункт на них розповсюджується. Л. Ковачич також стверджує про те, що беручи на озброєння даний метод треба враховувати що збір та обробка біоматеріалу не виправдовує себе з економічних міркувань [3]. Слушно було б ввести до нашого законодавства норму в якій би зазначалось: геном ДНК має бути зібраний за злочини середньої тяжкості та зберігатися 10 років, та за тяжкі злочини і зберігатися не більше 20 років.

Розглядаючи новітні технології та штучний інтелект, не можна не згадати за запропоновану Х.Д. Алекперовим систему «електронні ваги правосуддя». На думку вченого ця програма має підвищити контроль за діяльністю суду. Одним серед механізмів здатних вирішити багато з існуючих проблем правосуддя по кримінальним справам може стати електронна система визначення оптимальної міри покарання. Така система була створена для

допомоги суддям при виборі необхідної міри покарання з тих, що вже існують, за скоєнні злочини. Слід погодитись з думкою Ш.Т. Самедової, яка стверджує що, подібний підхід призведе до зниження корупційних показників у системі правосуддя, що в свою чергу прискорить процес побудови правової держави, підвищить довіру суспільства до судової влади. В Сполучених Штатах Америки після переходу до методів шкалування 79% вироків поданих на апеляцію через визначення покарання залишаються без змін, тільки 7% скасовуються, та 7% частково змінюються [4].

Разом з впровадженням комп'ютерних технологій, на задній план має відійти людський фактор, так як ученні підтверджують, що судді при прийнятті рішення не завжди оцінюють та відштовхуються від подій, які відбувалися у дійсності. Вчені також стверджують, що машинне вивчення справи має використовуватися за для попередження упередженості суддів.

На думку Д.А. Шестакова, основним наслідком такої практики може знизитись авторитет судді. Тому що він уже не приймає, а лише погоджує рішення, яке приймала програма. Також є ризик, що ми отримаємо покоління некомпетентних суддів, що мають вельми поверхові уявлення про правила призначення покарання, тому що їх знати вже немає сенсу. Адже, програма заснована на запропонованій професором Алікперовим моделі, звільнить суддю від частини розумового навантаження, необхідності підтримувати в робочому стані суддівську пам'ять. Частина пам'яті переміщається в штучний розум [5].

Аналізуючи погляди науковців можна дійти висновку, що не зважаючи на всі переваги штучного інтелекту, все ж таки є деякі нюанси які треба враховувати перед його впровадженням, так як ще не існує єдиної ідеальної системи яка могла би сама вирішити всі проблеми людства і при цьому не мати жодних негативних наслідків.

Так, як суспільство не стоїть на місці, а на повну використовує штучний інтелект на варті правосуддя, Європейська комісія з ефективності правосуддя «Ради Європи» прийняла перший європейський текст який встановлює етичні принципи, які стосуються штучного інтелекту в судових системах. До цих принципів відноситься:

1. Принцип поваги до основних прав: забезпечення того щоб розробка та введення інструментів служб ШІ відповідали основоположним правам.

2. Принцип недискримінації: в контексті недопущення будь-якої дискримінації серед окремих осіб або груп осіб.

3. Принцип якості та безпеки: по відношенню обробки судових рішень та даних з використанням сертифікованих джерел.

4. Принцип прозорості, безпристрасності та справедливості: зробити методи обробки даних допустимими та зрозумілими.

5. Принцип «під контролем користувача» [5].

Отже, аналізуючи поняття «штучний інтелект» в кримінальному судочинстві, та досвід його застосування в зарубіжних країнах, можна дійти висновку, що з його допомогою може відбутися розвантаження роботи суддів, слідчих та працівників поліції стосовно отримання доказів та встановлення особи злочинця. Штучний інтелект може вплинути на винесення більш об'єктивного покарання, що в свою чергу безпосередньо підвищить у суспільства віру в правосуддя. Але між тим, держава повинна передбачити для себе економічні, та інші наслідки впровадження новітніх технологій які стоятимуть на варті безпеки кожного з нас. Пропонуємо внести такі зміни в законодавство. Запровадити у вітчизняне законодавство технологію розпізнавання емоцій, яка допоможе визначити чи кається злочинець, за для винесення більш об'єктивного покарання. На законодавчому рівні всі камери підключити до єдиної програми для пошуку злочинців. Доповнити вітчизняне законодавство нормою в якій би зазначалось: геном ДНК має бути зібраний за злочини середньої тяжкості та зберігатися 10 років, та за тяжкі злочини і зберігатися не більше 20 років.

Джерела:

1. Радутний О. Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину: стаття. Інформація і право, 2017. 106–115 с.
2. Радутний О. Е. Мораль і право для штучного інтелекту та цифрової людини: закони робототехніки та "проблема вагонетки" / О. Е. Радутний // Інформація і право. - 2019. - № 3. - С. 78-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2019_3_11
3. Новицький А. М. Перспективи формування правового елементу Інтернет речей: Друга науково-практична конференція. Київ, 2018. 168 с.

4. Українська правда: Чи може робот судити людину? 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2020/05/28/7253558/>
5. Баранов О.А. Інтернет речей: теоретико-методологічні основи правового регулювання. Т.1: Сфери застосування, ризики і бар'єри, проблеми правового регулювання : монографія / О.А. Баранов; НДІП НАПрН України – К.: Видавничий дім «АртЕк». – 2018. – 344 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ

*Грін'ов Артем,
магістрант спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: **Розовський Б. Г.**, професор, д.ю.н,
завідувач кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

Правове регулювання та практики функціонування суду присяжних посідає важливе місце, мається на увазі проблема пасивності громадян в даному питанні, що звичайно створює ряд практичних проблем в судах. Дана проблема активно досліджується вітчизняними науковцями, серед яких: Волоско І.Р., Прилуцький С.В., Солодков А.А., однак з огляду на ряд існуючих практичних проблем, дана проблематика потребує подальших ґрунтовних наукових комплексних досліджень, з вивченням та перейняттям позитивного зарубіжного досвіду.

Основним нормативно-правовим актом, який визначає хто може бути присяжним та врегульовує процедуру відбору таких осіб, є Закон України "Про судоустрій і статус суддів" від 02.06.2016 року [1]. Ведучи мову про передумови набуття статусу присяжного за чинним законодавством України, можна відразу зазначити, що ключовою умовою є бажання особи, тобто це інститут добровільного характеру. Існує думка, що серед присяжних не повинні з'явитися особи, які всупереч своїм переконанням беруть участь у здійсненні правосуддя, оскільки від внутрішнього настрою присяжних багато в чому залежить закінчення судового розгляду.

Солодков А.А. в своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що "особа свідомо погодилася брати участь у здійсненні правосуддя, а тому і бути суб'єктом прав, обов'язків і відповідальності за невиконання чи неналежне виконання цієї функції. Наявність нормативної умови щодо згоди особи бути присяжним дозволяє не погодитися з твердженням тих науковців, які вважають, що участь у здійсненні правосуддя є обов'язком громадян перед державою" [2, с. 69].

Проте, в багатьох країнах, де існує даний інститут, в тому числі – і в Франції, бути присяжним кваліфікується як обов'язок громадянина такої держави. На думку деяких дослідників існує певна залежність між правом голосу та виконанням функцій присяжного, в тому сенсі, що скориставшись правом голосу громадянин обирають представників, що прийматимуть закони, а здійснюючи функції присяжного, громадянин контролює їх застосування.

На даний час в Україні надання згоди бути присяжним полягає в тому, що особи, які бажають бути присяжними, як правило, самостійно подають свої кандидатури. З огляду на низький рівень правосвідомості громадян, зневіру до судової влади, незнання свого права брати участь у здійсненні правосуддя, пересічні громадяни не проявляють особливого бажання стати присяжним, що і спричиняє проблему формування списку присяжних засідателів. Законодавство встановлює чіткі вимоги до осіб, які можуть стати присяжними, а також ряд обмежень, які умовно можна поділити на кілька груп, пов'язаних з: а) особою-кандидатом в присяжні; б) професією особи; в) певною причетністю до справи. Відповідно до чинного законодавства України до особи присяжного висуваються наступні вимоги: присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом (стаття 65 ЗУ Про судоустрій та статус суддів).

І так стаття 65 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" виокремлює три ключові вимоги до кандидата в присяжні: по-перше, потрібно бути громадянином України. Дана вимога є цілком логічною, адже джерелом влади є народ України, а отже здійснюється правосуддя за участю громадян нашої держави. по-

друге, передбачений віковий ценз – досягти тридцятирічного віку, аналогічна вимога ставиться і до кандидатів на посаду судді (ст. 69 цього ж Закону). по-третє, встановлюється ценз осілості – особа має постійно проживати на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду. З'ясувавши основні вимоги, що висуваються до особи присяжного, проаналізуємо законодавчо закріплені обмеження стосовно можливості особи стати присяжним. Ст. 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в частині 2 передбачає, що до списків присяжних не включаються громадяни:

1. Визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними. Відразу постає питання реалізації цієї норми, адже встановити, чи є особа визнаною судом недієздатною або обмеженою у дієздатності, буде досить складно, оскільки єдиної бази даних щодо такої категорії осіб немає.

2. Які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного.

3. Які мають не зняту чи непогашену судимість.

Ця вимога є обґрунтованою, адже специфіка діяльності, що здійснюється присяжними, вимагає від них морального та чесного ставлення до справи, а факт вчинення особою злочину викликає обґрунтовані сумніви щодо наявності у такої людини почуття справедливості, об'єктивності та доброзичливості. Солодков А.А. також обґрунтовує доцільність доповнити нормативний перелік обставин, які виключають участь особи як присяжного, обмеженням для особи, яка є підозрюваною або обвинуваченою у вчиненні кримінального правопорушення.

4. Народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя.

5. Особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

6. Громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років, тобто вітчизняне законодавство встановлює максимальний граничний вік для осіб, які можуть стати присяжним

7. Особи, які не володіють державною мовою.

Відповідно до ст. 64. Закону України "Про судоустрій і статус суддів" формування та затвердження списку громадян, які дали згоду бути присяжними, покладається на місцеву раду. У разі неприйняття місцевою радою (місцевими радами) протягом двох місяців з моменту отримання подання територіального управління Державної судової адміністрації України рішення про затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради. Така процедура формування списку осіб – потенційних присяжних на практиці полягає в тому, що місцеві ради дають оголошення в місцевих засобах масової інформації, на офіційних сайтах про формування списку присяжних.

Як приклад, наведемо рішення Київської міської ради від 02.10.2013 за № 31/9619 "Про 10 Положення про порядок формування та затвердження списку присяжних та народних засідателів районних судів міста Києва". Відповідно до даного Положення "постійна комісія Київради, до функціональної спрямованості якої належить питання сприяння в роботі судів, через засоби масової інформації, офіційний вебпортал Київської міської ради забезпечує інформування громадськості про пошук кандидатів у присяжні районних судів міста Києва. Кандидат у присяжні районного суду міста Києва подає необхідні документи до відповідної районної у місті Києві державної адміністрації або до секретаріату Київської міської ради. Організація формування списку кандидатів у присяжні районних судів міста Києва здійснюється постійною комісією Київради, до функціональної спрямованості якої належить питання сприяння в роботі судів. Така процедура формування журі присяжних не вписується в традиційне розуміння демократії та її основних двох видів: прямої та представницької. Таке формування списку присяжних не підпадає під розуміння форми безпосереднього народовладдя як способу безпосереднього волевиявлення народу або його окремої частини (у деяких випадках – територіальної громади), яке має імперативний та легітимний характер із метою вирішення питань, що становлять суспільний інтерес [3, ст. 56].

Однією з проблем, що виникає на практиці, є недобір необхідної кількості присяжних при формуванні списку. Адже така процедура формування списку присяжних через особисте звернення громадян передбачає високий рівень самостійної ініціативи кандидатів [4, с. 88]. Ведучи мову про якісний склад списку присяжних, законодавством України, на жаль, чітко не прописано порядку перевірки кандидатів в присяжні щодо їх відповідності вимогам, які висувають до присяжних Законом України "Про судоустрій і статус суддів". Аналіз практики показує, що досить часто «затягування» судового розгляду під час здійснення правосуддя за участю присяжних відбувається саме з причин невідповідності кандидатів, затверджених у списку присяжних, вимогам до цих осіб, що закріплені в Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [5, с. 525].

Щонайменше за тридцять днів до початку роботи суду присяжних формується так званий сесійний список шляхом випадкового відбору з річного списку, до якого включаються сорок присяжних. Окремо формується список додаткових присяжних з дванадцяти осіб. І лише на основі сесійного списку формується список присяжних для розгляду конкретної судової справи. Лише ті особи, які були відібрані до цього останнього списку, набувають прав та обов'язків присяжного, оскільки саме вони будуть здійснювати правосуддя в суді присяжних. За неявку до суду у визначений день, без наявних законних підстав, на присяжного покладається штраф відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства у розмірі 3 750 євро.

Отже, в процесі формування списку присяжного неодноразово застосовується метод випадкового відбору: вперше, з виборчих списків, вдруге при формуванні річного списку, виключивши осіб, що не підпадають під законодавство встановлені вимоги, втретє, при формуванні сесійного журі.

Метод випадкового відбору громадян-присяжних засідателів позитивно оцінюється в західноєвропейській доктрині. Як зазначається в юридичній доктрині, що метод випадкового відбору залишається для багатьох єдиним синонімом демократичного вибору. Цей метод, успадкований від афінської демократії, ніколи не ставився під сумнів. Адже він унеможливорює такі ризики як

кар'єризм, корупція, зловживання владою, залишаючи надію, що кожен громадянин може виконувати обов'язки присяжних.

Джерела:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 року // Офіційний вісник України. – 2016. – № 56. – ст. 1935.
2. Солодков А. А. Теоретичні основи та практика здійснення провадження в суді присяжних в 11 Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Солодков Андрій Андрійович. – Харків, 2015. – 231 с.
3. Галус О.О. Поняття та види форм безпосереднього народовладдя в Україні / О.О. Галус // Університетські наукові записки. – 2005. – № 4. – С. 51-56.
4. Нешик Т. Актуальні питання формування та затвердження списків присяжних в Україні / Тарас Нешик // Национальный юридический журнал: теория и практика. – Май, 2014. – С. 84-89.
5. Турман Н. О. Специфіка здійснення судового розгляду за участю присяжних // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.) Ю. П. Алєнін [та ін.] ; МОН України; НУ ОЮА. – Одеса : Юрид. л-ра, 2014. – Вип. 73. – С. 522-527.

ОСОБЛИВОСТІ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Золкіна Анастасія,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: Івчук Ю.Ю., д.ю.н., доцент,
професор кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

Актуальність теми. Відповідно до статті 55 Конституції України кожна без виключення людина має право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Одним з засобів юридичного захисту своїх інтересів в суді є касаційне оскарження. На жаль якість суддівського правозастосування у сфері кримінального провадження не є бездоганною, що зумовлено низкою об'єктивних та суб'єктивних причин і умов. Така обставина

була врахована багатьма міжнародними нормативно-правовими актами у сфері захисту прав і свобод людини, кримінального процесуального законодавства країн Європи. Одним з таких актів є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, що була ратифікована державами-членами Ради Європи, до яких відноситься й Україна.

Для виконання приписів міжнародно-правових актів, у п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України було визнано апеляційний та касаційний розгляд як одну з конституційних засад судочинства. Дане положення конкретизоване Законом України «Про судоустрій та статус суддів», в якому йдеться про те, що кожна особа має право на апеляційний розгляд справи, а у встановлених законодавством випадках – касаційне оскарження [1]. Втім детальніше це питання розкриває Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК), в якому встановлені більш конкретні механізми для реалізації сторонами та іншими зацікавленими особами права на ініціювання судових рішень.

Таким чином відповідно до діючого законодавства апеляційне та касаційне провадження є основними формами судового контролю за правосудністю судових актів нижчих судових інстанцій. Вони вважаються невід’ємними складовими механізму виявлення, виправлення судових помилок та запобігання їх виникненню.

Питання та проблематика оскарження судових рішень в касаційному порядку в кримінальному провадженні розглядалось багатьма науковцями, до числа яких входять Я.С. Бондаренко, Є.В. Большаков, О.Ю. Кастюченко, О.В. Сапін, І.Ю. Мірошніков, В.Я. Мармаш, В.В. Смірнова та інші. На жаль питанням касаційного провадження присвячено менше робіт, аніж проблематиці апеляційного провадження, однак, є доволі актуальні статті та дисертації на подану тему, які й на сьогодні не втратили своєї актуальності.

Окрім вищенаведених вчених, ця тема розглядалась багатьма вітчизняними правознавцями, такими як В.П. Бойко, Л.О. Богословська, Л.Г. Пономаренко, В.В. Лобач, Д.В. Філін, Т.В. Шевченко, П.П. Пилипчук.

Аналіз наукових поглядів показує, що питання вказаної спрямованості одержують неоднозначне рішення. Зокрема можна

спостерігати розходження у думках дослідників щодо процесуальних особливостей та об'єкта касаційного провадження, з приводу можливості суду конституційної інстанції здійснювати перевірку обґрунтованості судового рішення, залишаються спірними ознаки підстав для зміни або скасування судових рішень в касаційному порядку, наслідки встановлення деяких касаційних підстав.

Викладення основного матеріалу. Для проведення аналізу будь-якого явища чи процесу, перш за все, необхідно встановити його внутрішню сутність та визначити основні ознаки.

В українській мові слово «касація» розуміється як перегляд, скасування вищою судовою інстанцією судової ухвали, вироку, що не набрали законної сили [2, с. 227].

Відповідно до ч. 1 ст. 434 Кримінального процесуального кодексу України касаційний розгляд здійснюється згідно з правилами розгляду в суді апеляційної інстанції з урахуванням особливостей, передбачених Главою 32 Кримінального процесуального кодексу України [3]. До 2017 року касаційне провадження вважалося врегульованою законодавством діяльність Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Однак, судова реформа 2016 року передбачала ліквідацію Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у зв'язку з утворення нового Верховного суду. Таким чином з 2017 року функції касаційного провадження у відповідних справах перейшли до складових частин Верховного суду [1].

Перелік судових рішень, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку закріплений у ст. 424 Кримінального процесуального кодексу України. Відповідно до вищенаведеної статті касаційному оскарженню підлягають: 1) вироки та ухвали про застосування або відмову у застосуванні заходів медичного чи виховного характеру суду першої інстанції, після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо зазначених судових рішень суду першої інстанції; 2) ухвали суду першої інстанції після їх розгляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції, якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, окрім випадків, передбачених законодавством;

3) вирок суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку, а також судове рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на такий вирок [3].

Отже, аналізуючи норми 424 статті Кримінального процесуального кодексу України, ми можемо дійти висновку, що однією з основних причин розгляду скарги на вирок або ухвалу суду першої інстанції в касаційному порядку є попередній розгляд цієї скарги в апеляційному порядку судом апеляційної інстанції, а також належність категорії цієї скарги до вказаних у вищенаведеній статті.

Право на касаційне оскарження закріплюється у статті 425 Кримінального процесуального кодексу України. Таким чином за допомогою норм вищенаведеної статті кодексу ми можемо встановити коло суб'єктів касаційного провадження. Спираючись на норми статті 425 КПК України до кола суб'єктів можемо віднести засудженого, його законного представника або захисника; виправданого, його законного представника чи захисника; підозрюваного, обвинуваченого, його законного представника або захисника; законного представника, захисника неповнолітнього або самого неповнолітнього, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного характеру; законного представника, захисника особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру; прокурора; потерпілого, його законного представника або захисника; цивільного позивача, його законного представника або захисника; цивільного відповідача, його законного представника; представника юридичної особи, щодо якої здійснювалося провадження [3]. Тобто суб'єкти касаційного оскарження – це учасники судового розгляду, права та інтереси яких пов'язані із рішеннями, що приймаються місцевими та апеляційними судами. Інакше кажучи – це особи, які наділені правом на оскарження в касаційному порядку рішень судів нижчої інстанції.

Системний аналіз норм Глави 32 Кримінального процесуального кодексу України дає можливість стверджувати, що вітчизняним законодавцем за зразок було обрано класичну континентальну модель касаційного провадження. Про це свідчить певна кількість положень законодавства в сфері кримінального

права. До таких відносяться: можливість оскарження рішення суду першої інстанції в касаційному порядку лише після розгляду справи в суді апеляційної інстанції (ч.1 ст. 424 КПК України); суд перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу (ч.1 ст. 433 КПК України); встановлення однієї кримінальної процесуальної та двох кримінально-правових підстав для оскарження й перевірки судових рішень у касаційному порядку (ч. 1 ст. 438 КПК України) [4].

Висновки. Таким чином, спираючись на всі вищенаведені факти та провівши детальний аналіз норм Кримінального процесуального кодексу України з питання касаційного оскарження рішень суду в кримінальному провадженні, ми визначилися з судом, який розглядає касаційні скарги в кримінальному процесі, вказали суб'єктів касаційного провадження та справи, з яких особи можуть звертатися до суду касаційної інстанції, а також встановили, що касаційне провадження в Україні має класичну континентальну модель.

Джерела:

1. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року// Відомості Верховної Ради України/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009 – 1736 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 18 квітня 2010 року // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дис. ... д-ра юрид. наук. – Львів, 2016. – 498 с.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Катеринюк Софія,

*студентка 2 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

*Науковий керівник: **Котова Л.В.**, к.ю.н., доцент,
доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

Нині наша держава перебуває на шляху демократичних перетворень, тому велику роль відіграє створення нових, ефективних напрямів запобігання й попередження злочинів. Відбуваються кардинальні зміни у злочинному середовищі серед неповнолітніх, зокрема, зростає кількість правопорушень, що носять не ситуативний, а умисний характер, що мають не дитячу, а дорослу мотивацію. Дитяча злочинність стає більш цинічною й жорстокішою. У минулі роки найбільш розповсюдженим злочином серед неповнолітніх була крадіжка. Останнім же часом різко підвищилась кількість насильницьких злочинів – розбоїв і грабежів.

Наведені нижче статистичні дані щодо рівня злочинності неповнолітніх, свідчать про відносне зниження рівня кримінальної активності дітей в Україні. Однак, беручи до уваги те, що рівень життя за період 2005–2015 рр. значно погіршувався, а чисельність населення зменшувалася, то наведені показники злочинності залишаються досить великими і не зазнають особливих змін.

Період	Вчинено неповнолітніми	Питома вага %
2001	36218	7,24
2002	32335	7,18
2003	33493	6,02
2004	30950	5,95
2005	26470	5,45
2006	19888	4,73
2007	18963	4,73
2008	15846	4,12
2009	3514	0,81
2010	17342	3,46
2011	17846	3,46
2012	14238	3,21
2013	8781	1,56
2014	7467	1,41
2015	7171	1,27
2016	5230	0,88
2017	5608	1,07
2018	4750	0,98
2019	4088	0,92

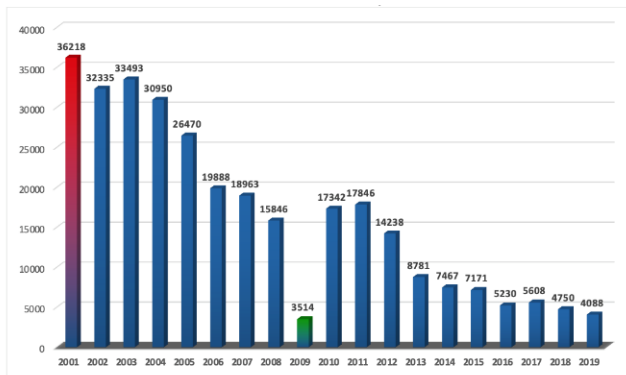

Рис. 1. Рівень злочинності неповнолітніх

% - питома вага у відсотковому співвідношенні кількості злочинів, вчинених неповнолітніми або за їх участю до кількості злочинів, вчинених усього у звітному періоді [1].

Причинами виникнення підліткової злочинності на сьогоднішній день є такі групи зовнішніх факторів:

- насильство в сім'ї, знущання з боку однолітків, учителів у школах,

- порушення їх прав породжує прагнення дитини до встановлення «справедливості» та здійснення самозахисту;

- криза родинних відносин як важливого соціального інституту у вихованні та нормальному психічному розвитку дитини, яка сприяє руйнівному впливу на соціалізацію особистості;

- негативний вплив засобів масової інформації на формування психіки неповнолітнього, полягає у вузькому кругозорі та обмеженості розумового розвитку підлітка;

- загальна девальвація духовних і моральних цінностей, що полягає у зниженні їх престижу, та нехтуванням не лише правовими нормами, а й нормами моралі, як наслідок, незначні форми девіації, без належної адекватної реакції соціуму («безкарності»), набувають більш суспільно небезпечних форм, трансформуючись у злочини, адже особа вважає, що й інше діяння легко «зійде їй з рук».

На основі даних, отриманих в результаті аналізу показників злочинності неповнолітніх, можна виділили наступні тенденції (напрямки) розвитку злочинності неповнолітніх.

1. Підвищена кримінальна активності неповнолітніх.

Переважає більшість рецидивістів та представників організованої злочинності розпочинають свою кар'єру злочинця у підлітковому віці.

2. Розвиток злочинності неповнолітніх, у зв'язку з, збройним конфліктом.

Пов'язані із збройним конфліктом наслідки психотравм дітей війни можуть проявитися із часом, що призведе до зростання кількості умисних вбивств за обтяжуючих обставин, хуліганства, серійних згвалтувань, кваліфікованих та особливо кваліфікованих розбійних нападів, викрадень людини, вимагань, поєднаних з насильством, незаконного заволодіння транспортними засобами та інших насильницьких злочинів [3, с. 214].

3. Почастішання випадків застосування вогнепальної зброї при вчиненні злочинів неповнолітніми.

В Україні спостерігається зростання кількості кримінальних правопорушень, вчинених молоддю із застосуванням зброї. За даними МВС України, ними вчиняється майже кожен дванадцятий злочин цього виду. За останні десять років кількість вчинених злочинів молоддю із застосуванням вогнепальної зброї збільшилася на третину [2, 52].

4. Зростання злочинності неповнолітніх жіночого полу.

Особливу проблему представляє зростання злочинності неповнолітніх жіночого полу. Незважаючи на відносно невелику поширеність злочинності серед дівчат, це явище таїть в собі чималу суспільну небезпеку.

5. Загальна тенденція до зростання рівня усієї злочинності в державі.

Про невідповідність статистичного обліку злочинів, що вчиняються неповнолітніми та за їх участю, фактичному стану злочинності серед неповнолітніх свідчить загальна тенденція до зростання рівня усієї злочинності в державі. Враховуючи залежність між злочинністю неповнолітніх та загальнокримінальною злочинністю дорослих осіб, стабільне зниження злочинності неповнолітніх в умовах зростання рівня злочинності в цілому, неможливе [3, с. 210].

6. Бажання бути схожими на дорослих.

Підлітки дуже хочуть наслідувати дорослих, особливо тих, хто ними високо цінується. Дуже їх спокушає свобода, яка приходить з віком, але багато хто не хотів би чекати жаданого моменту повного і дійсного дорослішання, а хотіли б здобути свободу вже зараз, негайно, коли вони охоплені незвичайними і дуже цікавими, по їхню думку, планами. Хто побував в місцях позбавлення волі, користуються в підлітковому середовищі дуже великим авторитетом. Наслідуючи їм, інші юнаки та дівчата теж здійснюють кримінально карані діяння, в кращому випадку - тільки допомагають дорослим, створюючи навколо них атмосферу престижу і високої планки в житті. [4].

Хочу звернути увагу на те, що перелік визначених тенденцій розвитку злочинності неповнолітніх не є вичерпним і деякі

науковці, досліджуючи означену проблематику, виділяють й інші напрямки розвитку злочинності неповнолітніх.

Історія нагадує нам, що шляхи вирішення проблем із злочинністю, як і всі складні людські проблеми, нелегко знайти. Серед широкої громадськості немає єдиної думки щодо найбільш ефективного способу стримування правопорушень. Хоча деякі службовці віддають перевагу жорстким та каральним підходам до поводження з правопорушниками, інші домагаються більш реабілітаційних програм. Балансований підхід, що включає програми запобігання молоді з високим ризиком та санкції, підзвітність та реабілітацію серйозних та жорстоких правопорушників, найімовірніше, буде найбільш успішним у зменшенні злочинності серед молоді. Профілактика повинна бути найважливішою складовою зусиль нації щодо скорочення раннього початку агресивної поведінки. Своєчасне втручання для переривання прогресу від незначних проблем до серйозних форм асоціальної поведінки слід пропонувати дітям зі здоровою та лояльною психікою. А вже тривале лікування необхідне молоді з тривалими історіями асоціальної поведінки.

Підсумовуючи все вищесказане, можемо запропонувати наступні превентивні заходи:

- посилити контроль за неблагополучними сім'ями, особливо звернути увагу на розвиток дітей;
- активізувати проведення круглих столів з представниками молодіжних організацій при формуванні молодіжних програм з профілактики злочинів серед молоді;
- збільшити зайнятість підлітків у суспільно корисних справах, активне залучення їх до занять спортом, мистецтвом, пропаганда здорового способу життя;
- активізувати правове виховання та освіту неповнолітніх;
- залучати до реалізації профілактичних заходів не тільки правоохоронні органи, але й громадські організації (в тому числі і дитячі та молодіжні організації), широко залучати громадян (наприклад: у громадському патрулюванні при здійсненні ситуативної превенції злочинності серед молоді).

Джерела:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. 2001-2019 рр. Форма № 1, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.gov.ua/dataset/4d8e1ba8-f036-4fbd-827c-fc3282fd0258>
2. Бабакін В.М. Окремі аспекти злочинної поведінки осіб молодіжного віку за характером і спрямованістю / В.М. Бабакін // Вісник ХНУВС. – 2013. – № 1 (60). – С. 51-58.
3. Головкін Б. М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема. // Проблеми законності. 2016. Вип. 133. С. 204–217.
4. Криминологія : учебник для вузов / под ред. проф. В.Д. Малкова ; 27е изд., перераб. и доп. — М.: ЗАО «Юстицинформ», 2006. — 528 с.

МІСЦЕ КАТЕГОРІЇ «ПОГРОЗА» У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Климаш Дар'я,

*студентка 2 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

*Науковий керівник: **Котова Л.В.**, к.ю.н., доцент,
доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

Стаття 3 Конституції України зазначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. У статті 27 Конституції України говориться, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [1]. Погроза в будь-якому своєму прояві є посяганням на права і свободи людини, а в разі своєї суспільної небезпеки тягне за собою кримінальну відповідальність. Різноманітні аспекти у дослідженні та вирішенні цієї проблеми були висвітлені у міркуваннях багатьох вчених та науковців, таких як: Ф.Н. Аббасов, Г.А. Агаєв, Ю. В. Баулін, В.Р. Ніконов, М.П. Журавльов, П.В. Замосковцев, С.М. Корабельников, В.М. Короленко, В.М. Мамчур, В.І. Осадчий, В.В. Полухін, Н.В. Шепелева, А.В. Шрамченко, С.А. Яковлева та інші.

Погрозу розглядають як один із способів здійснення психічного примусу, як самостійний склад кримінального

правопорушення і як спосіб вчинення кримінального правопорушення, тобто його об'єктивна сторона. Об'єктивна сторона являється найбільш складною частиною складу кримінального правопорушення. Об'єктивну сторону утворюють всі ті складові частини протиправного діяння, які характеризують його з зовнішнього боку, з точки зору його об'єктивної прояви. Спосіб вчинення кримінального правопорушення традиційно відноситься до числа факультативних ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Спосіб - це сукупність прийомів і методів, які використовує винний при реалізації своїх намірів. Спосіб може характеризуватися застосуванням зброя і засобів, бути насильницьким і ненасильницьким. Від способу вчинення суспільно небезпечного діяння багато в чому залежать характер і тяжкість наслідків. Як справедливо зазначає Н.І. Панов, спосіб іноді внутрішньо притаманний дії, утворює його зміст, а в інших випадках – виступає в якості окремої дії по відношенню до основного [2]. Такі ж властивості притаманні і погрози, виступаючій в українському кримінальному праві в ролі способу вчинення кримінального правопорушення. Погроза в ряді випадків може бути альтернативним способом вчинення будь-якого діяння в основному складі.

Згідно зі словником – погроза – це груба, зухвала обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність. Вона пов'язана з можливістю або неминучістю виникнення чогось небезпечного, прикрого, тяжкого для кого-небудь (чого-небудь). Із нею в свою чергу пов'язане побоювання – почуття тривоги, хвилювання, викликане очікуванням чого-небудь неприємного, небажаного [3, с. 804, 819]. Погроза з точки зору кримінального права – є виявлення наміру особи на вчинення кримінального правопорушення. Особа, що повідомляє про намір заподіяти шкоду іншій особі і не має мети власне завдати такої шкоди, здійснює психічне насильство над останнім. Науковці по різному кваліфікують погрозу. Так В. К. Гришук визначає погрозу як встановлення реального наміру заподіяти особі її близьким фізичну, майнову або моральну шкоду. При чому вона може бути словесною, письмовою, у формі конклюдентних дій (жестів, демонстрації зброї), спрямованих на примушування особи до виконання поставлених винним вимог. В. С. Батиргарєєва, характеризуючи

психічне насильство при розбої, уявляє погрозу як психічний вплив злочинця на волю і свідомість потерпілого без фактичного застосування фізичного насильства [4, с. 19].

У Кримінальному кодексі України «погроза» вживається у 57 назвах, частинах та примітках до статей. Погроза вбивством, нанесення тяжких тілесних ушкоджень або знищення майна – являють собою найбільш небезпечні види погроз, утворюючи при цьому спеціальні склади кримінальних правопорушень і караються у визначеному кримінальному порядку. Аналіз Кримінального закону дозволяє погрози як способи вчинення злочину класифікувати по їх змісту на чотири основних види:

- погроза вбивством;
- погроза насильством;
- погроза знищенням або пошкодженням майна;
- і погроза, невизначена законодавцем.

Погроза як спосіб вчинення кримінального правопорушення в деяких випадках є причиною для розмежування суміжних складів. Так, слід зазначити, що існує загальновизнане правило для розмежування вимагання від грабежу або розбою за часом передбачуваної реалізації погрози. При скоєнні вимагання винний, як правило, не має наміру негайно реалізувати загрозу.

Підводячи підсумок, слід сказати, що такий спосіб вчинення кримінального правопорушення як погроза має широке поширення в сучасному кримінальному праві України. Мають місце погрози строго певні і невизначені. Часто одні і ті ж за формою загрози в різних складах трактуються неоднозначно. Ми пропонуємо для уніфікації чинного кримінального законодавства сформулювати диспозиції статей Кримінального Кодексу України щодо використання такого способу вчинення кримінального правопорушення, як погроза, за допомогою узагальненого формулювання «погроза порушення прав, свобод та інтересів осіб або їх близьких». Погроза найчастіше має на меті вплинути на психічне здоров'я особи – зробити її життя дискомфортним, таким що піддається реальній небезпеці. Якщо це погроза вбивством, то наслідки, як правило, виступають у вигляді психологічних, інколи психічних травм або захворювань, викликаних переживанням, страхом за своє життя або життя близьких, тобто є суспільно-небезпечними. Тому на нашу думку, для деяких складів злочинів,

зокрема, погроза вбивством доцільно переглянути вік кримінальної відповідальності, та знизити його, що буде вказувати на високу суспільну небезпечність погроз.

Джерела:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Панов Н.И. - Харьков: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1982. - 161 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел.]. – К.: Ірпінь: ВТФ -Перун, 2004. – 1140 с.
4. Батиргареева В.С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : Монографія. – Х.: "Одіссей", 2003. – 256 с.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАПОБІГАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Кузьменко Богдан,

*Студент 3 курсу 1 групи Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доцент О. В. Тарасов*

За останні десять років боротьба із транснаціональною злочинністю вийшла на новий рівень. Поштовхом для цього слугувало розуміння державами світу, як суб'єктами міжнародного права, що жодна з них не в змозі протистояти цьому явищу самотійно. Відповідно до п. 2 ст. 3 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 04.02.2004 р. (далі – Конвенція) транснаціональний злочин розглядається як діяння, вчинене більш ніж в одній державі; або злочин, вчинений в одній державі, але суттєва частина його підготовки, планування, керівництва чи контролю має місце в іншій державі; або воно вчинено в одній державі, але за участі організованої злочинної групи, яка вчиняє злочинну діяльність у

більш ніж одній державі; або воно вчинено в одній державі, але його суттєві наслідки мають місце в іншій державі [1]. Важливо зазначити, що на сьогоднішній день поняття «транснаціональний злочин» не має єдиного визначеного тлумачення, оскільки воно зоглядається в різних аспектах і різних відносинах, на що, також, вказують Дж. Альбанезе та А. Боссард. Однак прийнято вважати, що найбільш точно визначає дане поняття Конвенція 2000 р. Як зазначає В. Попко, транснаціональний злочин – це діяння (дія чи бездіяльність), здійснене суб'єктом злочину з «іноземним елементом» (діяння скоєне на іноземній території, є іноземці-співучасники тощо), яке ставить під загрозу важливі суспільні відносини (життя і здоров'я людини, безпеку, свободу, природу, майно, кошти тощо), або завдає шкоди цим відносинам. При цьому слід враховувати, що злочинні наслідки, як правило, настають більш ніж для однієї держави. Конвенція ООН 2000 р. дає перелік ознак, що характеризують «іноземний елемент» транснаціонального злочину (ст. 3 п. 2).

Важливо зазначити, що на сучасному етапі держави запроваджують до своєї національної правової системи різноманітні засоби для боротьби із транснаціональною злочинністю. Україна також не залишилась в стороні від позитивних змін в боротьбі з цим негативним явищем. На наш погляд, найбільш значущими для України є заходи нормативно-правового характеру, які слугують правовою базою для боротьби з транснаціональною злочинністю. Зокрема, чинний Кримінально процесуальний кодекс України (далі – КПК) в розділі IX містить положення щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. КПК закріплює загальні засади міжнародного співробітництва, визначає питання надання міжнародно-правової допомоги у проведенні процесуальних дій, регулює питання про екстрадицію осіб та передачу вже засуджених осіб. Також КПК визначає процедуру перейняття кримінального провадження, визнання та виконання судових вироків інших держав [2].

Однак, попри всі позитивні моменти, які були перераховані вище питання боротьби з транснаціональною злочинністю і зараз залишається актуальним. Звичайно, підтримувати позицію, що завдяки відповідним заходам держави зможуть раз і на завжди викоринити транснаціональну злочинність недоречно. Оскільки

злочинність як існувала, так і буде існувати на міжнародній арені, а також на національному рівні. Адже вона заснована на тих видах діяльності, які мають суспільну заборону, але до яких залучена дуже значна кількість сучасного суспільства. Враховуючи останню наведену тезу, ми пропонуємо не сліпо прагнути викоринити транснаціональну злочинність (оскільки це неможливо), а розробити ті нормативно-правові заходи та програми, які допоможуть зменшити її негативні наслідки. Відомо, що Конвенція 2004 р. визначає низку заходів для боротьби із даним видом міжнародної злочинності. Однак на наш погляд, для більш ефективної дії положень зазначеної Конвенції необхідно розробити заходи контролю за в'їздом осіб з країн із нестабільною політико-економічною ситуацією. Також новелою для України у боротьбі з транснаціональною злочинністю може стати підвищення рівня технічного забезпечення органів поліції. Наприклад запровадження таких технологій, які дали б змогу одразу розпізнавати обличчя міжнародних злочинців. Також, на наш погляд, доречно було б для України запровадити систему приватних правоохоронних служб. Для порівняння в Сполучених Штатах Америки кількість співробітників приватної поліцейської служби є рівною з кількістю поліцейських у федеральних і штатних поліцейських органах. Це дасть можливість здійснювати більш глобальну та ефективну боротьбу з транснаціональною злочинністю саме через співробітництво зазначених структур. Окрім названих векторів боротьби з транснаціональною злочинністю, основні економічно розвинені держави світу прагнуть покращити координацію своїх правових програм, отримувати більшу користь з ООН і регіональних організацій та розширити співпрацю між державними правоохоронними, прикордонними, митними і дипломатичними органами.

Також, на наш погляд, важливим у боротьбі з транснаціональною злочинністю в Україні є удосконалення професійного навчання та умов праці та забезпечення гідного соціального захисту і матеріального забезпечення особового складу правоохоронних органів. Окрім цього для запобігання транснаціональній злочинності на допомогу правоохоронним органам необхідно залучати населення та громадські організації відповідних держав. І даний захід, на наш погляд, дасть дуже

помітний результат, оскільки ці спільні дії, їх координація – це те, без чого правоохоронні органи не в змозі ефективно боротися з окремими видами транснаціональної злочинності, в тому числі наркобізнесом, нелегальною торгівлею зброєю.

Враховуючи вищезазначені положення можна зробити висновок, що активізація у протидії транснаціональній злочинності за останні 10 років дала значно менші результати, ніж сподівалась міжнародна спільнота. Для збільшення її ефективності, на наш погляд, провідним державам світу необхідно удосконалити ті здобутки які вони мають на теперішній момент, а також розробити новий комплекс заходів законодавчого, організаційного та соціального характеру і намагатись максимально втілити у життя положення даних перспектив, використовуючи в тому числі заходи державного примусу.

Джерела:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 04.02.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
2. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Шостко О. Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах : монографія / О. Ю. Шостко. – Х. : Право, 2009. – 400 с.

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ ПРОПАГАНДИ КУЛЬТУ НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТОКОСТІ

Лиман Катерина,

*студентка 2 курсу спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету ЧНУ ім. В. Даля*

*Науковий керівник: **Котова Л. В.**, к.ю.н., доцент,
доцент юридичного факультету ЧНУ ім. В. Даля*

В Україні за часів її незалежності з'явилося багато інформації про жорстокість, агресивну поведінку, насильство, але ж все це має дуже поганий вплив на психічний стан людей та криміногенну обстановку в нашій країні.

В кримінальному праві суспільно-небезпечні наслідки визначаються як шкода, що заподіюється злочинним діянням суспільним відносинам або нематеріальними цінностям чи як реальна небезпека (загроза) заподіяння такої шкоди. Насильство розглядається у двох проявах – фізичне та психічне.

Так, І. Г. Філановський під фізичним насильством розуміє застосування фізичної сили до потерпілого. Психічне полягає у впливі на психіку людини і не завдає видимої фізичної шкоди органам людини, викликаючи почуття страху, гніву, обурення (погроза застосувати фізичне насильство, заподіяння матеріальних збитків в усній або письмовій формі). Жорстокість - це безжалісність, безсердечність, нечуттєвість до страждань жертви, вдавана байдужість дій злочинця для досягнення ним потрібного йому результату. Культ насильства і жорстокості, в розумінні вище написаного, це преклоніння перед безжалісним, безпощадним застосуванням фізичного або психічного впливу до будь-кого чи піднесення беззаконня [1, с. 353].

Сприйняття продукції, яка проповідує саме обожнювання насильства і жорстокості спричиняє шкоду фізичному, душевному та духовному здоров'ю людей. Найбільшу шкоду це завдало саме підліткам, у яких ще нестабільна психіка. Розповсюдження матеріалів даного характеру погано позначається на психічній поведінці людей, приводить до прояву агресії та ненависті до оточуючих. Сьогодні важко уявити випуск новин, будь-яку газету, телевізійну програму, де б не було хоча одного повідомлення про акт насильства чи агресії. На жаль, кількість агресивної інформації навалює зростає.

Після перегляду фільмів та серіалів насильницького характеру, людина переосмислює їх значення та зміст, та вважає, що це нормально, якщо такі матеріали містяться у серіалах. Відбувається деформація свідомості та ідеалів людей. У такому випадку у законотворчих верств населення виникають антигромадські погляди, уявлення, що допускають, заохочують або відкрито провокують порушення кримінально-правових заборон. В результаті чого люди підсвідомо вважаючи жорстокість і насильство дозволеними, вчинюють дії, які призводять до негативних наслідків. З іншої сторони, – підтримує незаконні уявлення тих, хто став на злочинний шлях. Після сприйняття

відповідної інформації людина стверджується в негативному світогляді, знаходить виправдування своїй злочинній поведінці.

Існують різні погляди науковців щодо соціально шкідливих наслідків сприйняття інформації, що містить пропаганду культу насильства і жорстокості. Останнє означає шкоду, завдану законним правам, свободам та інтересам людини, суспільства чи держави через відображення у психіці людини відповідних відомостей або даних під час їхньої дії на органи чуття. При цьому суспільно-небезпечні наслідки є різновидом соціально шкідливих.

Як зазначає С.Ф. Денисов, суспільна небезпечність дій, пов'язаних із ввезенням, виготовленням або розповсюдженням творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, полягає в тому, що вони негативно впливають на громадську моральність, утворюють в суспільстві атмосферу бездуховності, негативно впливаючи на свідомість і психофізіологічну сферу людини [2, с. 127]. Так, науковець до досліджуваних наслідків відносить атмосферу бездуховності.

Цей злочин, як звертає увагу О.П. Рябчинська, сприяє деформації моральних цінностей, формуванню низьких інстинктів та прагнень, особливо у неповнолітніх [3, с. 98]. Крім того він може бути джерелом нетрудового збагачення [4, с. 669].

Теоретичний аналіз кримінологічної, медичної, психолого-педагогічної літератури стосовно проблеми агресії та жорстокості в поведінці неповнолітніх дозволив зробити Н.С. Юзіковій висновок, що схильність до насильства, жорстокість і агресивність як властивості особистості формуються переважно в період ранньої соціалізації, у дитячому та підлітковому віці. Спостереження насильства закладає навички та навчає дитину-глядача насильницької поведінки через механізм наслідування: діти й підлітки засвоюють уже готові сценарії жорстокої поведінки, агресії та насильства через засоби масової інформації. А в подальшому окремі події життя дитини пробуджують ці спогади і генерують агресію й жорстокість [5, с. 154].

Таким чином, соціально шкідливі наслідки сприйняття інформації, що містять пропаганду культу насильства і жорстокості, це шкода, завдана законним правам, свободам та інтересам людини, суспільства чи держави через відображення у психіці людини відповідних відомостей або даних під час їхньої дії на органи чуття.

До суспільно небезпечних наслідків пропаганди культу насильства та жорстокості відносяться: з однієї сторони – шкода здоров'ю, починаючи від тілесних хвороб і аж до смерті, а з іншого – моральна деформація, що проявляється у вигляді антигромадських поглядів, уявлень, байдужості, безжалісності, безсердечності, нечутливості до страждань інших.

Джерела:

1. Філановський І. Г. Культ насильства і жорстокості. Правова держава, 2011. Вип. 22. С. 352–353.
2. Мораль / Український радянський енциклопедичний словник / під ред. Н.П. Бажана. В 3 т. 2. – К. : АН УРСР, 1972. – 856 с.
3. Рябчинська О.П. Боротьба з розповсюдженням порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Рябчинська Олена Павлівна. – К, 2003. – 215 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка ; 3-тє вид., переробл. та доповн. – К. : Атіка, 2003. – 1056 с.
5. Юзікова Н.С. Формування у неповнолітніх мотивації до застосування жорстокості та агресії при вчиненні злочинів / Н.С. Юзікова // Вісник Акад. митної служби України. Сер.: Право. – 2011. – № 2. – С. 150-155.

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЩОДО ДІТЕЙ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ПРИЧИНИ ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Лобастова Олена,

*магістрант спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля;*

Розовський Б. Г.,

*професор, д.ю.н, завідувач кафедри правознавства
СНУ ім. В. Даля*

Проблема насильства в суспільстві є однією із важливіших проблем нашої держави, зокрема, та всього світу в цілому. Нажаль, з давніх часів для вирішення конфлікту люди замість обрання мирного шляху його врегулювання використовували фізичну силу.

Зауважимо, що в природі існує багато видів насильства, зокрема, фізичне, сексуальне, психологічне, економічне. Але, на

нашу думку, глобальною проблемою суспільства на сьогодні саме насильство над дитиною.

Так, згідно з Принципом 2 Декларації прав дитини, прийнятої резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року, «дитині законом та іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, що дадуть їй змогу розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та соціально, здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності При ухваленні з цією метою законів основною метою має бути найкраще забезпечення інтересів дитини» [1].

Також охорона дітей від сексуального насильства гарантується положеннями, закріпленими у Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства 2007 року [2], Женевській декларації прав дитини 1924 року [3], Загальній декларації прав людини 1948 року [4], Конвенції про права дитини 1989 року [5].

Крім того, проблемі насильства на підґрунті сексуальних стосунків присвячено чимало наукових праць. У галузі кримінального права сексуальне насильство здебільшого розглядалося в контексті кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (О. О. Дудоров, А. Б. Утямішев, Д. П. Москаль, О. В. Піддубна, Ю. Є. Пудовочкін, А. В. Савченко та ін.).

Метою підготовки тез є проведення аналізу видів та причини скоєння сексуального насильства над дитиною.

Розглядаючи насильство як спосіб вчинення злочину, В. К. Грищук вважає, що насильство – це «умисний фізичний або психічний вплив однієї особи на іншу проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну шкоду або містить у собі загрозу заподіяння такої шкоди для досягнення злочинної мети насильника» [6].

У свою чергу, О. М. Гумін слушно пропонує розмежувати кримінально-правове та кримінологічне поняття насильства. Під насильством у кримінально-правовому значенні пропонується розуміти умисний, суспільно небезпечний, кримінально-протиправний вплив на тіло або психіку іншої особи (осіб).

Формою кримінального насильства є умисний злочин, який містить ознаки такого насильства або в диспозиції кримінально-правової норми, або (і) у фактичній характеристиці вчиненого діяння або (і) в якому насильство є способом досягнення мети. Кримінологічне поняття насильства охоплює, крім насильства у кримінально-правовому розумінні, також внутрішні прояви насильницької поведінки особи. Це поняття слід трактувати ширше, ніж кримінально-правове, оскільки кримінологія має свій специфічний предмет, вивчає закономірність злочинності в усіх її проявах, детермінації і причинності: кримінологічне поняття насильства включає в себе не тільки його кримінальні й передкримінальні прояви (адміністративно-карані або такі, що ще не оцінюються як аморальні і т. д.) щодо інших людей, а також розширює коло ймовірних об'єктів насильницького впливу. Із кримінологічної позиції, насильство – це вплив, що здійснюється для досягнення своїх цілей особою на організм і (або) психіку іншої особи, в результаті якого заподіюється шкода (або створюється реальна загроза завдання такої шкоди): життю, здоров'ю, честі, гідності та іншим правам, свободам та інтересам іншої особи, що охороняються і (або) забезпечуються нормами права, і (або) існують відповідно до моральних вимог, звичаїв суспільства, і (або) себе. Кримінологічними ознаками насильства є: наявність як суб'єкта впливу особи; сприяння реалізації усвідомлених або несвідомих цілей суб'єкта впливу; спрямованість на організм і (або) психіку іншої особи, саму себе; заподіяння цим впливом шкоди (створення реальної загрози заподіяння шкоди) свободам та інтересам іншої особи і здоров'ю самого посягала [7, с. 32].

Особливість позиції Д. Гнилицької полягає у розгляді сексуального насильства в двох аспектах: сексуальне насильство як соціальне явище і сексуальне насильство як явище правове. В останньому випадку воно становить умисну протиправну поведінку людини, пов'язану з її власною сексуальністю і (або) спрямоване на сексуальність іншої людини, що заподіює або здатне заподіяти фізичну і (або) психічну шкоду внаслідок фізичного або психічного впливу, що обмежує свободу волевиявлення та дії потерпілої особи [8, с. 10]. О. М. Гумін сексуальне насильство (як вид комбінованого (поєднаного) насильства) вбачає як насильницьке посягання однієї особи на статеву свободу, статеве здоров'я чи статеву

недоторканність іншої особи, що здійснюється всупереч її волі [7, с. 19].

На цей час сексуальне насильство щодо дітей розглядається як одна знайбільш актуальніших питань в дослідженні.

Сексуальне насильство щодо дітей має свої специфічні ознаки:

- якщо насильство вчиняється для задоволення сексуальних потреб, одержання вигоди;
- коли дитину використовують протиправно;
- насильство також може вчинятися із допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
- використання безпорадності потерплого.

Як ми бачимо, форми прояву сексуального насильства щодо дітей різноманітні.

Отже, будь-який вид насильства – це пряма загроза здоров'ю, а інколи і життю дитини. Сексуальне насильство має найтяжчі наслідки для дитини.

Можна виділити групи ризику дітей, які можуть зазнати сексуального насильства:

- діти, які виховуються в неповних сім'ях, в яких є певні проблеми;
- діти, чиї батьки мають алкогольну або наркотичну залежність (нажаль, багато актів сексуального насильства відбувається саме в алкогольному або наркотичному стані);
- діти, які були покинуті батьками та живуть без догляду дорослих;
- діти, які страждають на психічні захворювання.

Нажаль, жертвою сексуального насильства може стати будь-яка дитина, незалежно від соціального статусу, віку або психічного здоров'я.

Більшість випадків сексуального насильства над дітьми вчиняється особами, яких дитина знає. Це може бути як знайомі родині особи, так і близькі родичі.

Якщо насильник - близька людина дитини, яка систематично вчиняє над нею насильство, то дитина сприймає їх стосунки як особливі. Зазвичай, дорослий намагається перетворити факт насильства на гру, обіцяє дитині подарунки та привілеї в заміну за

збереження таємниці або навпаки залякує дитину розкриттям їх стосунків та звинувачує її в усьому, що відбувалось [9].

Отже, ми бачимо, що передумовами виникнення факту сексуального насильства стосовно дітей можуть бути як соціальні, так і економічні причини. Зазвичай, це - низький дохід, труднощі у соціальних відносинах за межами дому, психічні розлади.

Ризик виникнення ситуації щодо сексуального насильства збільшується при наявності двох і більше причин.

«Збільшення Інтернет-можливостей одночасно створює ризики, які становлять загрозу життю та здоров'ю дітей: сексторшн, кібергрумінг, кібербулінг, використання дітей у виробництві порнографічних продуктів» [10].

Наприклад, «кібергрумінг» - означає налагодження довірливих стосунків у мережі з метою сексуального насильства.

«Відповідно до даних світової організації Internet WatchFoundation, 0,75% посилань, які містять матеріали сексуальної експлуатації та насильства щодо дітей, походять з України (1007 з 132676 посилань у 2019 році), в той час як у Великій Британії ця частка складає лише 0,04%.

92% матеріалів, що зображують сексуальну експлуатацію та насильство щодо дітей, містять зображення дівчат. 47% матеріалів, що зображують сексуальну експлуатацію та насильство щодо дітей, стосуються дітей молодше за 10 років. 1% зображених дітей віком 2 роки або менше. 1/3 матеріалів, що зображують сексуальну експлуатацію та насильство, створюються самостійно дітьми» [10].

Кримінальна відповідальність за вчинення будь-яких дій сексуального характеру щодо дитини в Україні регламентується Кримінальним кодексом України. А саме:

1. Стаття 152 - Згвалтування – «1. Вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (згвалтування) - карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

2. Згвалтування, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-яке із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 153-155 цього Кодексу, або вчинення таких діянь щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою

винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, або щодо особи у зв'язку з виконанням цією особою службового, професійного чи громадського обов'язку, або щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

3. Згвалтування, вчинене групою осіб, або згвалтування неповнолітньої особи - карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років.

4. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди, - караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

5. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, що спричинили тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

6. Дії, передбачені частиною четвертою цієї статті, вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених частинами четвертою або п'ятою статті 153, статтею 155 або частиною другою статті 156 цього Кодексу, - караються позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі.

Примітка: Згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин» [11].

«Щоб зрозуміти, що таке «добровільність згоди на вступ у статевий зв'язок» рекомендуємо ознайомитись із відеороликом «Згода на секс не складніша, ніж чашка чаю!» [12].

Стаття 153 - Сексуальне насильство – «4. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

5. Дії, передбачені частинами першою, другою, третьою або четвертою цієї статті, що спричинили тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

6. Дії, передбачені частиною четвертою цієї статті, вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із кримінальних правопорушень, передбачених частиною четвертою статті 152, статтею 155 або частиною другою статті 156 цього

Кодексу, - караються позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі».

Стаття 154 - Примушування до вступу в статевий зв'язок – «1. Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою - карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців.

2. Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна, - карається штрафом до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, поєднані з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої особи чи її близьких родичів, або з погрозою розголошення відомостей, що ганьблять її чи близьких родичів, - караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк» [11].

Стаття 155 - Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку «1. Природні або неприродні статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, вчинені повнолітньою особою, - караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені близькими родичами або членами сім'ї, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Примітка. У статтях 155, 156 цього Кодексу під близькими родичами або членами сім'ї слід розуміти осіб, визначених пунктом 1 частини першої статті 3 Кримінального процесуального кодексу України» [11].

«1) близькі родичі та члени сім'ї - чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник,

особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі» [13].

Стаття 156 - Розбещення неповнолітніх «1. Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, - караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого» [11].

«Результати аналізу судової практики за ст. 156 КК України.

Предметом аналізу стали ухвалені судом вирокі впродовж січня 2017 – березня 2019 років у кримінальних справах за ст. 156 КК України. Всього у Єдиному державному реєстрі судових рішень виявлено 116 вироків, ухвалених у справах про злочини щодо розбещення неповнолітніх, з яких по 93 вироках інформація заборонена для оприлюднення згідно з Законом України «Про доступ до судових рішень» (п. 4 ст. 7), що складає 80%. 23 справи перебувають у відкритому доступі. Аналіз показав наступні результати: • потерпілими від злочину здебільшого є дівчата, лише у трьох справах потерпілими були хлопчики; • у всіх випадках розбещення дітей скоїли особи чоловічої статі; • лише у 8 справах дитина не знала обвинуваченого, по решті справ – знала, тобто у 15 справах; • з цих 15 справ у 8 справах злочин вчинили знайомі дитині особи (сусід, знайомі родини), а у 7 справах – найрідніші (батько, вітчим, дядько та дідусь); • як правило, розбещення з боку рідних відбувалось систематично, протягом декількох років; • розбещення з боку знайомих носило поодинокий характер; • у 11 справах обвинуваченого було звільнено від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України, тобто кривдника дитини не було ізольовано, і він відбував покарання у громаді, продовжував перебувати серед дітей; • у одній справі було підписано угоду про примирення, яку уклав законний представник в інтересах дитини; • в жодному рішенні не було зазначено, що

обвинувачений мав хворобу «педофілія» (так, це хвороба і таких людей, відповідно до досліджень, всього до 2-3%). По всіх справах кривдники дітей знали, що вони скоюють і з ким, – це так звані «замісні педофілі» [12].

«За даними різних джерел, сексуальне насильство щодо дітей в Україні набуло тривожних масштабів. Результати опитувань дітей свідчать, що кожна п'ята дитина в Україні зазнавала різних форм сексуального насильства. У понад 80% таких випадків злочинці були знайомими для дітей людьми, у 90% випадків про насильство відносно дітей у відповідні органи ніхто не повідомляв» [12].

Підбиваючи підсумки, можемо зазначити, що запобігання сексуальному насильству над дітьми залежить напряму від держави, яка гарантує та забезпечує право на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку, що визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Першочерговими завданнями для подолання сексуального насильства вважаємо:

- 1) вдосконалення методів профілактики протиправних дій, пов'язаних із сексуальним насильством;
- 2) посилення ефективності захисту прав і свобод дітей в Інтернеті;
- 3) запровадження методу надання роз'яснень та безоплатної психологічної, медичної чи правової форм допомоги дітям, які постраждали від сексуального насильства.
- 4) посилення контролю державних органів, щодо дітей, які є соціально незахищеними.

Джерела:

1. Декларація Декларації прав дитини, прийнятої резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.
2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text.
3. Женевська декларації прав дитини 1924 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
4. Загальна декларації прав людини 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

5. Конвенція про права дитини 1989 р. від 02.11.1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
6. Гришук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини : монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2012. 735 с.
7. Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти : автореф. дис.... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08. Львів, 2011. 38 с.
8. Гнилицкая Д. А. Уголовно-правовые и социокриминалогические аспекты ответственности за понуждение женщины к действиям сексуального характера: статья 133 УК РФ: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ростов-наДону, 2011. 210 с.
9. Скляр О.Г. Сексуальне насильство над дітьми: визначення та основні причини [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v7/i31/31.pdf>
10. Мінцифри долучилось до проекту Ради Європи з протидії насильству щодо дітей в Україні / Урядовий портал, Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-doluchilos-do-proektu-radi-yevropi-z-protidiyi-nasilstvu-shchodo-ditej-v-ukrayini>. Назва з екрану.
11. Кримінальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.
12. Подолання сексуального насильства щодо дитини: координація дій, ВГЦ «Волонтер», 2020, Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/6/11/1.pdf>. Назва з екрану.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

ПРИЧИНИ НЕОБХІДНОСТІ РАТИФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ЖІНОК ТА ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Маркобок Р. М.

*3 курс Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н.,

*доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Актуальність даної теми зумовлена наявністю нині в українському суспільстві резонансного питання щодо ратифікації Стамбульської конвенції щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Його обговорення зумовлене тим, що саме цей документ є головним інструментом на європейському рівні щодо запобігання виникнення явищ насильства щодо жінок, регулювання питань, пов'язаних із встановленням державами юридичної відповідальності за такі дії.

Тобто, можна стверджувати, що визнання такого міжнародного акту складовою частиною законодавства в Україні буде досить вагомим кроком до: по-перше, встановлення чіткої та ефективної державної політики в сфері протидії насильству щодо жінок та домашньому насильству; по-друге, вдосконалення уже наявних нормативно-правових актів в цій сфері.

Варто зазначити, що Україна в травні 2011-го року підписала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Наступним етапом має бути саме ратифікація Стамбульської конвенції в нашій державі, що безпосередньо підтвердить закріплений в преамбулі Конституції України напрям до євроінтеграції та надасть українцям реальну можливість користуватися гарантіями у сфері захисту від насильства щодо жінок та домашнього насильства.

Стамбульська конвенція – комплексний міжнародний акт, спрямований на захист, запобігання, судову відповідальність і вироблення стратегії в сфері протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Конвенція може та має допомогти

покращити як становище жінок, так і повагу до прав людини за умови власне її ратифікації [1, с. 6]. А подальша реалізація конвенції, тобто її імплементація в національне законодавство, чітко вкаже на визнання державою потреби справедливості для постраждалих та солідарності з ними.

Перша головна причина необхідності ратифікації конвенції в Україні полягає в тому, що саме закріплення на національному рівні її норм справді буде проявом реалізації того змісту і спрямованості діяльності держави, яка визначена Основним Законом. Так, відповідно до статті 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави».

Саме свобода від насильства – це основне право людини. Насильство стосовно жінок позбавляє постраждалих гідності. Воно позбавляє їх упевненості щодо забезпечення по відношенню до них вимог рівноправності. Жодна жінка не буде здатна користуватися правами людини сповна, допоки вона може бути жертвою насильства. Тому ратифікація й подальша імплементація в національне законодавство України Стамбульської конвенції є доцільним та необхідним явищем для гарантування основних прав жінкам.

Наступною причиною є те, що даний міжнародний документ є першим нормативним «інструментом», що стосується саме насильства стосовно жінок, обов'язковий та потенційно відкритий для будь-якої країни в світі. Крім того, вона оснащена потужним і незалежним механізмом контролю, в якому активну роль повинні відігравати спеціально створені національні інституції в сфері протидії застосування насильства щодо жінок.

Не менш важливим є й той факт, що конвенція є комплексною, бо охоплює заходи з запобігання насильству, захисту його жертв, переслідування кривдників і вбудовані підходи; вона пропонує державам встановити відповідальність за основні види насильства стосовно жінок і забезпечити належні та ефективні міри покарання за насильство [1, с. 9].

В Україні на даний момент існують певні норми про «превентивні» заходи такого насильства – містяться у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»

від 7 грудня 2017 року. На нормативному рівні також вже встановлено відповідальність за вчинення вказаних дій шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» й безпосередньо доповненням Кримінального Кодексу України спеціальними статтями (ст. 126-1, ст. 152 та ін.). Проте ці норми не враховують усі можливі гарантії захисту постраждалих від насильства жінок, які натомість містяться в коментованій конвенції. Тому з метою встановлення більш комплексної регламентації у цій сфері в Україні й постала необхідність ратифікації Стамбульської конвенції в Україні.

Можна зробити висновок, що для протидії таким поширеним в нашій країні негативним явищам як насильство щодо жінок, в тому числі домашнє насильство, в Україні не можна зволікати із ратифікацією Стамбульської конвенції. Така необхідність зумовлена й важливістю виконання заходів для реалізації закріпленого на конституційному рівні напрямку на євроінтеграцію та приведення національного законодавства до рівня міжнародних стандартів.

Джерела:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: відкрита для підпису в Стамбулі (Туреччина) 11 трав. 2011 р. та пояснюв. доп. / [Рада Європи]. – К.: КІС, 2014. – 189 с.

ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ПРОВАДЖЕННІ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Михайлова Дар'я,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля;*

*Науковий керівник: Гніденко В.І., асистентка кафедри
правознавства юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

На сьогоднішній день важливим є розкриття сутності провадження з перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами крізь призму реалізації на цій стадії окремих засад кримінального провадження, адже будь-яка сфера людської діяльності підпорядковується загальним правилам, що не тільки виступають регуляторами такої діяльності, а й у значній мірі виражають її зміст та сутність [1]. Дані положення у сфері кримінального провадження прийнято називати засадами кримінального процесу. Вони утворюють так названий фундамент, на якому базується кримінальний процес. Слід зазначити, що в кримінальному процесі не так давно з'явився новий екстраординарний вид провадження, який має назву «провадження за нововиявленими обставинами».

Над дослідженням проблематики реалізації окремих засад кримінального процесу в провадженні за нововиявленими обставинами працювали такі відомі правники, як Невзоров І. Л., Петришин О.В., Тацій В.Я., Борисов В.І. та інші.

Необхідно зупинитися на тому, що така засада кримінального процесу як верховенство права, встановлює, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визначаються найвищими цінностями та визначають зміст та спрямованість діяльності держави, що прямо регламентується ст.8 КПК України [3]. У контексті реалізації прав особи верховенство права є необхідним для відповідності провадження за нововиявленими обставинами демократичним стандартам.

Важливим складовим елементом засади верховенства права є принцип інстанційності, що забезпечує право незадоволеній стороні

судовим рішенням на перегляд його судом вищого рівня. Відповідно до ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» для забезпечення справедливого та неупередженого розгляду справ у розумні строки, встановлені законом, в Україні діють суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій та Верховний Суд (далі – ВС). Отже, перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами може здійснюватися судами першої, апеляційної та касаційної інстанцій. Такий висновок загострює питання права ВС здійснювати перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Відповідь на нього лежить у площині правового статусу ВС та юридичної природи підстав забезпечення кримінального провадження за нововиявленими обставинами. Дане питання є проблемним аспектом реалізації принципу верховенства права на етапі провадження за нововиявленими обставинами.

А саме, як зазначає у своєму рішенні від 11 березня 2011 р. Конституційного Суду України (далі – КСУ), відповідно до принципу верховенства права питання розподілу правосудних повноважень між ВС та вищими судами, визначення стадій судочинства та форм провадження мають бути підпорядковані гарантіям права кожної людини на справедливий суд.

Слід зауважити, що аналіз юридичної природи підстав для здійснення кримінального провадження за нововиявленими обставинами дозволяє дійти висновку, що і під час перегляду судових рішень ВС можуть мати місце такі, наприклад, обставини, як зловживання судді під час кримінального провадження або визнання КСУ неконституційності закону, іншого правового акту чи їх окремого положення, застосованого ВС [4]. Суди першої, апеляційної, касаційної інстанцій та ВС під час здійснення зазначеного виду перегляду зобов'язані дотримуватися, використовувати, виконувати та застосовувати норми кримінального процесуального законодавства у дусі неухильного дотримання всіх вимог верховенства права та з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Розглядаючи доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень, як одну із засад кримінального процесу, слід зазначити, що право на доступ до суду визначається ЄСПЛ як відсутність надмірних правових і фактичних ускладнень під час звернення особи до суду і розгляду її справи в суді [1]. Більшість правників

зазначає, що доступність судового процесу включає в себе такі компоненти, як: 1) доступ до судового рішення; 2) розумний строк розгляду справи; 3) виконання судового рішення; 4) доступність механізмів оскарження судових рішень. З цього слідує, що неможливо вести мову про реалізацію зазначеної засади кримінального провадження у відриві від наявних повноважень суду у провадженні за нововиявленими обставинами.

Слід зауважити, що окремої уваги окремої уваги потребує питання щодо реалізації доступу до правосуддя та обов'язковості судових рішень на етапі відкриття кримінального провадження за нововиявленими обставинами. Ось, наприклад, як зазначається у пп. 14–15 рішення ЄСПЛ від 16 жовтня 2012 р. «Міжнародний банк Інвестицій та Розвитку проти Республіки Молдова», «дотримання справа на справедливий розгляд та принцип усталеності правових відносин наполягають на тому, що жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного судового рішення, яке набрало законної сили, лише з метою проведення повторного розгляду та винесення судового рішення по справі. Ревізійний розгляд не можна сприймати як замаскований протест, і проста можливість існування двох думок з одного й того ж питання не є підставою для перегляду» [3].

Відхилення від вищевказаного принципу виправдане лише тоді, коли воно визначається обставинами суттєвого та обов'язкового характеру. Ось, наприклад, як в рішенні ЄСПЛ с таких справах: «Рябих проти Росії» (2003 р.), «Рошка проти Республіки Молдова» (2005 р.). Дане питання є проблематикою реалізації засади доступу до правосуддя та обов'язковості судових рішень на етапі провадження за нововиявленими обставинами.

Таким чином, значимість засад як норм кримінального процесу визначає їх та обов'язковий характер щодо всіх стадій та проваджень [5]. Разом з тим, межі та способи дії принципів будуть обумовлені індивідуальними властивостями та особливостями конкретних стадій та проваджень.

У підсумку, слід зауважити, що тільки належна правова процедура відкриття кримінального провадження за нововиявленими обставинами має служити гарантією від зловживання сторонами своїми процесуальними правами щодо перегляду остаточного судового рішення, що набрало законної сили

лише з метою проведення повторного розгляду та винесення нового рішення у кримінальній справі.

Джерела:

1. Петришин О. В. Демократичні основи правової, соціальної державності / О. В. Петришин // Вісн. Нац. акад. прав. наук України : зб. наук. пр. / редкол.: В. Я. Тацій та ін. – Право, 2014. – № 1 (76). – С. 32–40.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 55.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 2013 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – Ст. 8.
4. Невзоров І. Л. Принцип законності в правозастосувальній діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / І. Л. Невзоров ; Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2003. – 19 с.
5. Маринів В. І. Реалізація засад кримінального судочинства у провадженнях з перегляду судових рішень / В. І. Маринів / Правова доктрина України : у 5 т. – Х. : Право, 2013.: Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. – 1240 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Михайлюк Сергій,

*студент 2 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

Науковий керівник: Кудрявцев І.В.,

*к.ю.н., доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля,
суддя Старобільського районного суду Луганської області*

Треба наголосити, що на сьогоднішній день дуже важливим кримінально-правовим явищем є кримінальна відповідальність, яка базується на завданнях Кримінального кодексу України, принципах, підставах тощо. Тому у сучасних умовах питання правового регулювання та безпосередньо реалізації кримінальної відповідальності пропонується взагалі вирішувати через призму використання європейського правового досвіду, європейської

правової доктрини, національної та міжнародної судової практики, яка є дуже актуальною.

Статтю 2 Кримінального кодексу України було доведено, що основною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно-небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом [1]. Тобто з цього випливає те, що притягнення особи до кримінальної відповідальності можливе лише за наявності складу та ознак кримінального правопорушення, бо без цього неможливо розглянути подальшу сутність кримінальної справи.

Зараз, на сучасному етапі розвитку кримінального права в Україні, нам потрібно зрозуміти саме логіку безпосередньої конструкції кримінального законодавства, адже можна побачити, що сформувалася ідея Кримінального кодексу нового (модернізованого) типу, яка передбачає кримінальну відповідальність через сутність кримінальних правопорушень, яка повинна характеризуватися не лише доктриною кримінального характеру, але й відповідати за захист конституційних прав та принципів. Відповідно до ч. 2 ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями [2].

Без сумніву, виникає наполегливість задля вирішення нового питання сутності та особливостей кримінальної відповідальності і звісно виявів їхньої опосередкованої реалізації за допомогою кримінально-правових відносин між суб'єктами. На нашу думку, зараз існує проблематика системної реалізації норм кримінальної відповідальності, оскільки для цієї системи повинні бути чітко сформовані правоохоронні органи, які покликані оперувати заходами державного примусу за певні суспільно-небезпечні діяння, передбачені національним кримінальним законодавством. Тому саме можна сказати, що Кримінальний кодекс у цьому розумінні виконує функцію системності відповідно до умов застосування та призначення покарань за неправомірну поведінку, що вже передбачена в законі. Треба сказати, що зміст сучасного кримінального права складений таким чином, щоб виражати деяку

сукупність прав та обов'язків представників держави задля призначення покарання суб'єктам кримінального правопорушення за скоєння дій чи бездіяльностей, відповідно до законодавства. Тому нашому суспільству треба звернути увагу на кримінально-правову норму як правило поведінки, яке повинно визнаватися державою і закріплюватися у свідомості фахівців юридичної діяльності та самих громадян. Якщо суспільство буде додержуватися цих правил поведінки, то звісно буде змінюватися погляд суб'єктів кримінального правопорушення лише у позитивному напрямку. І саме у цьому нам допоможе правова концепція гармонізації Кримінального кодексу України відповідно до сучасної практики Європейського суду з прав людини. Як правильно зазначає В. О. Туляков, «засоби гармонізації Кримінального кодексу України із практикою Суду по-різному відображені в кримінально-правовій доктрині та в кримінальному законі України. Законодавцем широко використовується такий засіб реалізації вказаного напрямку, як пом'якшення санкцій кримінально-правових норм» [3, с. 79].

Звідси можна припустити, що реалізація кримінальної відповідальності повинна обов'язково бути визнаною державними органами, суб'єктами кримінального правопорушення, потерпілими та нашим громадянським суспільством.

Нам треба звернути увагу на справу, якою сьогодні треба оперувати при вирішенні певного роду питань, пов'язаних з кримінальною відповідальністю. Мова йде про рішення Європейського суду з прав людини у справі Пелісьє і Сассі проти Франції [4].

Згідно з цим судовим рішенням, Вища Палата Європейського суду з прав людини визнала за доцільне використання прямого застосування норм права Європейського Союзу щодо термінів давності притягнення до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені цим рішенням, порівнюючи з національним законодавством Франції. Тобто можна побачити, що захист певних інтересів і прав громадян Європейського Союзу були більш чітко оцінені, ніж опосередкований захист суверенної та незалежної держави - члена Європейського Союзу. Адже за рішенням суду, заявникам Пелісьє та Сассі було компенсовано кошти за принципом справедливості.

Можна сказати, що оцінка рішень кримінальних правопорушень в свою чергу потребують дедалі більшого дослідження чи уточнення під час застосування норм законодавства певної держави. Але коли існують випадки щодо доступності кримінального правопорушення і рішення Європейського суду з прав людини не відповідає моральним вимогам, то звісно особа може самостійно звертатися до конституційного суду своєї держави з відповідною скаргою чи до певної міжнародної судової інстанції щодо захисту своїх прав. Це можна підтвердити за допомогою рішення Європейського суду з прав людини у справі Дель Ріо Прада проти Іспанії [5].

Згідно з цим рішенням, можна побачити важливість реалізації кримінальної відповідальності, бо тут діє чіткий аспект взаємодії норм кримінального права та права Європейського Союзу. Тобто доказується наявність дуже важливого показника правомірності винесеного судом рішення, що спирається на аргументовані точки зору, а також шляхи їхнього вирішення.

Отже, позиції з точки зору кримінального права зараз вимагають від нас продовження дискусії щодо формування реалізації особливостей кримінальної відповідальності, системності кримінальних правопорушень у контексті призми сучасної судової практики, якою оперується наша держава.

Джерела:

1. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Туляков В. О. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві : монографія / за заг. ред. В. О. Тулякова. – Одеса : Юрид. л-ра, 2012. – 424 с.
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пелісьє і Сассі проти Франції» від 25.03.1999 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_398#Text
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Дель Ріо Прада проти Іспанії» від 21.10.2013 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ARB&n=383659#03844189592375902>

ПЕНІТЕНЦІАРНА ПРОБАЦІЯ ЯК ЗАПОРУКА ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ

Нікітіна Ольга,

*магістрантка спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: Івчук Ю.Ю., професор, д.ю.н,
доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

На теперішній час пробація є невід'ємним елементом системи кримінальної юстиції багатьох європейських країн. Міжнародними організаціями прийнято значну кількість резолюцій, рекомендацій, правил, які пов'язані з із запровадженням та розвитком в країнах Ради Європи, країнах-учасниках ООН інституту пробації у кримінальному судочинстві та дія яких розповсюджується, в тому числі, на території України. Наразі, існує тенденція реформування пенітенціарної системи в Європейських країнах та в Україні, переорієнтація на ресоціалізацію засуджених, а не на позбавлення їх волі. Як зазначив Міністр юстиції України: «модель реформи, якій повинна слідувати Україна як ідеалу, – це модель Північної Європи, яка сфокусована на покараннях, не пов'язаних з позбавленням волі, і орієнтована на ресоціалізацію людей» [1]. Однак, окремі особи, перебуваючи у скрутному становищі та з інших причин, вдаються до незаконних дій, у зв'язку з чим збільшується кількість осіб, які були засуджені до відбування покарання у виді позбавлення волі на тривалий строк. В результаті перебування особи в містах позбавлення волі, така особа не завжди виявляється готова психологічно до того, щоб повернутись до звичайного життя та правомірної життєдіяльності.

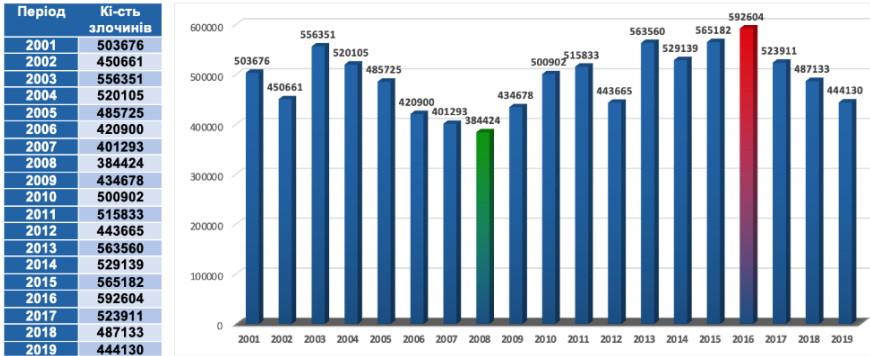
Враховуючи вищезазначене, **метою** даної роботи є проведення теоретико-правового аналізу запровадження пенітенціарної пробації в Україні та перспективи її подальшої реалізації.

Ступінь наукової розробленості. Дослідження сутності суспільно-правового інституту проведені такими вченими, як В. В. Василевич, О. В. Ткачова, О. В. Беца, І. Г. Богатирьов, Д. В. Ягунов, А. П. Гель, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, О. Г. Фролова, В. О. Корчинський, О. Г. Колб,

О. В. Лисодед, В. О. Меркулова, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников, І. С. Яковець та інші.

Слід зазначити, що динаміка вчинення злочинів на території України, в порівнянні з минулими роками покращується, однак, в той же час, щорічна статистика відображає значну кількість вчинюваних злочинів (таблиця 1) [2], покаранням за які є, в тому числі, покарання у виді позбавлення волі.

Таблиця 1

За даними Адміністрації кримінально-виконавчої служби України, станом на 01.01.2020 року в місцях позбавлення волі кримінально-виконавчої системи України трималося 52863 особи, станом на 01.01.2019 р. кількість таких осіб становила 55078 осіб. За рік чисельність осіб в місцях позбавлення волі зменшилась на 2215 (2022), або на – 4,02% (–3,54%) [3].

Враховуючи вищезазначені дані, можемо зробити висновок про те, що кількість осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк, з кожним роком в Україні зменшується, однак в той же час загальна чисельність таких осіб залишається значною.

Як свідчить статистика, після звільнення з місць позбавлення волі люди повторно вчиняють злочини [4]. Часто такі правопорушення бувають більш тяжкими, ніж ті, за які людина відбувала покарання вперше. Вбачаємо, що провідним чинником зниження рівня злочинності у суспільств є вдосконалення системи соціальної підтримки осіб у конфлікті із законом, а також сприяння соціальній адаптації та інтеграції у суспільство звільнених

громадян. Вищезазначене надає підстави зробити висновок про існування проблемних аспектів функціонування інституту пробації в Україні, а саме пенітенціарної пробації.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 Закону України «Про пробацію», підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання є пенітенціарною пробацією [5].

У Мінімальних стандартних правилах поводження з в'язнями зазначено, що перед завершенням терміну покарання бажано вжити заходи до поступового повернення в'язнів до життя в суспільстві [6].

У ч. 2 ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України ресоціалізація визначається, як «свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві».

На жаль, не для всіх процес повернення до життя є простим, і стає ще складнішим у випадку, якщо людина була неодноразово засуджена і провела не один рік у місцях позбавлення волі. Відомо, що ізоляція від суспільства, особливо протягом тривалого періоду часу, призводить до втрати суспільно корисних зв'язків і позбавляє людину можливості самостійно вирішувати життєві проблемні питання. Після відбування покарання у місцях позбавлення волі, особа стикається з рядом проблем, серед яких труднощі у працевлаштуванні, відсутність житла та сім'ї, розпад соціально корисних зв'язків, упереджене ставлення з боку оточуючих та інше.

Погоджуючись з думкою І.М. Микитась, що саме «пенітенціарна пробація може стати шансом для підвищення ефективності системи соціальної адаптації засуджених, які звільняються, завдяки взаємодії органів пробації й установ виконання покарань, волонтерів, батьків або їхніх законних представників, органів праці та соціального захисту населення, центрів зайнятості для надання особам, які можуть бути звільнені від відбування покарання та відбули покарання, допомоги в трудовому і побутовому влаштуванні» [7], вважаємо що, на даний час особливо актуальним залишається розвиток державних механізмів ресоціалізації таких засуджених, який забезпечить

особистісний розвиток та формування поведінки, яка необхідна для подальшої соціальної інтеграції.

З цього приводу доцільним було б запозичити досвід Фінляндії, де існує Асоціація у справах пробації (випробування) і подальшого нагляду для допомоги у вирішенні соціальних проблем умовно звільнених і звільнених в'язнів. Діяльність організації перебуває під контролем і керівництвом Міністерства юстиції. Мета діяльності організації полягає в різносторонній допомозі (психологічна підтримка, юридичні консультації, рішення проблем з житлом, працевлаштування) особам, звільненим або умовно звільненим. Особлива увага приділяється розвитку особистої відповідальності ув'язнених, передусім навичок самообслуговування, встановлення контактів, звички дотримуватися зобов'язань, навчання веденню рахунків і грошових розрахунків [8].

В Україні Наказом Міністерства юстиції України № 408/31860 від 5 травня 2018 року був затверджений Порядок взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, в якому закріплена модель сприяння у здійсненні заходів соціального патронажу та наданні соціальних й інших послуг засудженим, їх переадресації до спеціалізованих суб'єктів надання допомоги та здійснення контролю за станом отримання послуги.

Разом з тим, державною установою «Центр пробації» за підтримки Міністерства юстиції України та Адміністрації ДКВС України з жовтня 2018 року було прийнято рішення реалізувати у двох областях України пілотні проекти пенітенціарної пробації, метою яких є розробка інструментів оцінки ризиків і потреб засуджених перед їх звільненням з установ виконання покарань; створення планів реалізації заходів пенітенціарної пробації, впровадження яких стане запорукою успішної соціальної адаптації засуджених, створення умов для ефективної підготовки до звільнення, формування особистісних якостей засуджених, зміцненню та відновленню їх соціально корисних зв'язків.

В листопаді 2018 року під час робочої зустрічі представників ДУ «Центр пробації Адміністрації ДКВС України було обговорено проміжні результати реалізації пілотного проекту, визначені

проблемні питання та шляхи їх вирішення. Зокрема, було визначено необхідність додаткового узгодження оновлених форм інструментів оцінки ризиків та індивідуальних планів, для забезпечення їх ефективного застосування на етапі підготовки до звільнення, з урахуванням пропозицій, наданих працівниками органів пробації та установ виконання покарань з пілотних регіонів.

Враховуючи позитивні результати впровадження пілотного проекту, було запропоновано у першому кварталі 2019 року розшири дію проекту ще на три області: Черкаську, Сумську та Запорізьку (м. Мелітополь) [9].

Міністерством юстиції України виданий наказ, в якому зазначено про запровадження з 25 вересня 2020 р. реалізації пілотного проекту «Взаємодія уповноважених органів з питань пробації та установ виконання покарань при умовно-достроковому звільненні засуджених до позбавлення волі на певний строк або заміні невідбутої частини покарання більш м'яким».

Затверджено перелік установ виконання покарань для реалізації пілотного проекту, а саме 5 установ, та план заходів з реалізації пілотного проекту, який включає складання індивідуального плану підготовки до звільнення засудженого, реалізація плану підготовки до звільнення, зокрема проходження засудженим програми підготовки до звільнення, сприяння у пошуку житла, працевлаштуванні чи лікуванні, отриманні необхідних документів тощо.

Таким чином, бачимо, що в Україні щорічно відбувається удосконалення процесу підготовки осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк, вживаються заходи, які сприяють ресоціалізації засуджених. Разом з тим, слід наголосити на необхідності посилення контролю за впровадженням практичних дій, направлених на надання допомоги у пошуку житла, робочого місця для осіб, які відбували покарання в місцях позбавлення волі, соціальної адаптації вищезазначених осіб.

Джерела:

1. Денис Малюська. Пенітенціарна система України має бути орієнтована на ресоціалізацію засуджених, а не на позбавлення їх свободи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-penitentsiarna-sistema-ukraini-mae-buti-orientovana-na-resotsializatsiyu-zasudjenih-a-ne-na-pozbavleniya-ih-svobodi>

2. Офіційний сайт робочої групи з питань розвитку кримінального права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://newcriminalcode.org.ua/statistics>
3. Кримінально-виконавча система України в 2019 році. Статистичний огляд. (фрагмент доповіді «Дотримання прав ув'язнених в Україні в 2019 році») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrprison.org.ua/articles/1581323348>
4. Денис Малюська. Пенітенціарна система України має бути орієнтована на ресоціалізацію засуджених, а не на позбавлення їх свободи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-penitentsiarna-sistema-ukraini-mae-buti-orientovana-na-resotsializatsiyu-zasadjenih-a-ne-na-pozbavlennya-ih-svobodi>
5. «Про пробацію»: Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 13. – Ст. 93.
6. Міжнародний документ Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212
7. Микитась І. М. Роль уповноваженого органу з питань пробації у підготовці засуджених до звільнення / І. М. Микитась // Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 року). – Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. – С. 84-85.
8. World Prison Brief // World Prison Brief data: <http://www.prisonstudies.org/world-prison-brief>
9. Офіційний сайт Пробації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.probation.gov.ua/?p=1881>

ВІДВІД АДВОКАТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВНАСЛІДОК КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ

***Пономарьова Альона,**
студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: **Гніденко В.І.,** асистентка кафедри
правознавства юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

У сучасному світі людина від самого народження починає своє існування як індивідуальна особистість в суспільстві, а тому є

вільною та від народження одразу набуває певних прав, які перелічені в Конституції України. Головним завданням кожної держави є не лише дотримання певних прав, а й забезпечення ефективної реалізації вище зазначеного. Однак через звичайну відсутність у людини знань про свої права або через незнання як їх реалізувати, індивід доволі часто не може ними скористатися, оскільки не знає яким чином їх слід застосовувати.

Через відсутність знань виникають перепони щодо можливості реалізації та захисту своїх конституційних прав самостійно або ж за допомогою кваліфікованих юристів. Одним із ефективних засобів реалізації прав особи є інститут правової допомоги, завданням якого є надання безоплатної допомоги певним верствам населення. Відповідно до ст. 131-2 Конституції України для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура [1]. Діяльність адвоката в більшості випадків здійснюється у конфліктному середовищі, що виникає внаслідок дій в інтересах клієнта та відповідної протидії іншої сторони. Кримінально процесуальним Кодексом зазначається певний перелік підстав для відводу захисника [2]. Наразі існують деякі проблеми саме у використанні зазначеної статті які вказують на певні недоліки регулювання інституту відводу в процесуальному законодавстві, багато його позицій спричиняють низку питань, потребують роз'яснень, а саме щодо відводу захисника на підставі конфлікту інтересів.

Дослідженням проблемних питань щодо інституту відводу в процесуальному праві досліджували як українські, так і зарубіжні вчені, зокрема: М.В. Горський, Ю.А. Кухарка А.Ф. Ануфрієва, Д.Т. Арабулі, Х.А. Мамедова, В.А. Попелюшка, С.А. Іваницький А.С. Таран та інші.

Згідно з п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під конфліктом інтересів слід розуміти суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками перед клієнтом, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи не вчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності [3]. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вбачає такий конфлікт інтересів лише підставою для

відмови в укладенні договору про надання правової допомоги, проте ніяк не підставою для відводу адвоката(ч. 1. ст. 28). Конфлікт інтересів може постати на основі різних підстав однак не всі суперечки мають процесуальні наслідки, а насамперед відвід адвоката.

Під час надання правової допомоги укладається договір між клієнтом так адвокатом, та якщо вже виник конфлікт то Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» в статті 28 встановлює заборону на укладення договору про надання правової допомоги у разі конфлікту інтересів. Проте, у разі виникнення такого конфлікту після укладення договору (або його виявлення, якщо він був прихований), кримінальний процесуальний закон вже не вважає це суттєвим порушенням засад правосуддя, що має наслідком відвід (самовідвід) адвоката. Участь адвоката в провадженні, при виникненні конфлікту інтересів, залежить від думки клієнта адвоката

Кожен клієнт який звертається за правовою допомогою повинен бути впевнений, що зазначену ним інформацію, адвокат ніколи не буде використовувати проти нього. Відповідно до ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокати повинні зберігати адвокатську таємницю, обов'язок зберігати адвокатську таємницю в Україні поширюється на адвоката, його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю [3].

Дотримання норм конфіденційності є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання правової допомоги, здійснення захисту та представництва. Тому збереження конфіденційності будь-якої інформації, яка визначена як предмет адвокатської таємниці або становить персональні дані про фізичну особу, є правом адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, та обов'язком щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується.

Зокрема, відомий адвокат М.Ю. Барщевський зазначав, що наявність, трапляються такі випадки, коли клієнт не хоче змінювати

адвоката, бо це адвокат його влаштовує, по при конфлікт, що трапився між ними. Наразі адвокат буде вирішувати, якою мірою він зможе вирішити ситуацію, якщо він вже погодився представляти даного клієнта при виявленому конфлікті інтересів з іншим його клієнтом» [4 с. 87]. Все ж таки більшість адвокатів хочуть залишитися в процесі, вирішивши проблему неофіційним шляхом, щоб забезпечити отримання гонорару від клієнтів, та уникнути відводу, бо саме у процесуальному кодексі зазначено, що у разі виникнення конфлікту інтересів адвокат повинен подати заяву про само відвід.

Таким чином, ми можемо зробити висновок на підставі вище зазначеного. Ми вважаємо, що доцільно закріпити в КПК норми ст. 9 Правил адвокатської етики, які дозволяють адвокату за письмовим погодженням з клієнтом (клієнтами) представляти, захищати його або надавати йому професійну правничу допомогу, незважаючи на наявність конфлікту інтересів, або ж необхідно виключити це положення з правил. Підстави та порядок відводу адвоката при виникнення конфлікту, який пов'язаного з суперечністю інтересів, потребують деталізації у нормативних актах. Ефективний подальший розвитку інституту відводу вбачається у дослідженні інших підстав відводу та узагальнення юридичної практики застосування відповідних норм процесуального закону.

Джерела:

1. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінально-процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#>
4. Барщевский М.Ю. Адвокатская этика / М.Ю. Барщевский ; 2-е изд., испр. – М.: Профобразование, 2000.

ВІК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Попова Софія,

*студентка 2 курсу спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету ЧНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: **Котова Л. В.**, к.ю.н., доцент,
доцент кафедри правознавства ЧНУ ім. В. Даля*

Малолітня особа - це фізична особа, яка не досягла 14 років, а отже ще немає великого життєвого досвіду, пороте це не заважає деяким дітям бути гарними маніпуляторами та безжалісними вбивцями. Багато науковців та психологів досліджують причину скоєння вбивств малолітніми особами та задаються питанням «Вбивцями народжуються чи становляться?», проте у цих тезах ми проаналізуємо лише тему віку кримінальної відповідальності в Україні та порівняємо з досвідом інших країн світу.

Кримінальна відповідальність неповнолітніх (в нашому законодавстві) та малолітніх є актуальною проблемою в усьому світі, оскільки, на мій погляд, це той період, де набагато легше посприяти зміненню поведінки особи, однак і водночас легко її зламати.

Згідно зі ст. 22 КК України, кримінальна відповідальність настає з 16 років, а у особливо важких злочинах з 14 років, однак більшість з нас чули про такі історії, де саме малолітні особи, тобто діти, що не досягли віку 14 років, наприклад, вбиваючи учиняють самосуд [1].

На відміну від нашого законодавства, у законодавстві інших Європейських країн вік кримінальної відповідальності набагато нижчий, наприклад у Швейцарії з 7 років [2, с. 136], в Англії з 10 років [3], а у Сполучених Штатах Америки взагалі вік варіюється, в залежності від штату, однак мінімальний вік за федеральне правопорушення складає 11 років [4].

Найцікавіше те, які заходи застосовують для таких груп правопорушників, до прикладу візьмемо Швейцарію, не дивлячись на те, що там де-юре кримінальна відповідальність настає з 7-ми років, до осіб від 7 до 18 років застосування загального покарання неможливе; тому у п'ятому розділі чітко прописаний перелік покарань і заходів впливу, де до дітей віком від 7 до 15 років

застосовується переміщення у правильну сім'ю або у виховний заклад, особливий нагляд та дисциплінарне покарання, до осіб віком від 15 до 18 – арешт до 14 днів, штраф та, навіть, ув'язнення від 1-го дня до цілого року [2, с. 19-20]. Особисто я вважаю, що це сприяє підвищенню соціальної відповідальності як у батьків, так і у дітей.

Тоді чому ж у нашому законодавстві найнижчий вік, з якого можуть привернути особу до кримінальної відповідальності, становить 14 років?

На наш погляд, це обумовлено тим, що в нашій країні є рідкістю те, коли малолітня особа, дитина, учиняє настільки жорстокий проступок, який заслуговує на кримінальну відповідальність, проте це не виключає можливість скоєння такого дійства і тому є приклад Сполучених Штатів Америки, які попередили можливість уникнення кримінальної відповідальності малолітніми особами. В багатьох штатах Америки взагалі не встановлено мінімальний вік звинувачення у судових процесах по справам неповнолітніх, тільки 22 штати та території Америки мають мінімально встановлений вік кримінальної відповідальності:

- 12 років: Массачусетс та Каліфорнія (окрім вбивства, звалтування, орального сексу, содомії, сексу, що отримані насильницьким методом, і які не мають вікового обмеження для кримінальної відповідальності);
- 11 років: Небраска;
- 10 років: Американське Самоа, Арканзас, Орізона, Колорадо, Канзас, Луїзіана, Мінесота, Міссісіпі, Невада, Північна Дакота, Пенсільванія, Південна Дакота, Техас, Вермонт, Вісконсін;
- 8 років: Вашингтон;
- 7 років: Коннектикут, Нью-Йорк;
- 6 років: Північна Кароліна.

Такий низький поріг або взагалі його відсутність, обумовлена своїм, так би мовити, попитом. Державу США можна назвати, як державу, яка діє за принципом «Доросле покарання за доросле правопорушення». У січні 2017 року в газеті *TexasMonthly* було опубліковано історію чоловіка Едвіна Денброу, який у 1992 році будучи дванадцятирічним хлопчиком, вбив таксиста Кертіса Едвардса [6]. Не дивлячись на те, що то був складний судовий процес через вік убивці, прокурор Греммон Гуїнн виборив

справедливе покарання, звертаючись до суду присяжних зі словами: «Звичайно, він виглядає як дитина. Він і є дитина – дитина-вбивця, маленьке чудовисько, що здатне у 12-ть років лишити людини життя». Едвін Денброу був засуджений до 32-х річного ув'язнення: 5-ть з яких – колонія для неповнолітніх, і 27 – в'язниця.

Авжеж в нашій країні не зустрічалися безжалісні «Едвіни», проте все рівно постає питання, а чи дійсно в нашій державі не потрібно знижувати вік для кримінальної відповідальності? Для того аби зрозуміти чи потрібно в нашому законодавстві, а саме в ч. 2 ст. 22 КК України, опираючись на досвід інших країн, вносити зміни щодо віку кримінальної відповідальності. Я вважаю, що потрібно проаналізувати та порівняти статистики двох держав – України та США, аби зрозуміти чи допомагає такий підхід США знизити криміналітет серед малолітніх та підлітків. Для прикладу візьмемо статистичні дані офіційного сайту департаменту США Office of Justice Programs про вбивства, які скоїли особи у проміжку нижче 14-17 років в період з 1980 по 2019 рік (див. рис. 1) [7] та статистичні данні за 2000-2006 рік від Андрєєва О. О. у його авторефераті [8] та за 2015-2016 рік, які приводила заслужена українська юристка, Тетяна Слущка у своєму блозі на сайті «Судебно-юридическая газета» [9].

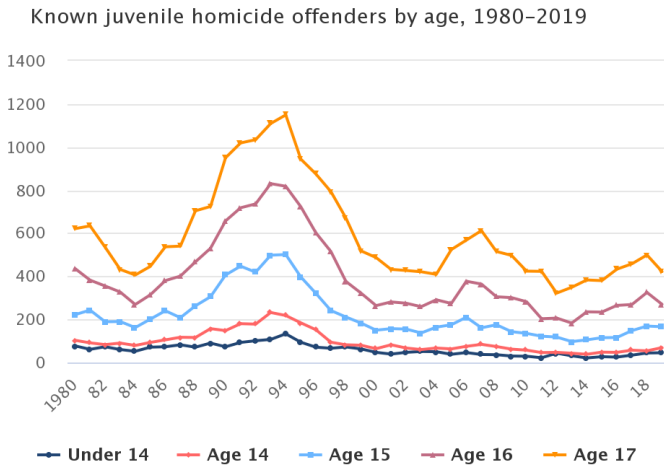

Рис. 1. Відомі вбивства скоєні малолітніми (1980-2019) [7]

Щодо України, то кількість умисних вбивств, вчинених неповнолітніми або за їх участю, становила: 2000 р. – 259, 2001 р. – 263, 2002 р. – 213, 2003р. – 195, 2004 р. – 209, 2005 р. – 182, 2006 р. – 177. У порівнянні з 1993 р. кількість таких убивств зростає в 1,6 рази, з 1988 р. – у 2,4 рази. У 2016 році умисні вбивства скоєні неповнолітніми вже становили у 10 разів менше - 22, у 2017 р. - 14.

Отже, можна зробити висновок, що в США рівень скоєних вбивств неповнолітніми з кожним роком падає, навіть якщо і з'являються динамічні скачки, вони все рівно менші за попередні, тому можна сказати, що рівень вбивств зменшується, проте не стабільно, на відміну від України, в якій за десять років рівень умисних вбивств неповнолітніми значущо впав, однак це не свідчить про великий прорив у розвитку значущих складових держави, а, на жаль, навпаки, така тенденція в Україні пов'язана зі скороченням частки неповнолітніх у загальній кількості населення, з правопорушеннями, які реєструються лише при встановленні особи правопорушника та з неефективністю роботи правоохоронних органів [10, с. 207–209].

Підсумовуючи і відповідаючи на питання: "Чи потрібно в нашій державі знижувати вік кримінальної відповідальності?", вважаємо, що наша держава потребує, окрім значущих економічних, політичних, культурних змін, або запровадження прецедентного права, яке не дасть уникнути покарання та дозволить розширити можливості попередження нових, ще не встановлених законом, правопорушень; або збільшити вікові межі настання кримінальної відповідальності, що, звичайно, буде набагато меншим корективом за впливовою масштабністю, проте вже дасть поштовх для зниження криміналітету серед підростаючого, найважливішого, на мою думку, покоління нашої держави. Активна робота правоохоронних органів у виявленні юних правопорушників, спеціальні виховні заходи, вивчення та дослідження поведінки, психіки таких осіб, допоможе краще зрозуміти причину високого рівня криміналітету серед підлітків і запровадити спеціальні заходи, щодо його зниження. Зменшення віку відповідальності - це збільшення можливостей для попередження серйозних та важких ударів як по населенню країни, так і у цілому для держави.

Джерела:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Уголовный кодекс Швейцарии / [науч. редактирование, предисловие и пер. с нем. канд. юрид. наук А. В. Серебренниковой]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002 – 350 с.
3. Age of criminal responsibility [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.gov.uk/age-of-criminal-responsibility#:~:text=The%20age%20of%20criminal%20responsibility,or%20charged%20with%20a%20crime>
4. The minimum age of criminal responsibility continues to divide opinion [Електронний ресурс] // The Economist. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.economist.com/graphic-detail/2017/03/15/the-minimum-age-of-criminal-responsibility-continues-to-divide-opinion>.
5. Minimum Age for Delinquency Adjudication—Multi-Jurisdiction Survey [Електронний ресурс] // NJDC. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://njdc.info/practice-policy-resources/state-profiles/multi-jurisdiction-data/minimum-age-for-delinquency-adjudication-multi-jurisdiction-survey/>.
6. The Prisoner [Електронний ресурс] // TexasMonthly. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.texasmonthly.com/articles/the-prisoner/>.
7. Known juvenile homicide offenders by age, 1980-2019 [Електронний ресурс] // Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ojjdp.gov/ojstatbb/offenders/qa03104.asp>.
8. Андреев О. О. Розслідування вбивств, вчинених неповнолітніми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза" / Андреев Олександрович – Харків, 2007.
9. Слуцька Т. Злочини неповнолітніх: про що говорить статистика? [Електронний ресурс] / Тетяна Слуцька // Судебно-юридическая газета. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://sud.ua/ru/news/blog/117843-zlochiny-nerovnoletnikh-pro-scho-govorit-statistika>.
10. Головкін Б. М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема [Електронний ресурс] / Б. М. Головкін // Проблеми законності. – 2016. – Вип. 133. – С. 204–217. – Режим доступу: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/72195/70265>.

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ МАЛОЛІТНІХ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Прудіус Анастасія,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: Івчук Ю.Ю., доцент, д.ю.н,
професор кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

Допит – це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть в ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини по справі. Допит є найпоширенішим засобом збирання доказів у будь-якій справі, незважаючи на вік, стать чи інші характеристики особи, що приймає участь у процесі, якщо це не заборонено законом. Так, навіть малолітні діти можуть бути допитані як свідки, як потерпілі у кримінальному провадженні, але при особливих умовах, які передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України [1].

Актуальність даної теми полягає у тому, що при проведенні такої слідчої дії, а саме допит малолітньої дитини, застосовується необхідність не тільки знань кримінально-процесуального закону, а й уміння творчо використовувати різні законні заходи, прийоми, як психологічного рівня, так і емоційної складової особи, що допитується, та способи впливу на особу з урахуванням її індивідуальних, вікових та інших особливостей.

Наукове дослідження про розгляд особливостей допиту малолітніх осіб у кримінальному провадженні досліджувались деякими вітчизняними науковцями: А.А. Закатовим, Л.Л. Каневським, В.В. Леоненко, Н.В. Павлюком та іншими.

Метою роботи є дослідження проблеми організаційного та тактичного характеру для підготовки допиту малолітніх осіб у кримінальному процесі, а також оцінка правдивості показань таких осіб як свідка.

Сімейний кодекс України у 6 статті надає визначення хто є малолітньою дитиною, а саме малолітня дитина – це дитина, що має

вік до 14 років. Відповідно, допит такої категорії осіб у кримінальному провадженні здійснюється на основі досягненні певного віку і такого рівня розвитку, який дозволяє їй сформулювати й висловити власні погляди. Одним з основних способів визначення інтересів дитини є визначення думки самої дитини щодо ситуації, що склалась [2, ст. 6].

Конвенція ООН про права дитини у статті 12 передбачає, що держава забезпечує дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства [3, ст. 12].

Кримінальний Процесуальний Кодекс України визначає усі особливості щодо допиту малолітньої особи у ході кримінального провадження. Для викладачів, які є присутніми при допиті, необхідно зауважити, що показання малолітнього свідка у протоколі допиту повинні бути записані простими, зрозумілими йому реченнями, з врахуванням особливостей його мови. Протокол допиту малолітнього свідка має оголошуватися не йому, а педагогу, а також законному представнику, лікарю, якщо вони були присутні при допиті. Вони мають своїми підписами засвідчити правильність запису показань малолітнього у протоколі. Для допиту малолітніх потерпілих необхідно залучати не просто педагога, а психолога-фахівця в психології тієї групи дітей, до якої належить допитуваний [4].

Щоб отримати повні та правдиві показання дитини, перед слідчим та судом залежно від ситуації встають конкретні завдання: встановлення психологічного контакту, створення невимушеної обстановки допиту, забезпечення оптимального емоційного стану підлітка, формулювання зрозумілих і педагогічно коректних питань та інших завдань. Як правило, малолітніх доцільно допитувати в звичній для них обстановці, в умовах, найбільш наближених до їх повсякденного оточення: у школі, двома чи в дитячому садку. Важливе тактичне значення має тривалість допиту малолітніх.

Малолітні можуть бути уважними і зосередженими певний проміжок часу, тому тривалість допиту не повинна перевищувати 15 хвилин для дітей до 7 років та 1 години для дітей до 14 років.

Так, у наш час існує певна система тактичних прийомів, яка допомагає провести допитування малолітніх осіб у належний йому спосіб, таких як: використання різних видів запитань (деталізуючих, уточнюючих, нагадуючих); з'ясування емоційного стану малолітнього під час сприйняття події; встановлення інформації про те, чим був зайнятий малолітній у момент злочину, чи спостерігав тільки, чи можливо брав у ньому участь, чи була ця подія у центрі його уваги; з'ясування умов сприйняття події малолітнім та доступність для його розуміння сприйнятого; з'ясування змісту фантазій малолітнього та характеру його мрій; викладення допитуваному вірогідного ходу подій, а також проведення, за необхідності, слідчого експерименту; роз'яснення важливості заперечних відповідей; використання образотворчих здібностей малолітнього; пропонування допитуваному повторити розповідь в іншій послідовності, та використовувати аналогії, порівняння усередині показань або з іншими доказами.

Найбільш складним питанням у допиті малолітнього є оцінка їх показань. Однією з причин свідомо неправдивих показань є фантазування, до якого схильні діти. Крім того, також можливі різні спотворення при відтворенні сприйнятого. Далеко не кожна людина здатна чітко та ясно викласти побачене, почуте і особливо це відноситься до малолітніх [5]. Наприклад, в Німеччині для усунення проблеми правдивості показань свідків обов'язково запрошується експерт-психіатр або психолог, коли виникає питання про правдивість показань малолітніх, особливо у справах про сексуальні злочини.

Підводячи підсумок вище сказаного, можна зробити такі висновки, що проведення допиту малолітніх як окремої категорії осіб у кримінальному провадженні обумовлюється певними тактичними та організаційними прийомами, віковими особливостями їх психіки, що впливають на характер сприйняття, запам'ятовування та відтворення допитуваними обставин справи.

Фахівці у справах психології мають вагоме значення у допиті дітей, так як вони допомагають у проведенні самого допиту, також можуть зробити такі сприятливі умови, щоб будь-яка дитина не

нервувала та почувала себе спокійно при свідченні. Проте, саме оцінка таких показань малолітньої дитини висуває найбільш сумніву, адже дитини – може і фантазувати, не так зрозуміти подію, або навіть вигадати все, що може перешкодити просування кримінальної справи.

Джерела:

1. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В.М. Тертишник. – К.: А.С.К., 2007. – С. 105.
2. Сімейний кодекс України // ВВР. – 2002. – № 21-22. – Ст. 6.
3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. Ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91 : [Електронний ресурс] – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
4. Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР. – 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 226-227, 354.
5. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология : учеб. пособие / В.Е. Коновалова. – Х.: Консум, 1999. – С. 39–41.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Рабош М.А.,

студент V курсу, групи:

ТУсв--12-18-МІАД(2,0здс) 081 Право

Сєвєродонецький інститут МАУП

Татаренко І.В.,

бакалавр Інституту підготовки кадрів для

органів юстиції України НІОУ ім. Ярослава Мудрого

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Церковна А.О.

Злочини проти основ національної безпеки України», розташовані в Розділі I Особливої частини КК України. Існуючі у цьому розділі кримінально-правові заборони потребують систематизації, для чого необхідно визначити види злочинів цієї групи. Під час такої класифікації виникає ряд ускладнень, які вважаємо за необхідне розглянути.

Перш за все слід зазначити, що будь-яка класифікація проводиться за певним критерієм поділу. Щодо злочинів проти основ національної безпеки таким критерієм найчастіше виступає об'єкт, на який посягає діяння.

На думку М. І. Хавронюка родовим об'єктом злочинів проти основ національної безпеки є власне національна безпека України в різних її сферах [1, с. 25]. Відповідно й класифікація, запропонована вченим, виходить з такого визначення, поділяючи вказану групу злочинів наступним чином:

1) проти основ національної безпеки у політичній сфері: (ст.ст. 109, 110, 112 КК);

2) проти основ національної безпеки в інформаційній, економічній, науково-технологічній і війсьній сферах: (ст.ст. 111, 114 КК);

3) проти основ національної безпеки в економічній і війсьній сферах (ст. 114 КК) [2, с. 243-271].

Зазначена класифікація є певною мірою класичною, сформованною після прийняття Кримінального кодексу України 2001 року. Перелік сфер національної безпеки в працях інших науковців може відрізнитися, через що змінюються і види, на які дослідники поділяють злочини проти основ національної безпеки. В даному контексті слід вказати, що досягнення консенсусу в цьому питанні не видається можливим через те що більшість розглянутих складів злочинів є, як правило, формальними і не охоплюють фактичного збитку, заподіяного відповідному об'єкту, через що і встановлення сфери, на яку вони посягають ускладнюється.

З приводу об'єкту злочинів проти основ національної безпеки держави слід зазначити про те, що як об'єкт кримінально-правової охорони в ч. 1 ст. 1 КК України наразі не вказана національна безпека. Натомість законодавець до таких об'єктів відніс конституційний лад [3].

Така ситуація, на нашу думку, спричинена недоліками юридичної техніки, адже конституційний лад є поняттям вужчим, за національну безпеку, що підтверджується п. 3 ст. 3 Закону «Про національну безпеку України», в якому одним з об'єктів його охорони зазначена держава, тобто державна безпека, елементом якої визначено зокрема конституційний лад [4].

Таким чином, необхідним видається законодавче передбачення національної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони, що буде охоплювати й конституційний лад.

Цікавою видається класифікація злочинів проти основ національної безпеки, запропонована Л. В. Мошнягою, який пропонує поділяти їх на наступні групи: злочини проти основ національної безпеки розділяє на такі групи: злочини проти зовнішньої безпеки (ст.ст. 111, 114 КК), злочини проти основ внутрішньої безпеки й економічної системи України (ст. 113 КК) і злочини проти конституційних основ національної безпеки України (ст.ст. 109, 110, 112 КК) [5, с. 35].

Варто зазначити, що виокремлення злочинів проти внутрішньої та зовнішньої безпеки здійснюється також рядом авторитетних науковців, зокрема й В. Я. Тацієм [6]. Натомість виокремлення в рамках цієї ж класифікації злочинів проти конституційних основ національної безпеки вважаємо помилковим.

Л. В. Мошняга зазначає, що унікальність цього виду злочинів проти основ національної безпеки обумовлюється особливою «конституційною» протиправністю таких діянь. Очевидним при цьому є те, що конституційно протиправними можуть бути злочини, що посягають як на основи внутрішньої, так і зовнішньої безпеки України. На наш погляд це свідчить про одночасне існування елементів класифікації (окремих злочинів) одразу в декількох групах, що в свою чергу спричинено недотриманням при визначенні видів злочинів проти основ національної безпеки єдиного критерію класифікації.

У своїй роботі автор вказує на наявність конституційних основ національної безпеки поряд із основами, не визначеними конституцією. При цьому мова не йде про внутрішні чи зовнішні основи національної безпеки. Натомість сама національна безпека поділяється науковцем на внутрішню та зовнішню, але не на конституційну. Відтак, можна дійти висновку про те, що види злочинів проти основ національної безпеки, запропоновані автором, не можуть співіснувати в рамках однієї класифікації внаслідок того, що є створеними різними підставами поділу.

Варто зазначити, що класифікація злочинів проти основ національної безпеки залежить не тільки від її підстави, а й від переліку діянь, які слід вважати такими злочинами. Ми

погоджуємося із вказаними вище дослідниками в тому, що до цієї групи злочинів входять лише передбачені у першому розділі особливої частини Кримінального кодексу, однак ряд науковців, вказують на те, що до цієї групи злочинів слід також включати деякі з передбачених іншими розділами з огляду на сферу суспільних відносин. Такої позиції притримуються зокрема Р. Л. Чорний [7, с. 269].

Враховуючи наведене, можемо підбити деякі підсумки. Поділ злочинів проти основ національної безпеки провадиться за різними критеріями, що виключає можливість наявності єдиної класифікації. Головна проблема при поділі цієї групи злочинів в залежності від за об'єкту полягає у різному визначенні дослідниками об'єктів цих злочинів, що значною мірою обумовлено тим, що вони мають формальний склад. До того ж єдина класифікація можлива тоді, коли відомо перелік елементів, що входитимуть до системи, проте в цьому питанні консенсус серед представників наукової спільноти не спостерігається, не зважаючи на чітку позицію законодавця. Відмітити варто й недотримання окремими науковцями логічних правил при проведенні класифікації, що поруч з іншими проблемами ускладнює це завдання.

Джерела:

1. Хавронюк М.І. Злочини проти основ національної безпеки України / Кримінальне право України. Особлива частина : Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.) / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К. : Юридична думка, 2004. – С. 25-36.
2. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка ; 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.05.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
4. Про національну безпеку України: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 31. – Ст. 241.
5. Мошняга Л. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти конституційних основ національної безпеки України : дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2011. – 253 с.

6. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / М. І. Бажанов та ін.; за ред.: М. І. Бажанов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій. – Київ; Харків: Юрінком Інтер; Право, 2001. – 494 с.
7. Чорний Р. Л. Проблеми поняття злочинів, передбачених у розділі I Особливої частини КК України // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2013. – № 2. – С. 346-357.

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

***Руденко Ю. І.,**
магістрантка 2 року навчання спеціальності «Право»
юридичного факультету ЧНУ ім. П. Могили.
Науковий керівник: д.ю.н. професор **Озерський І. В.***

У постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 року № 4 [1] зазначено, що потерпілий, тобто особа, якій злочином заподіяно моральну шкоду (внаслідок посягання на здоров'я, честь, гідність, знищення майна, позбавлення годувальника тощо), має право пред'явити позов про її відшкодування у кримінальному процесі або в порядку цивільного судочинства. Вимоги щодо відшкодування моральної шкоди у кримінальному провадженні розглядаються і вирішуються судом лише за умови, що особу, якій заподіяно дану шкоду, в установленому законом порядку залучено до кримінального провадження у якості потерпілого та цивільного позивача, а також наявна письмова заява у справі від цієї особи. Якщо особа не була залучена як потерпілий і цивільний позивач до надходження кримінальної справи до суду, тоді ці питання вирішуються на стадії підготовчого провадження.

Необхідно зазначити, що дослідники даної проблематики у визначенні поняття забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, не мають суттєвих розбіжностей, оскільки більшість згідні з тим, що забезпечення цивільного позову

не зводиться лише до однієї процесуальної дії – арешту майна, а є комплексом дій. Відсутній диспут між вченими і стосовно мети такої сукупності дій, вона окреслюється, як запука відшкодування завданої шкоди. Під час практичного застосування дії щодо забезпечення відшкодування збитків повинні бути диференційованими в кожному конкретному випадку залежно від виду вчиненого злочину і обставин кримінальної справи [2, с. 45]. Хочемо відзначити, що при визначенні поняття забезпечення цивільного позову в кримінальному процесі має в повній мірі відобразитись мета забезпечення саме цієї форми відшкодування шкоди. При характеристиці мети забезпечення цивільного позову в кримінальному процесі ми в повній мірі поділяємо висловлену З. Новичковою думку, що такою метою є «гарантування виконання вироку в частині цивільного позову» [3, с. 97].

Вважаємо за необхідне зупинитися на основних заходах із забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. На досудовому розслідуванні цивільний позивача може попросити про вжиття заходів, які забезпечать заявлений позов. В теорії кримінального процесу дослідники не мають одностайної думки щодо заходів із забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Наявні три підходи: 1) заходи щодо забезпечення цивільного позову зведені тільки до сукупності дій, спрямованих на виявлення засобів відшкодування завданої шкоди і накладення на них арешту [4, с. 101]; 2) такими заходами є виявлення майна, що підлягає арешту; накладення арешту на майно; забезпечення збереження арештованого майна [5, с. 142]; 3) розглядаються як система процесуальних заходів спрямованих на забезпечення цивільного позову всі перераховані в пункті 2 та аргументованість характеру і розміру майнової шкоди, завданої злочином також [6, с. 74].

Чинний КПК не передбачає можливості прийняття участі потерпілого та його представника при проведенні арешту майна. Саме тому доцільно було б запровадити порядок повідомлення слідчим перерахованих учасників кримінального провадження про здійснення цієї процесуальної дії, які мають право брати в ній участь. Також вважаємо за необхідне затвердити обов'язковість участі потерпілої особи та її представника в проведенні арешту майна у разі, якщо арешт здійснюється за їх клопотанням. Все це не

лише забезпечить прозорість кримінально-процесуальної діяльності, а й сприятиме реалізації засад змагальності на цій стадії кримінального провадження та налагодженню правозастосовної практики щодо процедури накладення арешту на майно. Крім того, варто надати право потерпілому, цивільному позивачу та їх представникам права брати участь у судовому засіданні при розгляді клопотання про накладення арешту на майно. Адже змагальність судової процедури з розгляду клопотання про арешт майна стане істотною гарантією майнових прав особи. Також, слід оптимізувати кримінальний процес щодо запровадження адекватної процедури відновлення прав потерпілого та гарантоване відшкодування завданої йому злочином матеріальної і моральної шкоди в повному обсязі.

Серед наукових і практичних питань, які аналізуються вченими щодо захисту цивільних прав та інтересів стосовно відшкодування моральної шкоди, головне місце, однозначно, посідає питання критеріїв розміру відповідної потерпілому компенсації. В найбільш загальному вигляді під критеріями розміру відшкодування моральної шкоди слід розуміти комплекс правових та моральних приписів, характеристик певних осіб, їх правового статусу та поведінки, обставин справи та інших явищ об'єктивної дійсності, які істотною мірою відображають рівень порушення вчиненим діянням засад справедливості, розумності та добросовісності, або визначають здатність розкривати міру відшкодувально-майнового захисту потерпілої особи, яка є необхідною і достатньою для відновлення переконаності сторін порушених правовідносин.

Сукупні критерії визначення розміру відшкодування моральної шкоди складаються зі змісту позовних вимог, характеру діянь заподіювача шкоди, ступеню провини відповідача, сили страждань (моральних та фізичних) потерпілого, тривалості та значимості втрат немайнового характеру та інших обставин, які мають суттєве значення. Стосовно спеціальних критеріїв, то Верховний суд України встановив, що у питанні визначення розміру відшкодування моральної шкоди суди проголошують достатньо різні та суперечливі за своєю природою рішення. Відтак, Верховний суд звернувся з пропозицією про те, що необхідно розробити для судової практики критерії визначення розміру

майнової компенсації моральної шкоди, хоча б для жертв тяжких злочинів [7, с. 35]. Вважаємо, що необхідно і доцільно було б створити єдину систему (базу даних), яка б містила судову практику (всі рішення, прийняті судами України) щодо відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. Це б значною мірою полегшило роботу суддям, дозволило їм керуватися не тільки власним досвідом, а й досвідом своїх колег, дозволило приймати справедливі, виважені та обгрунтовані рішення стосовно компенсації моральної шкоди завданої кримінальним правопорушенням.

Провівши аналіз чинного законодавства та думок науковців висновуємо, що моральна шкода відшкодовується у грошовій формі, майном та в інший спосіб, вид та зміст якого може бути визначено судом. Як відомо, ЦК України не містить такого поняття як «інше майно», тому припускають, що відшкодування моральної шкоди іншим майном може бути реалізовано шляхом надання інших речей: цінних паперів, нерухомості, автомобіля, побутової техніки, меблів, художніх виробів, одягу, зібрання творів художньої літератури тощо. Трактують поняття «інший спосіб» більшістю науковцями характеризується цілком як надання іншого матеріального блага, але існують й певні розбіжності. З огляду на виникнення розбіжностей при встановленні способів відшкодування моральної шкоди та для більш точного трактування понять «інше майно» та «інший спосіб», вважаємо за необхідне доповнити ст. 23 ЦК України наступним: «Під відшкодуванням моральної шкоди іншим майном слід розуміти передачу у власність потерпілої особи рухомого, нерухомого майна, депозитних рахунків, передачу майнових прав шляхом укладення цивільно-правового договору; під відшкодуванням моральної шкоди у інший спосіб слід розуміти виконання встановлених судом в передбаченому законом порядку діянь не грошово-матеріального характеру на користь потерпілої особи, які максимально спрямовані на усунення негативних наслідків правопорушення та базуються на засадах справедливості, розумності та поміркованості. Опираючись на встановлені законом випадки суд на власний розсуд може призначити інші способи відшкодування моральної шкоди: публічне вибачення, визнання особи винною у вчиненні правопорушення, психологічну реабілітацію».

Джерела:

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» (із змінами, внесеними згідно з Постановами Пленуму Верховного Суду від 25.05.2001 № 5; від 27.02.2009 № 1). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>
2. Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ. К.: МВС ГСУ. 2001. 239 с., с. 45.
3. Новичкова З. Т. Обеспечение гражданского иска в советском уголовно-процессуальном праве. *Проблемы правосудия*. Выпуск 38. К.: Вища школа. 1978. С. 97.
4. Александров С. А. Правовые гарантии возмещения ущерба в уголовном процессе. Досудебные стадии : учеб. пособие. Горьковская высшая школа МВД СССР. 1976. 123 с., с. 101.
5. Клименко Я. О. Цивільний позов як одна із форм забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої злочином : дис... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.09. К.: НАВС України, 2003. 200 с., с. 142.
6. Ривкин К. Е. Некоторые вопросы реализации принципа справедливости при обеспечении следователем гражданского иска и возможной конфискации имущества / К. Е. Ривкин / Криминалистическое обеспечение работы органов внутренних дел по укреплению законности и правопорядка, усилению охраны прав граждан. – М., 1990. – С. 74.
7. Застосування кримінально-процесуального законодавства, що передбачає захист прав потерпілого. *Вісник Верховного Суду України*. 1999. № 1 (11). С. 25-35.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПІДОЗРЮВАНОВОГО В УКРАЇНІ

Савочка Катерина,

*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: Івчук Ю.Ю., д.ю.н, доцент,
професор кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

Основний Закон закріплює, що забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина є однією з найважливіших обов'язків

держави. А тому, усе національне законодавство повинно бути спрямовано на дотримання всіх прав людини, особливо що стосується права на захист, зокрема права на захист підозрюваного. Також, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) передбачено право на справедливий суд, невід'ємною частиною якого є право на захист підозрюваного. Але, практика застосування кримінального законодавства демонструє факти порушення цього права. Питання забезпечення права на захист підозрюваного й досі залишається дуже актуальним. Оскільки наразі Україна бажає бути рівноправним членом європейської спільноти, тому дуже важливим є забезпечення належної реалізації права підозрюваного на захист та дотримання міжнародних стандартів.

Право підозрюваного на захист та проблематику його реалізації досліджували такі видатні вчені як Т. В. Варфоломеева, Ю. М. Грошевий, В. О. Коновалова, О. В. Капліна, М.А. Погорецький, О.П. Кучинська, В.О. Гринюк, О.Г. Яновська, Н.П. Черняк, І.О. Татаров, С.С. Чернявський, І.М. Півненко та інші.

Метою даного дослідження є відображення стану реалізації права на захист підозрюваного в національному законодавстві через призму практики Європейського суду з прав людини(далі – ЄСПЛ).

Для розуміння права на захист, потрібно знати статус особи, якій гарантоване це право. У діючому КПК України правовий статус підозрюваного зазначено у ст. 42, відповідно до якої: «підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 цього Кодексу, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок не встановлення місця знаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень» [1].

Отже, підозрюваний – це особа, права якої в інтересах суспільства можуть бути обмежені. І дуже важливо, щоб ці обмеження, які стосуються прав підозрюваного, здійснювались без зловживань, виключно в тій мірі, в якій існує необхідність.

Щодо поняття права на захист, то відповідно до ст. 20 КПК України, то: «підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому

можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом» [1].

Отже, можна стверджувати, що право на захист можна розглядати як одне з процесуальних прав особи, що набуває статусу підозрюваного у кримінальному процесі.

Підходячи до проблематики сучасного національного законодавства у питанні реалізації права на захист підозрюваного у сучасних реаліях правового суспільства України, необхідно звернутися до практики ЄСПЛ, оскільки саме до його компетенції входить розгляд скарг про порушення судовою владою України норм Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Саме практика ЄСПЛ – є орієнтиром та додатковим джерелом правничої практики для підвищення ефективності захисту від порушень з боку держави.

Реалізація права на захист включає в себе права, які підозрюваний може реалізувати власними діями або з допомогою свого захисника-адвоката. В практиці ЄСПЛ підкреслено, що при вирішенні питання справедливості та законності у кримінальному провадженні, до уваги повинно братися забезпечення реалізації права на захист в повному обсязі.

Якщо провести загальний аналіз рішень ЄСПЛ, можна виокремити наступні гарантії забезпечення права особи підозрюваного на захист: – особливості реалізації права на вільний вибір захисника; – принцип раннього забезпечення правовою допомогою; – принцип ефективності захисту; – обмеження щодо відмови особи від правової допомоги; – обов'язки посадових осіб органів кримінального переслідування щодо надання інформації особам про право на доступ до правової допомоги; – доступ до заходів і послуг, пов'язаних з правовою допомогою; – конфіденційність спілкування з адвокатом; – достатній час для підготовки захисту [2, с. 9-10].

Набуття особою статусу підозрюваного є однією з умов для дій та бездіяльності посадових осіб кримінального провадження, а саме: щодо проведення слідчих дій, щодо фактичної перевірки причетності особи після внесення відомостей до Єдиного реєстру

досудових розслідувань без оголошення підозри особі, а тому може порушити право особи, що набула статусу підозрюваного на забезпечення захисником та право на оскарження зі сторони захисту факту відкриття кримінального провадження [3].

Ч. 3 ст. 214 КПК України закріплює положення, відповідно до якого здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до ЄРДР або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом [1]. Не беручи до уваги, згадану діючу норму, на практиці виникають випадки порушення саме вказаного процесуального положення, а відтак виникають причини для визнання доказів, недопустимими.

Існуюча в Україні проблема обмеженості захисту у просторово часовому вимірі знаходить свій прояв у систематичних порушеннях права на захист у кримінальному провадженні як необхідної складової справедливого судочинства.

Серед основних проблем – недоліки законодавства та судової практики, наслідки якої призводять до порушень права особи на справедливий судовий розгляд справи, тримання особи під вартою без належної підстави, затяжлива тривалість провадження у справах. ЄСПЛ зазначає, що слідчі органи використовують практику отримання сумнівної відмови особи від захисника, позбавляють особу права своєчасну допомогу від законного захисника на стадії досудового розслідування (про таку недбалість підкреслено в рішеннях «Яременко проти України», «Леонід Лазаренко проти України»). В рішенні по справі «Тіхонов проти України» порушення п. 1 на п.п. «с» п. 3. ст. 6 Конвенції, а саме порушення права на захист, коли особа перебуває у «вразливому» стані, ЄСПЛ вже називає що данні порушення є систематичними для України.

Практика застосування кримінального законодавства, нажаль, допускає факт порушення базового конституційного права на захист. До систематичних, можна віднести такі порушення, що стосуються забезпечення участі захисника на різних етапах кримінального провадження, раннього доступу особи до професійної правничої допомоги, наявності достатнього часу та можливостей для підготовки захисту та інших [4, с. 1]. Оскільки Європейський суд з прав людини наділений функцією розгляду скарг заявників щодо порушення національними органами норм

Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, то на даний час практика ЄСПЛ виступає ефективним інструментом у захисті підозрюваного та інших учасників кримінального провадження від порушень з боку держави [4, с. 3].

Серед ще однієї з повторюваних проблем на національному рівні в Україні ЄСПЛ виділяє застосування адміністративного арешту до особи, насправді підозрюваної у злочині, для забезпечення її присутності, не дотримуючись при цьому належної законної процедури [2, с. 11-12].

Отже, в сучасних етапі розвитку національного кримінального законодавства важливого значення набувають положення, які стосуються дотримання встановленого порядку процесу у кримінальних справах та процесуальних норм, які забезпечують захист прав та свобод підозрюваного, інтересів держави та суспільства від кримінальних правопорушень, шляхом швидкого та дієвого його розкриття, виявлення та притягнення порушника до кримінальної відповідальності та справедливого судового розгляду.

Існує потреба внесення відповідних змін до чинного національного законодавства, максимального приведення його у відповідність міжнародним стандартам та практики Європейського суду з прав людини. Метою таких змін є посилення законодавчих гарантій захисту прав людини та уникнення систематичних порушень нашою країною міжнародного права. Насамперед, потрібно визначити порядок кримінального провадження відносно осіб, які причетні до кримінального правопорушення та їх реалізації права на захист, шляхом надання своєчасної правничою допомогою адвоката-захисника.

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження питання проблематики реалізації права підозрюваного на захист слід відзначити наступні висновки:

По-перше, систематичні, тривалі порушення фундаментальних прав особи, що набула статус підозрюваної є неприпустимими, але, на теперішній час, загальновідомими. Саме тому, питання викорінення порушень головного права, що надається особі, що набула статус підозрюваної, є найбільш пріоритетним.

По-друге, запозичення європейського досвіду, з питань налагодження проблематики реалізації загальних, і, по сумісності, найбільш важливих прав, лише сприятиме вирішенню такої непростой та актуальної проблеми, особливо, якщо брати до уваги прагнення українського суспільства наближення до європейського.

Джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Балацька О.Р. Окремі проблеми забезпечення адвокатом права на захист в контексті практики Європейського суду з прав людини. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 8–15.
3. Дерев'яно А.І. Проблемні питання забезпечення права підозрюваного на захист на стадії досудового розслідування. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/44.pdf
4. Балацька О.Р. Практичні проблеми забезпечення права на захист підозрюваного в контексті практики Європейського суду з прав людини. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2018. № 1(17). С. 1–18.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ОБВИНУВАЧЕНОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Стародубцева Карина,
*студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.
Науковий керівник: Гніденко Вікторія,
асистентка кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

Україна знаходиться на шляху досягнення мети отримання вищого статусу правової та демократичної держави. Тому за роки незалежності вона постійно здійснює пошуки та втілює у життя нові сучасні методи правового регулювання, моделі ефективного судочинства, які спрямовані на дотримання, реалізацію та захист прав і свобод людини та громадянина. Одним із етапів такого шляху є вагомий крок до гуманізації вітчизняного законодавства: ухвалення 13 квітня 2012 року Кримінального процесуального

кодексу України (далі – КПК). Цей кодекс став важливою сходинкою становлення принципу верховенства права у нашій державі та підвищення рівня довіри громадян до правоохоронної системи держави, зокрема й до судової системи. Зазначений КПК має ряд важливих новацій та змін, в порівнянні з попереднім, зокрема у визначенні статусу обвинуваченого, що, у зв'язку з цим, надає особливої актуальності.

Дослідженню статусу обвинуваченого завжди приділяється значна увага на науковій платформі. Зокрема, вивченням цієї теми займалися такі науковці як Ю.П. Аленін, В.П. Божьєв, З.Ф. Коврига, Є.Ф. Кувцова, М.М. Михеєнко, О.В. Негодченко, І.Л. Петрухін, В.М. Савицький, М.С. Строгович, М.О. Чельцов, С.А. Шейфер, Ю.П. Яновіч та інші. Однак, необхідно враховувати, що більшість зазначених науковців мали за предмет вивчення статус обвинуваченого за старим кодексом, відповідно за новою редакцією КПК досліджень в рази менше, що і зберігає актуальність даного питання.

Метою наукової роботи є виокремлення проблемних аспектів та запропонування шляхів їх вирішення щодо визначення процесуального статусу обвинуваченого за КПК.

Визначення поняття обвинуваченого у кримінальному процесі регламентується нормами КПК, зокрема ч. 2 ст. 42. Відповідно до цієї частини обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому статтею 291 цього Кодексу [1]. Перше, що необхідно виокремити, проаналізувавши цю норму, це те, що законодавець ототожнює поняття «обвинувачений» та «підсудний», цим самим зробивши ці поняття рівносильними. Однак, науковці Т.Г. Фоміна та О.О. Юхно вважають таке змішування понять до кінця незрозумілим та неможливим, тому що обвинувачений та підсудний мають різні процесуальні статуси [2]. Проте, існує багато вчених, які ці поняття все ж таки вважають тотожними та рівнозначними.

Однак, якщо спиратись на процесуальний статус, то набуття особою статусу обвинуваченого можливо, лише після передання обвинувального акту до суду, через те, що на даному етапі кримінального процесу остаточно формується обвинувачення, яке надалі підтримується державним обвинуваченням у суді. Тобто особа стає обвинуваченою після формалізації обвинувачення у

обвинувальному акті. А підсудний, на нашу думку, набуває свого статусу після призначення справи до судового розгляду, після чого обвинувачений стає підсудним. Тому, з всього вищесказаного, хочемо зазначити, що ми підтримуємо думку перших зазначених науковців і тому вважаємо ці терміни «обвинувачений» та «підсудний» не тотожними.

Окрему увагу необхідно приділити ч. 1 та ч. 2 ст. 43 КПК, де зазначається, що виправданим у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили; а засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили [1]. Тобто два різних терміна законодавець визначає через поняття «обвинувачений», що на нашу думку, є некоректним. Тобто на виправданого та засудженого так чи інакше поширено статус обвинуваченого, хоча всі ці зазначені суб'єкти є учасниками різних стадій кримінального процесу. З огляду на це, ми вважаємо, що необхідно частини 1 та 2 викласти в таких редакціях, де у визначеннях понять «виправданий» та «обвинувачений» замість «обвинуваченого» застосувати «особа».

Наступним проблемним питанням щодо обвинуваченого у КПК є відсутність чітко встановленої процедури висунення обвинувачення. Згідно з п.13 ч.1 ст. 3 КПК обвинувачення – твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому цим Кодексом [1]. Однак, про висунення обвинувачення йдеться лише у п.5 ч.2 ст. 291 КПК, а саме що обвинувальний акт має містити виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення [1]. Однак сам порядок висунення обвинувачення так і не визначено.

Також у п.2 ч.2 цієї ж статті зазначено, що акт повинен містити анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство) [1]. Тобто відповідно цьому положенню в усіх частинах обвинувального акту фігурує саме обвинувачений. Однак,

повертаючись до ч. 2 ст. 42, обвинуваченим є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому статтею 291 цього Кодексу [1].

Однак момент складання, момент затвердження та момент передання обвинувального акту до суду різняться за часовими рамками [3]. Таким чином, вказувати в такому акті на можливу вину саме обвинуваченого суперечить нормам КПК. А ще, якщо звернутись до п.3 ч.4 цієї ж статті, то одним із додатків до обвинувального акту є розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта [1]. І в ст. 293 КПК зазначається, що одночасно з переданням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати їх копію та копію реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному, його захиснику, законному представнику, захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру [1]. Тобто виходить, що в обвинувальному акті підозрюваний перетворюється в обвинуваченого, однак при отриманні копії ця особа знову стає підозрюваною. За думкою О.О. Торбаса, така безпідставна зміна процесуального статусу особи є неприпустимим. У зв'язку з цим очевидно, що відповідні положення КПК потребують змін задля їх узгодження [4]. На нашу думку цю колізію можна виправити шляхом упорядкування: спочатку за допомогою обвинувального акта змінити статус підозрюваного на обвинуваченого, а потім передати акт в суд і відповідно до цього в вищезгаданих статтях внести зміни.

Інший проблемний аспект, який потребує уваги, це питання визначення моменту, коли обвинуваченому слід роз'яснити його права. КПК не регламентує це, однак це є важливим з точки зору реалізації обвинуваченим його прав. В. Громов зазначає, що обвинуваченого необхідно негайно сповістити про пред'явлення обвинувачення, щоб з цього моменту він міг знати про своє становище у процесі [4]. Оскільки обвинувачений це особа, щодо якої складено обвинувальний акт, то статус виникає як раз з моменту складання слідчим чи прокурором цього акту. І тоді, на нашу думку, саме з цього моменту обвинуваченому повинні бути роз'яснені всі його права.

Повертаючись до ст. 293, де йшлося, що одночасно з переданням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати їх копію та копію реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному, вважаємо, що саме у цій розписці обвинувачений повинен зазначити, що відповідно ознайомлений з правами. І крім цього, є необхідним, окрім вищезгаданого, в КПК ще додати положення, які будуть уточнювати обов'язки прокурора, слідчого щодо роз'яснення прав обвинувачуваній особі після складання обвинувального акту.

Також необхідно звернути увагу на проблему щодо визначення часу формулювання обвинувачення. Для дотримання принципів повноти та неупередженості розслідування, необхідне своєчасне складання обвинувального акту. У нормах КПК не регламентується питання конкретного строку висунення обвинувачення. У ч. 1 ст. 290 КПК зазначено лише, що визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування [1]. Тому, ми вважаємо за необхідне ввести у КПК норму, яка буде регламентувати кінцевий строк висунення обвинувачення. На думку окремих вчених, остаточне сформульоване обвинувачення повинне бути пред'явлено не менш ніж за 15 днів до закінчення строку розслідування [6].

Таким чином, підсумовуючи все вищесказане, треба зазначити, що КПК 2012 року вніс важливі корективи у систему правосуддя, суттєво змінивши принципи ведення кримінального процесу. В ньому закладені нові підходи та закріплені важливі принципи, які наближають нашу державу на суттєвий крок до правової та демократичної держави. Суттєві зміни та впровадження стосуються зокрема й статусу обвинуваченого, однак не всі вони є до кінця опрацьованими.

На нашу думку у визначенні поняття обвинуваченого, у ч. 2 ст. 42. КПК, необхідно прибрати термін «підсудний»; також у положеннях ч. 1 та ч. 2 ст. 43 КПК не використовувати поняття «обвинувачений» для визначення інших суб'єктів кримінального процесу. Інші проблемні аспекти виражаються у відсутності чітко встановленої процедури висунення обвинувачення та колізії щодо використання термінів обвинуваченого та підозрюваного. Ми пропонуємо це виправити: по-перше ввести положення, які будуть регламентувати процедуру обвинувачення, а по-друге упорядкувати загальну процедуру, а саме спочатку за допомогою обвинувального акта змінити статус підозрюваного на обвинуваченого, а потім передати акт в суд і відповідно до цього в ст. 291, ст. 293 внести зміни.

Також проблемним питанням є визначення моменту, коли обвинуваченому слід роз'яснити його права та питанні щодо визначення часу формулювання обвинувачення. Ми пропонуємо з моменту складання обвинуваченого акта обвинуваченому необхідно роз'яснити всі його права, а потім у розписці (зазначеній у ст. 293) ця особа повинна зазначити, що відповідно ознайомлена з правами. І ще є проблема щодо визначення часу формулювання обвинувачення. Ми вважаємо за необхідне ввести у КПК норму, яка буде регламентувати кінцевий строк висунення обвинувачення, а саме остаточне сформульоване обвинувачення повинне бути пред'явлено не менш ніж за 15 днів до закінчення строку розслідування. Отже, всі ці проблемні питання вимагають чіткої регламентації КПК, задля неприпустимості порушення прав та свобод обвинуваченого у кримінальному процесі.

Джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 113-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
2. Фоміна Т.Г., Юхно О.О. Проблемні аспекти нового Кримінального процесуального кодексу України щодо визначення статусу обвинуваченого. *Право і безпека*. 2012. № 4 (46). С. 192-195.
3. Моторигіна М.Г. Проблеми визначення моменту набуття підозрюваним статусу обвинуваченого. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2015. № 19. С. 208-211.

4. Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за кримінальним процесуальним кодексом 2012 року : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. 2015. С. 217.
5. Громов В.Л. Дознание и предварительное следствие. Теория и техника расследования преступлений: руководство для органов дознания и народных следователей / под ред. Н.В. Крыленко ; 2-е изд. – М.: НКЮ РСФСР, 1926. – С. 146.
6. Траганюк Р.Р. Прокурорський нагляд за додержанням законів, що забезпечують права обвинуваченого : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. 2003. С. 222.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

*Степанова Ганна,
студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СХУ ім. В. Даля.
Науковий керівник: **Гніденко Вікторія**,
асистентка кафедри правознавства СХУ ім. В. Даля*

В будь-які часи і в будь-якій країні перетворення, що відбуваються в державі, неминуче знаходять своє відображення на правовій системі та процесах забезпечення реалізації прав особи та громадянина. Це призводить до зміни розуміння місця держави та її апарату у житті людини та громадянина.

Однією з таких значущих змін законодавства стало прийняття у 2012 році сучасного Кримінально процесуального кодексу України (далі - КПК України), який кардинально змінив існуючу раніше систему кримінального судочинства.

Звісно, що з комплексним реформуванням кримінального судочинства пов'язано і визначення його основних принципів, які в свою чергу впливають на розвиток винесення справедливого, неупередженого судового рішення. І одним з найбільш значущих принципів - є принцип змагальності. Цей принцип є визначеним Конституцією України у ст. 129 [1].

Те, що цей принцип знайшов своє відображення в українському законодавстві цілком виправдано, адже світовий

досвід функціонування кримінального судочинства свідчить про те, що на сьогодні людство ще не винайшло кращої, аніж змагальна, моделі справедливого кримінального судочинства [2, с. 4].

Хочемо зазначити, що сама по собі змагальність визначає лише становище сторін у системі кримінально-процесуальних відносин, встановлює вимогу щодо обсягу прав та обов'язків кожної з категорії учасників кримінального провадження, однак сама по собі вона не дає змоги досягнути його мети та реальної рівності сторін, яка в сьогоденній практиці її реалізації має низку процесуальних проблем.

У юридичній літературі категорія функції захисту досконало досліджувалась С.І. Вікторовським, В.К. Случевським. Проблеми змагальності крізь призму доказування та дослідження доказів висвітлювали в своїх дослідженнях як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема: Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, М.М. Ковтун, Т.М. Мірошніченко, В.Т. Нор, М.М. Полянська та інші.

Не дивлячись на наявність значного масиву наукових праць і досить велику попередню дослідженість, зазначимо, що і досі існує низка нерозроблених або недостатньо розроблених актуальних питань за цією тематикою.

Тому, метою написання даної роботи є: дослідження взаємозв'язку змагальності й дослідження доказів та їх спільний вплив на вирок суду та окреслення шляхів вдосконалення змагальної процедури доказування.

Звернемось до розуміння поняття принципів кримінального процесу, в тому числі принципу змагальності в ньому. Так, О.В. Вишневська, описуючи даний принцип зазначає, що він пронизаний гуманізмом, турботою про людину, її права та законні інтереси. У змагальному процесі обвинувачений має положення не тільки суб'єкта процесу, а й сторони, що протистоїть обвинуваченню [3, с. 3].

На думку В.М. Тертишника, під змагальністю треба розуміти таку побудову процесу, за якої зацікавлені сторони, тобто як сторона обвинувачення, так і захисту, мають рівні можливості для пошуку істини та відстоювання своїх тверджень або спростування тверджень іншої сторони. Функції обвинувачення і захисту відокремлені від правосуддя і розслідування. Під час розгляду справи в суді функції обвинувачення, захисту і вирішення справи не

можуть покладатися на один і той же орган чи на одну й ту саму особу [4, с. 103].

Щодо судочинства, то термін «змагальність» у тлумачному словнику визначається як такий судовий процес, в якому обидві сторони мають рівні активні права при виключних повноваженнях суду [5, с. 29].

У законодавстві України принцип змагальності поряд із Конституцією України закріплений у ч. 1 ст. 22 КПК України, відповідно до якої змагальністю визначається самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом. Разом із самостійністю в ст. 22 викладено й такі складники змісту змагальності:

- рівність прав сторін кримінального провадження на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом;

- неможливість покладення функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду на один і той самий орган чи службу особу;

- визначеність напрямів діяльності прокурора в кримінальному процесі;

- а також суб'єктів, що можуть здійснювати захист ;

- визначено особливий статус суду, який, дотримуючись об'єктивності та неупередженості, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків [10].

У цьому зв'язку, коментуючи викладені вище положення, можна дійти висновку: принцип змагальності сторін кримінального провадження, закріплений у ст. 22 КПК України, активно діє завдяки узгодженню цієї норми Кодексу з нормами процесуального закону, в яких закріплюються інші принципи кримінального судочинства, що дає змогу суду активно застосовувати принцип змагальності під час розгляду кримінального провадження. Тобто принцип змагальності та дослідження доказів перебувають у певному діалектичному взаємозв'язку.

Не можемо не зазначити, що принципу змагальності приділив увагу і Європейський суд з прав людини. Так, в одній зі справ

«Боржерс проти Бельгії» (Borgers v. Belgium) (рішення від 30 жовтня 1991 року, серія А № 214-В) міститься трактування принципу змагальності, відповідно до якого змагальність означає можливість сторін судового процесу ознайомитися та прокоментувати всі докази, надані в тому числі «незалежним представником національної правової системи» з метою вплинути на рішення суду [6].

Стосовно національної судової практики, то є непоодинокі випадки порушення принципу змагальності. Зокрема таке порушення знайшло відображення у постановках Верховного Суду:

1) Постанова Верховного Суду від 03.12.2019 року - «Фактичне позбавлення прокурора можливості виступити в судових дебатах на підтримку висунутого обвинувачення унеможливорює забезпечення рівних умов для реалізації сторонами процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків і порушує принципи рівності та змагальності сторін» [7];

2) Постанова Верховного Суду від 10.12.2019 року - «Видалення обвинуваченого із зали судового засідання не повинно позбавляти особу можливості реалізувати право на захист, навіть у випадку системного порушення обвинуваченим порядку в судовому засіданні»[8];

3) Постанова Верховного Суду від 03.12.2019 року - «Не з'ясування у обвинуваченого причин відмови від апеляційної скарги захисника та розуміння правових наслідків такої відмови порушує засади змагальності та диспозитивності кримінального провадження» [9].

Отже, сучасний та чинний КПК України зробив спробу створити рівні умови для всіх учасників провадження і це було безумовно вірним та реформаційним кроком українського законодавця. Але аналізуючи його окремі положення, ми можемо дійти висновків, що не зовсім вдалося це зробити. Так, всі розуміють, що одним з найважливіших аспектів кримінального провадження є процес збору доказів. Однак, аналізуючи окремі ключові норми КПК України, ми розуміємо, що про змагальність, на жаль, навіть і не йдеться. Наприклад, згідно ст. 224 КПК України допит є окремою процесуальною дією і проводиться виключно стороною обвинувачення. Доказами у справі можуть бути протоколи допиту, які також здобуваються виключно стороною

обвинувачення під час проведення означеної слідчої дії. Відмовитись від допиту стороні обвинувачення свідок, наприклад, не може, а за неправдиві свідчення несе відповідальність згідно зі ст. 67 КПК України.

А ось, що стосується сторони захисту, то тут ми бачимо іншу картину. Законодавець дозволяє отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою лише пояснення, які, однак, відповідно до ч. 8 ст. 95 КПК України не є джерелом доказів. Крім того, таке право є умовним, адже залежить від волі опитуваних осіб, та на відміну від аналогічного права сторони обвинувачення, нічим не гарантується [11, с. 3-4]. І якщо для дачі показань свідок не з'явився, до слідчого судді може бути застосований привід (ч.2 ст. 140 КПК України). Та сторона захисту позбавлена можливості подавати таке клопотання. Як висновок, право сторони захисту на допит свідка слідчим суддею нічим не забезпечено [12].

Таким чином, можна сказати, що з огляду на існування певних недоопрацювань і недоліків, принцип змагальності інколи носить лише декларативний характер. Як і раніше сторона обвинувачення відіграє більш значущу і провідну роль, займає вигірне положення та має беззаперечно більше прав та процесуальних можливостей реалізації своєї позиції. А ось сторона захисту має певне цілком визначене коло досить широких прав, але не має ні розумних механізмів їх реалізації, ні реальних правових гарантій. Як висновок, ми вважаємо, що все перераховане вище призводить до позбавлення обвинуваченого права на якісний та повноцінний захист.

Таким чином, принцип змагальності, який законодавчо закріплений у ст. 22 КПК України, має низку проблем, щодо його практичної реалізації. Це, перш за все, підтверджується і простежується у закріплених кримінальним процесуальним законом неоднакових умовах сторони обвинувачення та захисту в реалізації процесуальних механізмів збору доказів, саме за яких сторона захисту обмежена в реалізації її права на отримання всіх можливих доказів доведення невинуватості особи, захисті прав, свобод та законних інтересів підзахисного, що зрештою призводить до певної диспропорції при формуванні позицій виправдувального характеру на користь обвинувальних.

Врешті, принцип змагальності у КПК України в подальшому розвитку кримінального законодавства України має не лише де-юре, а й де-факто закріпити встановлену відокремленість сторін та їх рівність у здійсненні відповідних допустимих процесуальних дій щодо доказів. Як наслідок, в практиці кримінального судочинства, це стане надійним та ефективним інструментом забезпечення об'єктивного і повного дослідження доказів для встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Джерела:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1996. - № 30. - с. 141. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Рогальська В.В. Змагальність у судовому провадженні (за матеріалами діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ) : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В.В. Рогальська. - Дніпропетровськ, 2012. - 202 с.
3. Вишневская О.В. Сущность и значение принципа состязательности в уголовном судопроизводстве / О. В. Вишневская // Правосудие в Татарстане. - 2004. - № 2 (19). - С. 3.
4. Тertiшник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В.М. Тertiшник. - К. : А.С.К., 2002. - 1056 с.
5. Черданцев А.Ф. Толкование советского права (теория и практика). - М., 1979. - 168 с.
6. Обзор судебной практики европейского суда по правам человека: роль прокурора при рассмотрении дел, не относящихся к сфере уголовного права : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_prosecutor_RUS.pdf.
7. Постанова Верховного Суду від 03.12.2019 року у справі № 311/793/14-к [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86505791>
8. Постанова Верховного Суду від 10.12.2019 року у справі № 399/301/17 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86435722>
9. Постанова Верховного Суду від 03.12.2019 року у справі № 187/1501/15-к [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86241458>
10. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

11. Шиба І.О. Принцип змагальності за КПК України / І.О. Шиба // Часопис Академії адвокатури України. - 2013. - № 19. - С. 1-6.
12. Якименко О. Принцип змагальності в новому Кримінальному процесуальному кодексі – красиве без корисного [Електронний ресурс] / Якименко О. – Режим доступу: http://www.law.vn.ua/ua/pryntsypr_zmahalnosti_v_novomu_kpk.htm

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ЗВЕДЕНЬ, ЩОДО ОСОБИСТОСТІ ПІДОЗРЮВАНОВОГО

***Швець Данило,**
магістрант спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля;*

***Качурін С.Г.,**
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
конституційного права СНУ ім. В. Даля*

В даний час, рішуча боротьба зі злочинністю, з одного боку, і захист прав і законних інтересів громадян, забезпечення режиму законності - з іншої, вимагають більш сучасного й ефективного регулювання суспільних відносин у сфері розслідування злочинів і боротьби зі злочинністю, з'єднання конкретних законодавчих, відповідних організаційних мір і наукових розробок, спрямованих на виконання задач кримінального судочинства.

У теорії і практиці кримінального процесу немає жодної проблеми, жодного питання, що не були б пов'язані з кримінально-процесуальним доказуванням. Останнє є не тільки стрижень кримінального процесу, але і його рушійна сила. Без кримінально-процесуального доказування кримінальний процес немислимий, тому що він представляв би собою, власне кажучи, лише купу теоретичних постулатів щодо самого поняття кримінального процесу, цілей і задач, що стоять перед ним, можливих засобів і способів їхнього досягнення.

Усе це пояснює підвищений інтерес до проблем кримінально-процесуального доказування, однієї з яких є проблема вивчення слідчим особистості підозрюваного на усіх етапах розслідування

злочинів, і визначення напрямків, якими він повинний керуватися при збиранні цих зведень.

Задачами кримінального судочинства є швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону для того, щоб кожен, що зробив злочин, був підданий справедливому покаранню і жоден невинний не був притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений.

Виконання цих задач особою, що робить дізнання, слідчим, прокурором і судом можливо лише в тому випадку, коли в результаті їхньої процесуальної діяльності по кожній кримінальній справі буде встановлена об'єктивна істина. Вона містить у собі одержання достовірних і повних зведень як про саме злочинне діяння, так і про всі особи, що причеті до його здійснення. Стаття 91 КПК України вимагає, щоб по кожній кримінальній справі поряд із установленням події злочину і винності підозрюваного в його здійсненні в справі були доведені й інші обставини, що впливають на ступінь і характер його кримінальної відповідальності. Багато з цих обставин безпосередньо пов'язані з особистістю підозрюваного. Тому, завдання слідчого полягає не тільки в одержанні повних зведень про об'єкт злочинного зазіхання і характері заподіяного йому шкоди, про спосіб зробленого злочину, знаряддя злочину, усім тем, що утворює об'єкт і об'єктивну сторону складу злочину, але й в одержанні доказів про суб'єктивну сторону злочину, цілях і мотивах його здійснення. Природно, що повинно бути зібрані і повні зведення про суб'єкта злочину.

Однак, незважаючи на те, що закон містить положення про необхідність з'ясування даних, що характеризують особистість підозрюваного (обвинувачуваного), і в постановках Пленуму Верховного Суду України неодноразово підкреслювалося, що з'ясування цих даних має істотне значення для вирішення питання про призначення справедливого і співрозмірного покарання, а в деяких випадках і для вирішення питання про доцільність предання обвинувачуваного суду, нормативні акти, що регулюють питання досудового слідства, не містять вичерпного переліку обставин, що відносяться до особистості підозрюваного (обвинувачуваного), котрі обов'язково потрібно встановлювати при розслідуванні кожної кримінальної справи.

Представляється, що подібного переліку і не може бути. Занадто багато зведень про особистість підозрюваного (обвинувачуваного) можуть мати значення для правильного розрішення кримінальної справи. Кожний перелік, що міститься в законі чи нормативному акті, лише ставив би не виправдані рамки по повному вивченню особистості підозрюваного (обвинувачуваного).

Перелік даних про особистість підозрюваного (обвинувачуваного), котрі можуть мати значення в справі, власне кажучи безмежний. Група крові, вік підозрюваного (обвинувачуваного), його виробничий стаж, темперамент, коло інтересів, наявність чи відсутність професійних навичок, будівля папілярних візерунків пальців рук, минула судимість, відношення до праці, коло інтересів і багато чого іншого можуть і дійсно є предметом слідчого і судового дослідження. Тому не випадково слідчі по-різному вирішують питання про обсяг і характер інформації про особистість підозрюваного (обвинувачуваного), підлягаючому доказуванню по кримінальній справі. Цим же частково можна пояснити і те, що, як показує вивчення практики, у цій роботі слідчими допускаються істотні помилки.

Назріла необхідність виробити рекомендації, що дозволили б практичним працівникам визначати обсяг і характер зведень про підозрюваного (обвинувачуваного). Вони служили б слідчому орієнтиром для правильного розрішення будь-якої кримінальної справи. Важливий також критерій, застосування якого, дозволило б відокремити дані про особистість підозрюваного (обвинувачуваного), важливі для правильного вирішення кримінальної справи, від тих даних, без яких слідство і суд можуть обійтися.

У юридичній літературі неодноразово висловлювалася правильна думка, що слідчому потрібно вказати лише напрямки, якими він повинний керуватися при збиранні зведень про підозрюваного [1, с. 14; 2, с. 555]. При цьому не треба давати переліку тих якостей, властивостей і особливостей обвинувачуваного, котрі повинні вивчатися стосовно до кожного з напрямків.

Проблеми, що зазначена, останнім часом у науці кримінального процесу і криміналістиці приділяється велика увага. Окремі її аспекти розроблені й освітлені в багатьох статтях,

посібниках, монографіях. У цьому відношенні відомі роботи В.П. Антонова, О.Ю. Банківського, Р.С. Белкіна, Е.М. Бершадського, В.Е. Капітонова, Ф.В. Глазиріна, П.П. Клименко, А.С. Кривошеєва, Н.А. Селиванова, В.М. Тертишника, В.І. Шиканова й ін.

Однак ці опубліковані роботи не вичерпують дану проблему, а лише створюють фундаментальну базу для подальшого її теоретичного і прикладного дослідження, обґрунтування нових підходів до осмислення і розвитку викладених у літературі положень і різноаспектних наукових рекомендацій.

Практична актуальність позначених кримінально-правових, кримінально-процесуальних і криміналістичних аспектів у встановленні особистісних характеристик підозрюваного (обвинувачуваного), обумовили актуальність і вибір теми дослідження.

Мета дослідження полягає у тому, щоб відповідно до загальних положень вимог статті 2 КПК України, методології криміналістики, визначити напрямки процесуальних і криміналістичних аспектів у діяльності слідчого по вивченню особистості підозрюваних.

Вивчення літературних джерел, норм кримінально-процесуального законодавства, аналіз емпіричних даних, отриманих у ході переддипломної практики й інтерв'ювання суб'єктів доказування ОВС України із проблем вивчення особистісних характеристик підозрюваного (обвинувачуваного), дозволило комплексно й з урахуванням положень чинного кримінального процесуального законодавства, проаналізувати процесуальні та криміналістичні аспекти застосування в діяльності слідчих зведень, щодо особистості підозрюваних (обвинувачуваних) та сформулювати наступні висновки:

1. Відповідно до поставленої мети визначені основні напрямки цього навчання:

а) Кримінально-правовий напрямок вивчення даних, що характеризують особистість підозрюваного (обвинувачуваного), проводиться для рішення питання про можливість залучення особи до кримінальної відповідальності; для правильної кваліфікації дій винного; для правильного застосування мір покарання.

б) Кримінально-процесуальний напрямок вивчення даних, що характеризують особистість підозрюваного (обвинувачуваного),

необхідно для здійснення обґрунтованого процесуального режиму (проведення слідчих дій, обрання запобіжного заходу, допуск захисника до участі в справі і т.п.).

в) Криміналістичний напрямок вивчення даних, що характеризують особистість обвинувачуваного, організується з метою правильного висування слідчих версій, установлення всіх епізодів у справі і всіх співучасників підозрюваного, а також для обґрунтованого вибору тактичних прийомів при проведенні окремих слідчих дій.

2. Проблема вивчення особи, що скоїла злочин, є однією з актуальних в криміналістичній науці. Проте традиційне ототожнення в наукових роботах терміну "особа, що скоїла злочин" з такими термінами як "підозрюваний", "звинувачуваний", "підсудний" привело до того, що найбільш розробленими в криміналістиці є питання вивчення конкретних процесуальних фігур.

Враховуючи вищевикладене, визначимо криміналістичне вивчення особи підозрюваного, як систему наукових знань, що відносяться до загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки, тактики і методики, що охоплюють, криміналістично значимі властивості особи і криміналістично значиму діяльність особи, а також практичну реалізацію цих положень в криміналістичній діяльності уповноважених суб'єктів по отриманню і використанню інформації про особа підозрюваного, їх властивостей і ознаках. Основними моментами вважаємо саме відображення двох складових в криміналістичному вивченні особи - теоретична складова, в якій особа виступає об'єктом наукового пізнання, і практична складова, де одні уповноважені суб'єкти вивчають осіб інших учасників, що потрапляють в сферу здійснення криміналістичної діяльності:

1) теоретична складова (історичні аспекти формування криміналістичного вчення про особу, що скоїла злочин; поняття, об'єкт, предмет, мета, завдання, принципи, функції, методологія вчення; місце вчення в системі криміналістичної науки, системі криміналістичних навчань; понятійний апарат вчення; теоретичні основи відображення властивостей і станів особи, що скоїла злочин, в навколишній дійсності; питання взаємозв'язку криміналістичного

вчення про особу, що скоїла злочин, з іншими навчаннями, науками);

2) практична складова (джерела криміналістично значимої інформації про особу, що скоїла злочин; методи і засоби вивчення особи, що скоїла злочин; основи методики вивчення особи, що скоїла злочин; напрями використання отриманої інформації в розслідуванні злочину).

3. Зміни, що відбуваються, у механізмі злочинності обумовлюють необхідність вивчення теоретичних питань і розробки практичних рекомендацій з розпізнавання, подолання і попередження протидії при розслідуванні злочинів. У цьому зв'язку, до розряду найважливіших професійних якостей слідчого, необхідно віднести здатність прогнозувати поведінку підозрюваних, що роблять слідчому протидію на досудовому слідстві та проведенні слідчих дій.

Підставами для формування прогнозу слідчого служать дані вивчення особистості злочинця в процесі розслідування, використання зведень, почерпнутих з особистого і колективного професійного досвіду, слідча інтуїція і, звичайно, слідча ситуація, що склалася при розслідуванні конкретної кримінальної справи.

Інформацію, необхідну для побудови прогнозу поведінки підозрюваного, слідчий одержує двома способами. Перший – безпосереднє сприйняття особистісних характеристик особи, що перевіряється, під час проведення попередніх слідчих дій. Другий спосіб – опосередкований, при якому вивчення особистості здійснюється шляхом збору й аналізу зведень, якими є: а) результати оперативно-розшукових заходів; б) дані, почерпнуті з архівних матеріалів, раніше розслідуваних кримінальних справ, у яких фігурувало особа, що перевіряється; в) інформація з представлених слідчим документів, що характеризують особистість особи, що перевіряється, і ін.

Прогнозування поведінки учасників слідчих дій безпосередньо зв'язано з особистими якостями слідчого, що повинний:

- уміти думкою визначити ймовірне поведіння такої особи і, на основі зібраної інформації про нього, прогнозувати, як будуть впливати його дії на поведінку цього учасника в конкретно сформованій ситуації;

- мати запас можливих альтернативних варіантів у типових ситуаціях розслідування для того, щоб можна було будувати прогноз оптимального варіанта;

- мати комплекс тактичних прийомів для того, щоб при реалізації прогнозу застосувати найбільш ефективні з них.

Таким чином, особистість підозрюваного, являє собою необхідний і складний об'єкт вивчення на досудовим слідстві. Повні зведення про особистість підозрюваного (обвинувачуваного), озброюють слідчого знанням, що гарантує доцільне й ефективне розслідування кримінальної справи, що забезпечує виконання задач, покладених законом на стадію попереднього розслідування злочинів.

Джерела:

1. Глазырин Ф. В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий : учеб. пособие / Ф. В. Глазырин. – Свердловск, 1973. - 156 с.
2. Шепітько В. Ю. Соціально-психологічні характеристики особи злочинця в криміналістиці: проблеми використання типології можливостей моделювання / Вибрані твори. - Харків: Вид. агенція "Апостіль", 2010. - С. 548-556.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНОМУ НАСИЛЬСТВУ Й НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї НА ЛУГАНЩИНІ

Язловська-Кузнецова Юлія,

*магістрантка спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля;*

Котова Л.В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля

Проблема насильства на сьогодні залишається однією з найактуальніших проблем, що потребують ретельного вивчення з метою пошуку шляхів запобігання та протидії. Феномен насильства

продовжує все більше привертати увагу і суспільства, і фахівців із різних галузей знань (юристів, педагогів, психологів).

Гендерне насильство та насильство в сім'ї є глобальними проблемами не тільки України, а й сучасного світу. Ці явища не мають кордонів, не залежать від віку, класу, соціального статусу, етнічної приналежності, країни проживання. Згідно із міжнародними стандартами, що визнані Україною, ці форми насильства є грубим порушенням прав людини та посягають на основні соціальні цінності життя людини, честь та гідність, недоторканність та безпеку, власність та приватне життя, а також на право дітей на виховання у сімейному середовищі.

Дослідженню гендерного та домашнього насильства в аспекті пошуку рішень щодо запобігання цим явищам присвячені роботи багатьох науковців, зокрема: Є. Агапова, С. Альошкін, М. Аристова, Д. Єрохіна, Л. Котова, І. Лагутіної, О. Ладикової, Т. Миронюк, Р. Петрова, Г. Татаренко, Г. Христова та ін. Метою підготовки тез є проведення аналізу реалізації заходів державної політики у напрямі протидії гендерному та сімейному насильству у Луганській області.

Заходи щодо запобігання та протидії зазначеним формам насильства регулюються міжнародними нормативно-правовими актами, зокрема, Декларацією ООН про викорінювання насилля щодо жінок прийнято 1993 року [1], Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (або Стамбульською конвенцією) [2] та національними актами, зокрема, законами України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [3], «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [4], «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [5] тощо).

Для більш якісної боротьби із проблемою насильства в сім'ї та гендерного насильства у законодавство України протягом останніх років вносяться певні зміни, що сприяє створенню нових механізмів, посилюючих спроможність органів системи МВС реагувати на випадки домашнього насильства.

Так, у 2017 році Міністерство внутрішніх справ України спільно із Національною поліцією України з метою боротьби із проявами домашнього насильства започаткували пілотний проєкт під назвою «ПОЛІНА», згідно із яким передбачено роботу

спеціальних мобільних груп реагування на факти вчинення домашнього насильства. 12 червня 2018 року підрозділи під назвою «ПОЛІНА» запрацювали, зокрема, і в Северодонецьку Луганської області. Співробітники мобільних груп пройшли відповідну підготовку, зокрема, з протидії та реагування на факти вчинення насильства в сім'ї.

Якщо звернутися до офіційної статистики звернень з приводу насильства в сім'ї на контрольованій Україною території Луганської області: у 2015 році – 622 звернення; у 2016 – 930; у 2017 – 1629; у 2018 – 2889; у 2019 – 2701; у I півріччі 2020 року – 2227 звернень, то можна відзначити, що зріст кількості звернень за 2019 рік становить +334% відносно 2015 року [6], що в черговий раз підкреслює необхідність розробки заходів із подолання та протидії насильству з метою викорінення цієї проблеми у Луганській області.

Показовою також є офіційна статистика звернень з приводу домашнього насильства в Луганській області за I півріччя 2020 року у розрізі категорій постраждалих: звернення від жінок – 78; від чоловіків – 20; від дітей – 2 [6]. Тож, очевидним є, що гендерна проблема виходить на передній план і у сімейному насильстві.

Однак, це лише офіційна статистика щодо тих жінок, чоловіків, хлопців та дівчат, які наважилися звернутися по допомогу. На жаль, багато хто все ще відмовляється «віносити сміття із дому». Так, багато чоловіків, як «сильна стать» вважають за принизливе повідомлення про здійснення насильства щодо них з боку інших осіб, або зовсім не сприймають насильницькі дії як саме насильницькі, вважаючи їх чимось іншим та шукаючи їм виправдання.

Розглянемо також статистику застосування заходів щодо реагування на факти вчинення насильницьких дій.

Так, із зареєстрованих за 2019 рік 2365 заяв та за 8 місяців 2020 року 2984 заяв на профілактичний облік, схильних до вчинення домашнього насильства (кривдників) поставлено 1204 та 1021 особу відповідно, а термінових заборонний припис винесено 327 та 670 особам відповідно [7].

Вважаємо, що аналіз наведених статистичних даних вказує на зростання рівня довіри до органів, що забезпечують захист від насильства, зокрема, Національної поліції України.

Детально зупинимося на заходах із протидії насильству, що ефективно впроваджуються на Луганщині.

Так, дієву підтримку особам, які постраждали від домашнього насильства та/або гендерного насильства надають спеціалізовані служби підтримки. Це, зокрема: 10 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, якими з початку їх роботи здійснено 3,6 тис. виїздів, надано 32 тис. індивідуальних консультацій, проведено 791 групове інформаційне заняття [6]; 5 кабінетів анонімної невідкладної медико-психологічної допомоги для жінок, які постраждали від насильства в містах і районах області, створені на базі лікарень, де протягом 2,5 років допомогу отримали 500 жінок [6]; регіональна «гаряча лінія» з питань запобігання та протидії домашньому і гендерно обумовленому насильству, дискримінації за ознакою статі. Також в області працюють координаційні ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання домашньому насильству та протидії торгівлі людьми; регіональний саб-кластер з питань запобігання гендерно обумовленому насильству; мережа центрів соціальних служб для сімей, дітей та молоді, а також центри надання соціальних послуг. Тільки за 8 місяців 2020 року соціально-психологічну підтримку зазначених центрів отримали 233 особи, постраждали від насильства [6]. Отже, наведена аналітика яскраво ілюструє попит та актуальність впровадження різноманітних форм допомоги особам, які потерпають від насильства.

Показовим є, що у 2018 році м. Рубіжне Луганської області першим в Україні долучилося до Глобальної ініціативи «Безпечні міста і безпечні громадські простори», що впроваджуються структурою ООН Жінки, метою якого є створення в місті безпечного інклюзивного простору для жінок і дівчаток. І результати вже сьогодні є розумними: згідно зі статистикою звернень з приводу домашнього насильства в Луганській області за I півріччя 2020 року у м. Рубіжному зафіксовано 80 звернень, тоді як у м. Лисичанську – 694, м. Северодонецьку – 654 звернення [6].

Крім того, в області щорічно проводиться акція «16 днів проти насильства», у рамках проведення якої з року в рік кількість проведених заходів постійно збільшується, активно працюють

громадські організації, що в черговий раз доводить подолання проблеми насильства є нагальним для Луганщини.

Одним із важливих кроків у напрямі запобігання та протидії насильству стало відкриття 16 вересня 2020 року у місті Рубіжному першого в Луганській області притулку для жінок із дітьми, які постраждали від домашнього та гендерного насильства, який розрахований на перебування 15 жінок, у тому числі із дітьми. Отже, тепер жертви насильства можуть отримувати психологічну, соціально-побутову, соціально-медичну, інформаційну, юридичну та інші види допомоги, що сприятиме подоланню проблеми насильства. Відкриття аналогічного притулку у місті Кременній заплановане до кінця 2020 року.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що подальший розвиток протидії та запобігання насильству напряму залежить від держави, яка має продовжувати роботу зі сприяння утвердженню ненасильницької ідеології в українському суспільстві. Важливим етапом сьогодні є розробка єдиних стандартів роботи усіх європейських держав у напрямі протидії гендерному та домашньому насильству. Тож, за необхідне вважаємо продовжувати працювати над розробленням та впровадженням механізму надання безоплатної допомоги, зокрема, й правової, жертвам насильства, вдосконалення системи і міжнародних, і внутрішньодержавних норм, спрямованих на попередження й протидію насильства, а також впровадженням криміналізації справ про адміністративні правопорушення, якими передбачена відповідальність за насильство в сім'ї. Не менш важливим кроком, вважаємо, розробку та впровадження конкретних заходів реалізації державної політики у напрямі протидії домашньому та гендерному насильству в Україні, в цілому, та у Луганській області, зокрема.

Джерела:

1. Декларація про викорінювання насилля щодо жінок [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 20 груд. 1993 р. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_506.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU11251>.

3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
4. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>.
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-19>.
6. Див.: https://fb.watch/21HUXoCK_z/.
7. Дані отримано шляхом інтерв'ювання співробітників Національної поліції України.

Секція 6

ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ПРОЦЕСІВ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ, ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕГУМАНІЗАЦІЇ

Керівник секції: к.пед.н., доцент Сілютіна І. М.

ШУКАЮ ЛЮДИНУ: ДІОГЕН І НІЦШЕ

Гросицький Олександр,

*студент I курсу спеціальності «Філософія»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Шелковая Н.В.

Діоген Сінопський і Фрідріх Ніцше – два найвидатніших мислителя свого часу. Обидва, хоча й по-різному, проте писали про одну й ту ж ідею: пошук справжньої, богоподібної людини. Людина втратила свою духовність, вертикаль, яка перекинулася на горизонталь, ще в далекій давнині, про що в символічній формі розповідається в Біблії у міфі про гріхопадіння Адама та Єви, сенс первісного гріха полягає в егоїзмі, в бажанні людини бути як Бог, вище за Бога. Але відпадіння від Бога, є відпадіння від самого себе, втрата своєї цілісності, гармонійності, духовності, втрата людяності, знелюднення людини. І в Стародавній Греції – батьківщині західної філософії – ця проблема стала предметом рефлексії, бо набула настільки яскравого вираження, що Діоген вже шукав Людину, таку Людину, яку створив Бог.

Навколо Діогена і Ніцше вирували зло, меркантильність і інші прояви темної сторони людської душі (бо в душі людини з'єднуються темне і світле начала, добро і зло, тяга до Світла та Добрі і тяга до Темряві та зла), однак, незважаючи на це, вони були

віддані своїм ідеалам, були вірними своїй ідеї бачення справжньої Людини лише в тій людині, стрижнем і ядром якої є духовність, богоподібність, нерозривний зв'язок з Богом у душі.

Діоген проповідував жорсткий аскетизм, підкреслював не тільки на словах, але всім образом свого власного життя, що Бог вже дав людині все для щастя, але люди, які прагнуть більшого, ніж їм необхідно, самі себе зробили нещасними. З точки зору Діогена, лише дурні будуть обтяжувати своє життя надлишками багатства і розкоші, які не є головним у людському існуванні. Він же, як істинний кінік, з насолодою зневажав саму насолоду. Переоцінка цінностей кініків насамперед полягала в тому, щоб бідні перестали соромитися своєї убогості.

Діогена якось запитали, чи багато було людей на Олімпійських іграх, звідки він повертався, той відповів: «Народу багато, а людей небагато». Ось чому Діоген бродив вдень з ліхтарем в руках, кажучи: «Шукаю людину». Адже не було людей справжніх, щирих, чистих поруч з ним, навколо він бачив лише егоїстичних, що по лікоть повгрузали в болоті пороків, недолудей.

Що стосується Ніцше, то він, на відміну від церковників, які проповідують любов у «їжачкових рукавицях», зводять до культу страждання, проповідував щиру любов до ближнього свого і до світу в цілому.

Обидва генія були не прийняті і не зрозумілі, їх вчення були перекручені, обидва прийшли в світ занадто рано, а зрозуміли їх занадто пізно.

Підзаголовок своєї роботи «По той бік добра і зла» Ніцше називає «Прелюдія до філософії майбутнього». Ніцше, як і Христос, розумів, що небезпечно для життя давати святиню «псам» і закликав: «Не давайте святого псам, і не розсипайте перел своїх перед свиньми, щоб вони не потоптали їх ногами своїми, і, обернувшись, щоб не розшматували й вас...» (Мф. 7: 6). Розумів, що те, про що він пише в цій та інших своїх роботах – це «книги для вільних умів», для тих, хто звільнився з клітки стереотипів, що придумали люди, для тих, кого, можливо, ще не існує. Але він, як і Христос кидав «перли». Так, він це розумів, але, як Христос і М. Лютер, на тому стояв і не міг інакше. І він писав для всіх і... ні для кого... Бо він любив цих людей, «я люблю людей. <...> я люблю

вас усім серцем. <...> не існує тепер ніде інший душі, більш люблячої», – говорив вустами Заратустри Ніцше [1, с. 7, 35, 162].

Чи можна назвати людиноненависником і атеїстом людину, яка писала, за суттю про... Діогена, свого духовного брата із Стародавньої Греції, хто всім своїм єством переймався почуттями, які відчував Діоген: «Чи чули ви про ту безумну людину, яка в світлий полудень запалила ліхтар, вибігла на ринок і весь час кричала: "Я шукаю Бога! Я шукаю Бога!" – Оскільки там зібралось якраз багато хто з тих, хто не вірив у Бога, навколо нього пролунав регіт. <...> Тоді безумець вбіг у натовп і пронизав їх своїм поглядом. "Де Бог? – вигукнув він. – Я хочу сказати вам це! Ми його вбили – ви і я! Ми всі його вбивці! Але як ми зробили це? Як вдалося нам випити море? Хто дав нам губку, щоб стерти фарбу з усього обрію? <...> Бог помер! Бог не воскресне! І ми його вбили! <...> Найсвятіша і могутня Істота, яка тільки була в світі, стікла кров'ю під нашими ножами... ". <...> Тут замовкла божевільна людина і знову стала дивитися на своїх слухачів; мовчали і вони, здивовано дивлячись на неї. Нарешті, вона кинула свій ліхтар на землю, так що той розбився вщент і погас. "Я прийшов занадто рано, – сказала вона тоді, – мій час ще не пробив"» [2, с. 592–593].

З часів Діогена Сінопського людство зробило неймовірний стрибок в інтелектуальному розвитку, досягло таких висот в науці і техніці, які за часів самого Діогена вважали б неймовірною магією, мало не дивом. Однак, незважаючи на всі досягнення світлих умів людства, суспільство розвивалося лише в зворотну сторону, все більше споруджуючи золотого тільця на престол влади над людською душею. Загрузнувши в думках лише про власний статок і благополуччя, люди стали забувати про те, що кожен з них може стати богоподібним.

В наш час з кожним поколінням стає все важче і важче знайти дійсну Людину. Повсюдне і постійне «промивання мізків» через засоби масової інформації та «брудне» споживання товарів масового виробництва невблаганно вбивають надію на порятунок людської душі. Немає людей, залишилася оболонка і кістки тендітні, що ховаються під нею. Душа порожня, світ навколо неміцний, не відрізниш людей від свиней.

Як же повернутися на істинний шлях, як знову стати Людиною? Відповідь, як не дивно, досить проста, потрібно стати

добрішими, потрібно позбавити себе від влади золотого тільця і матеріальних надмірностей, очистити свою душу і тіло від земного бруду, стати добродішним.

Джерела:

1. Ницше Ф. Так говорив Заратустра / пер. с нем. Ю.М. Антоновського / Ницше Ф. Соч.: в 2 т. / Сост., ред. и авт. примеч. К.А. Свасьян. – М.: Мысль, 1990. Т. 2.
2. Ницше Ф. Веселая наука / Ницше Ф. Соч.: в 2 т. / пер. с нем. К.А. Свасьян ; сост., ред. и авт. примеч. К.А. Свасьян. – М.: Мысль, 1990. Т. 1.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ

Калініна Владислава,

студентка 3 курсу спеціальності

«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.

*Науковий керівник: к.пед.н., доцент, **Сілютіна І. М.***

Провідною тенденцією сьогодення є інформатизація, комп'ютеризація та цифровізація усіх сфер життєдіяльності людини, яка не оминула й діловодні процеси. Задіяні в практиці роботи установ інформаційні технології дають змогу оперативного здійснювати документування, роблять зручним роботу з документами, пошук та опрацювання яких відбувається у режимі онлайн. Вказані процеси характеризуються фахівцями як прояв «електронної революції» в царині документаційного забезпечення управління.

Згідно зі статтею 9 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV, електронним документообігом (обігом електронних документів) вважається «сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням

перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів» [10].

З моменту появи вказаного нормативного акту на вітчизняних теренах було розпочато розробку та впровадження систем електронного документообігу як у приватних комерційних структурах, так і в органах державної влади. Так, в Адміністрації Президента України з 2015 р. в режимі дослідної експлуатації почала використовуватися система електронного документообігу (СЕД) [3], яка вже наступного року була повністю запущена для користування, що дозволило скоротити фінансові витрати та зробити прозорою діяльність органів державної влади [2].

На жаль, порівняно з іншими країнами пострадянського простору, Україна доволі пізно розпочала застосовувати електронні технології як у царині надання державних послуг, так і в організації роботи з документами. Так, у наших найближчих сусідів, Республіці Білорусь, указом президента № 515 від 08.11.2011 «О некоторых вопросах развития информационного общества в Республике Беларусь» було створено Національний центр електронних послуг з метою розвитку державної системи надання електронних послуг [8]. В країнах Балтії, зокрема, Естонії, цей процес розпочався ще раніше, у 90-х роках минулого століття, а на сьогодні згадана країна має найбільш розвинену у світі інформаційну інфраструктуру. Отже, зазначені країни на декілька років випередили нашу державу в питаннях інформатизації та впровадження систем електронного документообігу.

Показовим з точки зору переваг роботи з електронними документами є аналіз операцій з традиційними документами, здійснений вітчизняною дослідницею О. Бородіною. Створена нею діаграма свідчить, що близько 11% часу працівників марнується на сортування документів, ще 5% - на їх розмноження; 60% документів, що друкуються протягом робочого дня, потрапляють у корзину. Переважна кількість часу, а саме 33%, витрачається на роботу зі змістом, перевірку та введення інформації. У середньому кожний внутрішній документ копіюється до 20 разів та близько 30 пачок паперу витрачається щомісячно [1].

З впровадженням системи електронного документообігу, установка, по-перше, підвищує на 20-25% продуктивність праці співробітників; по-друге, на 80% зменшує витрати на вартість

архівного зберігання електронних документів, підвищується якість обслуговування клієнтів, що у підсумку позитивно відображається на конкурентоспроможності та стійкості організації [11].

Проблемам переходу установ від паперового до електронного документообігу як на теоретичному, так і на практичному рівнях присвячено чимало публікацій. Так, Ф. Грінбергом, О. Бородіною, В. І. Ключевським вивчалися принципи електронного документообігу. К. В. Копняк та Т. А. Костунець, Т. Кручініна, В. П. Писаренко досліджували переваги та проблеми автоматизації обігу документів в установі.

Основними принципами електронного документообігу, на думку дослідника В. І. Ключевського, є «одноразовість реєстрації документів; можливість паралельного виконання різних операцій для скорочення часу руху документів і підвищення оперативності їх виконання; неперервність руху документа; наявність єдиної бази документарної інформації з метою централізованого зберігання документів, що виключає дублювання документів, а також ефективно організована система пошуку документа» [4].

К. В. Копняк до принципів електронного документообігу відносить «наявність розвиненої системи звітності по різних статусах і атрибутах документів», що дозволяє контролювати рух документів; забезпечувати ефективне управління та досягати прозорості діяльності організації на усіх рівнях; підтримувати систему контролю якості; накопичувати інформацію, мати можливість управляти нею та обмежувати доступ до певних даних [5]. З огляду на швидкий розвиток СЕД, можна припустити збільшення у майбутньому кількості таких принципів.

На сьогодні науковцями виділяються наступні переваги використання систем електронного документообігу:

1. Економія, що полягає у мінімізації витрат на розмноження, передачу і збереження безлічі копій паперових документів; зниженні витрат на ресурси (люди і обладнання) [6]; «зменшенні фінансових ризиків за рахунок підвищення конфіденційності інформаційного обміну документами» [4].

2. Швидкість, тобто прискорення руху документів в організації; гарантія своєчасного розгляду документів [6]; можливість оперативного пошуку й перегляду електронних документів; «значне скорочення процедури підписання різного виду

угод, оформлення та подання податкової та фінансової звітності; швидкий і надійний обмін електронними документами з партнерами незалежно від віддаленості адресата» [4].

3. Ефективність – можливість співпраці у межах єдиної інфраструктури [7]; забезпечення контролю за виконанням документів і прийняття управлінських рішень; підвищення обґрунтованості рішень і їх якості за рахунок надання виконавцю максимально повної документаційної бази поліпшення продуктивності роботи як окремих робітників, так і організації в цілому; удосконалення процедури підготовки, подання/доставки, обліку та зберігання документів, їх цілісність, конфіденційність; криптографічний захист інформації (електронних документів) під час передавання відкритими каналами [4].

Слід окремо зазначити, що автоматизація документообігу сприяє екологізації, адже наразі установами ще використовується офісний папір, термін розкладання якого сягає майже двох років.

Водночас із перевагами, впровадження систем електронного документообігу, на думку фахівців, має низку недоліків, а саме:

- необхідність створення або придбання спеціальної системи та програм;

- вимога захисту персонального комп'ютеру та інших технічних пристроїв, а також мережі, в межах якої функціонує система;

- людський фактор, який полягає у негативному ставленні працівників до нововведень. Щоб знизити психологічне навантаження у людей, перехід до новацій можна зробити поступовим: від легких до більш складних методів роботи [9];

- потреба у навчанні робітників працювати з відповідним програмним забезпеченням;

- ризик втрати інформації (все ж таки він є, адже рівень розвитку апаратного та програмного забезпечення ще не достатньо високий) [7].

Отже, впровадження систем електронного документообігу в установах є важливим вектором руху в умовах сьогодення. Дані системи дозволяють здійснювати роботу працівника установи більш оперативно, продуктивно та покращити її якість. Позитивні характеристики СЕД превалюють над негативними, тому є всі підстави вважати, що найближчим часом документаційне

забезпечення діяльності управління буде здійснюватися саме електронним способом.

Джерела:

1. Бородіна О. Про деякі переваги електронного документообігу. *Діловодство*. 2020. № 1. С. 20.
2. В Адміністрації президента запустили електронний документообіг / ред. І. Кутелева-Коваленко URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/v-administratsiji-prezidenta-zapustili-elektronnij-dokumentoobig-170068.html> (дата звернення: 25.11.2020).
3. Грінберг Л. Ф. Реінжиніринг документообігу установи як інформаційна підтримка управління. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 1. С. 42-47.
4. Ключевський В. І. Електронний документообіг як вагома складова прозорості діяльності місцевих органів державної влади. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2018. № 2. URL : http://el-zbirn-du.at.ua/2018_2/17.pdf (дата звернення: 07.11.2020).
5. Копняк К. В., Костунець Т. А. Автоматизація документообігу як складова підвищення ефективності діяльності підприємства. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 11. С. 57-68.
6. Корбутяк В. І. Електронний документообіг та ефективність роботи органів державної влади. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2013. Вип. 1. С. 69-76. (Управління).
7. Кручиніна Т. Переваги й недоліки електронного документообігу. *Секретарь-референт*. 2014. № 10 (141). С. 26-31.
8. О некоторых вопросах развития информационного общества в Республике Беларусь : Указ Президента РБ № 515 от 08.11.2011. URL : https://belzakon.net/Законодательство/Указ_Президента_РБ/2011/2719 (дата звернення: 26.11.2020).
9. Писаренко В. П. Переваги електронного документообігу в управлінській діяльності. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2011. № 4 (49). С. 157-159.
10. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 10.11.2020).
11. Федяінова В. И., Сысо Т. Н. Электронный документооборот: технология внедрения и способ оптимизации бизнес процедур. *Вестник Омского университета*. 2012. № 4. С. 36-44. (Экономика).

ФИЛОСОФИЯ РЕЛИГИИ

Ополонин А.М.,

*к.ф.н. доцент, доцент кафедры философии,
культурологии и информационной деятельности;*

Титов Богдан,

*студент 2 курса специальности «Философия»
юридического факультета ВГУ им. В.Даля*

Немецкий философ Л. Фейербах анализировал религию в ряде своих произведений: “Предварительные тезисы к реформе философии”, “Основные положения философии будущего”, “Необходимость реформы философии”, “Сущность христианства”, “Лекции о сущности религии” и др. Обозревая путь своего духовного развития, Фейербах писал, что его первой мыслью был “Бог”, второй — “разум”, третьей и последней — “человек”. Сначала считал Гегеля своим учителем. Однако затем Фейербах подверг философскую систему Гегеля принципиальному переосмыслению

Согласно логике Фейербаха «христианская формула «Бог есть любовь» должна быть сведена к любви. Если поменять местами субъект и предикат, получаем суждение «любовь есть Бог». Такую же операцию можно проделать и с суждением по поводу других качеств Бога

Энгельс не принимает фейербаховскую концепцию религии любви. Фейербах, замечает Энгельс, всякую связь двух людей считает религией, все основанные на взаимной склонности отношения — половую любовь, дружбу, сострадание, самопожертвование и т.д. — истолковывает как проявления религиозного чувства, как новую, истинную религию. По мнению Энгельса, все эти отношения надо брать в том значении, какое они имеют сами по себе, вне зависимости от воспоминаний о какой-нибудь религии. Неверно и утверждение Фейербаха, что периоды человечества отличаются одни от других лишь переменами в религии. Можно сказать, что великие исторические повороты сопровождалась переменами в религии лишь применительно к мировым религиям — буддизму, христианству, исламу. Общие исторические движения принимали религиозную окраску, и это

объясняется не свойствами человеческого сердца и не религиозной потребностью человека, но всей предыдущей историей средних веков, знавших только одну форму идеологии – религию и теологию.

Фейербах провел “реформу” философии и сформулировал основные положения “новой философии”, “философии будущего”. Вместо абсолютного идеализма он предложил в качестве подлинной философии натурализм в единстве с антропологизмом. Это “откровенно чувственная философия”, ее объективно обоснованным началом и одновременно “каноном” является природа. Поскольку человек — часть последней, Фейербах рассматривал его как “единственный, универсальный и высший предмет философии, превращая, следовательно, антропологию, в том числе и физиологию, в универсальную науку”. Новая философия опирается на разум, но сущность его сводится к человеческой сущности: человек есть мера разума. Поэтому познавательным принципом, субъектом новой философии является не “Я”, не абсолютный дух, не разум в абстрактном смысле, но действительное и цельное человеческое существо

Согласно принципам новой философии мышление исходит из бытия. Предмет дается не посредством мышления, а благодаря чувствам, бессознательно мысль предполагает истинность реальности, чувственности, от мысли не зависимой. Фейербах утверждал: “Понятие объекта в непосредственном смысле есть... понятие чужого Я. Только в ощущении, только в любви это лицо, эта вещь обладает абсолютной ценностью, в ощущении конечное оказывается бесконечным, в любви, а не в абстрактном мышлении заключена тайна бытия. Любовь есть подлинное онтологическое доказательство наличности предмета вне нашей головы.

Отличительными признаками истинно человеческого в человеке Фейербах считал разум, волю и чувства (сердце). Разум (воображение, фантазия, представление, мнение), воля и любовь не являются его непосредственным достоянием и продуктом, это — оживотворяющие, определяющие господствующие, абсолютные силы, которым человек не может противостоять, они им владеют и поглощают его.

В соответствии с принципами антропологической философии Фейербах объяснял различные явления, в том числе и религию. По

его мнению, искусство, религия, философия и наука суть проявление или развитие человеческой сущности.

Предметом и содержанием религии считается человек, его непосредственная сущность. Религия выражает существенное отличие человека от животного: у животных нет религии. Религия есть сознание человеком себя в своей живой цельности, в которой единство самосознания существует только как завершившееся единство “Я” и “Ты”. В религии, считал Фейербах, имеется сознание бесконечного, человек осознает свою не конечную, а бесконечную сущность.

Чувственный объект находится вне человека религиозный — внутри него, поэтому познание Бога — самопознание человека. О человеке можно судить по Богу и о Боге — по человеку: они тождественны. Бог есть откровение внутренней сути человека, выражение его “Я”, а религия - торжественное раскрытие тайных сокровищ человека, признание его сокровенных помыслов, открытое исповедание его тайн любви.

В религии содержится внутреннее противоречие: религия есть первое и к тому же косвенное самосознание человека: прежде чем искать свою сущность в себе, он полагает ее вне себя, свою собственную сущность он объективирует в качестве другой. Человек объективирует свою сущность и делает себя предметом этой объективированной сущности, превратившейся в субъект, в личность; он относится к себе как к субъекту, но субъекту другого существа.

Поскольку, с точки зрения Фейербаха, сущность человека обрадуют разум, воля и чувства, постольку и сущность религии составляют эти свойства, но представляющие в качестве объективированных. Человек не может допустить, представлять, мыслить другую духовную сущность, другой разум, кроме того, который светится и проявляется в нем. Он может только вынести разум, пределы своей индивидуальности. Религиозные чувства не отличаются от тех, которые человек испытывает вне и без религии. Настроения и чувства, связанные религиозным предметом он, человек, переживает и по отношению к нерелигиозным предметам.

Фейербах полагал, что, поскольку подлинным предметом и содержанием религии является человек, антропология, религиозные определения Бога выражают и объективируют истинную

человеческую сущность. Показательны названия первой и второй частей его “Сущности христианства”: “Истинная т. е. антропологическая сущность религии” и “Ложная, т. е. богословская сущность религии”.

Важным моментом фейербаховской концепции религии являлся поиск ее “основы”, “корня”, “источника”, “фона”. Исходный принцип формулировался так: “Основу религии составляет чувство зависимости человека”; самым ярким выражением чувства зависимости является страх. Вначале предметом этого чувства была природа с ее изменчивостью, непостоянством, драматическими событиями: она — первый, изначальный объект религии. Религии, в которых поклоняются явлениям природы, Фейербах называл естественными. Главный предмет религии — случайность, ибо она является чем-то непреднамеренным и произвольным, независимым от человеческого знания и воли, но в то же время таким, от чего зависит судьба человека.

От естественной религии Фейербах отличал религию духовно-человеческую: в ней предметом является дух, духовное существо, иной оказывается и основа. По мнению философа, в ходе истории человек возвышается над природой, его Бог оказывается “сверхъестественным существом”, и тогда объектом чувства зависимости выступают и общественные силы. Из чисто физического существа человек становится существом политическим. Власть природы как таковая и чувство зависимости от нее “исчезают” перед властью политической или моральной. Раба природы ослепляет блеск солнца, Между тем раб политический ослепляется блеском царского звания до такой степени, что падает перед ним ниц, как перед божественной силой, от которой зависит жизнь и смерть. Как и в природе, в обществе действует случай.

Основание религии Фейербах связывал с потребностями, желаниями, эгоизмом человека. Религия есть не только дело воображения, фантазии, не только дело чувства, но также и желания, стремления человека устранять неприятные чувства и создавать себе приятные. Иначе говоря, религия есть выражение стремления человека освободиться от бед нынешних или будущих и получить добро, которое он желает: тем самым она — выражение

стремления к счастью. Стремление к счастью, любовь к себе, т. е. человеческий эгоизм, Фейербах называл “первоосновой”, “последним основанием” религии и в то же время ее целью.

Периоды человечества, развивал свою мысль философ, отличаются один от другого лишь переменами в религии: только тогда историческое движение затрагивает самое основное, когда оно захватывает человеческое сердце, а сердце — сущность религии.

Источники:

1. Гараджа В.И. Социология религии. М.: ИНФРА-М., 2010.
2. Доброхотов А.Л. Категория бытия в классической западноевропейской философии. М., 1986. Гл. 4, 5.
3. Фишер К. История новой философии. Рене Декарт. М., 2004. Кн. 2, гл. 4.
4. Современная западная философия. Энциклопедический словарь / Под ред. О.Хоффе, В.С. Малахова, В.П. Филатова. ИФ РАН. М.: Культурная революция, 2009. 392 с.
5. Томпсон М. Философия религии. М., 2001.
6. Новая философская энциклопедия: в 4 т. (на сайте ин-та философии РАН): <http://iph.ras.ru/enc.htm>

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПОЖИВАЧІВ НОРМАТИВНОЮ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ

Сілютіна І. М.,

*к. пед. н., доцент кафедри філософії, культурології
та інформаційної діяльності СНУ ім. В. Даля*

Актуальність стандартизації як діяльності, «що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері» [3] не лише не втрачає свого значення, а суттєво підвищується з огляду на ті проблеми та виклики, що постають перед людством у наші надскладні часи. Витоки вказаного виду

суспільної практики сягають глибокої давнини, бо навіть у ті далекі часи людство усвідомлювало необхідність упорядкування вимог для різних видів діяльності та їх результатів. Надалі еволюція процесу стандартизації була пов'язана з розвитком національних систем стандартизації. Впровадження нових технологій та видів техніки у другій половині минулого століття започаткувало етап сучасної стандартизації. Подальший розвиток ІТ, глобалізаційні процеси в кінці минулого століття обумовили перехід до сучасної стандартизації високого рівня.

За часи незалежності в Україні розроблено правові та організаційні засади національної стандартизації, спрямовані на забезпечення формування та реалізації державної політики у цій сфері. З набуттям чинності 01.01.2016 року економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, відмінено обов'язковість застосування державних стандартів виробниками. Набула нового змісту і проблема гармонізації вітчизняних нормативних документів із європейськими та міжнародними.

У щорічному звіті Національного органу стандартизації ДП «УкрНДНЦ» (за 2019 р.) у розділі Стратегія 2018-2020 в контексті виконання завдань уряду та євроінтеграції акцентовано увагу на прийнятті міжнародних та регіональних стандартів як національних з урахуванням потреб економіки країни. Зазначено, що «Планом заходів щодо реалізації Стратегії розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 року № 844-р визначено завдання щодо прийняття щорічно 1000 міжнародних та європейських стандартів як національних стандартів» [5].

Однією з цілей стандартизації визначено доступність нормативних документів та інформації про них для користувачів, організація ефективного інформаційного забезпечення зацікавлених осіб. Про це зокрема йдеться у ст. 1 Закону України «Про стандартизацію»: «національний стандарт - стандарт, прийнятий національним органом стандартизації та доступний для широкого кола користувачів» [3]. На жаль, на практиці ця норма закону в частині доступу до нормативного документу діє дещо обмежено.

Аналіз довів, що доступ до всіх нормативних документів зі стандартизації надає Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації,

сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ»), як провідна організація Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України у сфері стандартизації, сертифікації та якості та його регіональні представництва як агенти з виготовлення та розповсюдження копій нормативних документів [1]. Згідно постанови КМ України від 18.09.2002 р. № 1395 в складі ДП «УкрНДНЦ» було створено головний фонд нормативних документів, який накопичує інформаційні ресурси у сфері технічного регулювання, забезпечує їх зберігання, облік і доступ до них користувачів, сприяє вдосконаленню інформаційного забезпечення зацікавлених осіб. Фонд нараховує понад 150 тисяч нормативних документів та інформаційних видань у сфері стандартизації України, Росії та міжнародних організацій зі стандартизації ISO і ІЕС.

Згідно ст. 24 п. 3 Закону України «Про стандартизацію» створено Національний фонд нормативних документів, який «функціонує як Національний інформаційний центр міжнародної інформаційної мережі (ISONET), складає та веде каталог національних стандартів та кодексів усталеної практики» [3]. Відповідно до щорічного звіту Національного органу стандартизації ДП «УкрНДНЦ» за 2019 р. загалом БД містить 31 029 нормативних документів, з них у даному році до банку даних НД внесені 3021 національний нормативний документ [5].

До Банку даних ДП «УкрНДНЦ» включено Національний банк стандартизованих науково-технічних термінів, в якому за абеткою розміщено картки на усі терміни, назва та визначення яких зустрічаються у ДСТУ. У зазначених картках міститься позначення стандарту, його назва, назва терміну п'ятьма мовами (українською, російською, англійською, німецькою та французькою), що дозволяє однозначно його ідентифікувати. Значна кількість національних стандартів (найдавніший нормативний документ датується 1966 р., а найактуальніший 2019 р.), на які є посилання у нормативно-правових актах, у повнотекстовому вигляді наявні у Банку даних у вільному доступі, проте нажаль, відсутня можливість автоматизованого пошуку конкретного документа. Всі інші НД, які не згадані у законодавчих актах, доступні лише на платній основі, що суттєво знижує рівень інформаційного забезпечення користувачів.

Як відомо, інформаційне забезпечення передбачає надання фахівцям якісних інформаційних продуктів та послуг. З'ясовано, що протягом 2019-2020 рр. фахівцями ДП «УкрНДНЦ» уклалися інформаційні дайджести новин міжнародних і регіональних організацій зі стандартизації та суміжних галузей діяльності та розміщувалися у вільному доступі на офіційному сайті установи. Знайомство з цим інформаційним продуктом дає користувачам можливість орієнтуватися у світовому інформаційному потоці. З метою структурування каталогів міжнародних, регіональних і національних стандартів й інших нормативних документів, а також для класифікування стандартів і нормативних документів у базах даних, бібліотеках тощо ДП «УкрНДНЦ» розроблено український класифікатор нормативних документів. Об'єктами класифікування проекту нової редакції НК 004:2020 є національні стандарти та інші нормативні документи [4]. Наявність вбудованого навігатора та абеткового покажчика робить зручним пошук потрібної користувачеві інформації.

Слід підкреслити, що значна частина інформаційної продукції надається ДП «УкрНДНЦ» на платній основі. Йдеться про первинні та вторинні нормативні документи, що отримують користувачі в якості офіційних копій за бажанням у паперовому або електронному вигляді у ДП «УкрНДНЦ» або представника його агентської мережі. Зазначено, що «Кожна копія нормативного документа, виготовлена в агентській мережі, є точною копією оригінального тексту нормативного документа, як за оформленням, так і за змістом (з доповненнями, виключеннями і змінами). На обкладинку такої копії нанесений голографічний захисний елемент, дата виготовлення копії, печатка організації та інші написи, які вимагають чинні правила» [2].

До числа інформаційних послуг, що надаються «УкрНДНЦ» та його агентською мережею відносять окрім вказаних вище актуалізацію НД замовника за переліком, абонентське обслуговування НД замовника, інші методичні та консультаційні послуги з питань стандартизації. В останній час дуже поширеними є он-лайн семінари з нагальних питань в сфері стандартизації та технічного регулювання.

Отже, інформаційне забезпечення споживачів нормативною документацією зі стандартизації здійснюється ДП «УкрНДНЦ» та

його агентами як на платній, так і безоплатній основі. Безкоштовний доступ до будь-яких первинних паперових повнотекстових нормативних документів надається у читальній залі ДП «УкрНДНЦ». Переважна більшість НД в електронному вигляді надається лише на договірних засадах. Такий самий підхід застосовується, на жаль, для вторинної нормативної документації та процедур щодо актуалізації відомостей стосовно чинності нормативних документів. Позиція ДП «УкрНДНЦ» з цієї проблеми пояснюється дією чинних законодавчих документів, згідно яких «діяльність головного фонду нормативних документів установи провадиться на основі угод та договорів з суб'єктами господарювання» [1].

Отже, на сьогодні в Україні склалася доволі ефективна система інформаційного забезпечення споживачів нормативною документацією, що здійснюється шляхом надання первинних паперових документів та електронних ресурсів спеціально уповноваженими на це установами.

Джерела:

1. Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ») : вебсайт. URL: <http://uas.org.ua> (дата звернення 29.11.2020)
2. ДП «КИЇВОБЛСТАНДАРТИЗАЦІЯ І СЕРТИФІКАЦІЯ» : вебсайт. URL: <https://bcdst.kiev.ua/standartization/dstu-kopii> (дата звернення 28.11.2020)
3. Про стандартизацію : Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1315-18> (дата звернення 28.11.2020)
4. Український класифікатор нормативних документів НК 004:2020. Вид. офіційне. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2020. URL: <http://uas.org.ua/ua/services/standartizatsiya/nk-004-2020-ukrayinskiy-klasifikator-normativnih-dokumentiv/>
5. Щорічний звіт Національного органу стандартизації ДП «УкрНДНЦ» URL: uas.org.ua/.../Zvit-pro-robotu-natsionalnogo-organi-standartizatsiyi-Ukrayini-za-2019-rik.pdf

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ «АС ДЕКАНАТ»

Тимошенко Н.В.,

студентка 4 курсу спеціальності

«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

юридичного факультету СХУ ім. В. Даля

Науковий керівник: к.пед.н., доцент Сілютіна І.М.

Деканат факультету є «постійно діючим органом, який координує роботу структурних підрозділів та вирішує поточні питання діяльності факультету, здійснює контроль за виконанням нормативно-правових актів та організаційно-розпорядчих документів університету та факультету». Основними завданнями деканату є ефективна організація навчального процесу, взаємодія з іншими підрозділами ЗВО, підготовка службових документів, зокрема, наказів, розпоряджень по факультету, ведення статистичної звітності тощо [1].

У процесі виконання своїх функцій, співробітники деканату створюють велику кількість різноманітних звітів, статистичних даних, довідок та інших документів у паперовому вигляді. Крім цього, в процесі освітньої діяльності, деканат збирає та обробляє інформацію, що стосується здобувачів вищої освіти. Так, ведеться збір особистих даних студентів денної та заочної форми навчання, враховуються пільги, на які мають право претендувати студенти в процесі навчання. Обов'язково здійснюється облік контингенту факультету та навчальної успішності студентів.

У ЗВО майже 75% цифрової інформації створюють, копіюють і зберігають самі користувачі (студенти) у вигляді курсових, дипломних робіт, доповідей, рефератів, відповідей на запитання до тем тощо і лише 25% – навчальний заклад. В умовах автоматизації системи документообігу та навчального процесу необхідні більш жорсткі правила подачі інформації та умови довгострокового її зберігання.

У більшості вишів України близько 15% інформації структуровано, має електронний вигляд, зберігається і керується за допомогою систем управління базами даних. 15% інформації, з якою доводиться працювати не менш активно, – це неструктуровані

дані в електронному вигляді. Для пошуку необхідних даних у такому середовищі використовують механізми чіткого пошуку за ключовими словами і повним змістом тощо. І, нарешті, понад 70% інформації зберігається на папері [2].

Ефективною та оперативною роботою деканату робить використання автоматизованої системи «Деканат». АС «Деканат» є «основною частиною системи АСУ «ВНЗ», яка є розробкою Науково-дослідного інституту Прикладних інформаційних технологій Кібернетичного центру Національної академії наук України та виконує головні функції з автоматизації адміністративних та навчально-методичних процесів» [3].

Програма забезпечує ведення бази даних по студентах та викладачах, дозволяє створити навчальні плани на період навчання згідно освітнього ступеня, робочі навчальні плани (на один навчальний рік) та індивідуальні навчальні плани студентів. Відповідно до робочого навчального плану, можливе формування звітності з результатів підсумкового контролю (заліки, екзамен) з подальшим занесенням оцінок до бази даних, формування відомостей для перездачі. За допомогою програми є можливість формувати та друкувати поточну, службову, статистичну та звітну документацію. АС «Деканат» передбачає можливість підготовки персональної інформації випускників для створення замовлень на виготовлення дипломів та додатків до дипломів про вищу освіту державного зразка, студентських квитків, також є можливість експорту даних до системи створення заявок на виготовлення документів про освіту та студентських квитків державного зразка Education. Інтеграція з ЄДЕБО та синхронізація обох баз даних дає можливість уникнути помилки у даних про навчання.

Крім того АС "Деканат" має досить об'ємну систему звітів, яка дозволяє користувачу самостійно створювати звіти за потребою, в тому числі для перевірки правильності та повноти внесеної інформації. Більшість функцій АС "Деканат" будується на безпосередньому зв'язку з навчальним планом студентів. А зв'язок анкетної частини програми з навчальними планами надає можливість для автоматизування майже всіх функцій деканату.

Співробітники деканату та керівники навчального закладу мають доступ до повного переліку дисциплін, за якими навчається студент, до отриманих ним оцінок. Є можливість обрати

дисципліни за певний курс, семестр, перевірити кількість лекцій, лабораторних, практичних, заліків та іспитів з однієї дисципліни. Пошук дозволяє знайти особову картку студента в межах навчального закладу навіть за неповними даними про особу.

У Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля на юридичному факультеті АС «Деканат» використовується з 2018 року. За цей час зроблено значний обсяг робіт, а саме:

1. По завершенню навчального року випускні групи були відраховані, а групи, що продовжують навчання, переведені на наступний курс за допомогою «Майстер переведення на наступний навчальний рік».

2. Завантажено дані студентів з ЄДЕБО після наказів про їх зарахування, поновлення та переведення.

3. Розподілені студенти до навчальних груп (формування нових та внесення даних до тих груп, що були сформовані у минулі роки).

4. Заповнено довідники розділу «Навчальні плани».

5. Створено навчальні плани, робочі навчальні плани по групам ОС «магістр» та «бакалавр».

6. Призначено навчальні плани групам цих студентів.

7. Згенеровано відомості на екзаменаційну сесію (зразок потребує приведення до форми, прийнятої у ЗВО).

8. Внесено результати екзаменаційних сесій студентів ОС «магістр» та «бакалавр».

9. Налаштовано моніторинг успішності за допомогою модулів «Сесії» та «Результати сесії».

Отже, автоматизована система "Деканат" є одним з головних компонентів програми АСК «ВНЗ», яка спрямована на організацію роботи співробітників деканатів та зменшення кількості паперових документів.

Надалі розглянемо переваги та недоліки автоматизованої системи «АС Деканат». Отже, головною перевагою «АС Деканат» є перехід від традиційного документообігу до електронного. Дане програмне забезпечення має також ряд інших переваг: «унікальні можливості безпосереднього обміну даними з ІПС «Освіта» і «Education»; високий рівень надійності і безпеки бази даних, регулярне оновлення і постійна сервісна підтримка; управління та

розподіл прав доступу до системи з використанням апаратно-програмних засобів» [3].

Особливістю АСК «ВНЗ» є «унікальна запатентована система захисту інформації від несанкціонованого доступу. Правовою основою створення системи захисту в АСК «ВНЗ» є закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах» [3]. Вхід у систему здійснюється тільки зі «Smart Card Reader» та особистою картою доступу.

Система активно експлуатується і підтримується з 2000 року, функціональні можливості системи розширюються з урахуванням побажань користувачів (закладів фахової передвищої та вищої освіти). «Продукт гнучко адаптується до індивідуальних потреб освітніх установ всіх рівнів акредитації завдяки універсальним і актуальним довідникам, виконаним відповідно до рекомендацій МОН України. Система розроблена на основі сертифікованого програмного апаратного комплексу засобів захисту від несанкціонованого доступу і додатково, відповідно до закону, реалізується розробка і установка «Комплексної системи захисту інформації». Система проста в експлуатації, супровід не вимагає спеціальної підготовки і складних програмно-апаратних засобів; завдяки інтуїтивно зрозумілому інтерфейсу навчання користувачів здійснюється в короткі терміни» [3].

Одним з основних недоліків «АС Деканат» є те, що головний офіс програмного забезпечення знаходиться у місті Києві і у випадку тимчасових збоїв або появи нагальних питань щодо роботи програми, необхідно чекати доки розробники дадуть необхідну відповідь або усунуть проблеми в роботі програми. Інший недолік – неможливість працювати з системою у випадку відключення мережі Інтернет. Розробники зазначають, що «завдяки інтуїтивно зрозумілому інтерфейсу навчання користувачів здійснюється в короткі терміни». Але на практиці навчання користувачів покладено на самих користувачів АС «Деканат». У самій базі є довідник, за допомогою якого можна з'ясувати особливості функціонування модулів програми, але оновлення довідника не завжди встигає за оновленням програми. Тому певний час дані у довіднику є неактуальними. Також, адміністратор АС «Деканат» закладу вищої освіти не завжди може оперативного реагувати на проблеми, що виникають у роботі з програмою.

Таким чином, незважаючи на вказані недоліки, охарактеризована автоматизована система є на сьогодні зручною та надійною, а її використання в цілому позитивно впливає на роботу деканату як структурного підрозділу факультету.

Джерела:

1. Положення про деканат навчально-наукового інституту (деканат факультету) Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. URL: <https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/08/Polozhennya-pro-dekanat-SNU-im.-V.-Dalya.pdf>
2. Федорук О. М. Електронний документообіг як ефективна умова організації роботи викладача та студента у ВНЗ *Інноватика у вихованні*. 2015. Вип. 2. С. 282-287. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2015_2_35.
3. Петрович Й. М., Римар Ю. М. Інформаційні системи управління навчальним процесом у ЗВО: порівняльний аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 735 : Логістика. С. 167–175.

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА. ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Шаркова Т. А.,

студентка 4 курсу спеціальності

«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.

Науковий керівник: к.пед.н., доц. Сілютіна І. М.

У сучасних соціально-економічних умовах бібліотечна діяльність стрімко набуває значення фундаментальної категорії соціуму.

Перш за все, це пов'язано з тим, що бібліотека є унікальним соціальним інститутом з відмітними рисами, затребуваними сьогодні у високому ступені адаптаційного характеру бібліотечної діяльності, стабільності і загальнодоступності бібліотек, створювані безкоштовністю використання інформаційно-бібліотечних ресурсів. Бібліотеки займають провідні позиції у вирішенні глобального

завдання побудови інформаційного суспільства. Активний вплив бібліотек і бібліотечно-інформаційних технологій чітко проявляється в базових вимогах, що визначають рух України до інформаційного суспільства: інтенсивний розвиток нових технологій; задоволення потреб суспільства в інформації та суттєвий вплив на формування культурного середовища.

Тож, сукупність цих факторів означає, що бібліотека вступає в стадію ускладнення як інформаційно-бібліотечного обслуговування, так і функціональної спрямованості діяльності, яка стає багатоаспектною, динамічною, різноманітною, що породжує нові напрями і форми бібліотечної діяльності, обумовлені соціально-економічним життям України.

Формування соціально-культурного середовища регіону, значну частину якого становить мережа публічних бібліотек, є важливим фактором регіоналізації, спрямованим на вирішення як загальнодержавних, так і локальних завдань [4].

Створення цілісного соціально-культурного середовища забезпечує вирішення проблем, породжених відставанням соціально-культурної сфери від вимог часу: комплексний підхід, міжгалузеву координацію, оптимізацію управлінських взаємодій, раціональне використання ресурсів. У бібліотеках відбувається формування досить важливих на сьогоднішній день напрямів, таких як інтеграція інформаційних ресурсів; трансформація бібліотек в центри культури та дозвілля; створення на базі бібліотек інформаційних центрів у галузі права, екології та ін.

За визначенням фахівця з бібліотечної справи Н.В. Жадько, «проект – це поєднання послідовних, цілеспрямованих дій з метою досягнення результатів в умовах обмеження часу і коштів» [2].

Зокрема, унікальність і своєрідність ролі бібліотек в суспільному житті України, значне ускладнення інформаційно-бібліотечної діяльності зумовлюють і необхідність розробки нових підходів до управління.

Принципи управління бібліотечною діяльністю, які існували раніше, були обмежені лише завданням виживання і, звісно, стали малоефективними. А надмірна типізація і регламентація організаційних структур виявилися однією з причин слабкої адаптації бібліотек до нових умов.

Сьогодні потрібна більша різноманітність управлінських систем і методів, їх потенційна гнучкість, здатність адаптуватися як до зовнішніх, так і внутрішніх змін. Отже, ключовим завданням сучасного управління стає забезпечення стратегії розвитку бібліотек. «Найбільш прийнятною, стійкою та послідовною є функціональна організаційна структура, що еволюціонує відповідно до зрушень у характері та змісті діяльності у бібліотечній сфері, завдань сучасних бібліотек», наголошує В. Ільганаєва [3].

За ствердженням бібліотекознавця О.В. Башун, «активні пошуки інноваційних типів управління, які відповідають сучасним завданням і функціям бібліотечної діяльності, знайшли найбільш повне і цілісне відображення в концепції бібліотечного менеджменту. Головними завданнями бібліотечного менеджменту є: розробка моделей ефективного планування, гнучких організаційних структур, що забезпечують бібліотеці стратегічні позиції і високий рівень адаптації до змін; формування комплексу некомерційного маркетингу, що дозволяє бібліотеці досягти значного соціального ефекту; розвиток методичної роботи на принципах інноваційного менеджменту; вироблення механізму управління персоналом і т.п.» [1].

У числі напрямків, що забезпечують ефективність сучасного бібліотечного менеджменту, ключове значення належить управлінню проектами. Основу концепції управління проектами становить системний підхід до розробки і реалізації складних завдань як на кероване змінами будь-якої системи, цілі яких однозначно виявляються в термінах часу, витрат, результативності, якості. Управління проектами відкриває широкі можливості участі бібліотек в процесі формування соціокультурного середовища. Отже, можна сказати, що управління проектами — це управління змінами. Саме проектний менеджмент, або управління проектами, на думку більшості фахівців, стає важливою й актуальною сферою діяльності, що дозволяє бібліотеці постійно розвиватися. Як підкреслює Т. Турбаніст, «Можливість цілеспрямовано і систематично управляти цими складними процесами надає методологія проектного управління і програмування, яка є необхідним елементом стратегічного управління сучасною бібліотекою» [5].

В об'єднаній територіальній громаді (ОТГ) із адміністративним центром у м. Лисичанськ Луганської області, яка була платформою для дослідження, всі проекти, які створені та реалізуються відповідають головним напрямкам культурної політики. Про це свідчить участь бібліотек ОТГ в проектній діяльності, що призвело до формування високого іміджу серед бібліотек Луганської області; розширенню можливостей в наданні бібліотечних послуг та залученню інвестицій в бібліотечну діяльність.

Бібліотеки Лисичанської ОТГ є інформаційно-соціальним базисом, на якому спроможна розвиватися інтегрована діяльність всіх закладів культури і освіти на території регіону. Факторами становлення бібліотеки в якості формуючого компоненту соціально-культурного середовища Лисичанської ОТГ є: оптимальний рівень ресурсного забезпечення (бібліотечно-інформаційні, кадрові, матеріально-технічні, фінансові ресурси); стабільність життєдіяльності, розвинута система менеджменту та маркетингу.

При проектуванні враховуються наступні особливості: орієнтація на соціально-значущі цілі, пов'язані з забезпеченням вільного доступу до інформації; міжгалузева взаємодія спеціалістів при розробці проектних рішень; використання методів виявлення актуальних і перспективних проблем розвитку бібліотек (соціологічних, культурологічних, управлінських). Для дослідження проблем створення проекту та прийняття відповідних рішень різні стадії, фази, етапи розробки і реалізації проекту об'єднуються в життєвий цикл проекту.

Таким чином, культурно-історичні реальності сучасної епохи висувають вимоги створення цілісного культурно-інформаційного середовища в якості ключового фактору регіоналізації, що включає в себе три сутності: культуру, бібліотечну діяльність, проектування. Проектна діяльність зумовлена об'єктивними факторами, які визначають ефективність формування культурно-інформаційного середовища регіону і роль публічної бібліотеки як провідного компонента цього середовища.

Проектна діяльність, яка полягає в усвідомленні, чіткому позначенні нових цілей і перспектив, спрямована на розвиток бібліотеки. В рамках проекту йде освоєння сучасних інформаційних

технологій, розвивається соціальне, партнерське та корпоративне співробітництво.

Важливе значення для успішної реалізації управління проектами в бібліотечній сфері має розвиток законодавчої бази та інвестиційного клімату, який забезпечує повноту та ефективність, і, в кінцевому рахунку, можливість застосування прогресивних методологій управління проектами в бібліотечній діяльності.

Джерела:

1. Башун О.В. Вплив маркетингу і фандрейзингу на трансформацію бібліотек. Донецьк : УКЦентр, 1999. 204 с.
2. Жадько Н.В. Проектное развитие библиотек. М. : Елена, 2000. 96 с
3. Лыганаева В.О. Управління інноваційними процесами соціально-культурного розвитку бібліотек. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2004. Вип. 12. С. 7-20.
4. Стратегії розвитку регіонів : шляхи забезпечення дієвості. *Збірник матеріалів «круглого столу»*. К. : НІСД, 2011. 88 с. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-07/Broshura_Bila-a47aa.pdf
5. Турбаніст Т. Основні аспекти управління проектами в бібліотечній діяльності. *Світ дитячих бібліотек*. 2006. № 4. С. 8–11. URL : <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=3754>

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ: КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД

Шумакова О.С.,

студентка 2 курсу спеціальності

*«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

Чурсін М.М.,

*д. пед. н., проф. кафедри філософії, культурології
та інформаційної діяльності СНУ ім. В. Даля*

Розвиток глобального процесу інформатизації суспільства породив нову глобальну соціотехнологічну проблему - проблему інформаційної безпеки – як суспільства, так і окремої людини. Отже, вивчення загальних умов інформаційної безпеки складає масштабну наукову проблему сучасності.

Важливим об'єктом інформаційної безпеки є людина, особистість. Останнім часом саме до особистості людини прикута увага дослідників, що вивчають специфіку інформаційного суспільства. Справа в тому, що швидко зростає розмаїття професійних напрямків і умов праці людини. Вимоги спеціалізації призводять до унікальності кожного працівника, що пов'язана з його робочим місцем. У той же час кожний працівник, яким би вузьким фахівцем він не був, залишається людиною, особистістю. Особистість не вичерпується ані спеціалізацією, ані умовами праці. Особистість – це, мабуть, центральна постать еволюції людства.

«Розуміння особистості не як личини, а як сутності людини, і притому такої, якою вона сама її відчуває, виникло ще в період античності. Особистість починає виступати як реальний регулятор поведінки, представник чогось вищого в людині. Коли вчинки людини визначаються вимогами соціальної ролі, а не устремліннями особистості, вона вступає в конфлікт з самою собою. Екзистенціалісти стверджують, що хоча окрема людина і не має влади над результатами сукупної суспільної діяльності, вона завжди має свободу вибору і саме цей вибір конститує її як особистість. Особистість - складна природна система, що поєднує в собі біологічні та соціальні, свідомі і несвідомі, розумні (логічні) і образні підсистеми, але не зводиться до жодної з них і що володіє власною неповторною сукупністю системних якостей» [1, с. 51-52]. Оця неповторна сукупність системних якостей, а також свобода вибору є тими рисами особи, що визначають її особистість і що набувають величезного значення для інформаційного суспільства. Саме тому набуває значення і проблема забезпечення інформаційної безпеки особистості, цілком характерна для інформаційного суспільства.

Це підкреслюють і фахівці, що характеризують державну політику щодо інформаційної сфери: «Державна інформаційна політика - діяльність держави в інформаційній сфері, спрямована на задоволення інформаційних потреб людини і громадянина через формування відкритого інформаційного суспільства на основі розвитку єдиного інформаційного простору, цілісної держави та його інтеграції у світовий інформаційний простір з урахуванням національних особливостей і інтересів при забезпеченні інформаційної безпеки на внутрішньодержавному та міжнародному

рівнях» [2, с. 151]. Можна бачити, що саме інформаційні потреби людини є об'єктом спрямування державної інформаційної політики.

Відтак, потребують вивчення, по-перше, сучасні умови існування особистості в інформаційному просторі, існуючі тут загрози й небезпеки, по-друге, різноманітні аспекти інформаційної безпеки, по-третє, методологічні засоби, що мають бути застосовані в дослідженні інформаційної безпеки особи.

Щодо загроз та небезпек, то їх можна класифікувати, зокрема, наступним чином:

- такі, що порушують, трансформують взаємини індивіда із зовнішнім світом, зокрема впливають на надання інформації про себе, сприйняття інформації із зовні, прийняття рішень на підставі інформаційної взаємодії із середовищем;
- такі, що впливають на фізичний стан людини, її здоров'я, фізичне втілення особистості;
- такі, що впливають на духовний світ особистості, менталітет, підсвідомо-почуттєву сферу.

Як зазначено в [3], на сучасному етапі сформувалося протиріччя між обсягом інформації, накопиченої в світових сховищах, і можливістю її сприйняття людиною. Інформаційне середовище набуло патогенних рис. «Індивід все більш відчуває себе калікою, який нездібний повноцінно співвідноситися з навколишнім інформаційним середовищем. Це особливого роду каліцтво, в якому людина позбавляється не зовнішніх, а внутрішніх органів: зір і слух приймають на себе жакливе навантаження, якого не витримує мозок і серце» [4]. З іншого боку, інформаційні технології завжди готові «підставити плече», тому «У міру того, як між людьми і технологіями вириваються нові кордони, ми повинні ретельно обміркувати, куди нас веде наша крайня залежність від програмного забезпечення. Оскільки людські рішення замінюються алгоритмічними, ми стаємо інструментами, життя яких визначається машинами і ненавмисними наслідками їх рішень» [5].

У наведеному збігаються всі елементи вище вказаної класифікації. Зрозуміло, що алгоритмічний стиль прийняття рішень в сучасному суспільстві, що прищеплюється досвідом взаємодії з інформаційним знаряддям, так чи інакше впливає на світосприйняття людини, поступово примушуючи її мислити за

законами двозначної логіки. Це, безумовно є загрозою інформаційній безпеці особистості.

Як відповідь на розмаїття загроз та небезпек, існує певна множина концепцій щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Вони, зокрема, можуть пов'язуватися із якістю інформаційного середовища, тобто, із зовнішніми факторами щодо особистості. Так, в [3] під інформаційною безпекою «розуміється стан захищеності інформаційного середовища суспільства, що забезпечує його формування і розвиток на користь громадян, організацій і держави. А під інформаційними загрозами - чинники або сукупності чинників, що створюють небезпеку функціонуванню інформаційного середовища суспільства». Інші зосереджені на врахуванні стану об'єкта, що захищається: «В кінці ХХ - початку ХХІ ст. під впливом соціогуманітарної трансформації суспільства та інтенсивних процесів інформаційного розвитку людства чітко проявилися дві парадигми безпеки: парадигма захищеності і парадигма розвитку.

Парадигма захищеності передбачає, що основу забезпечення безпеки становить боротьба з небезпеками (погрозами). Парадигма розвитку базується не стільки на існування, боротьбі з небезпеками, скільки на розвитку власних внутрішніх сил. І тому небезпека є не тільки те, що заперечує існування об'єкта, а, перш за все, те, що загрожує його самоствердженню.

В даний час спостерігається стійка тенденція зміщення акцентів в діяльності щодо забезпечення безпеки з парадигми захищеності на парадигму розвитку. З'явилося поняття «безпека через розвиток». Його суть полягає в тому, що забезпечення безпеки все більшою мірою здійснюється через розвиток і все в меншій - через захист» [6]. Причини появи зазначеної парадигми криються в особливостях сучасної інформаційної доби, де будь-який об'єкт, і передусім життєдіяльність людини, зазнають стрімких змін, знаходяться у стані постійного розвитку.

Отже, предмет інформаційної безпеки, зокрема інформаційної безпеки особистості є вельми комплексним утворенням. Тому серед основ формування і функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки вказується «комплексне визначення поняття інформаційної безпеки та її складових елементів, світоглядне та

концептуальне закріплення у концепції, доктрині, програмах, планах та інших документах» [2, с. 158-159].

Наведене є, на наш погляд, аргументом на користь застосування комплексного підходу як методологічної основи дослідження інформаційної безпеки особистості в умовах інформатизації суспільства.

Джерела:

1. Гусинский Э.Н., Турчанинова Ю.И. Введение в философию образования. М. : Логос, 2003. 248 с.
2. Ліпкан В.А., Максименко Ю.Є., Желіховський В.М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : навч. посібник. К. : КНТ, 2006. 280 с.
3. Чурсін М.М. Теоретико-інформаційні аспекти інформаційної безпеки особистості. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2008. № 8 (126). ч. 1. С. 356-358.
4. Эпштейн М. Информационный взрыв и травма постмодерна. *Звезда*. 1999. № 11. С. 216-227.
5. Гончаренко Н. Люди, заменяя ручной труд машинным, попадают под контроль алгоритмов. *Дім новин*. 2019. 12.03. URL: <https://dimnovyn.com/11532-lyudi-zamenyaya-ruchnoy-trud-mashinnym-poradayut-pod-kontrol-algoritmov.html>
6. Астахова Л.В. Понятие культуры информационной безопасности *Научно-техническая информация*. Сер. 1. 2014. № 2. С. 2-9.

Секція 7

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ

Керівник секції: д.і.н., професор Михайлюк В. П.

ВПЛИВ ПРОМИСЛОВИХ ТА ВІЙСЬКОВИХ РЕФОРМ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ НА ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

*Абраменко Аліна,
магістрантка спеціальності «Середня освіта. Історія»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.
Науковий керівник: Мезеря О.О., к.і.н., доцент,
доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля*

Після скасування кріпосного права в імперії Романових розвиток промисловості України прискорився, незважаючи на її колоніальне становище та збереження середньовічних устоїв у суспільстві.

Цьому сприяли реформи в економічній, соціальній та військовій сферах.

В провідних галузях виробництва наприкінці 70-х років відбувся технічний переворот.

Промисловий переворот сприяв економічному зростанню міст. Це був перший напрямок впливу на зміни у повсякденному житті населення. Поряд з ремеслом і мануфактурами у містах виникли підприємства фабрично-заводського типу, кількість яких швидко зростала. Соціально-економічні зміни в українській промисловості зумовили збільшення чисельності міського населення. Характерно, що якщо міське населення всієї України

зросло майже в 3 рази, то на Лівобережній Україні - в 2, на Правобережній - в 2,7, у Південній – у 5 разів [1, арк. 25, 26, 27]. Інтенсивне збільшення чисельності міського населення у Катеринославській, Херсонській і Таврійській губерніях зумовлювалося їхнім порівняно швидким економічним розвитком так і посиленою колонізацією. Жителі значної частини міст майже зовсім не займалися сільським господарством.

Другий напрямок визначається загальними потребами внутрішнього розвитку армії у зв'язку зі змінами у суспільстві різнопланового характеру. По-перше, це розвиток військової науки і техніки, що був обумовлений промисловим зростанням, на який неабияке значення мала модернізація промислових районів України. По-друге, поступовий відхід від становості у військовій службі та підготовці до неї, хоча майже до Першої світової війни цей відхід здійснювався досить і досить мляво. По-третє, загальна реформа освіти сприятливо позначилися на підготовці нових висококваліфікованих спеціалістів.

Третій напрямок стосується наслідків реформування армії. Важливе місце займають в ньому такі фактори. З одного боку склалися умови для її демократизації, хоча це питання з точки зору військової дисципліни є досить спірним і потребує окремого дослідження. З іншого – армія у своїй верхівці продовжувала залишатися послідовно прихильною до самодержавства. Більш того на зламі ХІХ–ХХ століть вона починає перебирати на себе поліцейські функції його вірного захисника [2, с. 35-37].

Четвертий напрямок є одним із найголовніших з точки зору свого значення, бо проходить крізь попередні три червоним кантом і тісно пов'язаний з регіональними аспектами реформування російської армії на теренах України. В українських губерніях, по-перше, була зосереджена гірничо-металургійна база досить високого гатунку. По-друге, підготовка кадрів для армії здійснювалась і на теренах України. По-третє, значна кількість військовослужбовців пов'язувала свою особисту долю з Україною, її мешканцями [3, с. 120-126]. Загалом, військові поселення в українських губерніях поставали тією ланкою що суттєво впливала на зміни в побуті населення.

Таким чином, промисловий переворот та реформування армії у другій половині ХІХ – на початку ХХ століть суттєво впливали на

структуру та склад населення України, змінювали його досить сталий менталітет та повсякденне життя.

Джерела:

1. ЦДІА. – Ф. 442 Канцелярія Київського Військового, Подільського і Волинського Генерал-губернатора – Оп. 86. – Спр. 480.
2. Реєнт О.П. Україна XIX – XX століть. Роздуми та студії історика. – Корсунь-Шевченківський, 2009. – с. 8.
3. Мезеря О.А. Аномальні прояви повсякденного життя військовослужбовців українських губерній Російської імперії в період реформування держави (друга половина XIX століття) / О.А. Мезеря // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць ; Відп. редактор О. Я. Пилипчук. Вип. 50. – 2010.

ШКОЛА «АННАЛІВ» – ЗАСНОВНИЦЯ НОВОГО НАПРЯМКУ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ – ІСТОРІЇ ПРОБЛЕМИ, МІКРОІСТОРІЇ, СОЦІАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ, ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ

Безкровний Євген,

*магістрант спеціальності «Середня освіта. Історія»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: Михайлюк В.П., д.і.н., професор,
завідувач кафедри історії та археології СНУ ім. В. Даля*

В українській історіографії у 90-х роках 20 століття відбулися суттєві зміни, які продовжили затверджуватися і розвиватися до сьогодення. Вони пов'язані з виникненням нових понять, таких, як мікроісторія, соціальна історія, історія повсякденності тощо.

Важливими передумовами цього процесу постала діяльність школи «Анналів» - нового напрямку в історичній науці, який є провідним дослідницьким напрямом у сучасній, зарубіжній та вітчизняній історіографії. Він сформувався у Франції у 1929 році навколо вчених-істориків, авторів статей журналу «Анналі» [1].

Класичні принципи історіографії сформульовано видатними істориками різних країн світу. До них відносяться французький історик Марк Блок (1886–1944 рр.). Він залишив нам справді

геніальну працю «Апология чи ремесло історика», у якій сформульовано принципово важливі принципи історіографії.

По-перше, Блок вважав, що метод історика знаходить свій вияв і у виборі джерел, і у спробі їх інтерпретації. При цьому великого значення він надавав вивчання суспільно-політичного і соціально-економічного середовища, в якому діють люди, врахування їх психології, аналізу культурних ідеалів і цінностей.

По-друге, історик покликаний виробити особливу логічну процедуру, керуючись якою він організовує та інтерпретує зібраний та досліджений ним матеріал.

По-третє, суттєвим «параметром» методології історика є порівняльно-методологічний підхід. Блок вважав, що такий метод дозволяє не лише виявити типовість явищ, подій, зв'язок між ними, але й їх індивідуалізацію.

По-четверте, розкриваючи певні історичні процеси, історик, покликаний визначити як загальні закономірності, так і відмінності їх у проявах у різних країнах, певних регіонах. Сам М. Блок, як про це свідчить зміст його книги «Апология історії чи ремесло історика», аналізував і оцінював історичні дослідження з урахуванням вказаних принципів [2, с. 186, 189, 200, 209, 213].

Таким чином, можна стверджувати, що саме школа «Анналів», особисто один з її провідних діячів – Марк Блок, постали засновниками нової історії – «історії проблеми».

Джерела:

1. Зінчук М.Ю. Еволюція поглядів представників Школи «Анналів» на сутність та особливості дослідження повсякдення / М.Ю. Зінчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/7465/2/zinchuk.pdf>
2. Блок М. «Апология истории или ремесло историка». М., 1985. – 224 с.

АНАЛІЗ ПРЯМИХ ТА ПОБІЧНИХ ПРИЧИН ПАДІННЯ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Гусєв Євген,

*студент третього курсу спеціальності «Історія та археологія»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: Сапицька О.М., к.і.н., доцент,
доцент кафедри історії та археології СНУ ім. В. Даля*

Щоб розібратися та більш чітко зрозуміти причини падіння найбільшої світової імперії свого часу – Римської, потрібно визначити прямі та, особливо, побічні чинники, що вплинула на цей процес. Перехід від мисливсько-збирацького до більш «промислового» сільського господарства привело до трансформації повсякденної економіки, тому що стало включати поділ обов'язків. Також велику роль зіграло те, що населення регіону істотно збільшилось у порівнянні із початковим періодом політогенезу. На наш погляд - це найбільш фундаментальний чинник, що лежить в основі багатой на події стародавньої історії. Також ріст населення на певній території майже завжди є причиною масових міграцій, що, у свою чергу, викликає докорінні трансформації способу життя населення та його культурного розвитку. Становлення та розвиток держав супроводжується військовою і політичною нестабільністю. Згідно з інтересами домінуючих груп влади визначалися форми економічного розвитку та організації певного політичного утворення, тому що влада регулювала весь внутрішній ринок.

Можна виокремити наступні тенденції розвитку, які були характерні для держав стародавньої історії: 1) розвиток технологій; 2) розширення кордонів торгівлі, особливо міжрегіональної; 3) створення ринків; 4) зростання міст в басейні Середземномор'я; 5) оформлення права власності, а згодом і економічних організацій; 6) демографічний бум і підвищення загального рівня життя через сприятливі економічні фактори; 7) формування системи нерівнозначного розподілу доходів.

Зрештою, все суспільство регіону почало відчувати економічний спад, що було зумовлено падінням реального доходу та рівнем життя населення. Спад може обумовлюватися двома основними факторами: зовнішньою боротьбою та внутрішніми протиріччями.

Деякі політико-економічні утворення могли відчувати, як і раніше, зростаючу віддачу від одиниці капіталу, що пояснювалося великою кількістю родючої землі, а також зростаючою віддачею в несільськогосподарському секторі, що перевищувало зниження віддачі в сільському господарстві, або перерозподілом прав власності в сільському господарстві, що спричинило за собою зростання продуктивності, котре компенсувало зниження віддачі.

З іншого боку, одночасно держави-сусіди відчували падіння внутрішнього доходу, що призводило до спроб завоювання та окупації земель своїх сусідів. У свою чергу це викликало до остаточної руйнації економічних систем через зростаючі витрати на відкуп від завойовників або на армію.

Ріст населення і дуже різке зменшення віддачі капіталу в сільському господарстві часто стає причиною для поділу прав власності, що призводить до втрати позицій центральною владою та до завоювання іншими політичними утвореннями за допомогою підтримки незадоволених груп з середини. Зазвичай такі конкретні проблеми приводять до зникнення суверенітету такої держави.

У суспільстві Римської імперії IV-V ст. ми можемо визначити такі активні діючі інститути як римське право, ринок та імперські едикти. Проте, у зазначений період падіння Римської імперії ці інститути були вже лише формальними. Армія, римський уряд, багаті землевласники, вільні люди(громадяни), раби та варвари – кожен вказаний соціальний прошарок розвивався вже внесистемно, що призвело до масштабної соціально-економічної, політичної та військової кризи. Ця криза привела до конфліктів між римським урядом, громадянами, рабами та варварами.

У підсумку, варвари почали захоплювати римські території. Солдатські бунти стали звичним явищем. Римська армія втратила свої характерні риси, а військові реформи знищили межу між прикордонними військами, цивільним населенням та іноземцями. Це викликало кардинальну трансформацію складу римської армії, котра раніше слугувала чинником примусу. Крім цього, варварські племена на чолі з гунами почали наступ на римські території, захоплювали їх чи оселялися на них з дозволу безпорадної римської влади. Ще одним фактором, що неминуче наближав кінець Західної Римської імперії, було те, що кількість рабів всередині імперії в декілька разів почала перевищувати кількість римських громадян.

Наростаюче соціальне напруження в країні стало причиною для кардинального розподілу прав власності та остаточного падіння авторитету та впливу центральної влади. Падіння Римської імперії за таких умов було невідворотнім та лише питанням часу.

ЧЛЕНСТВО УКРАЇНИ В ЄС: ЗА І ПРОТИ

Зігуля Костянтин,

магістрант спеціальності «Історія та археологія» юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.

Науковий керівник: Михайлюк В.П., д.і.н., професор, завідувач кафедри історії та археології СНУ ім. В. Даля

Це досить актуальна тема не тільки для України і ЄС, але і для інших країн та організацій.

Перш за все, слід згадати, для чого об'єднуються держави? Для досягнення спільної мети, для протистояння спільним ворогам та проблемам. Це загальнозрозумілі принципи формувалися протягом всієї відомої історії. Всі інші випадки симбіозу потрібно розглядати з декількох боків, вказуючи позитивні та негативні аспекти такого співіснування держав.

Коли країна приєднується до якоїсь організації чи політичного блоку, вона зобов'язується виконувати загальноприйняті норми та закони цієї організації: політичні, економічні, а іноді і культурні та релігійні. Тим самим країна зв'язує свою свободу та свою економіку з тією чи іншою організацією, до якої вона приєдналася.

Позитивним фактором такого співробітництва та партнерства в організації є спільна економіка, ринок, певні соціальні вигоди, допомога у кризових ситуаціях. Із негативного – через те, що в середині союзу або організації зв'язки дуже тісні, у приєднаній країні можуть виникнути проблеми навіть тоді, коли в середині країни проблеми відсутні, але вони з'явилися у однієї з держав-учасниць союзу, тому ці проблеми можуть відчувати майже всі країни-учасниці, незалежно від їх бажання або стану справ у самій державі. Яскравим прикладом є СРСР, точніше його розпад. Радянський союз був союзом багатьох держав, тому, коли він

припинив існування, припинили існування і міжнародні зв'язки між колишніми радянськими республіками. Зникли зв'язки, які існували роками, зникли державні органи, що їх контролювали. Державний апарат СРСР був регулятором та каталізатором зв'язків між республіками, а коли він зник - їх поглинув хаос та криза.

Також проблемою для країни, яка є кандидатом на вступ або членом союзу-організації, може стати небажання населення або його частини, не згода з політикою керівництва країни та його курсом до вступу в організацію.

Тому деякі країни досить стримано та обережно ставляться до різноманітних організацій, намагаючись підтримувати партнерські стосунки, але не мати дуже тісних зв'язків з тою чи іншою організацією.

Стосовно України. Вона територіально відділяє Європу від Росії та Азії. Це є дуже великим плюсом для неї. Ще на початку нашої ери та у період раннього Середньовіччя через територію сучасної України проходили великі торговельні шляхи, такі як «Шовковий шлях» та «Із варягів у греки». По цим шляхам у Русь потрапляли різні товари, та що ще більш важливо - наукові знання. Часи змінювались, змінювались торговельні шляхи і країни, через які вони проходили, але території залишалися незмінними. Тому Україні важливо навчитись конструктивно використовувати своє вигідне територіальне положення у Європі та світі взагалі.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА РІВЕНЬ ІСТОРИЧНОЇ ДОСТОВІРНОСТІ В КОМП'ЮТЕРНИХ ІГРАХ

Золкін Дмитро,

*студент другого курсу спеціальності «Історія та археологія»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: **Сапицька О.М.**, к.і.н., доцент,
доцент кафедри історії та археології СНУ ім. В. Даля*

З ростом індустрії комп'ютерних відеоігор росте і вплив на неї різних соціально-політичних факторів. Майже всі великі ігрові компанії наразі проводять так звану лібералізацію у відеоіграх. Звісно, ці соціально-трансформаційні процеси йдуть відповідно до

всесвітніх тенденцій, але одразу постає питання про доцільність та адекватність їх втручання в структуру історичного проблемного простору. Особливо таке втручання видно у комп'ютерних відеоіграх з історичним контентом, де в контексті історичної фактології подібне історичне моделювання не було передбачено, бо не відповідає зафіксованим історичним реаліям.

За оцінками аналітиків, ринок відеоігор Східної Європи є найменш розвиненим. Зі стратегічної точки зору цей напрямок є найбільш перспективним для охоплення, але наразі компанії-розробники вимушені випускати відеоігри у продакшен відповідно до світових соціальних трендів, не приймаючи до уваги регіональні запити користувачів.

Наприклад, у 2014 р. вийшла гра «Kingdom Come: Deliverance» в жанрі комп'ютерної рольової гри (англ. Computer Role-Playing Game, позначається аббревіатурою CRPG або RPG - жанр комп'ютерних ігор, заснований на елементах ігрового процесу традиційних настільних рольових ігор). Особливістю цієї гри є упор на історичну достовірність: в ній детально відтворено одяг, озброєння, архітектура і суспільний устрій середньовічної Чехії. Одразу ще на етапі початку розробки гри журналіст спитав у розробників про те, чи будуть у грі представлені етнічні ігрові персонажі не європеїдної раси. Тоді розробники відповіли, що вони не будуть створювати такі персонажі, тому що представників інших рас майже не було в Богемії тих часів. У якості фідбеку розробники в свій адрес отримали звинувачення в расизмі. І, хоча гра вийшла без втручання в історичну правду, такою, як вона і була запланована, але це безпідставне звинувачення стало плямою на репутації гри. А розробники тільки намагалися зробити гру максимально історичною і реалістичною. І це був не єдиний інцидент, коли розробники не бажали йти за світовими трендами всупереч історичній правді і отримали безпідставні звинувачення.

У 2018 р. виник скандал зі стратегічною грою під назвою «Total War: Rome II». Взагалі, історичний простір цього циклу охоплює період становлення і розквіту Риму [2], а гравцю дають можливість самому розіграти історію і побудувати власні імперії. Скандал виник на фоні того, що у грі майже не представлені ігрові персонажі полководців-жінок [3]. В даному випадку британська студія-розробник Creative Assembly офіційно не відреагувала на

звинувачення, але гравці помітили в коді гри збільшений шанс на появу жіночих полководців в ігровому просторі, що викликало бойкот гри вже від самих гравців, бо більша частина людей, які грають в цю гру є шанувальниками історії, у яких факт змін в грі викликав тільки скарги і заниження рейтингу гри.

За останній час ігровий простір комп'ютерних відеоігор з історичним контентом все більше почав кардинально змінюватися, щоб догодити окремим світовим соціальним трендам.

В 2018 р. вийшов шутер «Battlefield V». Цю гру сміливо можна називати лідером по масштабності переписаної історії в угоду сучасної толерантності, що не відповідає історичним реаліям. Наприклад, в цій грі в німецькій армії періоду Другої світової війни серед прописаних персонажів присутні солдати не європеїдної раси в рядах армії та, навіть, в СС батальйонах. Також в цій грі у великій кількості створені жіночі персонажі у німецьких наступальних дивізіях. Ці два аспекти абсолютно не відповідають історичним реаліям. Третім аспектом, який обурило гравців, стала повна відсутність у цій грі СРСР. Навіть ті ігрові сюжетні компанії, за основу яких були взяті реальні операції, були змінені [4]. Взагалі, вихід такої гри був дуже дивним, бо у компанії вже був досвід «Battlefield 1», - гри про Першу світову війну, котра хоч і не є повністю історичною, але дотримується норм. В ній розробники не використовували неіснуючі моменти, не міняли історичну компанію, хоча і трохи прикрашували деякі події, але, в цілому, персонажі були реальні і не змінені. В грі навіть вказали на жорстокість і тяжкість війни, хоча й недостатньо, як на нашу думку. Але й тут в ігровий простір не була внесена взагалі Російська імперія. І лише у відповідь на численні скарги гравців був випущений окремий патч з Російською імперією.

Звісно, з одного боку компанії-розробники можуть не звертати уваги на відповідність історичним реаліям та моделювати сценарій гри за власним бажанням, якби не певні аспекти. Історично так склалося, що перші відеоігри з історичним контентом приваблювали гравців, передусім, яскравим контентом та можливостями власноруч моделювати ігровий простір з історичними елементами, але з часом гравці почали все більше вимагати саме історичної достовірності. Отже, якщо розробники ігор не відповідають очікуванням та вимогам основних покупців їх

продукту, вони будуть нести значні фінансові збитки. Також завжди потрібно пам'ятати, що відеоігри є одним із багатьох інструментів публічної історії, тому слід максимально аналізувати їх точність.[5]

Історичні комп'ютерні ігри можуть безпосередньо впливати на самоосвітню складову гравців. Сценарії історичних ігор значною мірою підтримують масові історичні стереотипи, сприяють їхній консолідації та розповсюдженню. У той же час у деяких країнах розробники не дотримуються історичної надійності, а в межах політичної доцільності, що призводить до спотворення сприйняття історичної інформації деякими соціальними групами населення цих країн, особливо молоддю [6].

Отже, комп'ютерні ігри, в яких за основу взято історичні події, мають максимально обережно ставитись до історії. Вони можуть як сформувати невірне уявлення про історичні події, так і навпаки, бути одним з методів освіти в області історії, завдяки якому можна зацікавити нових молодих людей до її вивчення, а тим, хто не зацікавлений у глибоких дослідженнях, дати правильну картину подій конкретного історичного періоду. Точність історичних подій є важливою, але іноді розробники жертвують цим в догоду специфіки соціальних світових трендів. В такому разі, на наш погляд, треба робити відповідну довідку в самій грі.

На даний момент ситуація з історичною достовірністю у відеоіграх з історичним контентом тільки погіршується. Пов'язано це з тим, на наш погляд, що немає ніякої серйозної протидії спотворенню історичної правди, а також широкомасштабних фундаментальних наукових досліджень з цього питання. Як показують поодинокі приклади, історична спільнота залюбки консулює і приймає участь у розробці відеоігор з історичним контентом, але ми вважаємо, що на рівні консультації все не повинно закінчуватися. Повинна бути критика від спеціалістів, бо комп'ютерні відеоігри можуть бути нової віхою в освітніх програмах.

Джерела:

1. Седых И.А. (2020) Индустрия компьютерных игр-2020 // Режим доступа: <https://dcenter.hse.ru/data/2020/07/27/1599127653/%D0%98%D0%BD%D0%B4%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%8F%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D1%8C%D1%8E%D1%8>

2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%8B%D1%85%20%D0%B8%D0%B3%D1%80-2020.pdf. - Заголовок з екрану.

2. Creative Assembly. (2004). *Rome: Total War* [Microsoft Windows]. Digital game directed by Michael Simpson, published by Activision.
3. Gamers ditch Total War: Rome 2 after female generals appear // URL: <https://www.telegraph.co.uk/technology/2018/09/27/gamers-ditch-total-war-rome-2-female-generals-appear/> - Title from the screen.
4. Fingas J. (2019) EA apologizes after 'Battlefield V' miscast a real-life antifascist // URL:<https://www.engadget.com/2019-06-05-battlefield-v-character-has-resistance-fighter-name.html> - Title from the screen.
5. Sapyska O.M. (2019) Analysis of the historical authenticity of factual material in computer video games of the genre "historical strategy" // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2019. – № 4. – С. 70-77. – URL: <http://visnik.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/185>
6. Sapyska O.M. (2019) Computer games as a way of remote type of historical information // Матеріали XII Міжнародної наукової конференції «Актуальні питання історії, археології, науки і техніки». - 25-26 квітня 2019 р. – Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2019. – С. 18.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРОЦЕС ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ США 1787 р.

Кітїца Тетяна,

*студентка 3 курсу спеціальності «Історія та археологія»
юридичного факультету СХУ ім. В. Даля*

Конституція США, котра була прийнята в 1787 р., є першою писаною конституцією в історії людства. Вона була прийнята у той час, коли майже в усьому світі панував монархічний устрій. Основи буржуазної демократії існували лише в небагатьох європейських країнах. Ця конституція з'явилася на світ майже за два роки до Великої французької революції. Для свого часу вона, безумовно, була видатним документом хоча б тому, що оформила створення на американському континенті єдиної демократичної республіки.

Конституція США 1787 р. – одна з найстаріших нині діючих буржуазних конституцій і одна з самих найбільш «жорстких»: за двісті років в неї було внесено всього двадцять сім поправок, десять

з них були внесені одноразово в 1791 р. – так званий Білл про права. На протипагу юридичній конституції існує, на думку американських теоретиків, «жива конституція». Іншими словами, Конституція 1787 р. діє в даний час з численними доповненнями у вигляді судових прецедентів, законів Конгресу, актів президентів [1, с. 56].

Ухваленню Конституції передував довгий період британської колонізації Північної Америки. Вона почалася в XVII ст.: першим поселенням став Джеймстаун (1607 р.), в 1620 р. було засновано Новий Плімут, в 1628 р. – колонія бухти Массачусетс. Надалі освоєння нових земель переважно вздовж атлантичного узбережжя йшло стрімкими темпами. Поступово з'являлися паростки нового американського права. Ще в 1629 р. Генеральній асамблеї колонії затоки Массачусетс було надано право видавати всі види «корисних і розумних указів, законів, статутів, а також ордонансів, постанов і розпоряджень» за умови, що вони не будуть суперечити англійському праву.

У 1641 р. в Массачусетсі був прийнятий перший кодифікований акт – «Звід свобод». Цей документ містив широкий перелік прав і свобод, який не тільки відображав традиційні «англійські вільності» (рівність перед судом, право на суд присяжних, принцип змагальності в кримінальному процесі, право на апеляцію судових рішень і т. п.), але і ввів нові норми, невідомі праву тієї епохи. Новий, розширений звід законів Массачусетсу – «Книга загальних законів і прав» – був прийнятий в 1648 р. і надалі слугував зразком для аналогічних «кодифікацій» інших колоній [2, с. 32].

До середини XVII ст. посилюлися і форми колоніального панування. У другій половині XVII ст. хартії, даровані більшій частини колоній, були скасовані. Протиріччя між колоніями і метрополією наростали і до середини 1774 р. досягли критичної межі. 05 вересня 1774 р. у Філадельфії був скликаний I Континентальний конгрес для формування спільної позиції в боротьбі за права колоній. Його учасників об'єднувало прагнення якомога швидше вирішити конфлікт з метрополією, бажано мирним шляхом і з частковим збереженням колоніальних форм правління, але при більш широких гарантіях прав колоністів. Ця позиція, характерна для першого етапу американської революції, відбилася і на рішеннях Конгресу. У прийнятій ним Декларації прав

вказувалося, що американцям повинні належати всі ті привілеї, які мали британські піддані.

Англія сприйняла помірні вимоги колоній як бунт і прийняла рішення придушити його силою. У свою чергу II Континентальний конгрес, що відбувся в Філадельфії, для вироблення спільного рішення щодо протидії англійській політиці приймає рішення про створення армії і проголошення незалежності американських колоній від метрополії. Народжується нова держава, і починається війна за незалежність. Перед американською революцією стояли завдання ліквідації колоніальної залежності, усунення залишків феодальних відносин, утвердження нових принципів і форм політичної влади. В ході революційної війни були не тільки успішно вирішені ці завдання, а й підтверджена головна мета. На політичній карті світу з'явилася нова незалежна країна – США.

Перший конституційний досвід молодого республіки був невдалий. 15 листопада 1777 р. II Континентальним конгресом було прийнято рішення про конфедеративний принцип організації країни. В якості основного закону американської держави були схвалені так звані Статті Конфедерації. Механізм політичної організації конфедерації був недосконалий. Фактично існував тільки орган представництва – однопалатний Конгрес Конфедерації, в якому кожен з штатів мав від двох до семи представників і лише один голос. Самі штати фактично були незалежні в проведенні зовнішньої і внутрішньої політики, а це призводило до сепаратизму і конфліктів між ними.

Економічні зв'язки між штатами були зруйновані. Глибока економічна і політична криза ставила під загрозу самоіснування Сполучених Штатів. У цих умовах завдання порятунку держави взяв на себе Філадельфійський Конституційний конвент. У травні 1787 р. 55 його делегатів, які представляли 12 штатів (Род-Айленд відмовився брати участь в його роботі), приступили до розробки нової Конституції всупереч прямо вираженої вимоги Конгресу тільки переглянути Статті Конфедерації. У їх числі були такі видатні представники тієї епохи, як Дж. Вашингтон, Б. Франклін, Дж. Медісон, Р. Мейсон, А. Гамільтон, Г. Морріс, Д. Дікінсон, Е. Рендольф, Д. Ратледж та ін. 44 делегата з 55 були членами II Континентального конгресу. Приблизно половина їх боролася

проти Англії в складі континентальної армії або міліції штатів. Вісім – підписали Декларацію незалежності США [3, с. 45].

Декларація прямо проголосила принцип народного суверенітету як основи державного устрою. Вона в повній мірі відобразила ідеологію суспільства договору, в силу якого держава створюється і існує для охорони і дотримання природних і невідчужуваних прав. Війна за незалежність тривала з 1775 по 1783 рр. У 1782 р. було укладено англо-американське перемир'я. Потім за участі і посередництва Франції, Іспанії та інших країн був підписаний Версальський (Паризький) мирний трактат 03 вересня 1783 р., за яким Британія юридично визнавала незалежність американських колоній. У травні 1784 р. договір був запроваджений в силу.

Після отримання незалежності кожен штат сформував власну систему управління. Майже всюди головою виконавчої влади став виборний губернатор, підзвітний законодавчим зборам. Законодавчі збори були реорганізовані за двопалатним зразком. У більшості штатів були прийняті нові конституції, що закріпили суверенітет і народовладдя штату. Дебати про форму і структуру майбутньої держави носили бурхливий характер. Справа доходила до прямих образ і погроз.

Але у творців майбутньої Конституції вистачило політичної мудрості і такту поєднати кращі сторони обох проектів і створити на їх основі єдиний документ – «Коннектикутський компроміс», що примирив супротивників. Він закріпив гарантії прав малих штатів, що дозволило перейти до подальшого, більш спокійного обговорення майбутньої форми правління. 26 липня конвент перервав своє засідання на час роботи комітету з питань деталей проекту. Було запропоновано підготувати початковий варіант Конституції. До 06 серпня 1787 р. проект був готовий. Він складався з преамбули і 23 статей, які увібрали в себе пропозиції «Вірджинського» і «Нью-Джерсійського» планів, а також окремі норми Статей Конфедерації і конституцій штатів. Знадобилося ще кілька років для того, щоб виробити і прийняти перші десять поправок до Конституції, що забезпечують буржуазно-демократичні права громадян США, такі, як свобода слова, друку, зборів, захист від довільного арешту і ряд інших.

Конституція США, котра була схвалена Філадельфійським конвентом у вересні 1787 р. і стала чинною 04 березня 1789 р. – перша конституція США як федеративної республіки, яка має повну міжнародну правосуб’єктність. Звичайно, вона не була ідеальною. Спочатку вона не говорила про свободи і права для жінок, чорношкірого населення і корінного населення Америки. Але важко уявити, щоб творці цього документа мислили в кінці XVIII ст. морально-етичними і правовими категоріями XXI ст. Але головне – це була перша в світі Конституція, яка забезпечувала стійкий державний устрій і розвиток республіканської держави.

Уже в кінці XVIII ст. вона вплинула на створення конституційних документів Франції та Польщі, а в наступну епоху вплинула на підготовку конституцій значного числа світових держав. Нова Конституція сформувала єдину державну організацію на основі принципу поділу влади. Республіканська форма правління передбачалася як для спільної держави, так і для окремих штатів. Закріплювався принцип федеративного державного устрою. Конституція визнавалася верховним правом країни поряд з міжнародними договорами. Для її зміни передбачалася особлива процедура. Ідея автономії людини як особистості і власника по відношенню до країни склала один із наріжних принципів Конституції [4].

Законодавча влада за Конституцією довірялася Конгресу, який складався з двох палат – Палати представників і Сенату. Палата представників обиралася на два роки населенням штатів відповідно їх чисельності. Сенат складався з особливих представників штатів – по два сенатори від штату незалежно від його кількості. Виконавчу владу здійснював Президент, який обирався колегією виборців на чотири роки. Передбачався пост віце-президента. Судова влада надавалася Верховному суду і нижчим судам, створеним за законами, прийнятими Конгресом. Організація державної влади була обставлена системою стримувань і противаг, які не дозволяли жодній гілці влади узурпувати всю державну владу в цілому [5, с. 80].

Отже, Конституція США – правова основа державно-політичного розвитку США. Її головним початком стало всебічне закріплення представницької демократії. Об’єднання тринадцяти штатів в державних рамках єдиної федеральної республіканської

держави – акт великої історичної ваги. Це була перша в світовій історії буржуазна федерація. Для кінця XVIII ст. вона відрізнялася рідкісним демократизмом.

Підсумком боротьби за незалежність стало прийняття Конституції США 1787 р. Процес її створення пов'язаний не тільки з боротьбою за незалежність і процесом становлення самостійної держави, а й становленням і розвитком політико-правової думки США. Основою майбутньої конституції США стали ідеї і теорії європейських просвітителів XVII-XVIII ст. Сильною стороною конституції 1787 р. є вмiле застосування соціально-економічної, а також політичної реальності, що склалася в молодій американській державі в кінці XVIII ст.

Джерела:

1. Тищик Б. Конституція Сполучених Штатів Америки: перша діюча конституція світу (до 230-річчя основного закону США). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2017. Вип. 65. С. 56–65.
2. Лафитский В.И. Конституционный строй США. Москва : Ин-т законодательства и сравн. правоведения, 2007. 320 с.
3. Конституційне (державне) право зарубіжних країн : навч. посібник / М.С. Горшенюв, К.О. Закоморна, В.О. Ріжка та ін. 2006. 450 с.
4. Страшун Б.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. URL: https://litgid.com/read/konstitutsionnoe_gosudarstvennoe_pravo_zarubezhnykh_stran/page-3.php
5. Маклаков В.В. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть : Учебник. - М.: Инфотропик Медиа, 2012. - 896 с.

НОВИЙ ПІДХІД ДО УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ В ТВОРАХ М.П. ДРАГОМАНОВА, М.С. ГРУШЕВСЬКОГО ТА І.Я. ФРАНКА

Москаленко Надія,
магістрантка спеціальності «Середня освіта. Історія»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.
Науковий керівник: Михайлюк В.П., д.і.н., професор,
завідувач кафедри історії та археології СНУ ім. В. Даля

Основоположним принципом історіографії М.П. Драгоманов вважав детальний розгляд суспільства як цілісного живого

організму, де постійно взаємодіють економіка, політика, соціальні відносини, духовна культура, де кожен елемент виступає як частина системного цілого. Він підкреслював, що історик повинен прагнути до комплексного аналізу усіх ланок суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку не лише з позицій фактологічного матеріалу, але й філософського, політичного, соціологічного осмислення.

М.П. Драгоманов вважав, що *«... для того, щоб здобути будь-які узагальнення із історичних явищ і щоб надати практичне значення науці про ці явища, необхідно насамперед розкласифікувати історичні явища по родах і видах. Між тим тут і виявляється, що нам потрібно повністю змінити ту систему групування історичних даних ..., а саме географічно-хронологічну, і замінити її логічною»*. Логічна система групування історичних даних, за М.П. Драгомановим, може сприяти тому, що *«одне явище за іншим не будуть розглядатися вченим синхронічно і у хронологічній послідовності, а будуть віднесені до різних родових і видових підрозділів ... як у житті природи, так і житті суспільному в один і той же час, на одній території можуть відбуватися явища різного порядку, між якими внутрішнього зв'язку може і не бути ...»* [1].

Географічно-хронологічна система розгляду історичних подій не давала можливості виявити їх суттєві ознаки. Логічне мислення дає змогу зкласифікувати факти, синхроністично висвітлити явища, розкрити причинний зв'язок між ними. Більш того, спираючись на нові, більш достовірні матеріали, дослідник може уточнити або й принципово змінити висновки своїх попередників з певних проблем.

М.П. Драгоманов вважав, що при аналітичному розгляді історичних праць важливо і необхідно встановити достовірність фактологічного матеріалу, глибину і низовину стверджень, висновків, моральність засобів їх формулювання, рівень співвідношення не лише політичних сил, а й усього соціального світу людини. При цьому слід керуватись принципом того, щоб *«... наука про діяльність людини в суспільстві, тобто відносно діяльності минулого, - історія дала такі ж точні узагальнення, які дають інші науки, - тематичні, фізико-хімічні та біологічні, тобто так звані закони. Власне говорячи, нового у цій вимозі лише*

формулювання, чи краще кажучи, ця вимога є лише дальший крок від старих понять до прагматизму в історії ...». Цього, за Драгомановим, можливо досягти шляхом поєднання об'єктивного викладу матеріалу з аргументовано-полемічним тоном [2].

І.Я. Франко розумів історичний процес як об'єктивну закономірність. У працях «Мисль о еволюції в історії людськості» (1881-1882 рр.), «Причинки до історії України-Русі» (1912 р.) та інших він розглядав історичний процес як об'єктивну закономірність. У зв'язку із цим він різко критикував погляди на історія як результат діяльності видатних осіб. Історики, вказував І.Я. Франко, повинні не обмежуватися списанням подій та фактів, а розкривати об'єктивно діючі закони розвитку суспільних явищ, аналізувати взаємовідносини між соціальними групами, пов'язувати соціально-економічні проблеми з вирішенням національного питання. Важливого значення надавав І.Я. Франко комплексному дослідженню аграрних проблем у суспільно-політичному і соціально-економічному житті людства [3].

М.С. Грушевський вказував, що у працях історіографічного характеру слід насамперед визначити достовірність фактологічного матеріалу, його типовість. Історіограф, більшою мірою ніж автор рецензованої ним праці, при аналізі повинен врівноваженим стилем як літописця, так і особливо полеміста. Через те, що історик є учасником, а у ряді випадків і творцем певних подій, його праці не позбавлені суб'єктивістського присмаку. Водночас професіонал-історик не може виступати з позицій нейтрального, скептично настроєного дослідника. З урахуванням цього М.С. Грушевський вважає, що ставлення історіографа до авторів рецензованих ним робіт повинен бути позначеним толерантністю суджень і стильовою тональністю, не повинно пропускати надто односторонніх характеристик [4].

М.С. Грушевський надавав виключного значення аналізу праць, в яких розкриваються суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в аграрному секторі, бо саме селянина він вважав рушійною силою українського національно-визвольного руху.

Джерела:

1. Павлик М. «Михайло Петрович Драгоманов /1841-1894/ / Його ювілей, смерть, автобіографія і список творів». - Львів, 1986.
2. Кравець М.І. «Іван Франко – історик України. – Львів, 1971.
3. Великий українець / Матеріали з життя і діяльності М.С Грушевського. – К., 1992.
4. Циткилов П.Я., Левчук К.И. «Аграрні проблеми в програмах сучасних політичних партій України», К.,1992.

РОЗВИТОК ОСВІТИ В УКРАЇНІ В СЕРЕДИНІ 60-х – СЕРЕДИНІ 80-х рр. ХХ ст.

Сітченко Леонід,

*магістрант спеціальності «Середня освіта. Історія»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля;*

Фомін А.В.,

*к.і.н., доцент, доцент кафедри
історії та археології СНУ ім. В. Даля*

Вітчизняна освіта протягом ХХ століття стала одним із головних об'єктів уваги керівництва держави, спроб покращень та поліпшень, центром втілення новаторських ідей та сміливих експериментів. Цей цікавий історичний досвід, на наш погляд, потребує подальшого вивчення та систематизації, адже реформи та експерименти у галузі освіти тривають і зараз. Отже, метою статті є аналіз тенденцій розвитку освіти у середині 1960-х – середині 1980-х рр. в Україні.

З точки зору політичного життя, період, який розглядається, характеризувався терміном «застій», під яким він і увійшов в історію. Проте, у 60 – 80-ті роки ХХ ст. розвиток освітнього життя в Україні мав суперечливий характер. Про це свідчать такі факти. З одного боку, щорічно відкривалися нові школи, зростала кількість учителів, водночас, внаслідок зниження приросту населення, зменшувалася кількість дітей шкільного віку. З 1965 по 1980 рр. чисельність учнів загальноосвітньої школи зменшилася з 7,4 млн. до 6,6 млн. Дедалі менше ставало шкіл з українською мовою навчання. Починаючи з 1958 р. почались реформи щодо

наближення освіти до виробництва, її більшого практичного спрямування. Скасована плата за навчання та підручники у старших класах. У 1966 р. до законодавства про школу було внесено часткові зміни. Зокрема, скасовано обов'язкову професійну підготовку в загальноосвітніх школах, яка, за задумом М.С. Хрущова, наближувала школу до життя, а фактично – до професійної освіти. Вона не витримала випробувань життєвою практикою і реальними потребами учнів. Неможливо було навчати певної професії учнів усього класу чи й школи в цілому. Адже інтереси, уподобання, здібності, матеріальні умови кожного учня насправді визначали його професійний вибір. Зокрема, з 1966 р. розпочалося повсюдне введення обов'язкової десятирічної освіти, причому вона запроваджувалася не тільки в загальноосвітній школі, але й в системі середньої спеціальної освіти та професійно-технічного навчання [1, 85].

Водночас значно посилюється централізація системи управління освіти. У 1969 р., за вказівкою ЦК КПРС, утворюється Міністерство освіти СРСР, яке бере на себе виконання цілої низки функцій Міністерства освіти УРСР, чим суттєво обмежило колишні повноваження останнього та суттєво посилило політичний вплив та контроль центру [3].

По завершенню хрущовської відлиги, помітною ознакою 60 – 80-х рр. XX ст. стала чим дужча політизація навчально-виховного процесу. Крім того, відбувається воєнізація освітнього процесу – з 1968 р. було відновлено військову підготовку у вузах, а з 1972 р. вона стала обов'язковою в усіх середніх школах України [3].

До позитивних рис розвитку освіти можна віднести прийняття у 1966 р. Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо подальшого вдосконалення роботи середньої загальноосвітньої школи» стосувалася запровадження у країні до 1970 р. загальної обов'язкової середньої освіти. У постанові визначено завдання щодо приведення змісту освіти у відповідність з тогочасним розвитком науки, техніки, культури і розробки нових навчальних планів та програм; створення навчальної матеріально-технічної бази підготовки кадрів. Визначено порядок організації диференційованого навчання – відкриття певної кількості шкіл і класів з поглибленим теоретичним і практичним вивченням у IX–X класах математики, фізики, хімії, біології, гуманітарних предметів

тощо. На виконання згаданої постанови в школі запроваджується кабінетна системи навчання, вводяться розвивальні форми й методи: програмоване, проблемне навчання, дослідницький метод тощо [4].

Негативною тенденцією у становищі освіти слід означити те, що у аналізований період тривали тенденції русифікації («інтернаціоналізації») освіти, яка крокувала поруч із її посиленою політизацією та ідеологізацією. Вже з 1965/1966 навчального року у старших класах на російську літературу почали відводити 300, а на українську – 175 годин (до того було відповідно по 345 годин.) Цим влада стимулювала русифікацію української школи. Русифікація освіти стала посилюватися та масовою після 1978 р., коли ЦК КПУ дало вказівку Міністерству освіти УРСР видати директиву під назвою: «Удосконалити вивчення російської мови в загальноосвітніх школах республіки». Зникли українські школи в Криму, де, на той час, третину населення становили українці. Усього за 1960–1980 рр. число україномовних шкіл у республіці зменшилося на 8,7 тис. У травні 1983 р. Політбюро ЦК КПРС розглянуло питання про додаткові заходи щодо вивчення російської мови. У схвалених ЦК КПРС 10 квітня 1984 р. і Верховною Радою СРСР 12 квітня 1984 р. «Основних напрямках реформи загальноосвітньої і професійно-технічної школи» зазначалося, що «вільне володіння російською мовою повинно стати нормою для молоді, яка закінчує середні навчальні заклади». Поряд з цим у республіці в ці роки не було прийнято жодної постанови щодо поліпшення вивчення рідної мови. Внаслідок цього у першій половині 80-х років в обласних центрах і в Києві українські та мішані російсько-українські школи становили лише 28%, а російські – 72%. В інших великих містах республіки їх було відповідно 16 і 84%. У Донецьку не було жодної української школи. Таке саме становище склалося і в дошкільних закладах. Українська мова витіснялася з навчальних закладів, театрів, з газет і журналів [3].

Давався взнаки догматизм педагогічної науки, наполегливий контроль партійного та комсомольського керівництва над педагогічним процесом у закладах середньої освіти. Однак, значним явищем періоду, що аналізується, стала педагогічна діяльність та науково-публіцистична творчість видатних новаторів освітньої

галузі В. Сухомлинського, М. Щетиніна, В. Шаталова, які вдосконалювали навчальну методику та практику, рухали вперед психолого-педагогічну базу вітчизняної освіти.

За часів правління В. Щербицького, у 1972 р., ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли спільну постанову «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та дальший розвиток загальноосвітньої школи». Цей документ, а також прийняті 1973 р. «Основи законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту» передбачали забезпечення середньою освітою кожного громадянина України. Така норма була закріплена і в Конституції УРСР 1978 р. З упродовженням обов'язкової середньої освіти поширювалися вечірня та заочна форми навчання. У профтехучилищах відкривалися спеціальні групи для набуття учнями середньої освіти. Було організоване навчання у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, якими наприкінці 70-х років було охоплено майже 2 млн. учнів. Але кількість загальноосвітніх шкіл зменшувалася. У 1980 р. в Україні їх стало 20 935, що майже на 9,3 тис. менше, ніж у 1960 р. [4].

Як видно з виданих документів, для періоду 60–80-х років характерно, що усі важливі документи щодо розвитку державної освіти приймали спільно ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР. Зокрема, постанови «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та дальший розвиток загальноосвітньої школи» (1972), «Про дальше покращання навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовки їх до праці» (1977). Так само партія передувала державному органу – Раді Міністрів – у інших освітянських постановах. Тобто напрям розвитку освіти в державі визначала єдина, комуністична, партія. До того ж, завжди першою приймалась постанова на всесоюзному рівні, а наступними були ідентичні постанови керівних органів союзних республік. Централізація пронизувала усі сфери діяльності суспільства, в тому числі й освіту [4].

На початку 1980-х років знову постало питання реформування загальноосвітньої і професійної школи. Тож у 1984 р. було прийнято відповідну постанову ЦК КПРС і Верховної Ради СРСР. Один з розділів документа присвячувався реформуванню дошкільного виховання. Мета реформи – подолати недоліки в системі освіти, у змісті й методах навчання і виховання шляхом

вдосконалення навчальних планів і програм, поліпшення рівня викладання, посилення відповідальності учнів за якість навчання. Реформа передбачала перехід до навчання дітей з шестирічного віку, зменшення наповнюваності класів тощо. Втім через низку причин, у тому числі й економічних, ці та інші заходи не змогли докорінно поліпшити ситуацію в галузі освіти [1, 127].

Незважаючи на істотні недоліки, що мали місце у другій половині 1960–1980-х років, освіта в той період мала певні здобутки. Це стосується насамперед народної освіти, розвитку якої радянська влада, як і раніше, надавала особливого значення. Внаслідок цього тривало вдосконалення її системи, було завершено перехід до загальної середньої освіти, внесено зміни до шкільної структури. У початковій школі замість чотирирічного навчання було введено трирічне, оскільки відповідна підготовка дітей до школи здійснювалась у мережі дошкільних дитячих закладів. У республіці на кінець 80-х років функціонувало понад 30 тис. загальноосвітніх шкіл, в яких навчалось 7,4 млн. учнів, працювало понад 450 тис. вчителів [1, 129].

Постійну увагу держава приділяла і розширенню підготовки фахівців для народного господарства та культури у системі вищої і середньої спеціальної освіти. З цією метою було об'єднано малі вищі: навчальні заклади, споріднені факультети і кафедри, організовано ряд нових вузів, збільшено прийом до вузів, особливо інженерних спеціальностей, значно розширено заочне і вечірне навчання. Протягом 1965 – 1985 рр. зросла кількість фахівців із вищою освітою – з 0,9 млн. до 2,7 млн. у 60-80-і рр., була відчутно зміцнена матеріально-технічна база вузів, збудовані нові навчальні корпуси, гуртожитки, їдальні, спортивні комплекси для студентів. На базі Донецького, Сімферопольського та Запорізького педінститутів були створені університети. Крім цього, у республіці було відкрито нові інститути. В результаті в 60-80-і рр. удвічі збільшилася загальна кількість студентів. Відповідно зросло і число спеціалістів з вищою освітою в народному господарстві УРСР: якщо в 1964 р. їх налічувалось 2,3 млн., то в 1985 р. 7,3 млн. осіб. Вищі навчальні заклади були зорієнтовані на механічне збільшення чисельності підготовлених кадрів із вищою освітою. Основою навчально-виховного процесу у вищій школі залишалося «формування марксистсько-ленінського світогляду». Однак майже

три чверті працюючого населення республіки мало вищу і середню, повну та неповну освіту. Кожен третій житель України навчався в якому-небудь навчальному закладі. В 1984/85 навчальному році в республіці функціонувало 146 вищих і 730 середніх спеціальних навчальних закладів. У них відповідно навчалоя 878,5 тис. студентів і 811 тис. учнів, які набували фахову підготовку із 360 спеціальностей. Впродовж 60–70-х років Україна одержала майже 4 млн. фахівців з середньою спеціальною освітою і понад 2,5 млн. – з вищою [4].

Широкий розвиток системи освіти, зокрема розширення заочного та вечірнього навчання, а також забезпечення державою права громадян на освіту, яке гарантувалося безоплатністю всіх видів освіти, виплатою державних стипендій та іншими пільгами, що надавалися учням і студентам, сприяли зростанню високого освітнього рівня населення України. На початок 1982 р. чисельність населення у республіці з вищою і середньою (повною і неповною) освітою становила близько 29 млн. ос., або 84% зайнятого населення, що свідчило про могутній науковий та культурний потенціал країни [4].

Фахівці виокремлюють наступні особливості розвитку освіти у 70–80-ті рр. ХХ ст.: обов'язковість середньої освіти молоді; розширення мережі вечірніх (змінних) і заочних шкіл; подальший розвиток вищої та середньої спеціальної освіти; функціонування широкої мережі структур політичної освіти дорослих; розгортання сучасної мережі установ післядипломної освіти дорослих (галузеві і міжгалузеві інститути підвищення кваліфікації, їх філіали, факультети, різні курси підвищення кваліфікації інженерно-технічних і керівних кадрів, центри підвищення кваліфікації, факультети перепідготовки кадрів при вишах, підприємствах і організаціях тощо); розвиток неперервної освіти різних категорій населення; забезпечення трудової та професійної підготовки учнів загальноосвітньої школи; введення основ інформатики й обчислювальної техніки у навчальні програми шкіл та вищих навчальних закладів; початок здійснення наукових досліджень з проблем освіти.

Система освіти, яка розглядається як єдина по своїй суті та тривалості, запрограмована на створення у своїх «споживачів» деякого виховного ідеалу, який залежить від устрою держави,

світогляду, релігії й моралі народу, від рівня розвитку його культури й національних особливостей. Виховний ідеал присутній будь-якій системі освіти. В свою чергу радянська система освіти розглядала особу «гвинтиком» виробничого механізму та була просякнута атеїстичною комуністично-інтернаціоналістичною ідеологією. В Україні постала проблема докорінного реформування системи освіти і створення нового виховного ідеалу, виходячи із національних традицій, світогляду, духовності, культури. У цей період спостерігалися як позитивні тенденції розвитку (запровадження безкоштовної освіти, обов'язкової середньої освіти, розширення та покращення бази навчальних закладів, кваліфікації викладачів, діяльність видатних педагогів-експериментаторів, збільшення прийому до вишів), так і негативні процеси (постійне посилення партійного ідеологічного контролю, політизація освіти, стрімка русифікація навчального процесу, нестача коштів на втілення реформ та низький рівень оплати праці вчителів середніх шкіл та закладів дошкільної освіти).

Джерела:

1. Березівська Л.Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті : [монографія] / Л.Д. Березівська. Київ: Богданова А.М., 2008. 406 с.
2. Березівська Л.Д. Державна політика в питанні диференціації організації та змісту шкільної освіти в Радянській Україні в період зародження демократичних змін (1985–1991) / Л.Д. Березівська // Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України. 2015. № 1 (86). С. 70-78.
3. Шевченко С.М. Діяльність шкіл національних меншин у контексті диференціації загальної середньої освіти в УРСР (70-80-ті роки XX ст.) / С.М. Шевченко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 125. С. 120-123.
4. Юрченко І.Я. Підвищення якості навчально-виховного процесу в національних школах республіки / І.Я. Юрченко, Н.Г. Сніжко // Початкова школа. 1977. № 1(91). С.1-5.

ЕМІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ НАСЛІДОК ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1918-1922 рр.)

Трищенко Руслан,

*магістрант спеціальності «Середня освіта. Історія»
юридичного факультету ЧНУ ім. В. Даля.*

*Науковий керівник: Сапицька О.М., к.і.н., доцент,
доцент кафедри історії та археології ЧНУ ім. В. Даля*

Масова еміграція після 1917 р. - унікальне історичне явище, обумовлене особливостями розвитку світу в ХІХ – на початку ХХ ст. Особливо масштабними ці процеси стали спостерігатися після Першої світової війни на територіях колишньої Російської імперії. Глибина і стійкість соціального розколу в дореволюційному суспільстві на цих територіях, прірва між «верхами» і «низами», переважання в політичній системі тенденції зміцнення державної машини, відсутність відмінностей між владою і власністю, підміна демократичного поділу влади диференціацією функцій усередині величезного бюрократичного апарату - всі ці фактори і зумовили характер еміграції. І головне в ній - переважання політичної доцільності та природного бажання зберегти життя над усіма матеріальними і моральними чинниками.

Еміграція першої хвилі з території колишньої Російської імперії, часто іменована «білою» або «антибільшовицькою», займає особливе місце в еміграційному світовому процесі новітньої історії. Значна за своїми масштабами - географічними, демографічними, економічними, соціальними, політичними, ідеологічними, культурними - вона склала у підсумку базу для створення багатьох діаспор, об'єднаних загальним минулим і культурою. Географічно еміграція з вищезазначених територій була передусім спрямована в країни Західної Європи. Її головною «перевалочною базою» став Константинополь, а основними західними центрами - Белград, Софія, Прага, Берлін, Париж, на Сході – Харбін.

Еміграційний контингент часів перших повоєнних років включав в себе залишки «білих» військ і цивільних біженців, представників дворянства і бюрократії, підприємців та творчої інтелігенції, що самостійно покинули територію колишньої Російської імперії. Точну чисельність першої хвилі еміграції встановити дуже складно. Тому в історичній літературі можна

зустріти самі різні цифри. Найбільш часто зустрічається цифра в 1,5–2 млн. осіб, що покинули цю територію в 1918–1922 рр.

З літа 1921 р. командування Російської армії, заручившись згодою урядів Королівства Сербів, Хорватів, Словенців (Югославії) і Болгарії, почало перекидання частин у ці країни. Слідом за військовими потягнулися й біженці. Уже через рік в Югославії проживало більше 45 тис. мігрантів з території колишньої Російської імперії. Значні діаспори цих емігрантів виникли в Чехословаччині, Німеччині, Франції та інших державах Європи, в тому числі і в тих, що придбали незалежність в результаті розпаду Російської імперії (Фінляндії, Польщі, Естонії та інших). Чисельний розподіл емігрантів по країнах проживання постійно змінювався.

Найгострішою проблемою було фізичне виживання. У цій ситуації особливого значення набувала здатність еміграції до самоорганізації, до створення дієвої структури для вирішення всього комплексу проблем, пов'язаних з життєзабезпеченням. Щоб вирішити проблему переміщення біженців з однієї держави в іншу, були введені «біженські паспорти», узаконені міжнародними угодами від 5 липня 1922 р. і від 31 травня 1926 р. До жовтня 1929 р. ці паспорти визнавали 39 країн. Однак Англія, Італія, Іспанія, Португалія, Швеція, Данія, Норвегія, Канада, Австралія, Нова Зеландія і деякі інші країни закрили свої двері для цих післявоєнних емігрантів.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що еміграційні процеси з територій колишньої Російської імперії в 1918–1922 рр. визначаються відтоком величезної кількості населення країни, особливо це стосувалося соціальних категорій високоосвічених спеціалістів, молоді та загалом усієї інтелігенції, що прямо вплинуло на суспільний, економічний та політичний розвиток територій, що згодом увійшли до складу нового політичного утворення. Особливо це стосується появи трагічних сторінок в історії України під час її перебування у складі СРСР. Процес відтоку «світлих голів» відбувається зараз, нажаль, і в сучасній Україні, що позбавляє нашу країну базису для майбутнього сталого розвитку багатьох сфер життєдіяльності суспільства. Тому, ми вважаємо, що саме на етапі здобуття середньої освіти майбутні абітурієнти мають чітко усвідомлювати уроки минулого задля формування у них усвідомлюваного патріотизму та задля запобігання посилення процесів сучасної української еміграції.

АРИСТОТЕЛЬ – АВТОР ФОРМАЛЬНОЇ ЛОГІКИ ТА СУЧАСНОЇ НАУКОВОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

Хворов Сергій,

*студент другого курсу спеціальностей
«Історія та археологія»; «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

У зв'язку з суб'єктивізацією мислення й профілізацією діяльності кожного окремого індивіда рівень довіри до академічної науки, на превеликий жаль, значною мірою знизився. Про це свідчить популярність псевдонаукової літератури, як гуманітарної («історичні» праці А. Т. Фоменко та Г. В. Носовського), так і природничої (праці представників гомеопатичного руху). Так обиватель, спостерігаючи за контрастом між працями видатних науковців та відвертих шарлатанів і не володіючи при цьому логічною базою, взагалі не сприймає такого критерію, як об'єктивність. Через це варто черговий раз наголосити на тому, що ж робить науку наукою, що лежить в базисі об'єктивного світосприйняття. Звісно, в даному випадку мова піде саме про логіку, батьком якої можна сміливо називати Аристотеля. Проаналізувавши його внесок у розвиток раціонального світосприйняття, фундаментом якого є саме формальна логіка, ми окреслимо одну з початкових і найбільш важливих еволюційних сходинок наукової методології.

У працях Аристотеля сформовані 3 базові закони формальної логіки, на яких ґрунтується пізнання як таке: закон тотожності, закон заборони протиріччя та закон виключення третього [6]. «Неможливо нічого мислити, якщо не мислити (кожного разу) щонебудь одне», – так Аристотель формує перший із зазначених законів [1]. Для науки принцип чітко поданої дефініції має особливе значення, адже в рамках конкретної роботи, чи навіть ширше, в рамках наукової галузі, за умови відсутності термінологічної бази конструктивний рух вперед буде неможливий. Наявність термінологічного апарату, що допомагає чітко окреслити предмет дослідження – одна з найбільш характерних для науки рис, що впливає саме з закону тотожності, викладеного Аристотелем у «Метафізиці».

Саме в цьому трактаті філософ формує і другий закон формальної логіки: «Неможливо, щоб одне і те ж разом (спільно, одночасно) було і не було притаманне одному і тому ж в одному і тому ж відношенні». Таке формулювання є досить глибоким, адже окрім формально-логічної складової містить і діалектичну. «Наука логіки» Ф.Гегеля, що є вищою точкою розвитку об'єктивно-ідеалістичної філософії, розглядає цей закон через призму діалектики, коли буття в результаті заперечення його заперечення залишається буттям, однак при цьому і дорівнює, і не дорівнює самому собі [3]. Простий приклад наводив професор М.В. Попов: «Якщо людина, що раніше сиділа на стільці, встане з нього, вона буде дорівнювати та не дорівнювати самій собі, адже людина, що сидить, не дорівнює людині, що стоїть. При цьому вона все ще буде залишатися собою, а отже, сидяча людина дорівнює людині, що стоїть, тобто, стояча людина вже дорівнює і не дорівнює сидячій». Аристотель, на відміну від його попередників (того ж Антісфена, який критикував даний формально-логічний закон, не застосовуючи при цьому діалектику [2]) розкрив відносну, діалектичну сутність закону заборони протиріччя. Допис «...в одному й тому ж відношенні...» відсилає до «Категорій» та «Фізики», які розглядають явище у динаміці й висувають по відношенню до певної сутності основну вимогу – відсутність протилежності, а також розмежовує поняття сутності та якості [1]. Так у прикладі проф. Попова, якщо ми застосовуємо аристотелівську категорію місця, звужуючи тим самим питання рівності, відповідь з діалектичної перетворюється на формальну. Однак тут вже вступає в силу питання відношення й інтерпретації.

Закон виключення протиріччя також займає важливе місце в питанні постановки дефініції, адже й тут відношення є вкрай значущим. Будь-яка наукова класифікація (в тому числі й та, яку Аристотель надає у своїх біологічних трактатах) походить з відмінностей певних сутностей, які виокремлюються виходячи в тому числі з цього закону [6]. Особливою формою закону виключення протиріччя є закон виключення третього, який наголошує на тому, що «не може бути нічого посередині між двома судженнями, що суперечать (одне одному), але відносно одного (суб'єкту) всякий окремий предикат необхідно або стверджувати, або заперечувати». Обидва ці закони відносяться до вирішення

протиріч, однак протиріч різного типу: закон виключення третього застосовується до питань, чітко окреслених та виведених за рамки діалектичного аналізу (як правило, тих, де певні твердження взаємно виключають одне одного й не містять простору для діалектичного трактування, пошуку «середнього» [2]). Ключова зона застосування цього закону – визначення твердження, як істинного або хибного. Закон виключення третього не завжди застосовується там, де застосовується закон виключення протиріч, однак всюди, де перший застосовується, застосовується і другий.

Закон достатнього обґрунтування (4-й закон формальної логіки) можна сформулювати, як «істина потребує доказу» [6]. Однозначно-сформованого твердження, що можна було б характеризувати, як цей закон, твори Аристотеля не містять. Загальноприйнятим є твердження, що Аристотель сформував саме три базових закони формальної логіки з чотирьох. Однак, автор роботи має дещо іншу думку з цього приводу. У десятій главі дев'ятої книги метафізики є дуже цікавий фрагмент: «Що ж стосується буття як істини і небуття як помилки, то в одних випадках, якщо пов'язують (пов'язане на ділі), є справжнє, якщо ж такого пов'язування немає, то є помилкове, а в інших випадках, коли є одне, якщо воно дійсно суще, воно є тільки таким-то чином; якщо ж воно таким-то чином не існує, воно взагалі не існує, і істина тут в тому, щоб мислити це суще, а помилкового тут немає, як немає тут і помилки, а є лише незнання, але незнання, не схоже на сліпоту: адже сліпоту можна порівняти з тим, як якщо б хтось не був наділений розумовою здатністю взагалі» [1].

Коротко сформулювати цей фрагмент можна так: «Істина – це пов'язаність пов'язаного і непов'язаність непов'язаного, а також істиною (іншого роду) є те, що ми називаємо істиною виходячи з наших пізнавальних можливостей за відсутністю доказу протилежного». Це твердження представляє нам два типи істини, істину де-факто, яка мається на увазі у 4-му законі формальної логіки, та істину в баченні людини. В даному випадку пов'язаність пов'язаного означає наявність причинно-наслідкового зв'язку між явищем та похідними з цього явища. Дана теза може бути навіть ширшою за 4-й закон формальної логіки, адже останнім не охоплені, наприклад, аксіоми (тобто твердження, що не потребують доказу через їх очевидність). Так твердження про те, що дві

паралельні прямі не перетинаються є істиною не через доказ цього твердження, а через пов'язаність того факту, що дві прямі не перетинаються з його причиною, тобто тим, що вони паралельні. Так логічний конструкт Аристотеля, якому наразі приділяється доволі мало уваги й який не можна назвати широко відомим, формує ту саму матеріалістичну складову аристотелівського вчення в сукупності з його телеологією та іншими законами формальної логіки (хоча в цілому філософію Стагіріта все ж більшою мірою можна назвати ідеалістичною [5]). Виокремлення причино-наслідкових та фактично-наявних зв'язків взагалі є ключовим методом раціонального пізнання світу.

Друга половина аристотелівської тези про істину також заслуговує на увагу. Вона походить ще з концепції обмежених пізнавальних можливостей людини, які варто розширити задля досягнення більш високого рівня пізнання, а значить, досягнення істини заради самої істини. Ця частина тези в подальшому отримала розвиток у філософському вченні І. Канта, який наголошував на недосконалості пізнавальних можливостей людини, а ще далі – лягла в основу марксистської концепції абсолютної та відносної істини. За цією концепцією абсолютна істина складається з діалектичного співставлення відносних істин, в ході взаємного заперечення яких (вирішення протиріч та виокремлення істинних компонентів від хибних) збільшується рівень об'єктивності знання, яким людство володіє [4].

Із зазначеного вище можна однозначно стверджувати, що логіка взагалі й конкретно – логіка Аристотеля, може виступати в розі своєрідної пропедевтики до всіх інших наук [7], складаючи базу для формування законів, понятійного апарату, методів та шляхів розв'язання тих чи інших питань. Природничі трактати Аристотеля хоча й не містять, наприклад, поняття експерименту, значення й важливості цього самого експерименту (як методу перевірки «пов'язаності пов'язаного і непов'язаності непов'язаного») без аристотелівської логіки ніколи б не було усвідомлене науковцями Нового часу. Конкретність понять, відсутність протиріч та наглядне висвітлення причино-наслідкових зв'язків – ось що, завдяки Аристотелю, стало основою справжньої науки і це ж відрізняє її від псевдонаукових інтелектуальних махінацій.

Джерела:

1. Аристотель. Собрание сочинений. Том 1. – Мысль, 1976. – 550 с.
2. Асмус В.Ф. Античная философия. – Высшая школа, 1976. – С. 359-403.
3. Гегель Г.В.Ф. Наука логики. – СПб., 1997. – С. 8-50
4. Ленин В.И. Материализм и эмпириокритицизм. Критические заметки об одной реакционной философии. – М.: Издательство политической литературы, 1984. – URL: <http://psylib.org.ua/books/lenin01/index.htm>
5. Чанышев А. Н. Аристотель. – Второе дополненное издание. – Москва: Мысль, 1987. – 221 с.
6. Шибанова Е. К. Логика. Курс лекций. – Челябинск: Изд-во ЧИ УрАГС, 2008. – 167 с.
7. Юнусов А. Т. Первая философия как наука: теория научного знания Аристотеля во «Второй аналитике» и в IV книге «Метафизики» // Философский журнал. – 2016. – С. 66-81.

ЗМІСТ

Секція 4

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

Базалєєва Анастасія Доктринальні підходи до розуміння сутності і призначення господарсько-правової відповідальності	3
Винник Оксана Особливості правового регулювання захисту прав суб'єктів господарювання	8
Терещенко С. В., Головіна Валерія Правові проблеми інвестування іноземців в Україні	14
Гречишкіна Тетяна Господарські зобов'язання в аспекті цифровізації.....	18
Зеленська В. Актуальні питання інвестування та правового регулювання туристичної діяльності.....	22
Золкіна Анастасія Правовий режим майна акціонерного товариства	26
Колодяжна Катерина Проблеми функціонування фінансово-правової відповідальності, як категорії фінансового права	30
Мезеря О.О., Михайлюк В.П. Діяльність фонду гарантування вкладів фізичних осіб	33
Михайлова Дар'я Проблемні питання укладення господарських договорів.....	36
Пономарьова Альона Державна політика підтримки підприємницької діяльності	40
Савочка Катерина Особливості самоконтролю суб'єктів господарювання.....	44
Сазоненко Д.В. Міжнародний досвід податкового контролю у сфері господарювання	47

Стародубцева Карина	
Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання: принципи здійснення	52
Степанова Ганна	
Свідок як новий учасник господарського процесу: проблеми, можливості та перспективи.....	57
Удовенко Артем, Михайлова Дар'я	
Свідки у господарському процесі як новація ГПК України	62
Чигрінова Еріка	
Особливості притягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів господарської діяльності	66

Секція 5

СУЧАСНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Андропова Вікторія	
Смертна кара в сучасному світі	70
Асєєва К. В.	
Запобігання та попередження насильства у сім'ї.....	73
Базалєєва Анастасія	
Аналіз проблем пов'язаних з невідкладними випадками проникнення до житла чи іншого володіння особи	76
Бельчїк Аліна	
Кримінально-правові основи протидії домашньому насильству.....	81
Винник Оксана	
Особливості та порядок реалізації функції обвинувачення у кримінальному провадженні.....	86
Гніденко Вікторія	
Окремі питання узгодження національного законодавства з нормами міжнародного гуманітарного права у період збройного конфлікту ..	89
Головіна Валерія	
Поняття європейських стандартів дотримання прав людини як гарантії кримінального судочинства	94
Гречишкіна Тетяна, Гніденко Вікторія	
Штучний інтелект у кримінальному судочинстві: погляди та можливості.....	98
Грінєв Артем	
Правове регулювання та практики функціонування суду присяжних	104

Золкіна Анастасія	
Особливості касаційного оскарження в кримінальному провадженні	109
Катеринюк Софія	
Сучасні тенденції злочинності неповнолітніх	114
Климаш Дар'я	
Місце категорії «погроза» у сучасному кримінальному праві	118
Кузьменко Богдан	
Основні напрямки запобігання транснаціональній злочинності	121
Лиман Катерина	
Суспільно небезпечні наслідки пропаганди культу насильства та жорстокості	124
Лобастова Олена, Розовський Б. Г.	
Сексуальне насильство щодо дітей: поняття, види причини та кримінальна відповідальність	127
Маркобок Р. М.	
Причини необхідності ратифікації в Україні Стамбульської конвенції щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству	137
Михайлова Дар'я	
Проблематика реалізації окремих засад кримінального процесу в провадженні за нововиявленими обставинами	140
Михайлюк Сергій	
Реалізація кримінальної відповідальності через призму судової практики	143
Нікітіна Ольга	
Пенітенціарна пробація як запорука виправлення та ресоціалізації осіб	147
Пономарьова Альона	
Відвід адвоката в кримінальному процесі внаслідок конфлікту інтересів	152
Попова Софія	
Вік кримінальної відповідальності в Україні	156
Прудіус Анастасія	
Особливості допиту малолітніх осіб у кримінальному провадженні	161

Рабош М.А., Татаренко І.В.	
Деякі проблеми класифікації злочинів проти основ національної безпеки України	164
Руденко Ю. І.	
Особливості юридико-психологічних механізмів відшкодування (компенсації) моральної шкоди в кримінальному процесі України .	168
Савочка Катерина	
Проблемні аспекти реалізації права на захист підозрюваного в Україні.....	172
Стародубцева Карина	
Проблемні аспекти щодо визначення статусу обвинуваченого у Кримінальному процесуальному кодексі України	177
Степанова Ганна	
Реалізація принципу змагальності у кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи вдосконалення	183
Швець Данило, Качурін С.Г.	
Криміналістичні аспекти застосування в діяльності слідчих зведень, щодо особистості підозрюваного	189
Язловська-Кузнецова Юлія, Котова Л.В.	
Щодо окремих аспектів реалізація заходів запобігання та протидії гендерному насильству й насильству в сім'ї на Луганщині.....	195

Секція 6

ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ПРОЦЕСІВ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ, ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕГУМАНІЗАЦІЇ

Гросицький Олександр	
Шукаю людину: Діоген і Ніцше	201
Калініна Владислава	
Деякі аспекти впровадження електронного документообігу	204
Ополонин А.М., Титов Богдан	
Філософія релігії	209
Сілютіна І. М.	
Інформаційне забезпечення споживачів нормативною документацією	213
Тимошенко Н.В.	
Переваги та недоліки автоматизованої системи «АС Деканат»	218

Шаркова Т. А.

Проектна діяльність бібліотек як фактор формування соціально-культурного середовища. деякі аспекти 222

Шумакова О.С., Чурсін М.М.

Інформаційна безпека особистості: комплексний підхід 226

Секція 7

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ

Абраменко Аліна

Вплив промислових та військових реформ у Російській імперії другої половини XIX століття на повсякденне життя українського населення..... 231

Безкровний Євген

Школа «Анналів» – засновниця нового напрямку історичних досліджень – історії проблеми, мікроісторії, соціальної історії, історії повсякдення 233

Гусєв Євген

Аналіз прямих та побічних причин падіння Римської імперії 235

Зігуля Костянтин

Членство України в ЄС: за і проти..... 237

Золкін Дмитро

Вплив соціально-політичних факторів на рівень історичної достовірності в комп'ютерних іграх..... 238

Кігіца Тетяна

Передумови та процес прийняття Конституції США 1787 р. 242

Москаленко Надія

Новий підхід до української історіографії в творах М.П. Драгоманова, М.С. Грушевського та І.Я. Франка 247

Сітченко Леонід, Фомін А.В.

Розвиток освіти в Україні в середині 60-х – середині 80-х рр. XX ст. 250

Трищенко Руслан

Еміграційні процеси як соціально-економічний наслідок Першої світової війни (1918-1922 рр.)..... 257

Хворов Сергій

Аристотель – автор формальної логіки та сучасної наукової методології 259

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

**ХІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих науковців
«Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу
реформування системи вітчизняного законодавства»**

Частина 2

Відповідальний за випуск
Оригінал-макет

*Г.А.Капліна
Т.В.Погорєлова*

Підписано до друку 29.01.2021.
Формат 60×84¹/₁₆. Гарнітура Times.
Умов. друк. арк. 15,6. Обл.-вид. арк. 16,5.
Наклад 100 прим. Вид. № 3301. Замов. № 9(2021). Ціна договірна.

**Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля**

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса видавництва: 93400, м. Северодонецьк,
просп. Центральний, 59а,
E-mail: vidavnictvosnu.ua@gmail.com

Надруковано:
Відділ технічного обслуговування СНУ ім. В. Даля
Адреса: просп. Центральний, 59а,
м. Северодонецьк, 93400, Україна